

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Pavel Novota

Anglie v předvečer stoleté války

England on the Eve of the Hundred Years' War

Praha, 2015

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Poděkování

Objektivní historie neexistuje. Každý badatel, ať už více či méně zkušený, je ovlivněn dobou, dostupnými zdroji, svými znalostmi, názory, způsobem uvažování a dalšími faktory. Tato práce není odlišnou – ba naopak. Tato práce je zcela jistě ovlivněna tím, že jsem byl nucen čerpat především z anglických pramenů a literatury, neboť neovládám francouzštinu. Zároveň velký vliv měla dostupnost některé literatury. Spousta titulů šla sehnat poměrně lehko, k některým zdrojům jsem se naopak nedokázal dostat vůbec anebo jen z části. Zároveň se zde projevilo, že tato práce je prvním mým pokusem napsat více než pět-deset stran v češtině. Z toho důvodu jsem, především na začátku práce, narazil na mnohé problémy, které se mi nepovedly vyřešit, jak bych si představoval. Velkým problémem se ukázala být moje čeština, především omezenost slovní zásoby a také nedostatečná znalost jevu zvaného čárky ve větě. Mnohých nedostatků jsem si vědom a díky této zkušenosti se jich budu schopen v budoucnu vyvarovat. I přesto by tento text v následující podobě nemohl vzniknout, nebylo by následujících osob a institucí.

V prvé řadě musím poděkovat svým rodičům, neboť bez nich bych – zcela logicky – neměl vůbec nikdy příležitost tuto univerzitu navštěvovat. Své místo zde musí mít i Univerzita Karlova samotná, neboť mi poskytla platformu, bez které bych studium nemohl dokončit. Zároveň bez přístupu k Portálu elektronických zdrojů Univerzity Karlovy by se tato práce psala jen velice obtížně, protože všechny články vyskytující se v tomto textu jsou z této domény. Poděkovat musím i vyučujícím z druhého oboru, neboť mi dali šanci studovat i můj druhý oblíbený školní předmět a navíc mi vždy vyšli vstříc. Byli ochotni dvouoborovým studentům poskytnout jisté výhody, bez kterých by studium (již tak poměrně dost náročného oboru) bylo nesnesitelné – psaní další eseje na britskou literaturu bych nejspíše nepřežil. Mimoto mi právě tam poradili, abych si svůj text vždy vytiskl a znovu přečetl a viděl ho tak „jasně před očima“, čímž jsem byl schopen odstranit desítky gramatických a stylistických chyb. Navíc právě přes druhý obor jsem poprvé narazil na Portál elektronických zdrojů UK. S několika souvěti mi také byl ochoten pomoci můj bývalý spolužák Garik a jeho babička (bývalá češtinářka). Pomohli mi vyjasnit několik gramatických jevů. Dík patří i mým bývalým středoškolským učitelům dějepisu, jejichž semináře k dějinám dvacátého století mi značně ulehčily učivo ve třetím ročníku, čímž mi

daly více času na psaní následující bakalářské práce. Krom toho byli vždy se vším ochotni pomoci. V žádném případě nesmím zapomenout ani na pana Doc. Václava Dršku, který mi umožnil výběr tématu. Navíc byl ochoten pročit jednotlivé kapitoly, což, především na začátku (než jsem se stylisticky a gramaticky alespoň trochu „chytil“), muselo být dosti náročné. Jako poslední je nutno zmínit všechny tehdejší osobnosti, autory a kronikáře, z nichž tato práce čerpá. Bez těchto osob by k tomuto tématu nemohla vzniknout žádná práce a tedy ani tato.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 27. července 2015

.....

Pavel Novota

Klíčová slova:

Anglie, Stoletá válka, Francie, stavovské elity

Keywords:

Hundred Years' War, France, England, Aristocracy

Abstrakt

Co byla tzv. „stoletá válka“? Byl tento konflikt nevyhnutelný? Jak se v tomto sporu ocitl anglický středověký stát? V jaké situaci se v době vyhlášení konfliktu nacházela anglická monarchie? Jaké byly výsledky složitých a dlouhodobých vztahů anglického krále s jinými královstvími a hrabstvími? Na následující otázky se pokusí odpovědět tato práce ve třech hlavních částech. První se bude z velké části zabývat vztahem anglického a francouzského krále v předvečer stoleté války. Další se zaměří na vztahy anglické monarchie a jiných království či hrabství. Poslední část se zaměří na otázku očekávání dlouhodobého konfliktu mezi Anglií a Francií.

Abstract

What exactly was the so-called Hundred Years' War? Was this conflict inevitable? How did the English monarchy found itself in the conflict? In what situation was England on the eve of the Hundred Years' War? What were the results of long and complicated relationships between England and other monarchies or counties? This thesis, divided into three main chapters, will try to answer these questions. The first part will deal with the relationship between the English and French king on the eve of the war. The next chapter will analyze the development of relationships between England and other medieval monarchies or counties. The last part will attempt to decide if another (and this time long) conflict between England and France could have been expected.

„Válku, která je do jisté míry autonomní činností poslušnou vlastních reflexů, specifických nutností a požadavků, nelze nikdy pochopit bez vztahů k historickým okolnostem.“¹

„With hindsight one might indeed claim that all the scenery was in place for the Hundred Years' War, only the curtain needed to be rung up.“²

“Majákem veškerého našeho zkoumání je nakonec jedno jediné slovo: pochopení.”³

¹ Philippe Contamine, *Válka ve středověku* (Praha: Argo, 2004) 140.

² Roy Haines, *King Edward II* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2006) 306. Česky překlad citace od autora následující práce: „Při zpětném ohlédnutí může jeden vskutku tvrdit, že scéna stoleté války byla připravena, zbývalo jen pozvednout oponu.“

³ Christopher Browning, *Obyčejní muži* (Praha: Argo, 2002) 15. Dle Browninga je citace původně od: Marc Bloch, *The Historian's Craft* (New York, 1964) 143.

OBSAH

Úvod	9
1. David a Goliáš?	19
1.1 Anglo-francouzský předvečer.....	19
1.2 Sakrální království.....	25
1.3 Kondice království.....	35
1.4 Modus vivendi, Modus operandi.....	42
1.5 Anglický pohled.....	48
2. Anglo-francouzský konflikt?	54
2.1 Nepřítel v zádech.....	54
2.2 Zápas o vlnu.....	72
2.3 Aliance s královstvím kacíře.....	88
2.4 Pyrenejské kontakty.....	106
2.5 Anglo-francouzský konflikt.....	114
3. Nevyhnutelný konflikt?	120
3.1 Trnitá cesta.....	120
3.2 Stoletá válka.....	130
3.3 Nevyhnutelný konflikt.....	139
Závěr	151
Literatura	158
Literatura.....	158
Prameny.....	166
Přílohy	I,II,III,IV

Úvod

Téma této práce bylo zvoleno z několika důvodů. Jedním z nich je stav současné i minulé historiografie. Práce zabývající se stoletým konfliktem jsou často syntézy, které mají za úkol na několika stech stranách komplexně popsat v jednom svazku celý konflikt i s jeho příčinami a důsledky. Takový úkol je ovšem velice obtížný, snad i téměř nemožný. Často dochází k popsání složité cesty do konfliktu, ale ne každá práce komparuje Anglii a Francii v době vypuknutí války, jak činí první kapitola této práce. Mnohdy některé historické práce mohou brát za bernou minci fakt, že Anglie byla menším královstvím a Francie větším a tím i bohatším. Tímto předpokladem se ovšem mohou dopustit některých omylů či mohou některé aspekty zkreslit, na což bude první kapitola následujícího textu reagovat.

Tradiční historiografie rovněž chápe konflikt mezi anglickou a francouzskou monarchií jako čistě anglo-francouzský, činí tak ovšem mnohdy zcela automaticky. Jak je tedy možné, že stoletá válka byla „zanesena“ i na Pyreneje? Jak je možné, že Skotsko, Říše a Flandry byly zcela jistě na počátku konfliktu aktivními „hráči“? Odpověď je nutno nalézt v historickém vývoji vzájemných vztahů těchto zemí s anglickou či francouzskou monarchií. Další problém se nachází ve faktu, že stále dochází k záměně příčin vypuknutí konfliktu s pouhými záminkami a průvodními jevy. Tento jev se již neobjevuje příliš často, ale pro upřesnění a správné pochopení problému je ho zde nutné znovu uvést. Velkou roli v tomto případě hraje rozdíl mezi pramennou základnou a soudobým bádáním, neboť tehdejší kronikáři většinou psali „ex post“, kdy některé faktory, které ve skutečnosti konflikt způsobily, mohly být zakryty pouhými záminkami nebo v té době aktuálními problémy, což se následující text bude snažit vysvělit.

Posledním, z hlediska soudobého bádání největším, problémem je otázka očekávání dlouhodobého konfliktu mezi Anglií a Francií. Pro tuto potřebu je nejdříve nutno si definovat konflikt samotný, přičemž soudobá literatura se shoduje, že termín „stoletá válka“ je pojmem zjednodušujícím a v některých ohledech nepřesným. Často se autoři zmiňují o dlouhé cestě obou vladařů do tohoto konfliktu. Vynechávají však otázku, zda tento konflikt byl skutečně nevyhnutelný. Zároveň ne vždy odpovídají na otázku, jaká očekávání měla anglická monarchie v tomto konfliktu. Zda věřila (či mohla alespoň věřit) ve své vítězství, čeho chtěla dosáhnout a za jakých podmínek do konfliktu vstupovala.

Zároveň pokud badatelé tvrdí, že vypuknutí konfliktu bylo nevyhnutelné (či se spíše podobnou otázkou nezabývají, protože podvědomě předpokládají, že konflikt byl nevyhnutelný), pak často již neřeší, zda se muselo jednat o válku dlouhodobou. Poslední část práce se tedy nejdříve bude zabývat otázkou, zda byl či mohl být nový konflikt s francouzskou monarchií očekáván. Následně se pokusí ozřejmit, jestli mohl anglický král počítat s tím, že by se nadcházející konflikt mohl stát konfliktem dlouhodobým – „stoletým“.

Téma stoleté války jako celku řeší většinou syntetické práce, které byly využity i pro následující text. Jedná se především o díla od Anne Curry, Malcolma Valea, Joachima Ehlerse či o dílo editované Andrew Villalonem a Donaldem Kagayem.⁴ Problém většiny těchto prací zde byl již nastíněn. Mají za úkol představit stoletou válku jako celek i se svými příčinami a důsledky. Často se tak zaměřují na opakování známých faktů (či slavných bitev) s případnou snahou akcentovat nějaký, dle nich historiografií opomíjený, aspekt. Nemohou, a ani to není jejich cílem, přesně a detailně vystihnout jednotlivé fáze konfliktu či další jeho dílčí problémy. Mnohdy neřeší (a když řeší, pak málo) počáteční stav obou monarchií, s jakými vizemi vstupovaly do konfliktu či zda mohly nějaký konflikt očekávat.

Jinou alternativu, jak téma stoleté války zkoumat, nabízí Jonathan Sumption. Ten si dal za úkol popsat stoletou válku v několika svazcích, přičemž každý z nich se blíží rozsahu tisíc stran. Opírá se především o oficiální pramennou základnu. První díl této série *The Hundred Years War, Volume I: Trial by Battle* zkoumá období mezi lety 1337 až 1346. Z mnoha důvodů je toto dílo významné pro následující práci. Díky svému rozsahu má na rozdíl od ostatních syntéz větší možnost důkladněji postihnout dění z počátků stoletého konfliktu. Dokonce si autor dal značnou práci a zdůrazňuje některé faktory před vypuknutím konfliktu, zvláště minulé spory francouzské a anglické monarchie a také dlouholetý zápas Skotska s Anglií o nezávislost.

Téma stoleté války zmiňují i celkové syntézy, jejichž rozsah dokonce téma stoleté války převyšuje, případně začínají před počátkem konfliktu a končí v průběhu konfliktu, neboť sledují jiné trendy. Vyzdvihnout zde lze především práci Thomase Touta s názvem *The History of England from the Accession of Henry III*

⁴ Poslední zmíněné dílo se od předchozích v některých ohledech liší, neboť krom postihnutí konfliktu zkoumá i některé příběhy, které se v té době odehrály, případně se zabývá historií zbraní, které v době konfliktu prosluly (například anglický dlouhý luk).

to the Death of Edward III. Tato práce si i přes svoje „stáří“ (vydána roku 1905) a s tím spojený archaický styl udržuje svou nespornou kvalitu. Mnohé novější syntézy se na tuto práci (právem) odvolávají. Dokonce to i vypadá, jako kdyby moderní historiografie fakta z této práce často brala za automatická. Právě tato práce zmiňuje, že konflikt byl již roku 1336 nevyhnutelný. Snad právě věhlas Touta zapříčinil, že většinová historiografie vysvětluje příčiny konfliktu trnitou cestu, která k oněm příčinám vedla, ale nesnaží se již tolik uvažovat nad tím, jestli konflikt byl nevyhnutelný, případně zda byl na anglické pevnině očekáván. Výhodou Touta pro následující text je, že se především zabývá (stejně jako tato práce) anglickou monarchií, nezapomíná ovšem ani na francouzský kontext. Novějším a velice podobným textem je pak *Plantagenet England 1225-1360* od Michaela Prestwiche.

Pro francouzskou stranu je nutno vyzdvihnout především tři syntézy. Jednou je dílo od Marca Ferra *Dějiny Francie*, které bylo u nás vydáno v Nakladatelství Lidové noviny. „Nedostatek“ tohoto díla je opět logický. Naprosto přesně a detailně popsat dějiny stoleté války je nemožné v knize, která se v jednom svazku zabývá celými dějinami Francie. I přesto (a možná právě proto) si autor vedl zdatně a dokázal stoletý konflikt vystihnout lépe než někteří historikové zabývající se pouze a jen konfliktem samotným. Možná mu k tomu pomohl celkový přehled a možná poznání minulosti francouzské monarchie, neboť právě tato minulost francouzskou monarchii přivedla do konfliktu. V jistém slova smyslu podobnou syntézou jsou i *Dějiny Francie* od kolektivu autorů. Další prací jsou *Dějiny francouzských králů ve středověku* od Joachima Ehlerse a kolektivu. Autorům se povedlo popsat konflikty anglické a francouzské monarchie na pozadí vlád francouzských panovníků. Podařilo se jim tak učinit výstižně, stručně, jasně a přesně. Bez těchto tří textů přeložených do češtiny by následující práce vznikala jen velmi obtížně. Hlavním úkolem je sice popsat anglickou monarchii, tu ovšem nelze vidět jako zemi izolovanou bez vnějších kontaktů. Ostatně právě vztahy s francouzskou monarchií dovedly anglické království do stoleté války.

Některá díla se zabývají také vztahem anglické monarchie a ostatních království či hrabství. Zde je nutno zmínit Henryho Lucase a Williama Ashleyho, kteří se zabývají značně komplikovaným vztahem anglické monarchie a flanderského hrabství. Velmi důležitá je i práce Fritze Trautze *Die Könige von*

England und das Reich zabývající se, jak již název napovídá, vztahy anglických a říšských panovníků či knížat. Právě tyto kontakty se jevily jako velice podstatné na počátku konfliktu, a proto je nelze opomenout (ačkoliv realita se následně ukázala být o dost odlišnou). Pro vztahy Anglie a Skotska je velice obtížné vyzdvihnout jedno dílo. Geoffrey Barrow nastiňuje celkový kontext, který přebírá Jonathan Sumption v již zmíněné knize, případně se jím zabývají jiní autoři ve svých člancích. Pro vztah Anglie a Pyrenejského poloostrova byly především využity do češtiny a angličtiny přeložené syntézy, jejichž autoři často tento prostor chápou jako jistou hraniční oblast, kde se střetávala anglická i francouzská moc.⁵

Toto všechno jsou sice práce klíčové, ale tato práce by v nynější podobě nemohla vzniknout ani bez děl a článků ostatních, ať už třeba citovaných několikrát či jen jednou nebo dokonce v práci vůbec nevyužitých.⁶ Většina z nich se zabývá některým aspektem, který pomohl konflikt ovlivnit (jako například práce Christophera Tyermana zabývající se křížovou výpravou z počátku třicátých let čtrnáctého století nebo práce Grahama Cushwaye s názvem *Edward III and the War at Sea*), případně jsou jistou alternativou k běžnému zkoumání (například Marc Bloch a jeho *Králové divotvůrci* a ostatně všechny zde použité práce napsané autory patřícími pod tzv. „školu Annales“).

Text této práce se kromě monografií a článků opírá o středověké prameny. Jedná se o prameny úřední provenience a prameny narativní. Jejich funkce a rozdíly v užití v anglickém království jsou popsány v poslední části první kapitoly. Nicméně zde je nutno shrnout některá základní fakta a také se vyjádřit k pramenům ostatním.

Zde použité úřední anglické prameny (svitky) lze rozdělit na několik typů. Spojuje je však to, že jsou editovány v podobě kalendářů.⁷ Datum s místem se nachází na levé straně svitku a text (v moderní angličtině) na straně pravé.

⁵ Jedná se například o *Dějiny Španělska* od Antonia Artety a kolektivu, anglickou syntézu *England and Iberia in the Middle Ages*, *Dějiny Portugalska* od Jana Klímy a *Dějiny Španělska v datech* od Jiřího Chalupy.

⁶ Články využitě v této práci byly získány díky doméně JSTOR a EBSCO přes Portál elektronických zdrojů Univerzity Karlovy. Všechny tyto internetové články lze pohodlně nalézt přes tyto domény, a proto jsou v této práci citovány bez vložení příslušného internetového odkazu, který by poznámkový aparát dělal zbytečně složitým a zdlouhavým. Ve vyhledávací domény stačí zadat název článku a článek se ihned objeví. Navíc se jedná o (a jsou zde tak chápány) běžné články z různých časopisů, které lze dohledat i v nich.

⁷ Taková podoba je jediná dostupná zdarma na stránkách <<https://archive.org/>>, ze kterých tato práce čerpá.

Kalendáře tohoto typu popisují události v horizontu tří až čtyř let. Jedná se o tzv. kalendář „zpečetěných svitků“ (v angličtině „Calendar of the Close Rolls“). Tato práce se opírá především o tyto kalendáře z let 1327-1339, přičemž klíčové údaje se nachází v posledním kalendáři (1337-1339). Tyto svitky byly středověkým anglickým oficiálním dokumentem, jehož obsah (vydaný jménem krále) měl být zpečetěn, aby jej mohl otevřít pouze ten, jemuž byl určen text samotný. Opakem byly tzv. „otevřené svitky“ („Calendar of the Patent Rolls“). Do třetice je nutno zmínit „Calendar of the Fine Rolls“, které by snad šlo volně přeložit jako „svitky pokut“. Zabývají se finančními záležitostmi koruny, různými dary a dlužníky, z čehož plyne nutnost (jako ostatně pro většinu anglických svitků) jejich přesnosti a preciznosti.⁸ Posledním podobným kalendářem, který byl v této práci využit, je kalendář dokumentů spojený se Skotskem („Calendar of Documents Relating to Scotland“), který chronologicky popisuje různé události týkající se vztahu Anglie a skotského království. Konkrétně se jedná o edici popisující pět dekad vzájemného soužití – od roku 1307 do roku 1357, přičemž právě tímto časovým rozsahem se odlišuje od kalendářů předchozích.

Z „neanglických“ narativních pramenů je v první řadě nutno zmínit Froissarta. Z důvodu jazykové bariéry tato práce pro jistotu využívá dva překlady – český a anglický. Dílo Froissarta je v jistých aspektech prototypickým středověkým narativním pramenem. Autor pojal stoletou válku svým svérázným stylem, který se od moderního bádání (zároveň ale i od pramenů úřední provenience) značně liší.⁹ Do velké míry se snažil být čtivý a poutavý. Při této snaze však automaticky musel dílo stylizovat, čímž se odklonil od objektivního bádání. Lze ho tedy spíše vnímat jako jistého obdivovatele rytířských ctností a zároveň umělce snažícího se uchovat vzpomínky pro další generace v heroizované podobě. Jeho kronika ovšem vyniká, kromě čtivosti, také dostatečnou informovaností a občasnými geniálními postřehy. Do velké míry je to dáno tím, že v mládí působil u dvora Filipy Henegavské (manželky Eduarda III.) a měl tedy

⁸ „One realized how precise official correspondences had to be by the middle of the [...].“ Z: Frederick Powicke, „Reviewed Work: Close Rolls of the Reign of Henry III, 1247-1251,“ *The English Historical Review* 38.151 (1923): 433. U citování článků je uveden autor, název článku, název časopisu, ročník, číslo časopisu, rok vydání a jednotlivé strany.

⁹ Dle Stephena Nicholse je to dáno jeho cíli, které se lišily od cílů moderního bádání. Moderní historici se snaží co nejvěrněji popsat historické události, jak se udály (nebo měly udát), což se ovšem neshoduje s tím, co chtěl dokázat Froissart: Stephen Nichols, „Discourse in Froissart's Chroniques,“ *Speculum* 39.2 (1964): 279.

přístup k informacím.¹⁰ Pro počátek stoleté války (a tedy tuto práci) je také důležité, že začal o konfliktu psát až několik desítek let po jeho vypuknutí. Ve výsledku to znamenalo, že se až na výjimky nevěnoval příčinám konfliktu a až příliš velký vliv kladl na anglickou touhu získat francouzský trůn, která v době již zaběhlého konfliktu mohla vypadat reálněji než na samotném počátku tohoto konfliktu. Zároveň se správně snažil zmiňovat evropský kontext této války, neboť zmiňuje boje vedené na Pyrenejském poloostrově nebo války Skotů s Angličany před samotným vyhlášením konfliktu. Froissartovo dílo se tím stává jakýmsi náhledem do mentality lidí, kteří žili během války, čímž kroniku tvoří – i přes své nedostatky – více uvěřitelným a poutavým.

Dalším narativním pramenem je *Scalacronica* od Thomase Graye. Edice této kroniky, přeložená z normanské angličtiny do moderní angličtiny, se zabývá vládou Eduarda I., Eduarda II. i Eduarda III.¹¹ Je cenným pramenem především pro anglicko-skotské dějiny, protože její autor působil na samotném severu Anglie, kde se obě kultury často střetávaly.¹² Přitom období, kterým se tato kronika zabývá, bylo pro vzájemné vztahy Anglie a Skotska klíčové. Po smrti Alexandra III. (1286) začaly, do té doby často přátelské či alespoň partnerské, vztahy být značně nepřátelskými. Kronika neopomíná popsat všechny důležité události, ať už smrt Alexandra III., zapojení Eduarda I. do výběru nového skotského krále, skotské války za nezávislost či poslední velké anglické kampaně proti Skotsku těsně před vypuknutím stoleté války. Ačkoliv byl kronikář většinou přesný (co se týče skutečných událostí), stále byl typickým středověkým autorem, který žil v jisté době a psal své dějiny s vědomím jistého kontextu. To může být důvodem, proč, jak ještě bude zmíněno, za vypuknutím stoleté války viděl především nástup Filipa VI. z Valois, který měl, dle jeho názoru, na francouzský trůn menší nárok než král anglický.

Skotskými dějinami se zabývají i básně Laurence Minota, jejichž historická hodnota pro období v době vypuknutí stoleté války je však – z hlediska politických dějin – mnohem menší než kronika Thomase Graye. Většina básní se zabývá obdobím po roce 1337, nicméně některé básně se věnují i létům předcházejícím. Minotovy básně jsou, podobně jako Barbourův *The Brus*,

¹⁰ Jacques Le Goff ed., *Muži a ženy středověku* (Praha: Vyšehrad, 2013) 326.

¹¹ Thomas Gray, *Scalacronica*, Herbert Maxwell ed. (Glasgow: J. Maclehose, 1907), X. Římské číslovky za názvem pramene označují číslo strany v předmluvě zpracované editorem.

¹² Thomas Gray, VII.

jakýmsi alternativním pramenem doplňujícím prózou píšící kronikáře a oficiální dokumenty. Díky svéráznému básnickému stylu umožňují nahlédnout do mentality tehdejších Angličanů. Především vykreslují vzájemnou nenávist a rozdíly mezi Anglií a Skotskem. Minot se nijak ve svých básních netajil odporem ke skotské „divokosti“ a naopak láskou vůči své anglické vlasti. Ostatně jeho národní cítění dokládá i jazyk, kterým své básně psal – středověká angličtina.

Z druhé strany lze nahlížet na dílo *The Brus* od Johna (Jana) Barboura. Autor byl totiž skotsky píšícím básníkem, který si dal za úkol opěvovat slávu svého lidu. Jako prostředníka si zde vybral osobu Roberta Bruce, jenž čtenáře provází jeho dílem, které se zabývá skotským bojem za nezávislost. Opět se nejedná o dílo psané nezaujatým autorem, i proto je spíše zajímavějším dílem z hlediska dějin mentalit. Pomáhá však vykreslit vzájemnou atmosféru mezi Skotskem a Anglií a také dokazuje, že skotské království bylo jen několik let před vypuknutím konfliktu důležitým soupeřem anglické monarchie. Lze také tvrdit, že historická „objektivita“ byla do jisté míry zastřena – podobně jako u kronikáře Wyntouna či Minota – autorovým smyslem pro rým. Tito básníci/kronikáři se totiž snažili krom národního historického příběhu napsat i umělecké dílo, které bude navždy pamatováno a které bude navždy oslavovat národní úspěchy. Smysl pro dodržování rýmu a rytmu však vedl ke zkreslování skutečných událostí, neboť tento rytmus vyžadoval využívání některých slov, vět a frází na úkor jiných – méně libozvučných, avšak více odpovídajících skutečnosti.

Posledním „básnicko-historickým“ dílem využitým v této práci je kronika skotského básníka Andrewa (Ondřeje) Wyntouna. Toto dílo se liší od předešlých dvou tím, že se snaží být více založeno na historických okolnostech a faktech, zároveň se ale stále zaměřuje i na básnickou podobu díla a nezapomíná ani na své skotské kořeny. Označuje skotského krále Malcolma za „našeho krále“ a Skotsko za „naši zem“, avšak nebojí se kritizovat jiné skotské autory (jako právě Barboura) a skotské lordy za jejich nedostatek preciznosti, vnímavosti a bystrosti, neboť například odsuzuje pozvání Eduarda I. jako smířčího rozhodčího po smrti Alexandra III, přičemž tvrdí, že skotský lid si měl dopředu být vědom následků.¹³

Pro změnu jiným typem kroniky je *Polychronicon* od Ranulfa Higdena.

¹³ Dle něj byli ostatní slepí, když si neuvědomili, že to anglický král v budoucnu využije pro své dobro: Andrew Wyntoun, *The Original Chronicle of Andrew Wyntoun*, F. J. Amours ed. (Edinburgh: William Blackwood and Sons, 1907) 167. Zmínka o Malcolmovi: Andrew Wyntoun, 2. „Naše zem“: Andrew Wyntoun, 344.

Jedná se o dějiny světa od stvoření až do kronikářovy současnosti. Počátky jsou postaveny na znalosti Bible a zbožnosti autora samotného, zároveň se opírá o předchozí díla podobného typu. Směrem ke kronikářově současnosti se však kronika stává více historicky přesnou a více připomíná běžné narativní prameny. Autor psal kroniku latinsky, avšak tato práce se kvůli dostupnosti opírá o překlad do středověké angličtiny od Higdenova o něco mladšího současníka, přičemž tento překlad byl získán ze internetových stránek korpusu středověké angličtiny, prózy a verše.¹⁴ Z kroniky opět vyvěrá nedůvěra autora vůči Skotům, neboť například počátek vlády Roberta Bruce chápe jako uzurpaci.¹⁵

Dalším narativním pramenem je spis *The Chronicle of Lanercost* od neznámého autora editovaný a přeložený do angličtiny Herbertem Maxwellem. Tato kronika se od některých jiných liší tím, že klade důraz i na mezinárodní dění (například zmiňuje exkomunikaci Ludvíka Bavora, svrnutí papeže Jana XXII., návrhy na křížovou výpravu a jiné). Mimoto je dobrým zdrojem pro skotské války s Anglií a také pro první léta stoleté války. Opět je zde také vidět odpor k „cizímu“. Kronikář, jak ještě bude specifikováno, mimo jiné označuje francouzského krále za panovníka pyšného a chamtivého – nikoliv však z důvodů objektivních, ale z čistě „národních“.

Důležitým pramenem je i latinská edice *Continuatio Chronicorum* od Adama Murimutha. Jejím hlavním přínosem je popis let 1337 až 1340, tedy klíčových roků pro počátek stoleté války. Tyto roky se snaží podrobně popsat i latinsky píšící kronikář Baker, který ostatně byl současníkem Murimutha a až do půlky dvacátých let velkou část Murimuthovy kroniky opsál.¹⁶ Bakerovo dílo je ovšem více protifrancouzsky zaměřené, například v popisu francouzského krále, což tato práce ještě nastíní. Do třetice je nutno zmínit latinskou edici Jana z Trokelowe a jeho pokračovatele Jindřicha z Blanfordu (v originále Johannis de Trokelowe a Henrici de Blanforde), který navazuje na svého předchůdce po roce 1322 a detailně popisuje rok 1323 než následujícího roku rovněž končí. Tito dva autoři jsou významní především detailními popisy předchozích válek Anglie s Francií či Skotskem.

Některé dílčí prameny budou ještě popsány a zmíněny v následující práci,

¹⁴ Odkaz: <<http://name.umd.umich.edu/AHB1341.0001.001>>.

¹⁵ Ranulf Higden, *Polychronicon*, ed. John Trevisa (Michigan: University of Michigan Library, 2006) 295.

¹⁶ Geoffrey le Baker, *Chronicon Galfridi Le Baker De Swynebroke*, Edward Thompson ed., (Oxford: Clarendon Press, 1889) X.

takovým případem může být například zrcadlová (latinsko-anglická) edice *Modus tenendi parliamentum*, popisující ideální verzi anglického parlamentu. Tento pramen je významným dílem pro vládu Eduarda II. Dalším pramenem je báseň „The Vows of the Heron“, která mimo jiné popisuje vztah Roberta z Artois s anglickým králem. Původně byla napsána francouzsky, ale tato práce se opírá o zrcadlovou edici (francouzský originál a moderní angličtina) ve sbírce politických básní týkajících se anglické historie.¹⁷ Valnou většinu vyskytujících se pramenů v této práci tvoří již zmíněné. Zbytek byl spíše použit pro dokreslení tehdejší situace, případně jako jistá výpomoc pro události stoleté válce předcházející.

Název „Anglie v předvečer stoleté války“ nebyl zvolen náhodně. Klíčové je zde slovo „předvečer“, jehož je zde užito ze dvou důvodů. Velký kus první a část třetí kapitoly se zabývají anglickou monarchií právě těsně před vypuknutím a v době vypuknutí stoletého konfliktu. Zbytek třetí kapitoly a většina druhé kapitoly se naopak zabývají situací před vypuknutím stoleté války. Je tak cíleno záměrně. Pouze z poznání věcí minulých je možno vyvodit věci následné. Druhá kapitola pojednává o vztahu anglické monarchie s vybranými zeměmi, přičemž tyto vztahy byly často proměnlivé ale zároveň dlouhodobé. To, že v předvečer stoleté války měly tyto vztahy nějakou podobu bylo dáno společnou minulostí Anglie a těchto zemí, a proto se nelze vyhnout alespoň bodovému prozkoumání věcí zdánlivě snad až příliš od počátku konfliktu vzdálených.

Následující práce s názvem „Anglie v předvečer stoleté války“ tedy bude rozdělena na tři větší celky. První se bude zabývat vztahem Anglie a jejího francouzského oponenta v době těsně před vypuknutím a v době vypuknutí tzv. „stoleté války“, která bývá většinou vymezována roky 1337 až 1453. Druhá kapitola se zaměří na dlouhodobé vztahy anglické monarchie s ostatními královstvími či hrabstvími s tímto konfliktem spojovanými. Prostor zde bude dán Skotsku, které v té době vedlo již několik desetiletí náročné války s anglickou monarchií. Otázka bude znít, jak se Anglie a Skotsko do této situace dostaly a také, jaký smysl mělo toto vzájemné soupeření pro vztah Anglie s Francií a pro vyhlášení konfliktu samotného. Vedle Skotska bude nutno zmínit i flanderské hrabství, které bylo těsně spjato nejen s francouzskou monarchií, ale díky svým

¹⁷ *Political Poems and Songs Relating to English History*, Thomas Wright ed. (London: Longman, 1859) 1-25.

ekonomickým vazbám i s anglickým královstvím. Opět zde bude snaha vystopovat některé historické trendy v hlubší minulosti a objasnit tím vztah Flander a Anglie na počátku stoletého konfliktu. Třetí zemí bude Svatá říše římská, která byla v mnohých obdobích anglickým spojencem, přičemž na počátku a těsně po oficiálním zahájení konfliktu situace vypadala obdobně. Tato podkapitola se pokusí ozřejmit, proč skutečná vojenská aliance říšského vladaře a jeho leníků s Eduardem III. byla pouhou iluzí. Jistá část textu bude věnována i vztahu anglické a francouzské monarchie s královstvími nacházejícími se na Pyrenejském poloostrově, neboť právě tento poloostrov se stal (vedle Francie) jedním z mála bojišť stoleté války. Poslední podkapitola druhé části práce bude jakýmsi shrnutím, které se pokusí odpovědět na otázku, proč bývá stoletá válka v historiografii popisována jako konflikt anglo-francouzský a nikoliv jako konflikt evropský. Zahrne do tohoto výsledku vztahy s výše zmíněnými královstvími a hrabstvími a navíc zmíní několik dalších příkladů. Poslední (třetí) kapitola bude odpovídat na otázku, zda mohl anglický král ve druhé polovině třicátých let čtrnáctého století očekávat nový dlouhodobý konflikt se svým francouzským oponentem. Na tuto otázku však nelze odpovědět bez alespoň částečného zmínění předchozích konfliktů obou monarchií a také definování samotného termínu „stoletá válka“.

1. David a Goliáš?

1.1. Anglo-francouzský předvečer

Dnes může historikům předvečer stoleté války připadat jako příslovečné „ticho před bouří“, neboť se na první pohled zdá, že konflikt vzešel náhle a pro mnohé nečekaně. Tento pohled by ovšem byl krátkozraký, ačkoliv svým způsobem pochopitelný. Většina literatury k tomuto konfliktu neklade na toto období přílišný důraz a zaměřuje se na slavné bitvy, případně sleduje některé důsledky a průvodní jevy stoleté války. Příliš však nehledí na politické a vnitrostátní bezprostřední souvislosti, které k nim vedly. Problémy se kupily již delší dobu a minimálně od roku 1336 se začaly stávat více a více naléhavými. Anglické království mělo se středověkým francouzským státem spoustu nedořešených problémů z minulosti, čekalo se jenom na rozbušku.

Většina historiků mluví o čtyřech základních faktorech, které roku 1337 rozhodly o vypuknutí války, kterou od 19. století nazýváme válkou stoletou.¹⁸ Jedním byla otázka právního statusu lenních vazeb mezi anglickým a francouzským králem. Druhý problém ležel ve vztahu obou království vůči Skotsku. Třetím faktorem byly Flandry a jejich vztah k francouzské, respektive anglické monarchii. Za čtvrté historiografie reflektuje důležitost osoby Roberta z Artois pro vypuknutí konfliktu. Všechny tyto problémy na sebe v různých aspektech navazovaly a proplétaly se. Nelze je v žádném případě vnímat jako izolované jevy. Problém, jak už to většinou bývá, nebyl ani zdaleka tak jednoduchý. Ve skutečnosti se zde nacházelo ještě více faktorů. Jedním z takových je otázka selhání křížové výpravy ze třicátých let čtrnáctého století, které je často historiografií opomíjeno, a proto si vyžádá více prostoru v dalších podkapitolách. Dále se lze často setkat i s otázkou francouzské koruny. Jenže případný zisk francouzské koruny nelze považovat za příčinu vypuknutí války, už jen kvůli faktu že Eduard III. veřejně přijal titul francouzského krále až po vyhlášení konfliktu.¹⁹ Krom toho ten samý král titul díky dohodě v Brétigni roku

¹⁸ Jde tedy o historický konstrukt. Datace a definice tohoto konfliktu vznikla až „ex post“, současníci válku vnímali spíše jako sérii různých bitev a sporů – Anne Curry, *The Hundred Years War* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003) 130. Termín měl vzniknout ve Francii v 19. století: Joachim Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg* (München: C.H. Beck, 2009) 7.

¹⁹ „In this yere the kyng and the quene seyled to Braban; and at the town of Andewarp the quene chylded Sr. Leonell. And this same yere in Braban the kyng made first cleyne to the crowne of Fraunce.“ Viz: *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, <<http://www.gutenberg.org/files/27027/27027-h/27027-h.htm>> 57. Jisté náznaky pomalého přejímání titulatury francouzského krále se objevovaly již dříve a později budou v práci

1360 vyměnil za rozsáhlá území, z čehož plyne, že územní zisky a profit s tím spojený byly pro něj důležitější než samotný zisk koruny.²⁰ Právě územní zisky se pojí s první problematikou – tj. lenní vztah anglického a francouzského panovníka.

Roku 1337 tehdejší francouzský vladař Filip VI. z Valois zkonfiskoval zbytky vévodství Guyenne a hrabství Ponthieu držené Eduardem III. jako léno francouzského krále.²¹ Problém anglické územní držby na dnešním území Francie byl velice komplikovaný a sahal daleko do minulosti. Pro nynější potřeby této práce se stačí vrátit do dob vlády Ludvíka IX. a Jindřicha III.²² Sám historik Jacques Le Goff napsal: „Nejzáslužnější mírové dílo týkající se Francouzského království odvedl Ludvík IX. srovnáním prastarého sporu s Anglií.“²³ Zároveň také dodává: „Když 4. prosince 1259 Jindřich III. složil francouzskému králi přísahu lenní poslušnosti kvůli Gaskoňsku, což neučinil žádný z jeho předchůdců, proměnil v léno dosud nezávislé území, alod.“²⁴ Od tohoto okamžiku se všechno pro obě strany změnilo – francouzský král posílil svou moc, prestiž a autoritu, naopak anglický král o tyto atributy přišel. Marc Bloch velice výstižně aplikuje definici vztahu leníka a pána jako označení pro snahu „být člověkem jiného člověka.“²⁵ Už jen z tohoto označení jasně vyplývá, v jaké pozici se anglický král nacházel vůči svému kontinentálnímu sokovi. Državy, které dříve anglický vladař držel jako nezávislé na francouzské moci, nyní právně spadaly do sféry vlivu francouzského panovníka. Francouzský panovník měl tedy právo v případě pocitu nebezpečí državy zkonfiskovat, což se stalo klíčovým na počátku stoleté války.

zmíněny. Nicméně jako jasně vytyčený mezník pro oficiální používání tohoto titulu se běžně uvádí právě rok 1340.

²⁰ Zisk koruny se stal reálným až v pozdějších fázích války. Po bitvě u Azincourtu (1415) a míru v Troyes (1420) anglický král dominoval ve francouzském panství a mohl pomýšlet i výše. Šance, že by se mohl stát králem Francie, tehdy byla již mnohem větší než o necelé století před tím. Více viz třetí kapitola této práce.

²¹ Problém s konfiskací byl pro anglického krále dvojitý. Za prvé toto území bylo zbytkem anjouovského dědictví jeho předků. Za druhé bylo Gaskoňsko velice bohatým regionem a pro Anglii bylo důležité dovozem vína a obchodem s různými artikly (například vlnou): Margery James, „The Fluctuation of the Anglogascon Wine Trade During the Fourteenth Century,“ *The Economic History Review* 4.2 (1951): 170.

²² Druhá a třetí kapitola zmíní i děje předcházející, které vedly ke smlouvě uzavřené v Paříži.

²³ Jacques Le Goff, *Svatý Ludvík* (Praha: Argo, 2012) 179.

²⁴ Le Goff, *Svatý Ludvík*, 182. Dle Malcolma Valea je označení Gaskoňsko pro lingvistickou entitu, kdežto Guyenne pro politickou a administrativní: Malcolm Vale, *The Origins of the Hundred Years War* (New York: Oxford University Press, 2000) 6. Smlouva byla ovšem značně vágní a do velké míry záleželo na obou stranách, jak ji budou interpretovat: Michael Prestwich, *Plantagenet England 1225-1360* (Oxford: Oxford University Press, 2005) 297.

²⁵ Marc Bloch, *Feudální společnost* (Praha: Argo, 2010) 161.

S lenním holdováním se pojila (pro anglického vladaře) jedna nepříjemná činnost. Panovník vládoucí na ostrovech musel při každé změně na francouzském (respektive i anglickém) trůně potvrdit hold vůči francouzské moci, což mnohdy oslabovalo jeho prestiž. Z toho samozřejmě plynula čím dál tím menší ochota anglických králů toto vykonávat. Vše vygradovalo za vlády Eduarda II., který měl potíže s vladařskou autoritou na domácí půdě a potřeboval ji posílit, a nikoliv oslabit. Díky krátkým vládám synů Filipa IV., způsobených jejich nečekaně brzkými úmrtími, se ale děl pravý opak.²⁶ Tím pádem měl Eduard II. za úkol (v ideálním případě) svou přísahu několikrát obnovit – konkrétně po každé změně na francouzském trůnu. Z pochopitelných důvodů však ochota anglického monarchy neustále skládat sliby samozřejmě rychle poklesla. Nakonec se rozhodl poslat do Francie svého syna (budoucího Eduarda III. – zároveň ho jmenoval vládcem na území lenních držav a učinil ho tím svým právoplatným zástupcem), aby hold vykonal místo něj, který zde tak skutečně učinil.²⁷ To samé Eduard III. vykonal (již jako král) i roku 1329 v Amiens do rukou Filipa VI. z Valois, čímž vlastně uznal francouzského krále z nové dynastie jako právoplatného dědice Kapetovců.²⁸ Když následně 30. dubna 1337 zabavil Filip VI. anglickému králi jeho lenní državy a vypukla následně tzv. stoletá válka, ve skutečnosti v té době Eduard III. (krom Ponthieu) držel už jen malá území na jihozápadě dnešní Francie.²⁹ Anglický král, toužící po znovunabytí těchto a dalších území, toho využil. Půda pro stoletou válku byla připravena.

Dalším doprovodným jevem počátku konfliktu byl vztah obou velkých království k menšímu Skotsku. Skotsko, stejně jako Flandry, budou podrobněji rozebrány ve druhé kapitole, nicméně některé aspekty související s počátkem

²⁶ Konkrétně se má na mysli Ludvík X. (1314-1316), Filip V. (1316-1322) a Karel IV. (1322-1328). Údaje z: Marc Ferro, *Dějiny Francie* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009) 66.

²⁷ Joachim Ehlers et al, *Francouzští králové v období středověku* (Praha: Argo, 2003) 234. Pokud nebude řečeno jinak, má se na mysli pod citací „Ehlers et al.“ tato práce. Případně z pramenné základny: Thomas Gray, 71. Francouzský král mu posláni syna místo sebe dovolil: Andrew Wathey, „The Marriage of Edward III and the Transmission of French Motets to England,“ *Journal of the American Musicological Society* 45.1 (1992): 4.

²⁸ Hold z roku 1329 se objevuje prakticky ve všech tehdejších kronikách, jako ukázka může posloužit: Adae Murimuth, *Continuatio Chronicarum*, Edward Thompson ed. (London: Eyre and Spottiswoode, 1889) 59. Francouzská strana poté mohla argumentovat, že silnější nárok na trůn měl vznést už dříve a že neměl vzdávat hold. Dle Froissarta bylo problémem, že anglický král vzdal hold králi Francii pouze slovy a polibkem bez vložení rukou, a proto musel v budoucnu hold znovu potvrdit: Jean Froissart, *Froissart Chronicles*, Geoffrey Brereton ed., (London: Penguin Group, 1978) 55.

²⁹ Viz obrázek v příloze z: Curry, ix. „A grete discord was movede betwene the kynges of Ynglonde and of Fraunce in that the kyng of Fraunce occupiede diverse cites and growndes in the cuntre of Gascoigne.“ Z: Ranulf Higden, 327.

konfliktu musí být pro lepší orientaci nastíněny již zde. Důležitost Skotska pro počátek konfliktu Anglie s Francií bývá často podceňován – neprávem. Anglie se Skotskem soupeřila již dlouhá léta. Francie se naopak snažila této situace využít ve svůj prospěch a oslabit tím svého anglického konkurenta. Ostatně vztah Anglie-Skotsko evokuje analogické myšlenky ke vztahu Francie s Anglií. Skotský král totiž také skládal lenní slib – jenže do rukou anglického vladaře. Tehdy skotský král vzdával hold pouze za území či majetky držena jím v Anglii. To znamená, že hold za samotné skotské království (až do smrti Alexandra III. roku 1286) nevzdával.³⁰ V pozdějších dobách došlo ke střetu ve vnímání suverenity skotského království. Skotské království se považovalo za suverénní, což angličtí králové odmítali. Francie nezůstala stranou, na což poukazuje smlouva z roku 1295 (došlo k vytvoření slavné „Auld Alliance“), kdy se oba státní celky zavázaly navzájem podporovat.³¹

Boje Skotska a Anglie probíhaly do vypuknutí stoleté války velice frekventovaně, přičemž Francie se do nich snažila v různých formách vstupovat. Proslula samozřejmě bitva u Bannockburnu, případně „turpis pax“ uzavřený roku 1328 Isabelou a Mortimerem za mladého Eduarda III.³² V pozdějších dobách byl právě mladý věk Eduarda využíván propagandisticky. Rádci krále označovali mír za neplatný a odůvodňovali vše věkem krále a jeho malým vlivem na tehdejší politiku. Totéž prohlašovali i ohledně Eduardova holdu v Amiens o rok později, který Eduard vzdal až když mu bylo vyhrožováno konfiskací jeho držav.³³ Eduard III. se snažil mírové podmínky se Skotskem zvrátit a anglická armáda následně slavila některé známé úspěchy, nicméně ještě 1336 měla skotská armáda dostatek sil na plenění anglického severu a na spolupráci s Francií. To, že

³⁰ Prestwich, 229.

³¹ Nebyla to jejich první vzájemná dohoda, ale někteří historikové se kloní k dalekosáhlým důsledkům této smlouvy. Prý mohla ovlivnit i podporu jakobitských povstání 1715–45. Například: D. J. Gray, *William Wallace: The King's Enemy* (London: R. Hale, 1992) 51. Jonathan Sumption tvrdí, že Skotové uzavřeli tuto dohodu jako součást jejich cesty k nezávislosti: Jonathan Sumption, *The Hundred Years War, Volume III: Divided Houses* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009) 8. Od této doby se stalo Skotsko ústředním zájmem francouzské zahraniční politiky: James Williard ed. et al., *The English Government at Work 1327-1336: Central and Prerogative Administration* (Cambridge: The Medieval Academy of America, 1940) 301. Pokud nebude napsáno jinak, má se na mysli pod jménem „Williard ed. et al.“ tento první díl.

³² *The Chronicle of Lanercost*, Herbert Maxwell ed. (Glasgow: James Maclehose and sons, 1913) 261-2. Lze přeložit jako ostudný mír. Skotsko zde bylo uznáno za samostatné království, navíc se jednalo o anglickou potupu. Skotové později často útočili ze severu na oslabené anglické území.

³³ *Political Poems and Songs Relating to English History*, 7. Potenciální zkonfiskování držav zmiňuje: Ehlers et al., 240.

francouzské království mělo spojence za kanálem La Manche pomohlo (minimálně z mentálního hlediska) vstoupit Francii do války. Vědomí, že Anglie bude donucena bojovat na dvou frontách hrálo do karet kontinentálnímu království. Ostatně Francie odůvodňovala zabavení držav anglickou agresí vůči Skotsku. Anglický král naopak věděl, že chce-li úspěšně bojovat s Francií, musí nejdříve pacifikovat Skotsko – případně naopak.

Flandry, středověké francouzské hrabství, měly v některých ohledech stejné problémy s Francií jako Skotsko s Anglií. Flandry se sice nacházely pod vlivem francouzského monarchy (podobně jako Skotsko pod vlivem toho anglického), ale zároveň je ekonomicky přitahovala Anglie. Francouzsko-flanderské spory také nápadně připomínaly ty anglické se Skotskem svým dosahem do minulosti. Provázanost vztahů Skotska, Flander, Anglie a Francie lze také doložit například mírem z Paříže z roku 1303 (který ukončil téměř desetiletou válku mezi Anglií a Francií). Konflikt, který tehdy vypukl mezi Francií a Anglií v devadesátých letech třináctého století, mohl být uzavřen až díky flanderskému vítězství v bitvě u Courtrai 1302. Filip IV. se potřeboval zkoncentrovat na porážku flanderského odboje a Eduard I. musel urovnat nepříznivou situaci ve Skotsku, kde již několik let probíhal intenzivní odboj proti anglické snaze o nadvládu.³⁴

Tato provázanost pokračovala i v pozdějších dobách a byla jedním z důvodů pozdější eskalace napětí mezi Francií a Anglií. Společnost ve Flandrech zůstávala rozdělená, stačí se podívat na rozdíl v perspektivě hraběte z Flander a měst, přičemž ale i v městech samotných mezi sebou soupeřili tkalci směřující svoji orientaci na Anglii a někteří obchodníci spolupracující s Francií. Francie byla mnohem rozmanitějším státem s více trhy a tím pádem nabízela mnohem více zboží, což muselo flanderské obchodníky, mnohdy příbuzensky spojené s profrancouzskou nobilitou, lákat.³⁵ Situace eskalovala roku 1336, kdy anglický král vyhlásil embargo na dovoz vlny v reakci na zhoršené mezinárodní podmínky.³⁶ Následně tehdejší hrabě Ludvík de Nevers začal věznit anglické obchodníky (aby zatlačil na anglického krále). Rostoucí napětí s anglickou korunou se projevovalo například i ve flanderské podpoře francouzských

³⁴ Prestwich, 236. Haines tvrdí, že sjednat uzavření smlouvy mezi Francií a Anglií bylo nyní pro Eduarda I. lehčí díky francouzské prohře u Courtrai: Haines, 14.

³⁵ O větší nabídce zboží mluví: Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 15.

³⁶ Viz kapitola 2.2.

námořních ataků na anglické lodě a anglické pobřeží během roku 1336.³⁷ Po vypuknutí stoleté války následovalo povstání Jacquese van Arteveldeho. Francie přišla o kontrolu Flander, které fakticky vyhlásily neutralitu. Flandry tak působily jako jistá turbulentní síla s vnitřními spory, jako nevyzpytatelné území, které umocňovalo napětí mezi anglickým a francouzským králem – což se ostatně projevilo na počátku i v průběhu stoleté války.

Za poslední faktor vedoucí k vypuknutí konfliktu bývá historiografií považována osobnost Roberta z Artois, který byl bratrancem a zároveň švagrem francouzského krále.³⁸ Tento šlechtic původně pomohl získat Filipovi VI. francouzskou korunu a dle Froissarta i Jean le Bela byl první tři roky vlády Filipa VI. naprosto nepostradatelný pro francouzského vladaře.³⁹ Robert z Artois měl zdědit hrabství Artois, ale podle tamějšího práva dědila po smrti jeho otce jeho teta, nikoliv on (a po její smrti byl pro změnu přeskočen vévodou burgundským – dalším příbuzným francouzského krále).⁴⁰ Ve snaze získat hrabství Artois padělal listinu o dědictví, načež byl 1332 po odmítnutí soudního procesu vypovězen ze země (odešel nejdříve do hrabství Namur, kde vládl jeho synovec, později do Brabantska, následně se kolem roku 1334 přesunul do Anglie).⁴¹ V Anglii pokračoval ve své snaze, která mu měla zajistit hrabství Artois. Již zmínění kronikáři také píší, že tento muž neustále anglickému králi radil, aby vzdoroval francouzskému králi, protože ten nespravedlivě zabavil jeho majetek.⁴² Právě ten fakt, že Artois byl chráněncem anglického krále (účastnil se například i vojenské akce ve Skotsku roku 1336), využil vládce Francie jako záminky pro zabavení léna anglickému králi.⁴³

Zůstává otázkou, do jaké míry byla existence Roberta z Artois skutečným

³⁷ Jonathan Sumption, *The Hundred Years War, Volume I: Trial by Battle* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991) 189. Všechny následné citace od Jonathan Sumptiona budou z této knihy (pokud nebude napsáno jinak). Anglický král se prohlásil (1336) za „krále moří“: Williard ed. et al., 386. Jednalo se o taktický manévr, který mohl francouzskému králi naznačovat, že moře patří jemu a že při jakémkoliv válečném střetu bude v právu a nebude se bát jednat. Teorii rostoucího napětí podporuje to, že anglický král se roku 1336 snažil finančně zajistit půjčkami od obchodníků: James Williard ed. et al., *The English Government at Work 1327-1336: Fiscal Administration* (Cambridge: The Medieval Academy of America, 1947) 9.

³⁸ Curry, 45.

³⁹ *Edward III & his wars, 1327-1360*, Ashley James ed. (London: D. Nutt, 1887) 40.

⁴⁰ Sumption, 170.

⁴¹ O padělání listiny: Sumption, 170. O jeho odchodu do exilu: *Edward III & his wars, 1327-1360*, 41.

⁴² *Edward III & his wars, 1327-1360*, 41.

⁴³ Curry, 45.

faktorem pro vypuknutí konfliktu. Velice ho proslavila politická báseň z té doby „The Vows of the Heron“, která byla oslavou rytířství a také samotného Roberta z Artois.⁴⁴ V básni byl vyobrazen jako muž, který vyprovokoval válku, ale také jako člověk, který byl nespravedlivě vyhnán z francouzského království, a kterého se jako jediný ujal Eduarda III. Při racionálním pohledu se zdá, že jeho působení na anglickém dvoře francouzský král – ostatně stejně jako celá anglická i francouzská dvorní společnost – přeceňoval. Jeho osoba byla spíše jistou záminkou či jistou rozbuškou, za kterou mohl Filip VI. zaobalit zabavení anglických kontinentálních držav. Rozhodně Artois nefiguroval jako žádná skutečná příčina vypuknutí války mezi Francií a Anglií. Francouzský vládce potřeboval mít pro zabavení držav nějaký důvod, aby vyhlásil válku v souladu s náladami nobility a Artois se mu v tomto případě hodil. Podobně lze vnímat faktor selhání křížové výpravy, jejíž problém bude nyní nastíněn.

1.2 Sakrální království

Pro pochopení vnitřní situace v obou královstvích je nejdříve nutno zmínit duchovní povahu království, protože náboženství ve středověku bylo základním stavebním kamenem společnosti. Johan Huizinga ve své monografii *Podzim středověku* dodává: „Středověký myšlenkový svět obecně je ve všech součástech prolut a prosycen náboženskými představami.“⁴⁵ Středověcí panovníci vládli s vědomím své náboženské důležitosti. Některé aspekty v náboženské rovině se ale v jednotlivých královstvích lišily. Francouzské a anglické království měly jinou podobu vladařské sakrality, s ní souvisel i jejich odlišný dynastický a vnitropolitický vývoj. Zároveň pro porovnání obou království je nutno také alespoň nastínit jejich vztah k papežství, které hrálo typickou roli „rozhodčího“ mezi zeměmi už dlouho před rokem 1337.⁴⁶ Papež měl vliv na národní církve a tím měl možnost ulehčit/ztížit roli domácímu panovníkovi, neboť církve měla ve středověku obrovský vliv. Jistou roli pro obě monarchie hrála i myšlenka křížové

⁴⁴ *Political Poems and Songs Relating to English History*, 1-25. Oslavou rytířství byla díky válečným rituálům, držení tradic a vzniku legendárních mýtů ospravedlňujících vedení války, viz: Maurice Keen, *Das Rittertum* (Düsseldorf: Albatros, 2002) 326.

⁴⁵ Johan Huizinga, *Podzim středověku* (Praha: Paseka, 2010) 67.

⁴⁶ Papež se ostatně snažil vstupovat jako smířčí osobnost již mezi Richardem I. a Filipem II. (ačkoliv bez úspěchu) – Ferro, 56. Případně se zapojoval do sporu skotské a anglické koruny. Například roku 1317 se papežští legáti snažili usmířit anglického krále se skotskou stranou: Johannis de Trokelowe et Henrici de Blaneforde, *Chronica et Annales*, Henry Riley ed. (London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1866), 99.

výpravy, o které pojednává i značný počet pramenů. Neúspěch křížové výpravy souvisel s legálním ospravedlněním vstupu obou monarchií do stoleté války a zároveň ukázal skryté tendence obou království.

Sakralita, jakási esoterická vlastnost, byla důležitou nositelkou panovnické moci ve středověku. Z etymologického hlediska by mohla být sakralita odvozena ze slov „sacer“ (posvátný, posvěcený) a ze slova „sanctus“ (nedotknutelný, zasvěcený).⁴⁷ Samotný termín „sakralita“ není lehké definovat. Dá se říci, že kořeny sakrálního království sahaly do dob germánského pohanského prostoru. Jako velice důležitý se zde jeví proces raně středověké etnogeneze, kdy došlo k jakýmsi prvopočátkům oněch budoucích sakrálních království (pro tuto práci je důležité, že toto platí jak pro Franky, tak pro Anglosasy). Sakrální království měly mít dle německého medievistického slovníku *Lexikon des Mittelalters* tři hlavní aspekty: rodový původ sahající do dávných dob stěhování národů (což měly dokládat rozličné rodokmeny a ságy kmene), úkaz vítězné bitvy (dokazující fortune a vyvolenost danou Bohem) a kultovní funkci království.⁴⁸ Sakralita panovníka vycházela z těchto předpokladů a propojovala jeho světskou moc s duchovní autoritou. Panovníci skrze sakralitu mohli lépe odůvodňovat svou pozici v pozemské hierarchii. Vládcí ve středověku se prezentovali jako zprostředkovatelé boží vůle na zemi, jako lidé s obrovskou autoritou, která byla jasně dána od Boha a předávána z generace na generaci uvnitř panovnické dynastie. Díky svým předkům, urozené krvi a nadání od Boha byli schopni spravedlivě vládnout ve své zemi a nad svými poddanými. Ostatně historik Drahomír Suchánek ve své knize *Imperium et Sacerdotium* píše následující: „Svatý král přenášel Boží přízeň na celou říši a zaručoval ji spojení s nebeskou sférou.“⁴⁹ Pokud jejich vláda nebyla vnímána jako spravedlivá, potom současníci toto vysvětlovali jednoduše chybou (například špatnými rádci) v okolí krále. Velice silné základy duchovní autority měl kolem sebe francouzský panovník. Kapetovská dynastie k tomu měla velké předpoklady díky svým

⁴⁷ Petr Navrátil, *Legimita panovnické moci v období nástupu saské dynastie* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011) 17.

⁴⁸ Gloria-Maria Widhalm ed., *Lexikon des Mittelalters*, VII (München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003) 1263-4. Pro přehlednost budou všechny následující odkazy z lexikonu citovány pod heslem Widhalm ed., číslo svazku, strana daného svazku.

⁴⁹ Drahomír Suchánek, *Imperium et Sacerdotium* (Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011) 253. Robert Antonín zdůrazňuje důležitost ctností králů u anglosaských vládců: Robert Antonín, *Idélní panovník českého středověku* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013) 30.

předchůdcům, neboť díky provázanosti dynastií mohla navazovat na Merovejce a Karlovce.

Georges Duby napsal: „Kapetovci jsou předurčení ke světovládě, neboť bez jakýchkoliv pochyb pocházejí z nejdávnějších merovejských předků, kteří byli v intenzivně šířených legendách zobrazováni jako potomci Trójanů – zakladatelů Říma.“⁵⁰ Ostatně tito vládci se mohli opírat o opatství v Saint-Denis s hroby jejich dávných a slavných zemřelých předchůdců a o Remeš jako město královských křtů a korunovací.⁵¹ Důležitou osobou pro vývoj posvátnosti byl dle některých francouzských historiků Karel Veliký, který v jistém smyslu slova obnovil císařství na západě a propojil anticko-křesťanský ideál s „fransko-kmenovým“ a navíc zvětšil území své říše a vliv křesťanství.⁵² Kapetovci se srovnávali s císaři, odůvodňovali svou vládu vhodností, vyvoleností spojenou se sakralitou a pomazáním. Dle syntézy *Dějiny Francie* se na krále v tehdejší francouzské společnosti pohlíželo jako na polovičního kněze bdícího nad čistotou víry a pronásledujícího kacíře s výhodou v tom, že na rozdíl od ostatních vládců jeho moc nestála na materiální moci.⁵³ Z hlediska tohoto vývoje je nutno zmínit Ludvíka IX. Svatého, kterého opěvovali už jeho současníci jako byl Joinville díky jeho kázni, pokoře, víře a touze po spravedlivé vládě.⁵⁴ Není sporu o tom, že Ludvík IX. ještě více pozvedl duchovní autoritu středověkého francouzského vladaře. O propracovanosti duchovní sféry vlivu francouzského krále svědčí i vláda Filipa IV. Velice autoritativní král totiž využil již dříve vybudované silné

⁵⁰ Georges Duby, *Neděle u Bouvines* (Praha: Argo, 1997) 31-32.

⁵¹ Myšlenka zázračného původu pomazání byla zakořeněna ve středověké Francii více než kdekoli jinde, viz: Marc Bloch, *Králové divotvůrci* (Praha: Argo, 2004), 202. Podobně píše i Malcolm Barber: „Posvátnou povahu křesťanského majestátu zdůrazňoval propracovaný korunovační obřad v Remeši, kde byli noví králové pomazáni svatým olejem, který podle legendy přinesla z nebe holubice pro křest Chlodvíka v roce 496 a kterého prý nikdy neubývalo. Malcolm Barber, *Proces s templáři* (Praha: Argo, 2008), 48.

⁵² Šířil svůj vliv do nekřesťanského Saska, které se díky jeho vlivu postupem času i přes krvavé střety christianizovalo a bylo poté centrem další silné a křesťanské dynastie ve středověku – Otonů. Navíc například Akvitánie se plně dostala pod kontrolou franských vládců právě až za Karla Velikého, viz Georges Duby ed., *Dějiny Francie* (Praha: Karolinum, 2003) 126-143. Často bývá zmiňováno i jednotlivé propojení dynastií ve Francii (Karlovců a Kapetovců) skrz mocné panovníky a také důležitost posvátného království v Anglii: „Ein so gewonnenes Erbcharisma der Dynastie wurde durch den forcierten Karlskult, etwa unter Ludvig IX., um eine wesentl. Qualität gesteigert. In England war die Vorstellung kgl. Heilkraft ebenfalls lebendig.“ Citace z: Widhalm ed., VII, 1263-4. Na druhou stranu někteří tvrdí, že jeho říše připomínala tu římskou jen navenek – Ferro, 34.

⁵³ Duby ed., *Dějiny Francie*, 163-4.

⁵⁴ O posvátném charakteru Ludvíka IX. a jeho zbožnosti se píše především ve třetí části díla *Ludvík Svatý*. Le Goff, *Ludvík Svatý*, 353-578. Jan z Joinvillu například napsal: „Byl to muž, který usiloval tak jako nikdo na světě o to, aby nastolil mír mezi svými poddanými, obzvláště mezi velmoži ze sousedních zemí a mezi knížaty svého království [...]“. Citace z: Jan z Joinvillu, *Život Ludvíka Svatého* (Praha: Argo, 2014) 167.

duchovní povahy svého království ve svém sporu s papežem.⁵⁵ Za vlády Filipa IV. Sličného byl také zrušen templářský řád, přičemž král zde využil své vybudované pozice z minulých let. Dle historika Marca Ferra ho ke zrušení řádu nevedly primárně ekonomické důvody a dodává k tomu: „Nechce být jen pánem svých vazalů, svého království, ale chce skutečně svrchovaně vládnout.“⁵⁶

Dle něj znamenal spor s templáři obrat v chodu monarchie, jež měla od té doby za rádce „profesionály“ legitimizující panovníkova rozhodnutí, protože král se začal více opírat o požadavky vycházející z funkce státu a společnosti (místo tradičního opírání se o lenní tradice).⁵⁷ Duchovní autorita díky působení jeho předchůdců a propracované teorii královského státu přežila i mnohé otřesy – ať již zápas Filipa IV. s církví nebo nástup nové neosvědčené dynastie z Valois. Došlo sice k částečné krizi panovnické autority, ale při případném nástupu silnějšího vládce se jevila možnost rychle znovuvybudovat svou autoritu velice reálnou. Při nástupu vládce z vedlejší dynastie Valois (Filip VI.) sice jisté změny v domácí sféře nastaly, ale ne žádné extrémní, protože král dynasticky navazoval na své předchůdce a jejich národní mesianismus, slavil zahraniční úspěchy a mimo jiné mu vzdal hold i samotný anglický král. Těmito úspěchy dokázal do jisté míry smazat fakt, že jeho dynastie byla dynastií novou – ještě neosvědčenou. Filip VI. také navazoval na snahu Filipa IV. v pořádání nové křížové výpravy, která by dodala ještě větší lesk jeho majestátu. Zde se ovšem ukázala nedůvěra obou království vůči tomu druhému.

Anglický král se nacházel v jiné situaci, přesto mohou společné body být nalezeny. Teorie duchovní moci zde nebyla tak propracována. Zdejší dynastie neměla tak bohatou „posvátnou“ minulost. Anglický král se mohl chápat jako nástupce normanských Vikingů s výhodou křesťanské autority a pomoci od Boha

⁵⁵ Ostatně Piers Read tvrdí „Filip stále častěji hledal útočiště ve víře a největším vzorem se mu stal jeho děd Ludvík IX.“ Tím opět potvrzuje vzájemnou propojenost francouzských vládců. Navíc papež musel ustoupit ve sporu s Filipem IV. o poplatcích a za odměnu svatořečil Ludvíka IX. Piers Read, *Templáři* (Praha: BB Art, 2002) 302-305. O sporu s papežem: Bonifác VIII. se snažil zřídit biskupství v Pamiers bez souhlasu Filipa IV. Rádce francouzského krále Nogaret se pokusil unést Bonifáce, ale díky odporu lidu se mu to nepovedlo. Nicméně papež prý následkem šoku brzy zemřel. Následně nový papež Bonifác IX. zrušil předchozí exkomunikaci krále, ale odmítl dát rozhřešení Nogaretovi, který ho nechal otrávit. Filip IV. poté nechal zvolit papežem Klementa V., který se usadil 1309 v Avignonu. Tato parafráze z: Ferro, 48.

⁵⁶ Ferro, 66. Snažil se opírat i o různé „propagandistické“ fráze, například spojoval pojem „vlast“ a „království“ skrz připodobnění obou termínů ke vztahu dětí k rodičům – Antonín, 42.

⁵⁷ Ferro, 64.

a jeho prostředníků – ostatně již papež posvětil normanskou invazi roku 1066.⁵⁸ Nicméně z teoretického hlediska mohl jen velice obtížně navazovat (či zcela vůbec) na nějaké císařství či na antickou tradici. Mohl však využít autority získané majetky a územím. Tak se například obrátili králové Toleda a Navarry na Jindřicha II, aby rozhodl jejich při, ačkoliv v dřívějších dobách se tito vládci obraceli na francouzského krále.⁵⁹ Situace se ovšem pro anglického krále postupem času zhoršila kvůli konfliktům s papežskou mocí a také s francouzským králem. Díky zahraničním (postupné ztrátě držav na kontinentu) a zároveň vnitřním problémům začala časem jeho autorita kolísat. Anglický král se tak musel se situací potýkat jinak než jeho kontinentální sok. Pro doložení zdejší situace a více konkrétně pro „posvátnost“ anglických vládců je zajímavý průzkum Marca Blocha ohledně léčby krtice anglickými „Eduardy“. Během vlády anglosaských vládců se nemluvalo o léčitelských schopnostech krále. Existovala jen jediná výjimka, kterou byl Eduard Vyznavač.⁶⁰ Důvěra v nadpozemskou léčitelskou moc krále souvisela s vnitřní situací v království. Marc Bloch nazval Eduarda I. „rekordmanem“ v léčení krtice dotykem (často přes pět set ročně), na druhou stranu Eduard II. se takto dotkl během období 1320-1321 jen 79 lidí.⁶¹ Michael Cushway toto potvrzuje, když píše, že tisíce nemocných krtic se řadily u Eduarda I., neboť věřily, že je jeho dotek uzdraví – naopak jen velice málo lidí chtělo, aby se jich dotýkal Eduard II.⁶²

Eduard II. se toto snažil zvrátit posílením duchovní prestiže takzvaným „křečovým prstenem“. Ve Francii toto nemělo obdoby, protože tamější panovníci si nepotřebovali posilovat tímto způsobem domácí prestiž jako Eduard II., který čelil problémům hned na několika frontách. Počet vyléčených opět vzrostl za Eduarda III., ale často docházelo k odchylkám v dobách válek či diplomatických cest, proto například, dle Marca Blocha, během roku 1336-1337 kroniky mluví

⁵⁸ Papež totiž nedostával desátky z anglického území a doufal ve změnu, Vilém mu mnoho nasliboval, a proto nakonec Alexandr II. s výpravou svolil. Z: Richard H. Lyon, *Anglo-Saxon England and the Norman Conquest* (London: Longman Group Limited, 1932) 315-331.

⁵⁹ Doris Stenton, *English Society in the Early Middle Ages* (Harmondsworth: Penguin Books, 1952) 40.

⁶⁰ Problémem bylo, že za jeho života se uváděl jen jeden případ vyléčeného krtic. Většího rozšíření se tato léčitelská tradice dožila až za doby normanských vládců: Bloch, *Králové divotvůrci*, 50-54.

⁶¹ U Eduarda II. je to jediný rok s těmito údaji. Ostatní léta se nedochovala, ale lze předpokládat podobný průběh. Parafráze z: Bloch, 101.

⁶² Graham Cushway, *Edward III and the War at Sea* (New York: Boydell Press, 2011) 7.

jen o 136 dotycích.⁶³ Král v té době často cestoval a soustředil se více na zahraniční záležitosti. I takovýto alternativní výzkum tedy potvrzuje tezi o neklidnosti tehdejší doby. Zároveň působnost králů-léčitelů ještě ve 14. století svědčí o dlouhodobosti a zakořenění „sakralizace“ králů.⁶⁴ Celkově lze usoudit, že král byl vnímán jako nadpozemská autorita, ačkoliv v obou královstvích jinak a v různé době s jinou intenzitou. Marc Bloch toto shrnul následovně: „Vidíme, že středověcí králové ve svých poddaných nikdy nepřestávali vyvolávat představu, že mají jistý podíl na kněžské slávě.“⁶⁵

Z hlediska duchovní autority je nezbytné zmínit i vztah anglického království a papežství. Velice zjednodušeně se dá říci, že se jejich vzájemný vztah často měnil a komplikoval. Také se značně odvíjel od vztahu s anglickým králem s francouzským, případně od vztahu francouzského krále s papežstvím. Papež měl vystupovat jako nestranný arbitr a skutečně tak často činil, nicméně častý byl i jeho příklon k jednomu z obou vládců (mnohdy k francouzskému králi) z vlastních důvodů. Obzvláště to platilo v některých fázích tzv. „avignonského zajetí“, kdy se papež nacházel poblíž autority kontinentálního panovníka. Snaha papežství před i během stoleté války být jakýmsi mediátorem mezi válečnými stranami nebyla ničím novým. Stačí si jen vzpomenout na skotské války o nezávislost. Dle historika Barrowa přišel roku 1301 papeži dopis od anglických baronů negující práva papeže rozhodovat v anglicko-skotských záležitostech.⁶⁶ Baroni zde tvrdili, že tyto spory jsou záležitostmi anglické koruny, a proto papežství, dle jejich názoru, do toho nemělo právo vstupovat. Filip IV., jako představitel strany pomáhající Skotsku, pro změnu skotským předákům poradil, aby se na papeže obrátil.⁶⁷ Francouzský král doufal, že tím dojde k oslabení Anglie.

Při pohledu z druhé strany si stačí vzpomenout na spor Flander a Francie. Zde sice papež mohl stát na straně Francie, ale sám si přál mír a snažil se ho proto zprostředkovat.⁶⁸ Papežství mnohdy v těchto případech vystupovalo jako nestranná instituce opírající se ideál míru mezi křesťanskými státy. Ovšem často

⁶³ Bloch, *Králové divotvůrci*, 101-102.

⁶⁴ Antonín, 33.

⁶⁵ Bloch, *Králové divotvůrci*, 196.

⁶⁶ Barrow, 151.

⁶⁷ Barrow, 151.

⁶⁸ Sophia Menache, „The Failure of John XXII's Policy Towards France and England,“ *Church History* 55.4 (1986): 426.

také „hrálo“ jakéhosi pomocníka nezávislé strany (v minulém uvedeném případě se vliv papežství hodil Francii). Jedním z důvodů mohl ležet ve vlastních zájmech papeže. Jako ukázka poslouží papežova snaha získat si spojence proti Ludvíku Bavorovi nebo zvýšit svou prestiž úspěšnou křížovou výpravou.⁶⁹ Papež si mohl aktivním jednáním zjednat autoritu, případně si získat jednu ze stran a oslabit stranu druhou. Mohly zde koexistovat určitě i jiné faktory. Nesmí se zapomínat ani na stále žijící ideu křížové výpravy proti muslimům.

Jak už bylo naznačeno, vztah papeže a anglického krále značně závisel na vztahu papeže s francouzským vládcem. Francouzští králové podporovali papežství, ale ne vždy podporovali jeho reformy, zvláště pokud jim zasahovaly do sféry vlivu.⁷⁰ Postoje papežství k anglickému králi se postupem času také měnily, záleželo samozřejmě na situaci. Občas došlo i k velice silným roztržkám. Dva nejznámější extrémy z anglické historie byly Jindřich II. a Jan Bezzemek. Spor Jindřicha II. s canterburským arcibiskupem Tomášem Becketem logicky musel vyprovokovat reakci papeže.⁷¹ Jindřich se následně asketicky kál, ale jeho konflikt s Becketem je dodnes u veřejnosti jeho nejznámějším činem. Jeho syn Jan Bezzemek musel dokonce prožít léta v exkomunikaci, nakonec ovšem „složil hlavu“ a přijal svou zemi jako léno od církve.⁷² Za Jindřicha III. nastalo jisté období uvolnění díky vzájemné mírové dohodě s Ludvíkem IX., přičemž toto uvolnění pokračovalo v rámci možností za Eduarda I. (z velké části díky až příliš tvrdé vládě Filipa IV. vůči církvi). Bonifác VIII. dokonce zprostředkoval mírové řešení mezi Francií a Anglií dvojitou svatbou. Ta se týkala Eduarda I. a sestry francouzského monarchy Markéty a také Isabely (dcery Filipa IV.) a prince Eduarda (budoucího Eduarda II).⁷³

Eduard II. musel často manévrovat, nicméně dlouho byl jeho vztah s

⁶⁹ Že pořádání výpravy bylo jedním z plánů jak sjednotit Anglii a Francii proti papežově nepříteli (Bavorovi) potvrzuje například: Thomas Tout, *The History of England from the Accession of Henry III to the Death of Edward III* (New York: Longmans, Green and Co., 1905) 329.

⁷⁰ Duby ed., *Dějiny Francie*, 193.

⁷¹ Alexandr III. Jindřicha II. exkomunikoval: Jean Flori, *Eleonora Akvitánská* (Praha: Argo, 2014) 95. Konflikt skončil vraždou arcibiskupa (1170). Často se spekuluje o vlivu Jindřicha II. na tento incident. Údajně měl před několika rytířích prohlásit řečnickou otázku v níž se optal, kdo ho konečně Becketa zbaví. Po vraždě došlo k upevnění vztahu papež-francouzský král a Ludvík VII. mohl přejít do ofensivy.

⁷² Důvodem jeho problémů s církví bylo mezi jinými jeho jednání s anglickými opatstvími, jako kdyby to byly manželky jeho vazalů (které unášel). Z: Siegfried Obermeier, *Richard Lvi Srdce* (Praha: Ikar, 1999) 216. Nebo: Duby, *Neděle u Bouvines 27.červenec 1214*, 37.

⁷³ Papež tehdy neuznával Skotsko jako samostatné království, viz: Barrow, 394. Ke svatbě: Haines, 19.

papežstvím solidní: například pro papežovo uspokojení svolil s potlačením řádu templářů (ačkoliv se tomu dlouho vyhýbal) a na žádost papeže osvobodil některé duchovní (papež za odměnu písemně potvrdil zrušení klatby, do které ho dříve uvrhl canterburský arcibiskup).⁷⁴ Na druhou stranu to neplatilo vždy a za všech okolností, například Kliment V. kritizoval tohoto anglického krále za to, že nechtěl pustit z vězení několik skotských biskupů.⁷⁵ Ostatně na konci vlády Eduarda II. napětí opět vzrostlo. Papežovi z tohoto důvodu nijak zásadně nemohlo vadit svržení Eduarda II., zvláště když bylo oficiálně ospravedlněvané jako jeho vlastní abdikace. Zde lze jasně vidět důležitost legálně ospravedlněných činů tak typických pro středověk. Všem musela být jasná realita, ale jakmile byla jistým způsobem zapsána a domluvena s druhou stranu, pak se vnímání reality samotné mohlo změnit. Z jevu nežádoucího (nebo alespoň problematického), se mohl stát jev pochopitelný/lehce opomenutelný. Následně po svržení Mortimera roku 1330 se posílilo pouto papeže se synem Eduarda II. – Eduardem III.⁷⁶ Roli zde hrála možnost křížové výpravy a také Eduardova (III.) počáteční povolnost vůči francouzskému králi, která dala – což budoucnost záhy vyvrátila – naději na uklidnění mezinárodních poměrů.

Vztah obou království k papežskému stolci souvisel z velké části s jejich momentálními plány. Konec konců i vztah francouzských vládců s papežstvím byl dlouhodobý a proměnlivý. Kontinentální panovník se snažil i v minulosti papeže podporovat a podpořit tak svou autoritu v duchovní sféře (avšak ne vždy tomu tak nezbytně muselo být). Králové mohli papežství využít pro ospravedlnění své zahraniční politiky. Nicméně anglický král na něm nebyl tolik závislý už jen kvůli méně „sakrační“ povaze svého království a také díky poměrně dobré geografické izolaci. Pomáhaly mu ostatně časté negativní nálady parlamentu vůči církvi a také jeho idea, že církev vlastně ovládá on díky hierarchičnosti tehdejší společnosti.⁷⁷ K jistému vyvrcholení papežských snah být

⁷⁴ Seymour Phillips, *Edward II* (London: Yale University Press, 2011) 158.

⁷⁵ Ti byli ve vězení od dob Eduarda I. Papež tvrdil, že právo soudit je měl pouze Bůh. Papež také řekl, že došlo k nedorozumění a špatné interpretaci jeho slov. On nařídil arcibiskupovi z Yorku vzít skotské biskupy do „custody“ (což může v angličtině znamenat vězení, ale také opatrovnictví) – Haines, 63.

⁷⁶ Menache, 430. Moc odebral i matce: „Na doporučení svých rádců Eduard nařídil, aby také jali jeho matku, protože poskvrnila svou pověst příliš důvěrným vztahem k Mortimerovi.“ Převzato od: Jean Froissart, *Kronika stoleté války*, Alois Bejblík ed., (Praha: Mladá fronta, 1977) 13. Mortimer samotný byl obviněn z toho, že na sebe vzal královskou moc neprávem: Williard ed. et al., 4.

⁷⁷ William Ormrod, „The Personal Religion of Edward III,” *Speculum* 64.4 (1989): 872.

jakýmsi uklidňujícím faktorem mezi kontinentální a ostrovní monarchií došlo ve třicátých letech čtrnáctého století. Tehdy totiž vrcholilo plánování nové křížové výpravy.

Pokusy naplánovat novou křížovou výpravu nikdy neskončily. Eduard I. byl známý tím, že na sebe ještě jako „mladík“ vzal kříž. Na konci vlády Eduarda I. a během vlády Eduarda II. papežství argumentovalo potřebností míru mezi Anglií a Francií kvůli křížové výpravě.⁷⁸ Většinou však plány ztroskotaly na neochotě panovníků utrácet a riskovat podnik tohoto typu a také na vzájemných neshodách, případně na různých změnách na evropském kontinentě.⁷⁹ Pro konfiskaci anglického léna 1337 a pro následné vypuknutí války byl neúspěch dlouhodobě plánované výpravy do Svaté země z oficiálního hlediska velice důležitý. Dnešní člověk, který slyšel o prvních křížových výpravách, si může klást otázku, jak reálná tehdy vůbec byla možnost nějaké další výpravy. Prameny nenechávají nikoho na pochybách. Skutečně se plánovalo. Potvrzovaly to vlastně již od samého počátku samostatné vlády Eduarda III. Již roku 1331 bylo vybráno několik speciálních poslů (winchesterský biskup, kancléř atd.), aby se vydali jednat do Francie o případné cestě do Svaté země a „jiných záležitostech“.⁸⁰ Jiné anglické svitky se zmiňují o vyslancích ve Francii, kteří měli o výpravě jednat, nicméně k dohodě nedošlo kvůli francouzské podpoře Skotska.⁸¹ Do třetice je možno zmínit anglickou kroniku, zabývající se 13. a první polovinou 14. století (*The Chronicle of Lanercost*), kde se nachází zmínka o vzájemných diskuzích papežského legáta se sultánem ohledně přístupu ke Svatým místům.⁸²

Tyto tři výtahy však poukazují na stejný problém. Uspořádat a především vyslat výpravu bylo zkrátka v tehdejší Evropě neskutečně obtížné, ba díky rozličným nesnázím prakticky nemožné. Nelze pochybovat o zbožnosti tehdejších panovníků. Je neoddiskutovatelné, že úspěšná výprava by jim přinesla pozvednutí duchovní i světské autority. Avšak aby výprava mohla být

⁷⁸ K Eduardovi II.: Haines, 172. K Eduardovi I.: Barber, 44.

⁷⁹ Dobrým příkladem může být doba kolem roku 1314. Za Filipa IV. proběhl ve Francii obřad během něhož na sebe vzal kříž Eduard II. i synové Filipa IV. Jenže roku 1314 umřel papež, Filip IV. a navíc Angličanům uštědřili tvrdou porážku Skotové u Bannockburnu a s výpravou byl ámen. Viz: Christopher Tyerman, *Svaté války* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012), 820.

⁸⁰ *Calendar of the Patent Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1330-1334*, Herbert Maxwell ed. (London: H.M. Stationery Office, 1893) 223.

⁸¹ *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1333-1337*, Herbert Maxwell ed. (London: H.M. Stationery Office, 1896) 702.

⁸² Sultán souhlasil s navrácením některých míst s jejich eventuální návštěvou, nicméně odmítl navrácení Jeruzaléma: *The Chronicle of Lanercost*, 302.

uskutečněna, bylo by potřeba ideální mezinárodní i vnitropolitické konstelace v obou evropských královstvích a prakticky v celé Evropě. Vzít na sebe kříž a jít bojovat do Palestiny znamenalo v tehdejší době obrovské riziko. Vladař mohl být zabit, zraněn, případně ho mohl někdo unést (nebo se to samé mohlo stát nějakému jeho příbuznému). Nejvíce však uskutečnění výpravy naráželo na diplomatickou a finanční náročnost celé akce. Z hlediska diplomacie se musel panovník dobře zajistit. Zkrátka potřeboval mít jistotu, že jeho země přečká jeho absenci bez úhony. Už jen z toho důvodu logicky nešlo z anglické strany výpravu uspořádat, dokud hrozilo nebezpečí ze Skotska či Francie, z francouzské strany pak dokud nebyly zcela pacifikovány Flandry a nebyla přislíbena účast anglického krále. Ovšem v tehdejších nestabilním středověkém světě byl absolutní klid ze všech stran prakticky nemožný. Filip VI. výpravu připravoval mezi léty 1331-1336, přičemž 1333 oficiálně přijal kříž a podpořil protitureckou námořní ligu Benátek, nicméně roku 1336 byl plán na vyplutí papežem zrušen díky problémové mezinárodní situaci.⁸³

Papež předtím slíbil, že francouzský a anglický panovník mohou na výpravu šetřit skrz desátek. Výprava by byla ovšem finančně mnohem nákladnější, a když už někdo peníze měl, nerad se s nimi loučil. Jakmile papež s ohledem na rostoucí napětí francouzského a anglického krále opustil myšlenku křížové výpravy, na první pohled paradoxně se francouzské (i anglické) království dostalo do problematické finanční situace.⁸⁴ Toto souvisí s tím, že s přerušením výpravy se také přerušil příliv desátku, který obě monarchie používaly pro jiné účely. Ostatně již dříve papež nesl nelibě Filipovo zacházení s financemi, které měly být použity na výpravu.⁸⁵ Anglický král po selhání výpravy „vykradl“ poklad připravovaný původně právě na křížovou výpravu.⁸⁶ Krach této

⁸³ Různé spory mezi jednotlivými státy dále trvaly a změna nepřicházela. Anglický král například argumentoval nemožností jít na výpravu kvůli francouzské podpoře Skotska: Williard ed. et al., 23.

⁸⁴ Ehlers et al., 244. Finanční situace se navíc propojila s politickou. Filip tehdy tvrdil papežovi, že jeho konflikt s anglickým králem byl mimo papežskou kompetenci, protože se jednalo o spor pán-leník. Filip se netajil plány zdanit církev, což se nelíbilo papeži. Ten tedy začal požadovat navrácení pokladu, který byl připravován na výpravu. Viz Sumption, 169-170.

⁸⁵ Tyerman, *Svaté války*, 821. Francouzský král naopak čekal větší podporu finanční pomoc od papeže: Christopher Tyerman, „Philip VI and the Recovery of the Holy Land,“ *The English Historical Review* 100.394 (1985): 46.

⁸⁶ Jednalo se o poklad z opatství v St. Mary. Prošlo mu to jen díky velice napjaté situaci na pomezí let 1336-1337. Krom toho mu u této akce měla pomáhat domácí církev. Sumption, 166. Ačkoliv na tom byl finančně lépe než jeho francouzský sok, pořád mu jeho finance nestačily, zvláště protože je nekumuloval a i v dobách míru horečně utrácel a navíc přecenil bohatství svého království: Williard ed. et al., *The English Government at Work 1327-1336*:

poslední dobré možnosti uskutečnit křížovou výpravu ukázal velký rozdíl mezi teorií a praxí. To, dle Tyermana, dokládá malé úsilí vynaložené mezi léty 1333-1336 na vedení války.⁸⁷ Panovníci se sice k výpravě v teorii vážali, protože jim to přinášelo určité taktické možnosti. Jakmile přišel čas jednat, selhali.

1.3 Kondice království

Anglie a Francie se nacházely před začátkem stoleté války v odlišných pozicích. Při zbežném pohledu se mohl zdát osud rozpínajícího se kontinentálního státu a ochabující plantagenetské vlády dán předem. Takovýto náhled vyvolává pocit souboje Davida s Goliášem. Do jisté míry je tento pohled odpovídající a při pohledu na mapu jistě pochopitelný, ale neplatí ve všech ohledech. Ve skutečnosti nebyla na ústupu ze slávy jen anglická zem, neboť i Francie v některých aspektech stagnovala a v jiných potřebovala změnu. Ostatně není neobvyklým názorem, že Francie byla gigantom – ne však zcela konsolidovaným.⁸⁸ Finanční situace Francie nebyla ideální a stejně jako Anglie pocítila vliv neúrody z počátku 14. století.⁸⁹ V odlišném stavu se také nacházely jejich armády. Je nutno položit si otázku, zda je oprávněně hovořit o „Davidu a Goliášovi“ v takto vymezených hranicích.

Francouzské daně nejsou neobvyklým námětem historiků zabývajících se Francií. Faktem je, že Francii v tehdejší době mohlo obývat kolem šestnácti milionů obyvatel, což znamená asi tři krát více než Anglii.⁹⁰ Neboli jinak vyjádřeno, počtem daňových poplatníků se anglické království zkrátka nemělo šanci svému sokovi rovnat. Finanční základna francouzské moci byla slabá, alespoň však měla v rukou od dob Filipa Augusta správu.⁹¹ Nabízí se ale i otázka,

Fiscal Administration, 6-37. To ho samozřejmě za dob války dostalo do potíží.

⁸⁷ Tyerman, „Philip VI and the Recovery of the Holy Land“, 49.

⁸⁸ Paul Johnson, *The Life and Times of Edward III* (London: Wienfield and Nicolson, 1973) 60. Podobnou myšlenku vyjadřuje i historik Malcolm Barber: „Avšak jak panování postupovalo, vycházely najevo slabé stránky tohoto dědictví“ – Barber, 53. Neodlišuje se ani Marc Bloch: „Králové Francii každopádně spojili mnohem dříve než ji sjednotili.“ Marc Bloch, *Feudální společnost*, 433.

⁸⁹ Největší vlna neúrody nastala mezi léty 1315-1317, automaticky tím došlo k vzestupu cen. Jacques Le Goff, *Kultura středověké Evropy* (Praha: Vyšehrad, 2005) 150. Krom toho mezi lety 1319-21 postihla Anglii katastrofa v podobě epidemické choroby ovcí, která oslabilu tamější stáda. Špatný byl i rok 1309, kdy nastala tuhá zima: Sandra Raban, *England under Edward I and Edward II* (Oxford: Blackwell Publishers, 2000) 18-22. Rok 1337 nebyl na úrodu zas až tak špatný oproti létům 1338 a 1339. Viz: Prestwich, 269.

⁹⁰ Joachim Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 9-10.

⁹¹ Krom nepravidelných zdrojů (jako dary atd.) měl francouzský právo žádat o finance při svatbě nejstarší dcery a pasování nejstaršího syna na rytíře, viz: Barber 55. Filip II. pověřil funkcemi rychtáře („bailis“), královské sudí („senešaly“), prefekty („prévots“) a v pozdějších

zda nebylo francouzské území přelidněno. Samozřejmě tehdejší krajina vypadala zcela jinak, velikostí „obyvatelného prostoru“ se dnešní Francii nemohla ani zdaleka rovnat (ostatně stejně jako tehdejší počet obyvatel se nemohl rovnat tomu dnešnímu). Otázku přelidnění francouzského království řeší historik Jonathan Sumption. Ten tvrdí, že středověká Francie před stoletou válkou byla nejvhodnější na obývání kolem roku 1260 (Malcolm Barber mluví o období kolem roku 1285 – v každém případě oba mluví o období před počátkem 14. století), protože poté následovala stagnace a přelidnění venkova (i na tehdejší dobu), což vedlo např. v 20. letech 14. století k několika rebeliím nezaměstnaných a nespokojených.⁹² Půda při tehdejší nízké efektivitě mohla uživit pouze jistý počet lidí. Při překonání tohoto počtu nastávaly potíže. Lidé se nemohli uplatnit a mohlo docházet k loupení a celkově ke vzrůstu zločinu. Toto ovšem neplatilo jen pro Francii, jelikož Anglie byla známá ve 30. letech 14. století svými problémy s kriminalitou. Kriminální živel se sice šířil také kvůli omezenému počtu pracovních míst, ale hlavně kvůli slabé panovnické autoritě – přece jenom hovoříme o přechodné době po slabé vládě Eduarda II. a Mortimera s Isabelou. Chaos v zemi a slabá kontrola nad tamějším děním vedly k celkovému neklidu. Samozřejmě vláda zaváděla jisté kroky, ale situaci jako takovou vyřešila až stoletá válka, neboť umožnila výdělek skrz žold či loupení.⁹³

Anglická monarchie měla jistě výhodu v administrativě, což ji pomáhalo lépe řešit daňovou situaci a tím vyvážit nižší počet obyvatel (a s tím spojený nižší finanční příjem). Proto se také vyskytují názory, že fiskální politika anglických králů v té době byla z evropských zemí jedna z nejefektivnějších díky tamější administrativě.⁹⁴ O nedostatku administrativních pramenů nelze v anglickém prostředí mluvit, proto se jich dokázal tak velký počet dochovat. Díky tomu existuje i názor, že anglická administrativa byla předimenzovaná dokumenty, protože například průměrný šerif mohl za rok obdržet až 1500 různých dokumentů.⁹⁵ Toto potvrzuje pro případ finančních dokumentů Marc Bloch:

dobách byla zavedena i královská dvorská rada pro finanční záležitosti. Le Goff, *Kultura středověké evropy*, 142.

⁹² Sumption, 10. Nebo: Barber, 53.

⁹³ Mohl je také motivovat šířením propagandy skrz propracovanou administrativu, viz John Barrie, *War in Medieval Society* (London: Weidenfield and Nicolson, 1974) 32. Válka odvedla pozornost od domácích potíží.

⁹⁴ Peter Coss et al., *Thirteenth Century England V* (Newcastle Upon Tyne: The Boydell Press, 1993) 161.

⁹⁵ Prestwich, 55-56. Šerif v tehdejší Anglii kontroloval místní soudy, pomáhal ve spravování

„Stará anglická monarchie nám zanechala velmi dobře dochované finanční archivy. Vedle nich působí naše pařížské fondy dost nuzně.“⁹⁶ Z toho samozřejmě vyplývá, jak velký (či spíše malý) přehled úředníci mohli mít. V tehdejší době takové kvantum dokumentů nešlo pořádně kontrolovat a zpracovávat. Faktem ovšem zůstává, že zde alespoň existovala jistá snaha, což ostatně dokládá i úřad tzv. „exchequera“, který se (mimo jiného) staral se šerify o dokumenty zabývající se anglickým stavem financí. V předvečer stoleté války se navíc dá usoudit, že schvalování daní anglickým parlamentem z důvodu zahraničního ohrožení bylo skoro rutinou. Během válek se Skoty schválil parlament panovníkovi vypsaní daní celkem čtrnáctkrát v době čtyřiceti let (1297-1337).⁹⁷ Z toho vyplývá, že při případném francouzském nebezpečí mohl panovník počítat s podporou parlamentu ve finančních otázkách. Naproti tomu francouzské koruně se financí „zvenku“ často nedostávalo. Filip VI. z Valois požádal roku 1337 o vypsaní daně po dlouhých osmi letech.⁹⁸ Budoucí stav věcí však ukázal, že ani spolupráce anglického krále s parlamentem nebude ve finanční otázce dostatečná.

Finanční překážkou pro oba panovníky jistě muselo být i dříveji zmíněné zastavení církevního desátku na výpravu. Kvalitní zprávu o anglických financích podávají tzv. „Fine Rolls“ (svitky zabývající se různými přesuny majetku, případně pokutami/dluhy). Král se mohl obohatit na úkor svých nepřátel a zabavit statky těm, kteří škodili jemu nebo jeho okolí. Tyto svitky zmiňovaly krom jiného i půjčky, které poskytly zahraniční soukromé skupiny anglické koruně. Jako nejznámější věřitele anglické koruny tehdejší doby lze uvést klan Bardi z Florencie.⁹⁹ Nebyli ani zdaleka jediní v tomto snažení. Stačí zmínit jejich italské soukmenovce Peruzzi, kteří se dlouho vyhýbali půjčkám koruně, ale 1336

svitků a financí.: Williard ed. et al., *The English Government at Work 1327-1336: Fiscal Administration*, 53-54. Měl tedy na poměry tehdejší doby na práci mnoho zařizování a nemohl vše dokonale stíhat.

⁹⁶ Bloch, *Feudální společnost*, 416.

⁹⁷ Richard Davies, *The English Parliament in the Middle Ages* (Manchester: Manchester University Press, 1981) 42. V předchozí době se musel obrátit ve finanční otázce i na francouzského krále (konkrétně roku 1290), neboť se dostal do velkých dluhů: Raban, 142. Například konec třináctého století byl finančně náročný pro anglickou korunu kvůli současně probíhajícímu zápasu s Francií i Skotskem: W.R. Jones, „The English Church and Royal Propaganda During the Hundred Years War,“ *Journal of British Studies* 19.1 (1979): 23.

⁹⁸ Když žádal například roku 1321, nebyl vyslyšen. Z toho vyplývá, že na uskutečnění jeho žádost také záleželo na situaci, která roku 1337 byla díky mezinárodní situaci pro vybrání financí příhodnější. Sumption, 31. J. Ehlers uznává výhodu Francie v obchodu se zbožím, mohla nabídnout více artiklů na prodej než její anglický oponent: viz kapitola 1.1.

⁹⁹ *Calendar of the Fine Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1327-1337*, Herbert Maxwell ed. (London: H. M. Stationery Office, 1913) 427.

změnili názor. Příliš se jim to však nevyplatilo, protože už roku 1337 díky zvětšenému napětí v mezinárodních vztazích (a tím pádem větším útratám) anglická koruna nestíhala dluhy splácet.¹⁰⁰

Z uvedených faktů tedy vyplývá, že těsně před stoletou válkou nebyla finančně zcela připravena ani jedna ze soupeřících stran. Francie sice měla potenciálem svého soka na papíře „válcovat“, ale v realitě tomu tak nebylo díky vnitřním nesrovnalostem (ostatně nepomáhaly jim ani tehdejší klimatické podmínky spojené s dobou neúrody).¹⁰¹ Na straně druhé stál její sok, menší a méně lidnatý, ale s lepším administrativním aparátem a více propracovanou správou daní, nicméně příliš spoléhající na zahraniční půjčky, které nedokázal včas splácet. Francouzský král měl jistě výhodu v tom, že základna jeho království nespočívala čistě na materiální moci. Opíral se o autoritu své osoby a také o mocné vazaly v jeho blízkosti. Jeho rival ovládal spoustu statků ve svém království (nelze zapomenout ani na periferní oblasti typu Wales), které mohl rozdat svým věrným, či naopak zabavit zrádcům z dob Eduarda II. To ovšem nemohlo vyřešit všechny případné finanční problémy. Stručně a jasně, obě strany měly našlápnuto k budoucím potížím s financemi za předpokladu, že by došlo k náhlým větším výdajům – což se také stalo.

Pokud se mluví o kondici království z hlediska budoucího válečného vývoje, pak na mysl velice rychle přichází slovo „armáda“. Zde je nutno vzít v potaz onen populační rozdíl obou království. Pokud na území spadajícího do vlivu francouzského vládce žilo asi tři krát více obyvatel než na tom anglickém, nemůže být pochyb o rozdílu jejich vojenského potenciálu. Oběma zemím teoreticky nahrávalo, že na přelomu 13/14. století často řešily problémy vojensky (ale ne vždy vítězně). Ačkoliv se často jednalo jen o krátká tažení nebo různé přepady jednotek, možnost vytrénovat své vojsko a udržovat ho v kondici zde tedy existovala, což v předvečer války platí hlavně pro Anglii, která měla ve 30.

¹⁰⁰ Edwin Hunt, „The Bardi, Peruzzi, and Edward III,” *The Journal of Economic History* 50.1 (1990): 151-154. Italské půjčky Anglii ukazují, že se Anglie nemohla ekonomicky Itálii rovnat: Christopher Dyer, *An Age of Transition* (Oxford: Oxford University Press, 2005) 13. Velké daňové požadavky mezi léty 1337-1340 vedly k nespokojenosti lidu: Gerald Harriss, „The Commons’ Petitions of 1340,” *The English Historical Review* 78.309 (1963): 629.

¹⁰¹ „In numbers, in wealth, the French people far surpassed their neighbours over the Channel.“ Z: Richard Green, *A History of the English People* (London: Funk and Wagnalls, 1880) 42. Joachim Ehlers dává obě království prakticky na stejnou rovinu: „Als die Spannungen sich im ersten Drittel des 14. Jahrhunderts bis zur Entlang gesteigert hatten, befanden sich Frankreich und England wirtschaftlich und technisch im grossen und ganzen auf dem gleichen Niveau, stimmten in ihrer Gesellschaftsordnung, ihrer Kultur und dem Wertesystem überein.“ Citace od: Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 9.

letech 14. století časté problémy se Skotskem. O to více překvapuje, jak málo se mohlo zdát především toto království připravené z vojenského hlediska na „serióznější“ válečný konflikt. Philippe Contamine napsal ve své knize *Válka ve středověku* následující: „Anglie, která byla zřídka ohrožována na vlastním území, neměla vlastně příležitost uskutečnit všeobecnou mobilizaci z důvodů obrany. Nicméně pojem vojenské povinnosti ležící na bedrech všech Angličanů nezmizel.“¹⁰² Anglie čelila do té doby jen skotským přepadům, trvajícím v kuse většinou jen pár dnů/týdnů, s cílem plenit a ničit a následně se vrátit zpět. Dle jejich zkušeností jim nehrozilo na první pohled žádné existenciální nebezpečí za severu. Přesto může dnes příprava anglické armády působit zvláště.

Její válečné loďstvo takřka neexistovalo. Kavalerie se z hlediska čísel absolutně nemohla srovnávat s tou francouzskou.¹⁰³ Jasnou výhodu drželi Angličané jen v jejich slavné lukostřelbě. Kolem 12./13. století se Welšané proslavili svými tisovými luky, nazývané taktéž jako „dlouhé luky“, které od nich (díky kampaním Eduarda I.) přejali Angličané.¹⁰⁴ Luk byl ostatně symbolem anglických středověkých legend. Ovšem před a na úplném začátku stoleté války sehrálo klíčovou roli především loďstvo a vzhledem ke geografické poloze anglické monarchie by se dala čekat její snaha se na budování válečných lodí zaměřit. Anglie vždy potřebovala převahu na moři kvůli svému obchodu a kvůli kontaktu s pevninou, protože spojení s pevninou nemohli ostrované dosáhnout jinak než využitím lodí. Krom toho Guyenne, zabavené 1337, se nacházelo až u jihozápadního francouzského břehu (mohli se tam tedy, stejně jako do hrabství Ponthieu, dostat jen přes moře). Kvůli dovozu surovin z tamější oblasti (vino a jiné) a obchodu s Flandrami zkrátka měli mít Angličané zajištěné své loďstvo.

V předvečer stoleté války to ale neplatilo, minimálně ne pro to válečné.

¹⁰² Contamine, 182. Pokud byla ohrožena, pak se tak dělo především na severní hranici se Skotskem. Skotové ovšem neměli touhu či schopnosti, aby dokázali proniknout hlouběji na anglické území.

¹⁰³ Sumption tvrdí, že Angličané mohli do boje nasadit kolem pěti tisíc rytířů na koních, kdežto francouzská strana minimálně pětikrát tolik. Celkově uvádí, že Angličané mohli nasadit asi třicet tisíc vojáků, kdežto Francie minimálně dvakrát tolik: Sumption, 15. Historik z 19. století Richard Green uvedl sice jiná čísla (konkrétně na anglické straně mluví o osmi tisících mužích a na francouzské o čtyřiceti), ale vzájemný poměr vojáků opět vychází mnohem lépe pro Francii – Green, 42.

¹⁰⁴ Jejich délka často dosahovala šesti stop a vyžadovaly dlouhý trénink a citlivé zacházení. Froissart tyto luky dával do protikladu k francouzským kuším a dokonce tvrdil, že méně kvalitní kuše byly jedním z důvodů francouzské porážky u Kresčaku 26.8.1346. Více v: L.J. Andrew Villalon, Donald J. Kagay ed., *The Hundred Years War* (Boston: Brill, 2008) 213–261. Dlouhý luk prý mohl být až šestkrát rychlejší než pomalé kuše. Proto Marc Ferro tvrdí, že „dlouhý luk byl příčinou vítězství anglických střelců v počátcích stoleté války“: Ferro, 42.

Ostatně to vysvětluje časté úspěšné ataky na anglické obchodní lodě uváděné v pramenech. Angličanům činili ve třicátých letech největší potíže Skotové a na potyčky s nimi lodě nepotřebovali, proto utráceli za pozemní vojsko.¹⁰⁵ Střety francouzského a anglického loďstva v té době přitom nikoho nemohly zaskočit. První popis anglického válečného loďstva se dochoval již ve třináctém století, nicméně kvůli geografické poloze byla existence jejího loďstva samozřejmě ještě staršího data. Nejznámější anglo-francouzský konflikt té doby se odehrál roku 1293, kdy došlo k námořní roztržce.¹⁰⁶ Francie ze zeměpisných důvodů nemusela mít tak eminentní zájem na síle svého loďstva, tudíž ho začala budovat ve větší míře až v pozdější fázi 13. století. I přesto se jí podařilo v úderné síle brzy svého soka překonat.¹⁰⁷ Na přelomu let 1336 a 1337 došlo k mnoha námořním střetům. Většinou se jednalo o přepady obchodních lodí piráty, ale i to značilo postupné zhoršování situace, což dokládají tzv. „zpečetěné svitky“ (*Close Rolls*). Kupříkladu v listopadu 1336 padla stížnost, že „cizí“ lodě využívaly zaneprázdněnosti anglického státu se skotským sousedem a shromažďovaly invazní flotilu.¹⁰⁸ Tento názor poukazoval na strach z invaze v anglické společnosti a také na trend budoucí možnosti většího ohrožení. Pro změnu v březnu 1337 se piráti z Normandie zmocnili anglické obchodní lodi u města Orford – po vyšetření anglickým králem vyšlo najevo, že je podporoval král Francie.¹⁰⁹

Jak se ovšem brzy ukázalo, anglický nedostatek v loďstvu z vojenského hlediska nic neznamenal. Angličané se totiž velice rychle dokázali vyznamenat v námořních přepadech. Dle *The Chronicle of Lanercost* se jim už v srpnu 1337 povedlo zajmout dvě skotské lodě vracející se z Francie a zabavit tak třicet tisíc

¹⁰⁵ Ostatně skotský odboj skoro žádnými válečnými loděmi nedisponoval, protože si neuvědomoval důležitost válečného loďstva: Williard ed. et al., 377.

¹⁰⁶ Právníci Eduarda I. vymysleli lest. Tvrdili, že Eduard byl králem moří a proto se nemusel zodpovídat svému lennímu pánovi, jehož moc sahala jen na pevninu: Cushway, 4. Bezprostřední příčina války mezi Anglií a Francií tehdy spočívala v námořní rivalitě anglických lodí z Cinque ports a bretoňskými námořníky, viz Prestwich, 299.

¹⁰⁷ Filip se mohl opírat o kvalitu svých lodí díky italským a flanderským stavitelům. Roku 1336 vlastnil Eduard III. de facto jen tři válečné lodě (jmenovitě loď Christopher, Cog Edward a Rodecogge). Od: Sumption, 175.

¹⁰⁸ *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 726. Flotila, která byla budována na křížovou výpravu, se přesunula ke kanálu La Manche v září roku 1336 (velel ji Jean Bidos). Tyerman, „Philip VI and the Recovery of the Holy Land“, 47.

¹⁰⁹ Vyšel z předpokladu, že Normandie tehdy spadala pod moc francouzského krále a že tedy tento král nedokázal zajistit na svém území pořádek – *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, Herbert Maxwell ed. (London: H.M. Stationery Office, 1900) 44.

liber stříbra.¹¹⁰ Námořní převaha se konec konců ukázala ve stoleté válce být prakticky nepodstatnou. Krom toho Angličané dokázali vyhrát první velkou bitvu stoleté války, jednu z málo velkých námořních, která se odehrála roku 1340 – bitvu u Sluys. Anglická vojska potom získala výhodu vyloděním. Armáda krále Eduarda se dokázala rychle přizpůsobit situaci a již na počátku stoleté války se zařadila mezi nejmodernější v Evropě.¹¹¹ Eduardova armáda se ocitla se na cizím území a nemusela se „starat“ o obyvatelstvo a okolní zem. Mohla jednat více násilně a oportunisticky. Tím se v počáteční fázi konfliktu některé rozdíly smazaly a anglická moc zastínila na dlouhá léta tu francouzskou. Na otázku, proč trvalo Anglii tak dlouho než vybudovala silnou flotilu odpovídá Christopher Allmand. Napsal, že kvůli jejich drahé údržbě byly tvořeny v dobách krize a udržovány, jen pokud to bylo nutné.¹¹²

Francie na počátku války neuspěla díky své neschopnosti se zkonsolidovat. Francouzské království vypadalo na první pohled mocnější a bohatší díky své rozloze a většímu počtu obyvatel. Během války se deficit smazal. Většina válek ve středověku probíhala nikoliv na bojišti, ale mimo něj: během přepadů, loupení, pálení a obléhání. Anglický nedostatek válečného loďstva může přesto šokovat. Zvláště pokud si člověk uvědomí, že dobré loďstvo mohlo lehce otevřít případnou další frontu a zároveň dalšímu otevření fronty zabránit. Toto skutečně Anglii hrozilo, protože v předvečer války ji napadaly francouzské lodě, nebezpečí hrozilo ze Skotska podporovaného francouzskými zásobami dodávanými po moři, případně se musela starat i o své državy ve Francii (kam se mohla dostat jedinečně přes moře). Tak či onak, anglický vládce v té době převážně řešil na svém ostrově trable se Skotskem, což tehdy bylo pro něj ožehavější téma než počet válečných lodí a nějakou dobu dokonce více ožehavé než samotné Guyenne nebo hrabství Ponthieu. Na pozdější invazi mu stejně lodě stačily, protože se dokázal rychle přizpůsobit nově vzniklé situaci.

¹¹⁰ *The Chronicle of Lanercost*, 305. V této kronice se také píše: „But whereas the king of England is lord of the sea, possessing far more ships than all other Christian princes, [...]“. Citace z: *The Chronicle of Lanercost*, 298. Tímto tvrzením (že anglický král má v držení více lodí než kterýkoliv jiný křesťanský vládce) jde proti tvrzením ostatních, kteří tvrdí opak (což potvrzují i přední historici zabývající se tímto tématem jako Sumption či Cushway). Zde je nutno si uvědomit, že explicitně nehovoří o válečných lodích, ale jen o lodích (mohlo se tedy jednat i o obchodní či jiné). Navíc je značně tendenční, což dokazuje často užívání frází jako „my lord“ (můj pán) a vyprávění z pohledu první osoby.

¹¹¹ „Ve stoleté válce díky nejmodernější válečné technice vyhráli Angličané mnoho bitev, ale [...]“. Z: Norbert Ohler, *Válka a mír ve středověku* (Praha: H and H, 2004) 48.

¹¹² Christopher Allmand, *Society at War* (Woodbridge: The Boydell Press, 1998) 71.

Potřebná byla spíše ochrana obchodních zájmů, která by však byla velice drahá a pravděpodobně ne vždy zcela spolehlivá. Jistě by dostala anglickou korunu do ještě větší závislosti na zahraničních půjčkách. Anglie si toto nemohla dovolit, hojila se z dlouhodobé vnitřní krize. Francouzská armáda vypadala lépe, ale už dřívější problémy s Flandrami ukázaly její limity. Anglie sice prohrávala bitvy se Skotskem, ale ve třicátých letech se pomalu ale jistě vzpamatovala. Vylodit se bezpečně na jejím kontinentě a efektivně ji paralyzovat bylo pro francouzskou korunu velice obtížné i s pomocí Skotska, bez jeho pomoci prakticky nemožné. Sám francouzský král měl omezené finanční prostředky a francouzská koruna v té době nebyla i přes některé úspěchy na absolutním vrcholu své moci a autority. Pro Francii byl ostrov za kanálem La Manche cizím územím, naopak anglická moc se v dřívějších dobách na kontinentě cítila takřka jako doma. Anglický král mohl díky vypuknutí válce expandovat ven a skrz zahraniční politiku nechat zapomenout na neklidnou domácí situaci. Jacques Le Goff napsal, že počátkem 14. století byla Anglie nejmodernějším a nejstabilnějším křesťanským evropským státem, což umožnilo tomuto „státečku“ uspět na počátku stoleté války.¹¹³ Francie se naopak nacházela v opačné situaci. Ono přirovnání pro Davida a Goliáše tedy neodráží realitu. Označuje situaci, která neexistovala. Označuje situaci, kterou ukazují a ukazovaly číselné tabulky a mapy, nikoliv však skutečnost.

1.4 Modus vivendi, Modus operandi

Následující podkapitola se především zaměří na postavu vládce v anglickém království a dá ho do protikladu parlamentu. Z tohoto kontrastu vyplyne rozdíl mezi anglickým a francouzským královstvím z hlediska vnitřní situace království. Pro pochopení vztahů parlamentu a panovníka je nutno se vrátit zpátky v čas, což umožní náhled do jistých odlišností v obou královstvích. Vnitřní situace se totiž ukázala jako klíčovou v době vypuknutí nové války. Důležitost zavedeného postupu v praxi a způsobu soužití parlamentu a vladařské moci pomůže v jistém ohledu obě království porovnat. Zároveň tento popis navazuje na kapitoly předchozí, nelze ho tedy vidět izolovaně – velice důležitou se zde jeví například sakrální moc panovníka, případně jeho schopnost opřít se o materiální zdroje své domény. Velice důležitou byla také osobnost panovníka. Slabí či sebestřední

¹¹³ Le Goff, *Kultura středověké Evropy*, 142.

vládci o moc zpravidla přicházeli, kdežto silní a spravedliví si ji posilovali. V anglickém (podobně jako ve francouzském) prostředí existoval rozdíl mezi králem a korunou. Král byl chápán jako soukromá osoba, ať už jakkoliv mocná. Naopak pod pojmem koruna se chápala královská majestát jakožto posvátná instituce do jisté míry s osobou krále slučitelná, do jisté ovšem zcela rozdílná.

Kořeny anglického parlamentu sahají hluboko do dějin. Už době Anglosasů existoval poradní orgán, o který se vládce dané oblasti mohl opírat.¹¹⁴ Vilém Dobyvatel a jeho nástupci po roce 1066 zavedli lenní systém, skrze který se mohli opírat o rady svých leníků. K větší institucionalizaci došlo za Jana Bezzemka po vydání Magné Chartě z roku 1215. Díky tomuto dokumentu se panovnická moc značně omezila, pozice baronů posílila. Po turbulentních událostech za vlády Jindřicha III. (povstání baronů, Oxfordská ustavení, spor s vlastním synem) došlo k další revizi a opětovnému oslabení panovnické moci. Za jeho dlouhé a nestabilní vlády došlo k velkému posílení opozičních sil, což vedlo za vlády Eduardů ke skutečným počátkům institucionalizovaného anglického parlamentu jako politické entity.¹¹⁵ Ani francouzský vládce nemohl vládnout zcela samostatně a musel se opírat o své leníky (především díky feudální „povaze rozdrobeného“ království). Francouzské království, na rozdíl od anglického, zůstalo konglomerátem separovaných území s národní identitou posilovanou náboženskou funkcí královské koruny.¹¹⁶ Nicméně jeho výhodou bylo, že díky stabilizované dynastii se francouzský panovník nemusel účastnit občanských válek a nepokojů anglického typu (viz Jan Bezzemek, Jindřich III.).

Jak již bylo zmíněno, za Eduardů došlo k jistému dovršení onoho dlouhodobého procesu ustanovení parlamentu. Eduard I. byl znám svými válečnými taženími do zemí, kde vedl centralizační politiku.¹¹⁷ Díky jeho vojenským úspěchům a silné vládě se opět posílila královská panovnická moc.

¹¹⁴ Tento orgán byl znám jako Witenagemot, případně jako Witan: Widhalm ed., IX, 263.

¹¹⁵ Davies, 29.

¹¹⁶ Michael Jones ed., *Between France and England* (Hampshire: Ashgate, 2003) 21.

¹¹⁷ Jako příklad může posloužit dobývání Walesu Eduardem I. Nesnažil se jen dobýt území, ale také získat relikvie a zavést novou administrativu podléhající anglické. S tím souvisela i jeho snaha vzít Walesu a Skotsku národní symboly a naopak jim vnutit anglické, viz: Phillips, 34. Nevýhodou byl vzrůst kriminality zapříčiněný královou absencí v království (Prestwich, 510.) – alespoň šla využít za stoleté války pro verbování, což bylo jedním z důvodů poklesu velké kriminality ve 30. letech čtrnáctého století, viz John Aberth, „Crime and Justice Under Edward III,“ *The English Historical Review* 107.423 (1992): 283. Kriminalita vzrostla za vlády Eduarda II. a po jeho smrti, z velké míry kvůli špatné vymahatelnosti práva. Eduard II. nedokázal mnoho zločinců dostat před spravedlivý soud: Anthony Verduyn, „The Politics of Law and Order during the Early Years of Edward III,“ *The English Historical Review* 108.429 (1993): 842.

Na straně druhé se však většina historiků shoduje, že díky své až příliš autoritářské a finančně náročné vládě dostal na začátku vlády svého syna Eduarda II. do potíží.¹¹⁸ Eduard II. jistě nebyl ideálním středověkým panovníkem, o tom nemůže být sporu. Část problémů však padá na hlavu jeho otce – ne však všechna. Vláda Eduarda II. byla protknuta řadou sporů mezi králem a jeho blízkými, ať se jedná o královnu, vyšší lordy, případně i francouzského vládce. Za jeho života právě často docházelo k oněm sporům ohledně chápání vlády v království. Robert Antonín píše, že království kolem roku 1300 bylo chápáno jako „nadosobní“ instituce, kterou měl král reprezentovat – jejich vzájemný vztah byl tehdy vyjadřován metaforou manželství.¹¹⁹ Eduard II. začal být označován jako „rex inutilis“ (neschopný král) a padala proti němu obvinění, že se obklopuje špatnými rádci, a proto je špatným reprezentantem své monarchie. Eduardova obrana spočívala v jeho chápání majestátu. Snažil se chránit jako designovaný panovník předurčený ke vládě. Jeho odpůrci pro změnu tvrdili, že atak nebyl veden vůči koruně, nýbrž vůči němu jako soukromé osobě. Tradičně se odvolávali na jeho neschopnost odolávat špatným rádcům.¹²⁰ Historici se také shodli, že právě během jeho vlády vznikl dokument zvaný *Modus tenendi parlamentum*.¹²¹

Tento pramen představoval parlament v jeho ideální podobě, nikoliv v té skutečné. *Modus tenendi parlamentum* je i přesto velice důležitým dokumentem, protože umožňuje náhled do tehdejší mentality lidí v anglickém království. Poukazuje na zájem a reformní tendence ohledně fungování parlamentu. Mimo jiné doslova píše: „Rex est caput, principium, et finis Parliamenti, et ita non habet

¹¹⁸ Pro ilustraci postačí: Haines, 25. Velice nákladná byla jeho vojenská aktivita, která vedla k devalvací měny: A. Hughes et al., „The Debasement of the Coinage Under Edward III,“ *The Economic Journal* 7.26 (1897): 185. Většina kronikářů pozdějších generací to však viděla zcela jinak (obdivovali rytířství, které Eduard I. symbolizoval), například Froissart napsal: „Jeho otec, král Eduard II, byl totiž slabý, nemoudrý a zbabělý, naproti tomu jeho děd, zvaný dobrý král Eduard I., byl moudrý, odvážný, podnikavý a šťastný ve válkách.“ Z: Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 5.

¹¹⁹ Manželství totiž přináší práva i povinnosti, které tehdy panovník měl. Parafráze z: Antonín, 41.

¹²⁰ Thomas Gray, 75. To samé tvrdí i: Prestwich, 36. Roku 1310 v „předběžných nařízeních“ (Preliminary ordinances) se opět opakoval problém špatných rádců, navíc tu byla snaha o zachování práv církve a „Ordainers“ měli mít možnost králi něco dovysvětlit aj.: Haines, 78.

¹²¹ O dlouhých sporech v přesném datování tohoto dokumentu svědčí mimo jiné úvod zrcadlové edice tohoto pramene. Na začátku pramen zmiňuje sice krále Eduarda, ale nespecifikuje kterého. Michael Prestwich píše, že si dělá ambice popsat parlament z doby Eduarda Vyznavače, viz Prestwich, 224. Edice pramene: Thomas Hardy ed., *Modus tenendi parliamentum* (London: G.E. Eyre and W. Spottiswoode, 1846).

parem in suo gradu [...].“¹²² Druhým dechem ale dodává, že mají být přítomni i další zástupci království, ať už biskupové či rytíři. Dle dokumentu bez krále nelze začít ve vyjednávání, ale je zde určen i počet ostatních zástupců stavů, kteří mají být přítomni.¹²³ Pravděpodobně to bylo spojeno s nepokoji ve šlechtické společnosti za Eduarda II., které do velké míry souvisely se špatným vedením království. Velká nespokojenost panovala i s okolím krále, stačí si vzpomenout na šlechtou nenáviděné lordy Gavestona a Despensera.¹²⁴ Po sesazení Eduarda II. se krize anglického státu v jistých směrech ještě více prohloubila. Regentská vláda Mortimera a Isabely byla díky špatné vnitřní situaci nucena uzavřít, v anglické společnosti velice negativně vnímaný, mír se Skoty. Díky nástupu Eduarda III. k moci de facto (už ne jen de iure jako 1327) roku 1330 a odstranění vlivu bývalých vládců se stav začal pomalu uklidňovat.

Eduard III. se po nástupu na trůn musel vypořádat s několika problémy. Nejdříve se musel chopit otěží vlády a zkonsolidovat anglickou společnost. Anglická koruna utrpěla uzavřením míru několika faktory. Osobu panovníka a instituci koruny totiž nešlo nikdy zcela oddělit. Prestiž poklesla – jak ze zahraničního, tak z domácího hlediska. Autorita celého království utrpěla mírem se Skotskem (1328), který v anglické společnosti vyvolal značnou nechuť. Odchod královny Isabely do Francie, následná invaze z téhož území, v té době dvojnásobný hold Eduarda III. během několika let (poprvé za vlády svého otce, podruhé v Amiens už jako samostatný vládce) písemně potvrzený o pár let později ukázal velký vliv Francie na anglickou elitní společnost. Sesazení krále Eduarda II. a jeho následná poprava, nemající v tehdejší Anglii (natož Francii) obdoby, rozhodně na prestiži anglického státu a koruny nepřidala.¹²⁵ Anglické království si sice snažilo navenek prestiž zachovat oznámením, že Eduard II.

¹²² Král je hlava, začátek a konec parlamentu, takže v parlamentu nemá rovného. Hardy ed., 24

¹²³ O přítomnosti krále, Hardy ed., 34 – „Rex tenentur omni modo personaliter interesse Parlamento.“

¹²⁴ Ti za vlády Eduarda II. získali velké majetky. Po sesazení Eduarda II. s nimi mohl operovat Eduard III. Často docházelo k jejich zabavení a převedení na někoho věrného. Hugh (Hugo) le Despenser je označován jako „king’s enemy and rebel“, tedy jako rebel a nepřítel krále: *Calendar of the Fine Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1327-1337*, 6. O Despenserovi se zmínil i Froissart: „Už jsem pověděl, že Eduard II byl slabý a nemoudrý král. Protože sám dost dobře vládnout nemohl, svěřil správu království svému oblíbenci, jakémusi Hugo Spenserovi.“ Citace z: Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 6.

¹²⁵ Středověcí francouzští králové nesledovali anglický precedens ve vraždění králů pro politické cíle (Jones, 21.), ostatně sesazování anglických králů neskončilo případem Eduarda II. (stačí si vzpomenout na Richarda II.). Haines tvrdí, že zde existoval jistý precedens v Adolfu Nasavském. Zároveň však dodává, že neví, zda byla pro anglické prostředí nějaká inspirace: Haines, 193.

abdikoval dobrovolně ve prospěch vlastní krve, ale to nemohlo příliš pomoci, neboť všem muselo být jasné, jaká byla realita.¹²⁶

Eduardovi III. pomohlo ke zlepšení stavu několik faktorů. Za prvé mohl rozdávat ony zmíněné majetky věrných Eduarda II., a tím si u některých lordů zajistit věrnost. Za druhé mu pomohlo obnovení války se Skotskem, čímž odvrátil pozornost od vnitřních záležitostí. Za třetí na rozdíl od svého předchůdce na začátku své vlády neprovokoval parlament zaneprazdňováním svých povinností a přílišným povyšováním svých oblíbenců vysoko nad jiné.¹²⁷ Za čtvrté měl výhodu prvních let své vlády, kdy bylo jasné, že u otěží vlády byla jeho matka Isabela s Mortimerem, což ho mohlo uchránit před pomluvami a získat sympatie.¹²⁸ Díky těmto změnám se kolem roku 1336 a 1337 království nacházelo v mnohem klidnější poloze než na počátku jeho vlády, ať už to platí pro panovnickou autoritu nebo pro vztah lordů a krále. Na každý pád většinu jeho problémů (kriminalitu a jiné) vyřešila až stoletá válka a jeho počáteční úspěchy v ní. Předválečná léta vlády Eduarda III. byla tedy jen jistou přechodnou uklidňující fází.

V porovnání s tím prožíval francouzský král s generálními stavami zcela jiný typ „soužití“. Středověké francouzské generální stavy se nevyvinuly do podoby anglického parlamentu – obdoby generálních stavů na ostrovech. Francouzský vládce se samozřejmě opíral o své věrné leníky. Opíral se mimo jiné

¹²⁶ *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1323-1327*, Herbert Maxwell ed. (London: H.M. Stationery Office, 1898) 1: „Whereas Sir Edward, late king of England, has, of his own good will and by the common counsel and assent of the prelates, earls, and barons, and other nobles, and of all the commonality of the realm, resigned the government of the realm, and has granted and wills that the government of the said realm shall come to Sir Edward, his eldest son and heir, [...]“. Přitom tento akt byl schválen aklamací jako „Vox populi vox Dei“ (Haines, 190.) – Pramen tak zmiňuje, že Eduard (II.) se vzdal dobrovolně vlády a to se souhlasem ostatních lordů ve prospěch svého nejstaršího syna a dědice Eduarda III. Existoval i názor, že poprava Eduarda II. pomohla koruně, znamenala totiž její mučednictví (přece jenom šlo o popravu krále), viz Ranulf Higden, 327.

¹²⁷ Výjimky jistě existovaly, například William (Vilém) Montague, což byl paradoxně syn oblíbence Eduarda II. Z: William Ormrod, „Edward III and His Family“, *Journal of British Studies* 26.4 (1987): 401. Na druhou stranu Bertie Wilkinson tvrdí, že monarchie Eduarda III. byla postavena na kooperaci baronů a krále na rozdíl od monarchie Eduarda II. Usmířil se s Lancastery (opozicí za Eduarda II.) a jmenoval jejich zástupce roku 1330 dokonce kancléřem: Bertie Wilkinson, *The Later Middle Ages in England* (London: Longman Group Limited, 1969) 134.

¹²⁸ William Ormrod, *The Reign of Edward III* (London: Yale University Press, 2012) 20. Zároveň se po sesazení Eduarda II. uklidnila situace ve společnosti, což například zmiňuje kronikář Ranulf Higden ve své kronice, když píše o své zemi že: „the erthe began to ȝiffe moche fruite, the aier temperance, the see tranquile, the churche liberte“ (země začala dávat více plodů, vzduch se stal dýchatelem, moře tišší, církev svobodnější). Od: Ranulf Higden, 327.

i o placené úředníky (baillis), které vysílal po svém území za účelem kontroly královských správců.¹²⁹ Svoji vládu tedy propojoval s relativně funkčním a dlouhodobě zavedeným feudálním systémem. Králové měli již delší dobu zvyk (většinou před nějakým tažením) si aklamačně výpravu nechat schválit. Oficiálnější poradní orgán krále vznikl až za Ludvíka IX. Více institucionalizovaná podoba generálních stavů vznikla dokonce až za Filipa IV. V dobách jeho svárů s papežem. Poprvé se zde debatovalo po celý rok a král dokázal vyjít z tohoto setkání posílen.¹³⁰

Rozdíl mezi francouzským „soužitím“ vládce s kolegiem nejmocnějších a anglickým postupem je tedy nasnadě. Anglický vládce vycházel z debat často oslaben. Jeho autorita díky vnitřním problémům klesala a jeho oponenti toho dokázali řádně využít. Názor historika Jacques le Goffa, že Eduard I. s Eduardem II. dokázali obnovit královskou moc, a zároveň, že anglický parlament představoval posílení moci krále v Anglii se tedy jeví v některých ohledech jako sporný, minimálně pro období Eduarda II.¹³¹ Pro francouzského krále platil přesný opak. Díky své moci a posvátné povaze své vlády i království vycházel z takových debat posílen. Dav i jeho blízcí mu dávali za pravdu. Autorita francouzského panovníka se nezlomila ani při nástupu vládce z vedlejší větve kapetovské dynastie – Filipa VI. z Valois. Ačkoliv byl zvolen nejdříve „pouze“ regentem, tak si moc zachoval (čekalo se na narození pohrobka, kterým byla ale nakonec dcera a ne syn). Dokonce i na začátku vlády dokázal svou moc obhájit díky diplomatické porážce nároků Eduarda III. Po smrti Karla IV. byl sice nárokován francouzský trůn, ale tak slabě, že některé anglické kroniky tvrdí

¹²⁹ Duby ed., *Dějiny Francie*, 212. Také měli zřizovat soudní dvory a král jim svěřoval mocné úřady.

¹³⁰ Duby ed., *Dějiny Francie*, 228. K jejich složení: Skládaly se z prelátů, baronů, bohatých měšťanů privilegovaných měst. Svolal je Filip Sličný roku 1302/3. Viz: Le Goff, *Kultura středověké Evropy*, 144.

¹³¹ Le Goff, *Kultura středověké Evropy*, 142-144. Spíše by to platilo pro dobu Eduarda III. Lze zmínit bezprecedentní schválení tří desátků a „patnáctků“ do dalších tří let, což bylo jasné vítězství koruny – Sumption, 222. Eduard III. ale skutečně mohl navazovat na vládu Eduarda I., který se snažil (do velké míry úspěšně) z parlamentu vytvořit nástroj koruny. Eduard I. reagoval na výchozí pozici parlamentu z dob Jindřicha III., kdy byla situace opačná. Nicméně ke konci své vlády se musel i on této snahy do velké míry vzdát. Eduardovi II. se povedlo několik let před koncem své vlády omezit vliv parlamentu a zvětšit ten svůj, ale nikdy parlamentu zcela nevěřil a ten tak nemohl fungovat dostatečně efektivně. Viz: Davies, 30-31. Na druhou stranu výrok Le Goffa ospravedlňuje Sandra Raban, speciálně pro vládu Eduarda I. Tvrdí, že ačkoliv za jeho vlády existoval parlament pouze v nepravdělné formě, i přesto v něm mohl Eduard I. vidět oporu a radu pro zavádění legislativních kroků: Raban, 125. Za vlády Eduarda III. už byla situace jiná. Parlament se stal poradním orgánem anglického krále. Již jen jeho přítomnost v parlamentu samotném byla důležitá: Williard ed. et al., 11-14.

opak.¹³²

I když byl jeho požadavek nárokován slabě, nutně musel vést k opětovnému vzrůstu nevole mezi oběma zeměmi.¹³³ Následoval hold Eduarda III. v Amiens, jehož důležitost Eduard ještě zdůraznil roku 1331.¹³⁴ Z toho tedy plyne, že sice k dohodám dokázali oba králové dospět, ale také z toho vychází, že ústupky z valné většiny činil anglický král. Francouzský král díky těmto skutečnostem a díky výhře u Casselu 1328 nad flanderským odbojem i přes různé problémy měl vstupovat do posledního desetiletí před stoletou válkou v porovnání s anglickým oponentem v takřka plné síle. Pokračoval v zavedeném způsobu vlády a jeho soužití s mocnými lordy království se příliš nezměnilo. Ačkoliv byl původem technicky vzato jedním z nich, tak díky podařenému nástupu v zahraniční politice a navázání se na minulou dynastii se příliš mnoho nezměnilo, alespoň ne v praktické rovině vládnutí. Velkou změnu pro jeho království přinesly až první neúspěchy v dlouhé válce, která zdecimovala jeho území a oslabila na dlouhý čas skutečnou moc francouzského panovníka.

1.5 Anglický pohled

Obě země mohly samozřejmě interpretovat nastávající události jinak. Střetával se zde koncept subjektivních národních dějin s dějinami „skutečných“ událostí.

Marc Bloch k tomuto napsal ve své knize *Feudální společnost*: „Nenechme se však splést: tento věk, který se tak zálibně obracel k minulosti, se obklopoval spíš

¹³² Například v dílu *Scalacronica* se píše přesný opak ačkoliv vyslanci z anglické země skutečně orodovali za nárok svého krále. Autor píše, že se král neucházel o titul francouzské krále kvůli špatným radám jeho okolí, z čehož později vznikla velká válka (na myslí má válku stoletou): Thomas Gray, 83. Vyslání poselstva zmiňuje: Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 14. Případně: Tout, 325. Odmítnutí anglického nároku nebylo ničím šokující z několika důvodů, ať z důvodu toho, že Eduard byl mladík a cizinec (ačkoliv příbuzný francouzského krále a jeho leník) anebo z důvodu, že ženy byly již předtím několikrát vyloučeny a nárok anglického krále skrz matku byl také odmítnut: Duby ed., *Dějiny Francie*, 226.

¹³³ Green, 36.

¹³⁴ Po vykonání holdu v Amiens totiž vznikly dohady, jestli měl hold skutečnou lenní povahu. Eduard III. se dlouho vyhýbal specifické odpovědi, ale nakonec 1331 ustoupil a v dopise upřesnil (a následně došlo ještě ke vzájemnému setkání), že se opravdu jednalo o plnohodnotný lenní hold. Za odměnu mu Filip VI. navrátil hrad Sainter – Ehlers et al., 242. Historik Green toto setkání z roku 1331 popisuje následovně: “Clad as a merchant, and with but fifteen horsemen at his back, Edward suddenly made his apperance in 1331 at the French court and did homage as fully as Phillip recquired.” V této citaci je viditelný jistý paradox, král přijel převlečený za obchodníka a jen s malým doprovodem, aby o této události vědělo co nejméně lidí. Green, 36. Snahu „utajit“ potvrzení holdu zmiňuje (a dává do kontrastu s rokem 1329) i: Williard ed et al., 321.

hojným než pravdivým líčením dějin.¹³⁵ Důležitou otázkou je funkce narativních pramenů a oficiálního úředního diskurzu v anglickém království. Stručně řečeno, jak reprezentace chránila zájmy svého národního státu a jaká byla funkce této obhajoby. Úkolem anglických pramenů bylo mnohdy hájit své elity, čímž často docházelo k očeřování cizího, pro ně nevhodného, jednání. Pod pojmem „cizí“ se zde (pro účely této práce) rozumí nepřátelské aktivity francouzského království nebo Skotska (případně ostatních zemí). Touhu vládnoucích vrstev usměrnit psaní kronik potvrzuje vláda Eduarda I., kdy si král chtěl tímto způsobem ospravedlnit vládu ve Skotsku.¹³⁶ Slovo „nevhodné“ je ovšem třeba také chápat pod prizmatem tehdejších událostí. Mohlo tedy označovat i konání domácích lordů či anglického vládce ohrožujícího zájmy království a všeobecně společnosti jako takové. Narativní prameny samozřejmě vykazovaly větší tendenci „přikrášlovat“ a celkově zkreslovat dějiny, což vedlo k nepřesným údajům a nadbíhání jedné straně vůči druhé. Při bližším pohledu člověk zjistí, že ani úřední diskurz, ačkoliv v mnohém přesnější a „objektivnější“, se od této linie v některých situacích neodchyloval, protože se držel tehdejší politické situace. Je tedy nutné se zaměřit na vnímání onoho konceptu ospravedlňování jednání jedné strany na úkor strany druhé. Právě někde na pomezí (nikoliv však přesně uprostřed) mezi těmito dvěma proudy leží pravda.

Jeden podobný případ už zde byl dříve zmíněn – nedobrovolná abdikace Eduarda II. ve prospěch jeho syna. Pramen sice vyjadřoval pravdivou událost, ale jeho interpretace byla záměrně zkreslena pro politické účely. Abdikace (= sesazení) krále byla vysvětlována jeho dobrou vůlí a konsenzem s parlamentem, ačkoliv pravda samozřejmě ležela naprosto někde jinde. Toto zkreslování skutečných událostí mělo pomoci udržet království v klidu a zároveň uchovat majestát koruny. Tendenční využití pro politické účely je tedy v tomto případě poměrně lehce pochopitelné. Jako tendenční lze chápat i označení Huga le Despensera jako rebela a nepřítele krále. Za dob Eduarda III. toto označení platilo, za jeho předchůdce nikoliv (tam by maximálně platilo z perspektivy

¹³⁵ Bloch, *Feudální společnost*, 110. S hojností pramenů na anglické půdě souvisel velký administrativní aparát. Ve 14. století více a více kronikářů pocházelo z laických vrstev a zároveň kvůli rostoucímu počtu dokumentů museli psát čím dál tím více selektivně: Erik Kooper ed., *The Medieval Chronicle V* (Amsterdam: Rodopi, 2005) 3. Všeobecně se tvrdí, že angličtí králové nepodporovali oficiální historiografii tolik jako francouzští králové, ale i přesto některé kroniky vykazují tuto tendenci i v anglickém prostředí: Kooper ed., 12. Například kronikář Murimuth byl zaměstnán v tomto ohledu anglickým králem: Raban, 166.

¹³⁶ Kooper ed., 5.

šlechty, nikoliv z té královny). Oficiální dokumenty také sloužily propagandistickým záměrům vůči zahraničí a používaly pro to různé slovní hříčky. Na počátku stoleté války padla na hlavu Filipa VI. fráze „self-styled king of France“.¹³⁷ Takové označení cizího svrchovaného panovníka samozřejmě zapůsobilo na anglické spojence, zároveň však do jisté míry problematizuje dnešní chápání stoleté války.

Pokud byl Filip takto označen, pak to mělo vzbudit domněnku, že Filip nebyl skutečným králem své země. Pravým králem podle této interpretace musel být někdo jiný a to přece Eduard III. Sám Eduard ale oficiálně a (v té době) nastalo přijal titul francouzské krále až roku 1340 v Gentu. Vyvolává to tak otázku, kdo měl být mezi léty 1337-1340 králem Francie. Filip VI. byl označován jako samozvaný (tedy nepravý) a Eduard se ještě nějakou dobu v oficiálních prohlášeních (krom pár náznaků) za krále Francie neoznačuje. Nicméně zde je potřeba si uvědomit fakt, že ona výše zmíněná fráze byla pouhým propagandistickým manévrem pro získání spojenců na kontinentu. Pomohla lépe odůvodnit nutnost vedení války a umožnila získat spojence na domácí i venkovní scéně (například ve Flandrech). Eduard mohl pod takovouto oficiální záminkou lehčeji napadnout svého soka, protože za ním stálo právo dynastie a tím i Bůh samotný a jeho spojenci.

Mnohem zajímavější obraz ale podávají narativní prameny. Jejich hodnota v některých případech často není vzhledem k politickým (chronologickým) dějinám v dnešní době nijak závratná. Současně však poskytují jedinečný náhled do mentality doby. Samozřejmě pisatelé takových kronik se k událostem vyjadřovali „ex post“, a proto do nich vkládali svůj pohled ovlivněný tehdejší dobou. Jako ukázka poslouží Adam Murimuth a jeho popis nástupu Filipa VI.¹³⁸ Murimuth chápal nástup nového francouzské krále z anglického hlediska jako nespravedlivý. Nárok Eduarda III., který mu zaručovala jeho matka, byl dle jeho názoru více oprávněný. Eduard III. byl synem dcery Filipa IV. (a tedy sestry několika francouzských králů), kdežto Filip z Valois pocházel „až“ z vedlejší větve (byl vnukem Filipa III.). Dle jeho interpretace tímto ignorováním nároku Eduarda III. došlo k podvodu, což bylo v tehdejší zbožné společnosti velmi

¹³⁷ V překladu: samozvaný/rádoby král Francie. Viz: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 360.

¹³⁸ Adae Murimuth, 56. Doslova napsal: „Cui successit in regno, per intrusionem et fraudem, Philippus, filius domini Karoli de Valois, qui Anglicos nunquam dilexit.“

závažné obvinění. Narativní pramen *Scalacronica* pro změnu zcela opomíjí vznešení nároků anglického krále po smrti Karla IV. Kronika tvrdí, že někteří v parlamentu byli toho názoru, že anglický král by se měl o korunu ucházet, ale že se tak nakonec nestalo díky neschopnosti a lenosti jeho rádců.¹³⁹ Tento úryvek ukazuje dvě vlastnosti tehdejších kronik – tendenčnost a případnou neinformovanost. Buď tato informace neprosákla na veřejnost, nebo byla takticky vypuštěna. Zároveň opět svádí vinu na královo okolí – na jeho „rádce“.

Ještě dál zašla kronika *Chronicon Galfridi le Baker de Swynebroke*. Autor v ní označil Filipa VI. za nafoukaného tyрана pyšného a vzteklého ducha, který vyvolal válku s Angličany.¹⁴⁰ Podobného ducha byl i autor *The Chronicle of Lanercost*, když popisoval situaci vedoucí k válce. Hájl zde anglického krále proti svému oponentovi. Dle jeho slov anglický král učinil vstřícné kroky vedoucí k případnému kompromisu (přičemž požadoval dle něj historicky oprávněnou „volnou držbu“ Guyenne a Ponthieu), ale „ten chamtivý a pyšný král je všechny odmítl.“¹⁴¹ Chyták zde ležel v obratu volná držba v Guyenne či Ponthieu. Anglický král totiž za daná území vzdával hold svému kontinentálnímu suverénovi. Nebylo tedy těžké pro francouzského krále tuto nabídku odmítnout, protože francouzský pohled na věc byl zcela opačný. Od dob vlády Ludvíka Svatého nešlo mluvit o suverenitě anglického krále vůči územím drženým na kontinentě – zkrátka na těchto územích podléhal vlivu francouzské krále. Je zde také viditelný jiný paradox. Jakmile domácí král činil špatná rozhodnutí, bylo to vlivem špatného okolí (většinou domácích rádců, ale nemuselo tomu tak nutně být – mohl se dostat pod tlak i díky mezinárodní situaci). Jakmile dle kronikářů špatně konal cizí král (zde francouzský), bylo to díky jeho špatnému charakteru a na „rádce“ se rázem zapomnělo.

¹³⁹ Thomas Gray, 83. Ale historik Sumption tvrdí, že reprezentanti anglického krále ve Francii vnesli jisté nároky na nástup Eduarda III., ale byli umlčeni. Eduard III. měl zkrátka tehdy příliš malou podporu: Sumption, 106.

¹⁴⁰ „Inflatur igitur tirannus spiritu furoris et superbie, concitavit Gallos contra Anglicos.“: Geoffrey le Baker, 58.

¹⁴¹ *The Chronicle of Lanercost*, 309. Konkrétně dle kronikáře měl anglický král nabídnout za volnou držbu Guyenne, tak jako dříve měl držet i jiná území v Gaskoňsku („free possession of the land of Guienne, just as he held the other parts of Gascony [...]“), svatbu jeho staršího syna s někým z rodiny francouzského krále. Navíc francouzský král měl možnost držet Gaskoňsko sedm let a teprve poté by ho měl navrátit králi anglickému jako to bylo dříve. Zároveň anglický král s 1000 vojáky měl doprovodit do Svaté země francouzského krále. Edice *Edward III and His Wars* píše v podobném duchu. Dle ní se francouzský král snažil uškodit anglickému králi a jeho poddaným jak nejvíce mohl a to tak, že si chtěl podržet to, co anglickému králi neprávem zabavil. Tak vysvětluje i francouzskou pomoc Skotsku – *Edward III & his wars, 1327-1360*, 46-47.

Celkově se tedy dá opět konstatovat, že anglický pohled na tehdejší situaci byl odlišný od toho francouzského. Zároveň oficiální dokumenty se v některých ohledech lišily od těch narativních, které více zkreslovaly minulé události. Důvodů ležících za tímto faktem mohlo existovat více. Jedním z důvodů mohla být větší dostupnost informací na královském dvoře než někde na periferii království, kde mohl kronikář působit. Oficiální dokumenty se také vyjadřovaly k událostem nedávno uplynulým. Různé anglické svitky se průběžně aktualizovaly a každý rok se sepisovaly nové. Tímto úkonem bylo pověřeno mnoho úředníků, kdežto autorů narativních pramenů byl oproti nim jen „pár“, a proto často psali velké kroniky s odstupem několika (i desítek) let. Větší kolektivností a také psaním k událostem historicky méně vzdáleným automaticky zkreslování nebylo tak velké. Prameny úřední povahy se navíc mnohdy vyjadřovaly řečí čísel, termínů a jmen. Z finančních materiálů se čtenář dozví, kolik a kdo kolik majetku dostal, zkrátka takový pramen vypisoval dané informace bez tendencí a prakticky i bez možností zkreslování.

Naopak kroniky pojímaly dějiny jako národní vyprávění, kde narativ často přebíjel autenticitu. Často se tak dělo „naschvál“ kvůli (několikrát zmíněné) politické situaci. V některých ohledech ale tomu tak nutně být nemuselo, ke zkreslování docházelo už jen samotným popisným či poetickým stylem autora. Zatímco úřední dokument mluvil řečí čísel či různých termínů, narativní se stylizoval do podoby vyprávění, kde tendence odchýlit se od skutečnosti musela být samozřejmě větší – už jen díky rozdílným úhlům pohledu. Dva rozdílní kronikáři byli schopni se stejnými údaji převyprávět zcela jiný příběh, oficiální dokument se stejnými údaji mohl pozměnit pouze pár detailů. Vládce v úředních dokumentech tedy neměl takovou působnost ve zkreslování údajů. Disponoval možnostmi v nich označovat Filipa VI. za nepravého krále, měl možnost v nich vystupovat jako náhradník za „abdikujícího“ krále, ale nemohl měnit data týkající se majetku nebo osob jeho království. Anglický král potřeboval mít v tehdejší nestabilní době ve své zemi pořádek, na což mohl využít bohatý byrokratický aparát své země, který spolu se svými předchůdci vybudoval. Nepořádek v oficiálních dokumentech by mohl vést ke zmatku v jeho království. Naopak „zkreslené“ narativní prameny pomohly jemu a jeho dynastii odůvodnit svou důležitost pro království a také měly šanci osvětlit ostatním, proč on (na rozdíl od svého oponenta) vládne – řečeno tehdejší rétorikou – spravedlivě. Úřední

prameny měly ukázat a vysvětlit, v jakém stavu se království nacházelo. Narativní prameny měly interpretovat současnost skrz minulé události a ospravedlnit tak současný, často i budoucí, stav věcí.

Anglická i francouzská strana měly své důvody pro svá konání. Oba konkurenti nabízeli jiné interpretace svého jednání a měli pro něj jiné záminky. Často se schovávali za typickou rétoriku té doby. Vínou shazovali na špatné rádce v králově okolí, případně na jednání cizinců. Díky poznání tohoto faktu lze pochopit odlišné vnímání nadcházejícího vojenského konfliktu anglickým a francouzským královstvím. Anglické království se cítilo být do konfliktu vtlačeno, a proto lze najít ozvěny tohoto typu v tehdejších pramenech. Svě obranné cítění schovávalo za typicky středověkou rétoriku. Francouzské království stálo v podobné situaci s touhou dořešit dlouhotrvající potíže jednou provždy. Ospravedlňovalo své jednání díky neuskutečněné výpravě, anglické podpoře některých zpupných lordů (viz Robert z Artois), anglickým tlakem na Flandry a postupem času čím dál tím větší neochotou anglických králů podřídit se. Obě království zažívala domácí neshody a měla své problémy. Francouzské království se potýkalo s krátkými vládami posledních panovníků a nástupem vedlejší větve dynastie Kapetovců. Jeho vnitřně-politické problémy však nedosahovaly dimenze těch ostrovních. Anglické království se muselo zotavovat ze sporů elitních skupin a značně turbulentních událostí, které se dotkly celé společnosti. Muselo proto napnout všechny své síly, aby dokázalo zkonsolidovat společnost a posílit oslabenou prestiž krále a vlastně celého království. Proto Angličané chápali své jednání vůči Francii jako čistě obranné a nedobrovolné. Do války vstoupili s touhou zvrátit stav věcí a vrátit se na kontinentální mapu Evropy. Věřili, že tím uklidní i domácí situaci. Z toho důvodu zkrátka nelze oddělit domácí vnitřní politiku od té zahraniční. Byly to dvě větve jednoho stromu – dvě části jednoho tělesa.

2. Anglo-francouzský konflikt?

2.1 Nepřítel v zádech

Následující podkapitola se pokusí ozřejmit důležitost středověkého skotského království pro vypuknutí velkého konfliktu Francie s Anglií, protože vliv Skotska pro anglo-francouzský konflikt bývá neprávem podceňován. Zároveň se pokusí poukázat na dlouhodobost vztahů Skotska s Anglií, které logicky vyplývaly z geografického umístění těchto zemí. Jejich vzájemný poměr připomínal v některých ohledech vazby Anglie a Francie, respektive Francie a Flander, což se pokusí následující text ozřejmit. Zároveň se pokusí dokázat, proč bylo Skotsko oním pomyslným jazýčkem na vahách, které se oba hlavní konkurenti snažili vychýlit ve svůj prospěch. Pro dobré uchopení tohoto problému je nutno se podívat do vzdálenější minulosti a tím vysvětlit jevy, které se ve skotské společnosti udály, a které významně ovlivnily situaci těsně před vypuknutím stoletého konfliktu a také na jeho počátcích.

Rozhodujícím faktorem pro důležitost Skotska ve vztazích s oběma hlavními účastníky konfliktu byla právě jeho geografická poloha. Ta totiž umožnila skotské společnosti odlišit se od sousední anglické. Velká členitost země učinila sjednocení země velice obtížným pro domácí kmeny a dynastie, natož pro cizí nájezdníky. Území tehdejšího Skotska sice bylo romanizováno v dobách římské říše, ale bezpochyby mnohem méně než Anglie, čímž si dokázalo uchovat své kulturní odlišnosti a prvky.¹⁴² To samé lze tvrdit i o Skotsku po roce 1066. Bezprostřední vliv normanské invaze na skotské území byl mnohem menší než na to anglické. Lidé ze severu se snažili sjednotit a postavit Vilému Dobývateľovi. Ten nejdříve reagoval stavbou hradů na severu Anglie v Nottinghamu, Yorku a Lincolnu.¹⁴³ Středověké anglické hrady sloužily jistě jako sídla, ale především jako obranné body a administrativní centra. Byly znakem síly a vlivu toho, kdo je postavil. Rozhodně umožnily Vilému Dobývateľi slušnou vyjednávací pozici. Když se Vilém Dobývateľ chystal napadnout Skotsko, tamější

¹⁴² D. Gray, 9. Ostatně jednotný skotský stát se de facto vytvořil až za Alexandra III, viz: Jenny Wormaldová, *Dějiny Skotska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007) 63. Rozdíly mezi Anglií a Skotskem existovaly i za dob vikingských nájezdníků, protože Anglii napadali především válečníci z dnešního území Dánska, kdežto západní Skotsko z dnešního území Norska: Stephan Gramley, *The History of English: An Introduction* (New York: Routledge, 2012) 46. Skotsko se od Anglie odlišovalo i jistými rysy jazyka: Gramley, 96.

¹⁴³ *Scottish Annals from English Chroniclers*, Alan Anderson ed. (London: David Nutt, 1908) 87-88.

vůdce Malcolm III. s ním raději uzavřel mír.¹⁴⁴

Tento fakt je možno interpretovat dvojím způsobem. Za prvé: Malcolm měl v domácím prostředí dostatečnou oporu, a proto se Vilém rozhodl souhlasit a jeho území nedobýt – řídil se nepsaným pravidlem „každá válka něco stojí“. Za druhé: Malcolm tím, že se poddal normanskému válečníkovi, vytvořil budoucí precedens pro status Skotska vůči anglické monarchii. Panovník anglického království od této doby mohl tvrdit, že skotská monarchie patří do jeho sféry vlivu, protože se mu skotský vládce poddal. Ostatně cesta k většímu podmanění byla poměrně rychlá. Jeden z nejznámějších historiků zabývajících se skotským středověkem (Geoffrey Barrow) tvrdí, že mezi lety 1093-1124 byli králové Skotska de facto vazaly anglických králů a znovu (a více formálně) mezi lety 1174-1189 za vlády Jindřicha II.¹⁴⁵

Už první časové rozmezí souviselo s mírou vlivu anglického vládce na skotské půdě. Skotský lid si totiž zvolil za krále bratra zesnulého Malcolma III. – Donalda III. Jenže tehdy pobýval na anglickém dvoře syn Malcolma (Duncan), a ten za příslib věrnosti získal anglickou podporu a stal se skotským králem (než byl o pár měsíců později zavražděn v bitvě).¹⁴⁶ Tato zajímavá, kronikáři často zmiňovaná, příhoda ukazuje, jak velký vliv mohl mít anglická král na severního souseda. Ostatně David I., který se stal 1124 novým skotským králem, byl vychováván na anglickém dvoře, což v budoucnu mohlo znamenat pokračování podřízenosti skotských králů, jenže mladý král se později osamostatnil.¹⁴⁷ Mnohem slavnější je výše zmíněné druhé období skotské „závislosti“ (1174-1189). Na skotském trůně tehdy vládl Vilém Lev, který 1174 podpořil anglického prince Jindřicha proti svému otci Jindřichu II. Anglický král následně dokázal

¹⁴⁴ „Then Malcolm, the Scots king, became his man and gave him hostages“ Z: Henry of Huntingdon, *The History of the English People*, Diana Greenway ed. (Oxford: Oxford University Press, 2002) 29. G. Barrow nazval toto half-hearted conquest“, tedy jakési polovičaté podrobení (Barrow, 6.).

¹⁴⁵ Barrow, 16. Jean Flori napsal: „Jindřich proto svolal vojenskou hotovost z celé své říše, od Skotska až po Akvitánsko.“ Z: Flori, 80. I zde je tedy chápáno skotské království jako součást většího celku spravovaného anglickým králem. Mezidobí kolem roku 1124-1174 mohlo souviset s vnitřními spory v anglické říši, kdy proti sobě stála Matilda (matka Jindřicha II.) a vládce Štěpán. I přesto zde kronikáři mluví o vzájemných vazbách se skotskými králi. Skotský král David se nestal „mužem“ Štěpána, protože ten už tehdy měl být „mužem“ dcery Jindřicha I. (tedy Matildy). Naopak ale syn Davida Jindřich se stal „mužem“ Štěpána: Henry of Huntingdon, 68. Fráze „stát se mužem“ zde znamenala uznat suverenitu druhého panovníka.

¹⁴⁶ *Scottish Annals from English Chroniclers*, 118. Také Henry of Huntingdon, 37.

¹⁴⁷ Výchova budoucích skotských králů na anglickém dvoře byla jednou z příležitostí anglického panovníka posílit si svůj vliv a dala mu šanci ovlivnit potenciálního budoucího vladaře. Popis vlády Davida I.: *Scottish Annals from English Chroniclers*, 157-237.

zajmout Viléma Lva, který poté podepsal s anglickým králem potupnou smlouvu znamenající zesílení anglického vlivu ve skotském království.¹⁴⁸ Anglický král samozřejmě nechtěl situaci měnit, chtěl být nadále brán jako suverén (za kterého se považoval). Udržoval si značný vliv nad svým slabším sousedem i v pozdějších letech, ačkoliv formálně už mělo být skotské království nezávislé. Historik Barrow toto dokládá několika jednoduchými příklady. Když se skotští králové pokoušeli získat svolení papeže na obřad pomazání během jejich inauguračních ceremonií, tak se anglickým králům tomuto povedlo zabránit díky jejich kontaktům. Navíc při jakékoliv změně na anglickém trůně měl vzdát skotský král hold novému anglickému vládci.¹⁴⁹

Toto muselo být skotským králem zákonitě chápáno jako porušování jeho suverenity. Na straně druhé jeho mocnější oponent bral podobné úkony jako demonstraci svého vlivu a síly. Ačkoliv docházelo k různým sporům logicky i nadále, vztah Skotska a Anglie zůstal až do vlády Alexandra III. velice podobný. Anglický král měl jistý vliv na poměry v severním království, ale postupem času klesal. Faktorů v postupném utužování moci skotské monarchie mohlo být více. Mohlo se týkat slabosti a domácích problémů anglických králů: Richard I. strávil dlouhou dobu v zajetí, Jan měl problémy s domácí šlechtou, Jindřich III. se dostal do vlivu francouzského krále a také soupeřil s domácí šlechtou. Vliv mohly mít i stabilní a poměrně dlouhé vlády skotských králů, případně anglické spory s francouzskou korunou. Uklidnění přinesla i smlouva z Yorku (1237) mezi skotským Alexandrem II. a anglickým monarchou Jindřichem III. Došlo zde ke stabilizaci hranic (která v přibližné podobě platí do dnešních dní), skotský král obdržel některá území v Anglii, přičemž anglickému králi vzdal výměnou hold.¹⁵⁰ Jako klíčový mezník pro anglicko-skotské vztahy se běžně uvádí vláda Alexandra III., respektive události spjaté s jeho úmrtím (1286). Samotná vláda Alexandra

¹⁴⁸ Skotskou nezávislost „reinstaloval“ po smrti svého otce anglický Richard I. Tomu totiž poskytl skotský vládce finanční podporu na křížovou výpravu: D. Gray, 15-16. Vzdávání holdu anglickému králi nápadně připomíná vzdávání holdu anglického krále tomu francouzskému v pozdějších dobách.

¹⁴⁹ Zmíněné příklady jsou z: Barrow, 16-17. Potvrzuje to i pramenná základna: papež Honorius III. měl nazývat anglického krále pánem a králem Skotska. Existovala také listina skotského krále Viléma Lva v níž potvrzoval Jana Bezzemka za svého nadřazeného pána, viz: *The Chronicle of Lanercost*, 89. Jako další příklad by mohlo sloužit vybírání financí na křížovou výpravu. Anglický král to po papežově svolení pochopil po svém. Začal požadovat finance na výpravu i od Walesu nebo Skotska.

¹⁵⁰ *Scottish Annals from English Chroniclers*, 344. Došlo následně k dalším sporům, ale ty byly brzy vyřešeny a skotský král se následně mohl soustředit na vyřešení problémů s Norskem. Hold se měl opakovat i za Alexandra II.: Andrew Wyntoun, 65.

III. bývá označována jako zlatý věk Skotska, jako dlouhé roky stability. O to větší šok nastal po jeho smrti, kdy se situace otočila a království bylo uvrženo do chaosu.¹⁵¹ Jistý náznak budoucích problémů však započal již za vlády Alexandra. Skotský král vzdal roku 1278 hold anglickému králi Eduardovi I. za své majetky držící v Anglii (aniž by cokoliv blíže specifikoval), anglický král si to však vyložil po svém, což mu v budoucnu umožnilo zasahovat do záležitostí skotského království.¹⁵²

Alexandr zemřel následkem zranění po pádu z koně bez mužského přímého potomka. Nejbližším dědicem byla jeho vnučka Markéta (zvaná „Panna norská“), dcera norské královny Markéty (což byla dcera Alexandra III. a jeho ženy – opět Markéty).¹⁵³ Autor díla *Scalacronica* dále píše, že skotští lordi (aby zajistili klidné nástupnictví) poslali delegáty za Eduardem I. a nabídli mu ruku nejmladší z výše zmíněných Markét pro jeho syna Eduarda II. – jenže tato Markéta mezitím zemřela na lodi při návratu do Skotska.¹⁵⁴ Eduard I. byl následně požádán, aby pomohl s výběrem nového skotského krále. To automaticky ukázalo Eduardovu autoritu mezi skotskými lordy. Důležité zde bylo, že se mu to podařilo bez použití síly. Kronika skotského autora Ondřeje z Wyntounu zdůrazňuje tehdejší přátelské vztahy mezi oběma zeměmi, které umožnily skotským lordům pozvat Eduarda.¹⁵⁵ Zároveň se Eduardova aktivní politika ve výběru budoucího skotského krále stala jedním ze základů budoucích sporů.¹⁵⁶ Eduard rychle a ochotně tuto nabídku přijal, protože případné zvolení

¹⁵¹ D. Gray, 17-18. Za jeho vlády byla situace v zemi poměrně stabilní, navíc se mu 1266 povedlo získat ostrov Man a západní ostrovy dohodou s Norskem.

¹⁵² *Scottish Annals from English Chroniclers*, 383. Dle Touta totiž Alexandr neřekl, za co přesně vzdává hold, i přesto až do jeho smrti zůstaly vztahy relativně v pořádku: Tout, 177.

¹⁵³ Thomas Gray, 5. Alexandrova žena Markéta byla dcerou anglického krále: Amours ed., 114. Ještě před smrtí stihl Alexandr zařídit uznání jeho dcery budoucí královnou Skotska. Administrace království spadla díky jejímu mladému věku do rukou šesti hlavních mužů Skotska – tzv. opatrovníků („guardians“): Tout, 177.

¹⁵⁴ Zemřela 26.9. 1290: Maurice Keen, *England in the Later Middle Ages* (London: Methuen, 1975) 28. Thomas Gray, 5-9. Roku 1290 byla uzavřena smlouva z Birghamu. Podepsal ji za anglickou stranu Eduard I., za skotskou stranu regenti malé Markéty (tzv. „Guardians of Scotland“: strážci/opatrovníci Skotska). V této smlouvě Eduard uznal nezávislost skotského království za podmínky, že si Markéta v budoucnosti vezme Eduarda II.: D. Gray, 46. Markéta zemřela a smlouva nebyla naplněna. Eduard se tedy necítil být zavázán smlouvou dodržovat.

¹⁵⁵ Konkrétně píše: „for at that tyme was pesse and rest / Betwix Inglande and Scotlande [...]“: Amours ed., 167. Lomítko znamená pokračování básně novým veršem.

¹⁵⁶ V této době se změnilý vztahy mezi oběma zeměmi trvající více jak pět dekad: Coss et al., 207. Tyto solidní vztahy byly upevněny za vlády Alexandra II., který si vzal anglickou Janu: Frederick Powicke, *The Thirteenth Century* (Oxford: The Clarendon Press, 1953) 89. Pokud nebude řečeno jinak, má se pod jménem „Powicke“ na mysli tato práce. Pak se s ní sice rozešel a vzal za manželku Francouzsku, ovšem válka díky vyjednávání Richarda z

loutkového vládce by mu umožnilo nepřímo vládnout nad celým Skotskem. Existovali prakticky jen dva skuteční kandidáti. Jedním byl John de Balliol (Jan Balliol) a druhým Robert Bruce starší. Oba patřili svým původem mezi elitu. Rodový původ obou pretendentů sahal až k dcerám skotského prince Davida (bratra Viléma Lva).¹⁵⁷ Proti Bruceovi stál neúprosný historický precedens – primogenitura. Na druhou stranu mohl ospravedlňovat své požadavky údajnou ústní dohodou svých předků s bývalým skotským králem Alexandrem II., která měla jeho rodu zajistit skotský trůn v případě, že Alexandr zemře bez mužského potomka, což se nakonec ale nestalo. Jeho příznivci navíc hovořili o bližší pokrevní vazbě k Alexandru III.¹⁵⁸ Eduard vybral dvacet mužů z anglického království a dvacet ze skotského, aby za této situace rozhodli, kdo má větší právo na trůn (přičemž nacionalistické epické dílo *The Brus* toto odsuzuje, protože tvrdí, že skotský národ měl vědět předem, že Eduard se chopí této šance a bude chtít ve Skotsku zvětšit svůj vliv).¹⁵⁹ Eduard I. se následně (stejně jako vybraní muži) rozhodl tuto komplikovanou při ukončit přikloněním se na stranu Balliola.

Souboj těchto dvou pretendentů vlastně potvrdil další fakt, který se pojil s tehdejší Skotskem. Středověké, do velké míry stále keltské, Skotsko bylo už od dávných dob vždy rozděleno na množství klanů. Pod jednotným králem tyto souboje nemusely být vždy tak viditelné, ale jakmile se dva největší rody přihlásily o právo vládnout, tak se zákonitě začalo schylovat k otevřené

Cornwallu nevypukla: Tout, 67. Eduard využil většího počtu žadatelů na skotský trůn: Coss et al., 215. Kdyby byl pouhý jeden претендент, nemohl by se do výběru kandidátů zapojit. Bylo rozhodnuto, že Skotsko je nedělitelné, a proto ho mohl dostat jen jeden žadatel: Powicke, 608. Rozdělení Skotska na dvě části přitom hrálo svou roli, protože jižní část Skotska byla pod velkou kontrolou anglických lordů. Dělbů Skotska podporoval Bruce (když viděl, že jeho nárok neuspěje) a hlavně Hastings jako třetí největší favorit na získání trůnu: Tout, 179-182. Jako jistý precedens lze uvést počátek vlády Alexandra III., kdy se anglický král také snažil ovlivnit tamější dění: Powicke, 592.

¹⁵⁷ Thomas Gray, 11-12. Balliol byl potomkem nejstarší dcery – Markéty. Robert Bruce starší byl potomkem druhé dcery (Isabely). Ještě zde byl nárok Johna de Hastingsse (Jana Hastingsse), který mohl svůj nárok odvozovat od třetí dcery, ale ten v praxi nebyl vůbec brán v potaz (stejně jako ostatních pretendentů).

¹⁵⁸ Thomas Gray, 12: „The pleaders and advocates urged for Robert de Brus that he was the nearest heir male, inasmuch as he was the son of Isabel, daughter of the said Earl David of Huntingdon, one degree nearer to the said earl than was John de Balliol, who was the son of Dervorguile, daughter of Margaret, the daughter of the said Earl of Huntingdon and wife of Alan of Galloway: wherefore he demanded the royal right as the nearest heir.“ Rod Bruce se také z jistého hlediska zdiskreditoval tím, že souhlasil s nástupem Panny norské (ta totiž také nastoupila dle práva primogenitury). Tím pádem jednou použil princip (respektive s jeho použitím souhlasil) primogenitury a podruhé (když se to nehodilo) ho odmítl – Barrow, 56.

¹⁵⁹ *The Chronicle of Lanercost*, 84. O „nerozumu“ skotského národa: John Barbour, *The Brus* (Aberdeen: William Bennett, 1856), 4. Bylo to poetické dílo a řídilo se tedy jistými tradicemi tohoto žánru. Autor zde použil rým typický pro francouzskou poezii a osmislabičný verš, viz: Gramley, 116.

„vnitrostátní“ válce. Balliol po svém zvolení neměl situaci jednoduchou, protože byl fakticky donucen balancovat mezi dvěma zcela odlišnými stranami. Musel se snažit uspokojit anglického vládce a současně i skotskou šlechtu a tamější lid. Pro souboj s Brucem potřeboval co největší domácí (zároveň i anglickou) podporu. Balliolovi ale nakonec vzdali hold všichni lordi v království (včetně Bruce), což zajisté bylo velikým úspěchem Balliola i Eduarda I.¹⁶⁰ Jenže Eduard I. začal nad Balliolem dominovat. Chápal Skotsko jako pouhou lenní državu, kterou plně ovládá, což ostatně potvrdil Balliolův hold anglickému králi. Tento hold se odlišoval od předchozích, neboť se týkal nikoliv pouze majetků držených skotským králem v Anglii, ale rovnou celého skotského království – což ostatně potvrzuje i pramenná základna.¹⁶¹ Skotští lordi, toužící po větší samostatnosti svého království, samozřejmě chtěli, aby se Balliol Eduardovi I. postavil a tento stav změnil. Balliol tedy musel řešit mnoho potíží, navíc mu jeho pasivita (či poddajnost) na oblibě rozhodně nepřidala a kolem roku 1294 byl již de facto odstaveným mužem bez jakékoliv moci.¹⁶² V tomto bodě se opět ukázala důležitost mezinárodní scény. Francie se dostala do konfliktu s Anglií a využila třenic mezi Skotskem a anglickým královstvím pro své dobro.

Skotsko a Francie se roku 1295 spolu dohodli a uzavřeli tzv. „Auld Alliance“, kterou (dle historiků Villalona a Kagaye) o rok později potvrdili smlouvu z Dunfermline.¹⁶³ V této smlouvě se obě země zavázaly si navzájem pomáhat proti anglickému králi. Přitom francouzské úsilí hledat pomoc u geograficky nejbližšího potenciálního oponenta Anglie (tedy Skotska) také nebylo novou záležitostí. Historik Barrow tvrdí, že tato snaha je poprvé jasně dochována již během roku 1173.¹⁶⁴ Vyplývala z taktiky uštvědit svému úhlavnímu

¹⁶⁰ Bruce nakonec holdoval Balliolovi na radu otce: Thomas Gray, 12. Po Balliolově holdu Eduard odmítl smlouvu z Birghamu (bral její platnost za skončenou). Nyní začal požadovat, aby skotské soudní pře byly přednášeny před něj, D. Gray, 50. Balliol byl korunován ve Scone roku 1292: Amours ed., 266.

¹⁶¹ Království měl držet Balliol za hold: “that kynrik was haldyn for homage.” Z: Amours ed., 182-194.

¹⁶² Jeho ústupnost mu ve Skotsku získala přezdívku „Twme Tabart“, v angličtině „empty coat“ (neboli česky „prázdný kabát“) Od: Amours ed., 294. Básník John Barbour ho odsuzuje právě za přílišnou poddajnost. Prý tak uškodil své zemi, viz: John Barbour, 6. Historik Barrow o něm píše, že byl mezi dvěma mlýnskými kameny a zachoval se jako jehně mezi vlky: Barrow, 81. Kontrolu nad zemí po jeho „odstavení“ převzala skupina vybraných čtyř biskupů, čtyř baronů a čtyř zástupců nižší šlechty: Tout, 194.

¹⁶³ Villalon, Kagay ed., 8. K bilaterální dohodě se přidalo i Norsko. Skotsko tak odložilo dlouhodobé spory s tímto královstvím (díky diplomacii francouzského krále) – Barrow, 85. Součástí sňatku byla svatba Eduarda Balliola (Janova syna) s Janou (dcerou Karla z Valois): Tout, 194.

¹⁶⁴ Barrow, 83.

sokovi ránu přímo do týla z bezprostřední blízkosti. Francie se v takovém případě nemusela tolik soustředit na vylodění a mohla případně válčit s Anglií na svém kontinentu o anglické državy. Skotsko mohla podporovat na ostrovní půdě několika způsoby. Mohla mu dodávat materiální podporu (zbraně, potraviny, finance), mohla zaneprázdnit anglickou stranu různými přepady lodí nebo pobřeží, případně mohla posílat muže přímo na skotské území, aniž by se vylodili na anglické půdě.¹⁶⁵ Balliol, toužící po větší nezávislosti a také po snížení tlaku, který na něj vyvíjely elitní složky skotské společnosti, se tím otevřeně postavil proti Eduardovi I. a fakticky tím odvolal svůj předešlý hold. Jeho vláda však již neměla dlouhého trvání. Eduard ho prohlásil zbaveného cti a nabídl korunu Robertu Bruceovi.¹⁶⁶ Balliol byl poražen 1296 u Lammermoor Hills a musel se vzdát trůnu.¹⁶⁷ Skotský trůn se tím stal volným.

V té době rovněž začalo lidové povstání proti anglické nadvládě vedené Williamem (Vilémem) Wallacem a Andrewem (Ondřejem) Morayem. Wallace se z vojenského hlediska proslavil především vítězstvím u Stirlingu 11. září 1297.¹⁶⁸ Robert Bruce se měl nyní na nějakou dobu k povstání připojit, ale činil tak údajně

¹⁶⁵ O takových dodávkách již například zmíněný *The Chronicle of Lanercost*, 305. Konkrétní úsek: About the feast of the Assumption of the Glorious Virgin, two Scottish ships returning from France were taken at sea by the English, wherein my lord Bishop of Glasgow, many ladies, soldiers and arms and 30,000 pounds of silver, besides charters, conventions and indentures which had been concluded between the King of France and the Scots. „Během obléhání Tournai se tak také skutečně stalo: „Zatímto anglický král dlel za mořem, Francie poslala Skotům vojenskou pomoc a nutila tamní panstvo, aby válečně vtrhlo do Anglie, čímž by přimělo Eduard k návratu. Mimoto francouzský král sliboval, že všemožně podpoří skotské nároky na několik měst, které jim Angličané uchvátili.” Přesná citace převzata z: Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 21.

¹⁶⁶ Amours ed., 274-276.

¹⁶⁷ D. Gray, 64. O tom jak se Balliol postavil svému suverénovi a jak byl poražen: Iohn Baillol, late made kynge of Scottelande, thro instigacion of the abbot of Meuros, brake his fidelite made to the kynge of Ynglonde, but he was taken soone and putte from his inheritaunce. „Z: Ranulf Higden, 287. Zajímavostí také bylo, že po vypuknutí konfliktu rozkázal Eduard I., že země držené Skoty v Anglii mají být zabaveny a že Skotové v Anglii mají být zajati. Zmínka z: Barrow, 91. Toto poukazuje na jistý typ středověkého nacionalismu a na jiný způsob vedení války. Zatýkáni jistých obyvatel bylo použito těsně před vypuknutím války ve sporech mezi Flandrami a Anglií. Balliol byl také zajat. Bonifác VIII. a francouzský král kvůli tomu napsali anglickému králi a žádali jeho propuštění: Barrow, 125. Ostatně Eduard vyhlásil i embargo na skotské zboží (také taktika používaná později během sporu s Flandrami) – Haines, 244.

¹⁶⁸ Historik Caldwell tvrdí, že v této bitvě mohli mít Angličané až deset tisíc mužů pěchoty. Z toho vyplývá, že Angličané rozhodně Skoty nepodceňovali. Ostatně skotská armáda nebyla nijak malá, v bitvě u Dunbaru 27. dubna 1296 mohli mít údajně Skotové až 1 500 jezdců. Číslo z: David Caldwell, „Scottish Spearmen 1298-1314,” *War in History* 19.3 (2012): 269-271. Wallace využil zaneprázdněnosti Eduarda ve Francii (stejně jako Balliol, který odvolal své sliby vůči Eduardovi), viz: Haines, 244-245. V této bitvě pravděpodobně zahynul Moray jakožto druhý vůdce povstání: „Andro of Murraif, that eftir that / Wes at the brig of Strieuling slane.” Z: Amours ed., 240.

z čistého patriotismu a bez podpory svého rodu.¹⁶⁹ Bruceova pozice v tomto povstání byla ambivalentní, neboť chvíli působil na jedné a chvíli zase na druhé straně. Ostatně roku 1298 v bitvě u Falkirku pravděpodobně stál po boku anglického krále, aby si tak pojistil jeho přízeň a mohl se stát skotským králem.¹⁷⁰ Bruce čekal na svou šanci, která se naskytla o pár let později, když mu byl nabídnut trůn místo Balliola.¹⁷¹ Wallace se snažil mezi lety 1299-1300 získat podporu Francie a s její pomocí restaurovat Balliola na skotský trůn.¹⁷² Kdyby byl Balliol znovu dosazen na trůn, jistě by to oslabilo možnosti Bruce jako případného pretendenta. Bruce musel reagovat. Roku 1302 se proto Bruce dokázal dohodnout s anglickým vládcem na příhodných podmínkách (rodové spříznění s hrabětem z Mar, jistota svobody, slib možnosti stát se skotským králem).¹⁷³

Velmi důležitým přelomem pro tehdejší středověké evropské vztahy byl rok 1303. Tehdy totiž uzavřel Eduard I. mír s Filipem IV. Z tohoto míru ovšem bylo Skotsko vyřazeno, což umožnilo Eduardovi se na Skoty lépe připravit. Důvod pro nalezení shody mezi Francií a Anglií ležel v mezinárodním rozpoložení Evropy. Především pro Francií byl mír jistým uklidňujícím faktorem, protože Anglie se v té době snažila navázat kontakty s Říší, čímž na francouzského panovníka tlačila z více stran. Francie sice oficiálně nepřestala podporovat Skoty, ale po uzavření míru s Anglií se více soustředila na domácí záležitosti, čímž anglickému králi usnadnila zdolání skotského odporu. Na druhou stranu francouzský král naznačil, že může podporovat Skotsko i v

¹⁶⁹ McNamee, 100. Spíše než o patriotismus mohlo jít o ohrožení jeho pozice z anglické strany. Případně si tímto mohl získat příznivce ve Skotsku.

¹⁷⁰ „set he oure king wes eftirwart“ Citace z: Amours ed., 314.

¹⁷¹ Po bitvě u Falkirku se stal jedním ze tří ochránců/strážců Skotska, viz: Colm McNamee, *Robert Bruce* (Birlinn Limited: Edinburgh, 2012) 111. Eduard si ho později získal slibem, že mu dá korunu místo Balliola: D. Gray, 118. Povstání Wallace bylo poraženo u Falkirku (1298) a proslula jeho velice krutá poprava o pár let později (1305): „William Waleis, a governoure of the Scottes, was drawn at London and honged, the hedde of whom was sette on the brigge of London, and his body, dividede into iiij. partes, was sende to iiij. places of Ynglonde: Ranulf Higden, 291. Jedním z důvodů jeho postupného sblížení se s Eduardem mohl být jeho spor s Janem Comynem a také spor Eduarda s Balliolem: McNamee, 114.

¹⁷² Barrow, 144. Toto je vlastně další tvrzení, které podporuje myšlenku, že mezi Wallacem a Bruceem musely být jisté třenice a rozpory. Přibližně z té doby (27. června 1299) pochází i dopis papeže králi Eduardovi tvrdící, že Skotsko vždy patřilo papežskému stolci, což anglický král odmítl. Parafráze z: *The Chronicle of Lanercost*, 171. Případně: Matthew of Westminster, *The Flowers of History vol II*, Charles Yonge ed. (London: Henry G. Bohn, 1853) Přesná datace vydané buly z: Haines, 246. Papež měl toto prohlásit, aby usnadnil nalezení konsenzu mezi anglickou a skotskou monarchií: Tout, 219.

¹⁷³ Eduard mohl slíbit korunu Bruceovi, protože věřil, že ho dostane pod svoji kontrolu. Věřil, že v takovém případě bude Skotsko destabilizováno, a tak bude moci vládnout skrz loutkového krále Roberta Bruce. Toto tvrdí: McNamee, 117-118.

budoucnu – což se také stalo. Zároveň proces uzavření míru mezi Anglií a Francií byl dlouhodobý, příměří mezi oběma hlavními konkurenty platilo již delší dobu, ale dlouho trvalo než došlo k výraznějšímu posunu v jednání. Skotsko ve Francii na chvíli ztratilo důležitý opěrný bod, ale minimálně z psychologického hlediska mohlo věřit, že Francie mu bude ochotna později pomoci, protože se zde francouzský král odmítl vzdát svého skotského spojence.

Co se týče domácí scény v té době: změny v postoji Bruce k anglickému králi jistě také nebyly jednorázové. Již několik let od spojení Bruce a Eduarda I. začala růst nedůvěra anglického krále vůči Bruceovi. Roku 1304 uzavřel Bruce tajnou dohodu o vzájemné pomoci s biskupem Vilémem Lambertonem.¹⁷⁴ Důvodů pro Bruceovu snahu se osamostatnit od anglického krále mohlo být více. Wallace v té době byl prakticky izolovaná osoba (jeho vliv od prohrané bitvy u Falkirku z roku 1298 klesal, poté byl navíc zajat a zabit) a Bruce se definitivně stal hlavním kandidátem na skotskou korunu. Balliol měl sice ještě částečnou domácí i zahraniční podporu, jenže byl zavřen v exilu. Skotská země byla neustále pustošena (vládnout ve zničeném království nemohlo být jeho vysněným cílem), byla zde šance stát se novým hrdinou národního odboje a vztah k anglickému králi se stával více a více nejistým.

Robert Bruce se 1306 zbavil svého dávného rivala Jana Comyna, který byl jednou z hlavních postav tehdejšího Skotska.¹⁷⁵ Tato vražda se ukázala být jeho skutečnou cestou k moci a dostala ho do neoddiskutovatelného čela skotského odboje. Umožnila mu následnou korunovaci ve Scone – posvátném a starodávném korunovacím místě skotských králů.¹⁷⁶ Eduard se tak byl nucen postavit zcela otevřeně svému bývalému spojenci. Nejdříve se mu podařilo uštvědit svému oponentovi několik porážek (například v bitvě u Methven roku

¹⁷⁴ Bruce hrál tedy jakousi dvojí hru: Tout, 232. Lamberton patřil k nejvlivnějším mužům v tehdejší Skotsku: Barrow, 171.

¹⁷⁵ Mezi lety 1302 a 1304 byl Comyn tzv. „opatrovníkem“ Skotska: “Take the keping of Scotland / And held that stait in till his hand”. Toto od: Amours ed., 318. Dřívější spory s Comynem byly jedním z důvodů, proč se připojil na nějaký čas k anglickému králi: *The Chronicle of Lanercost*, 176. Dílo *Scalacronica* popisuje jejich setkání v kostele, kde došlo k vraždě. Bruce zde nabídl Comynovi spojení, ale ten odmítl, protože chtěl pokračovat ve službě anglickému králi – za což následně zaplatil životem, z: Thomas Gray, 29-30. O vraždě Comyna píše například i *Chronicon Galfridi Le Baker De Swynebroke*: Geoffrey le Baker, 2-3.

¹⁷⁶ Thomas Gray, 30. Pro Eduarda bylo výhodou, když si kladl nárok na trůn Comyn i Bruce zároveň. Umožňovalo mu to rozpoltit opozici. Po jeho smrti se pro něj situace zkomplikovala: Tout, 233.

1306).¹⁷⁷ Pozice Roberta Bruce nevypadala příliš dobře, ale vše se začalo obracet po smrti Eduarda I. Roku 1307 nastoupil jeho syn Eduard II. na anglický trůn.¹⁷⁸ Pro anglickou korunu začaly nastávat zlé časy značené mimo jiné neustálým pleněním severní hranice Anglie, které vyvrcholily legendární bitvou u Bannockburnu 1314. Svatba Eduarda II. s francouzskou princeznou měla Eduardovi pomoci uklidnit problémy s Francií – tím uklidnit i spory se Skotskem. Jenže následovala Eduardova slabá vláda a stal se pravý opak. Svatba, která mu měla zachránit království, ho v konečných důsledcích jeho království stála.

Po nástupu Eduarda II. se velice rychle dostavila vítězství Roberta Bruce. Již roku 1308 byli vysláni francouzští delegáti do Anglie, aby vyjednali mír mezi anglickým králem a barony, ale místo toho zprostředkovali příměří mezi Anglií a Skotskem.¹⁷⁹ Toto zprostředkování opět ukázalo možnost třetí strany zasáhnout do cizího sporu. Anglický vládce stále chápal skotské království jako své léno, čímž mu tedy do (z jeho hlediska) domácího problému vstoupila cizí monarchie (která ještě Skotsko dlouhodobě považovala za spojení). Ačkoliv pár let předtím uzavřel anglický král s Francií mír zpečetěný sňatkem, přesto Francie byla stále cizím královstvím a rozhodně stálým soupeřem. Příměří delegované Francií tedy poukazovalo na jisté oslabení Anglie. Narativní prameny ze skotských úspěchů vinily především slabou vládu Eduarda II. Neustále zmiňují vliv „oblíbenců“ na osobu krále (především Gavestona). Hovoří také o špatné administrativě, která měla až příliš finančně ždímat skotské země ve vlastní prospěch.¹⁸⁰

Bruce měl stále ale jeden problém. Jeho uznání skotským králem nebylo úplné. Po uzavření příměří přes francouzské zprostředkování ho logicky musela uznávat za krále francouzská monarchie (která předtím dlouhodobě uznávala Jana Balliola za skotského krále). Rozhodně ho stále anglická strana neuznávala jako rovnoprávného, neboť Eduard II. ho stále chápal jako svého vazala – bral skotské království jako pouhou součást anglické monarchie. Jednotnou podporu ale neměl Bruce ani ve skotském prostředí. Naživu byl stále Balliol a především Bruceovi škodily neustálé války znamenající přepady a „zbytečná“ úmrtí

¹⁷⁷ Thomas Gray, 32.

¹⁷⁸ Bruce toho využil a posílil si moc vypuzováním anglické šlechty a posádek z království: Wormaldová, 67. Tout tvrdí, že počátek roku 1306 vypadal pro anglického krále velice slibně. Skotsko měl relativně pod kontrolou, vztah s papežstvím se uklidnil, většina oponentů byla poražena, ale pak Eduard zemřel a vše se začalo obracet: Tout, 232.

¹⁷⁹ Philips, 153. Od tohoto roku se také dařilo Bruceovi konsolidovat proti jeho bývalým odpůrcům (například bývalí spojenci Comyna): Keen, *England in the Later Middle Ages*, 39.

¹⁸⁰ O Gavestonovi např.: *The Chronicle of Lanercost*, 187. O administrativě: Thomas Gray, 51.

obyvatelstva. Od korunovace Bruce skotským králem až do počátků stoleté války byl Skoty (ale i Angličany) krom jistých úseků příměří neustále pleněn anglicko-skotský sever. Díky těmto přepadům si Bruce nemohl v tamějších hraničních oblastech získat plnou podporu obyvatelstva.¹⁸¹ Tím u nich vlastně selhal v tom jediném po čem skutečně toužil – po naprostém uznání jeho práva na skotský trůn. Nicméně faktem zůstává, že v té době již byl bez pochyb hlavním pretendentem na skotský trůn. Z právního hlediska mu chyběla jen jedna věc. Potřeboval uznání anglického krále. Chtěl, aby jeho i jeho království anglický král bral za sobě rovná. K tomu byla pro začátek potřeba jedné věci – velké a symbolické bitvy, která by jednou pro vždy ukončila všechny debaty o podřadnosti skotského krále.

Tou se měl stát slavný Bannockburn. O tom, jak obrovským byl (a stále je) Bannockburn pro Skoty symbolem, výmluvně svědčí i nacionalistický básnický epos *The Brus*. Toto dílo v několika tisících verších popisuje postavu Roberta Bruce a bitvu u Bannockburnu ve větším kontextu skotských válek o nezávislost. Ve skutečnosti je to především oslava rytířství a svobody a síly Skotska. Anglickou nadvládu chápal autor jako tyranii.¹⁸² Skotové zvítězili u Bannockburnu v červnu 1314 ačkoliv proti nim stála dvojnásobná anglická převaha.¹⁸³ Bitva se stala symbolem, protože měla získat Skotsku nezávislost a často je tak chápána. Jenže Skotové ani po této bitvě neměli zdaleka vyhráno, o čemž svědčí úmrtí Eduarda Bruce (bratra Roberta Bruce) při dobývání Irska a jiné následující události.

Eduard Bruce se pokusil dobýt Irsko, kde anglická vláda byla dlouhodobě stabilnější než ve Skotsku. Dobytím Irska by rod Bruce Eduarda II. ještě více oslabil (anglická moc v Irsku byla v té době na ústupu), a naopak posílil vliv skotského království. Eduard Bruce v Irsku pobýval dva roky a prohlásil se dokonce králem Irska, ale byl v bitvě u Dundalku 1318 poražen a zabit

¹⁸¹ Ranald Nicholson, „The Last Campaign of Robert Bruce,” *The English Historical Review* 303.77 (1962): 245. Historik Seymour Philips tvrdí, že anglický vliv ve Skotsku byl výrazně oslaben po smrti Eduarda I. tím, že se Eduard II. další tři roky do Skotska nevydal. Za tu dobu se anglický vliv v zemi oslabil, čehož mohl Bruce využít. Philips, 128. Bruce měl navíc stále opozici u některých skotských lordů: Tout, 257.

¹⁸² John Barbour, 8. Používá zde slovo „yoke“ (v češtině „jho“). Toto slovo bývá spojováno například i s normanskou invazí a následným podmaněním země po roce 1066.

¹⁸³ Angličanů údajně mohlo být na bojišti mezi 15-20 tisíci, Skotů 7-10 tisíc: Caldwell, 280. Bannockburn oslabil autoritu Eduarda II. znovuvybudovanou narozením jeho syna: Haines, 94.

Angličany.¹⁸⁴ Pozice Bruceova rodu nebyla zcela bezproblémová ani na domácí půdě. Sice se Bruceova výhra z roku 1314 stala symbolem, ale rozhodně neznamenal klid nebo dlouhodobě uznávanou stabilní nezávislost. Nikdo nemohl věřit, že spory Skotska s Anglií Bannockburnem skončily.¹⁸⁵ Anglický král začal přitom mít znovu potíže s francouzským vladařem. Kontinentální král začal od Eduarda II. požadovat lenní hold (v té době se tak ještě nestalo), přičemž Eduard II. ospravedlňoval neuskutečnění holdu problémy se Skotskem.¹⁸⁶ Došlo k opětovnému propojení vztahů Francie-Anglie-Skotsko. Eduard přitom nemohl se Skotskem uzavřít trvalý mír, mohl maximálně uzavřít jen příměří. Nebylo pro něj možné uzavřít mír s „křivopřísežníkem“ a technicky vzato z anglického hlediska jen lordem/rebelem a ne králem. Jako pouhý šlechtic nemohl dle Eduarda II. Robert Bruce uzavřít plnohodnotný mír za celé skotské území (pokud by se neprohlásil za anglického vazala a věrného služebníka, což ovšem neučinil). Plnohodnotný mír na úrovni království spolu mohli sjednat jen dva králové, přičemž Eduard stále Bruce za takového nepovažoval. Velké vítězství v bitvě Bruceovi tedy k plnohodnotnému uznání nestačilo.

Bruce měl přitom problémy i s církví. Již dříve byl exkomunikován církví za vraždu Jana Comyna a 1317 byl exkomunikován znovu po porušení příměří.¹⁸⁷ Bruce cítil, že jeho síla roste a naopak, že Eduard má větší a větší potíže (v té době vedl mladý anglický král spor s mocným lordem z Lancasteru), a proto stupňoval své ataky na anglickou severní hranici. Velké úspěchy slavil tím, že se vyhýbal přímým bitvám, v nichž by měl logicky anglický král početní převahu.¹⁸⁸ Pouhé vojenské úspěchy ale Bruceovy nestačily. Potřeboval smír i s církví, případně ji nějak právně dokázat, že má církev považovat Skotsko za zcela

¹⁸⁴ Johannis de Trokelowe et Henrici de Blaneforde, 103. Historik Philips tvrdí, že Eduard Bruce selhal v Irsku kvůli malé podpoře Irů, špatnému počasí a správně zvolené taktice Angličanů vůči tamější skotské výpravě: Philips, 255.

¹⁸⁵ Philips, 237. Například po této bitvě vzrostlo „pirátství“ proti anglické koruně, což Eduard II. nemohl nechat jen tak. Tento údaj od: Cushway, 9. Bitva mu spíše pomohla Skoty sjednotit než definitivně porazit Angličany a také získal uznání od papeže a jeho exkomunikace byla odvolána. Anglický král byl naopak ponížen a dostal se pod vliv lordů: Tout, 263.

¹⁸⁶ Philips, 356.

¹⁸⁷ Haines, 264. Roku 1317 se papež snažil zprostředkovat křížovou výpravu, a proto potřeboval příměří mezi Skotskem a Anglií, jenže Bruce odmítl (papež tehdy neuznával Bruce jako skotského krále a ani Skotsko nechápal jako samostatní království): Barrow, 394. Papež požadoval, aby příměří trvalo dva roky. Angličtí kardinálové se snažili „zatlačit“ na skotské obyvatelstvo, aby nepodporovalo Bruce a prohlásili Bruce za „hanebného“ a zbaveného cti, jenže na skotské obyvatelstvo to nemělo žádný efekt: *The Chronicle of Lanercost*, 219-225. O pár let později byla exkomunikace Bruce (a všech těch, kteří s ním měli být ve styku) papežem obnovena, ale opět bez efektu: *The Chronicle of Lanercost*, 229.

¹⁸⁸ Anglická vojska tak dlouho působila na skotském území a hladověla: Williard ed. et al., 339.

suverénní stát. Z toho důvodu byla roku 1320 zaslána papeži deklarace z Arbroath podepsaná mnoha skotskými šlechtici. V deklaraci padaly stížnosti na dlouhodobé chování Anglie (především Eduarda I.) vůči Skotsku a hovořilo se zde o samostatnosti a nezávislosti skotského státu.¹⁸⁹

Jistého uklidnění se ale Bruce i Eduard dočkali až o pár let později. Uzavření dalšího příměří z roku 1323 u Bishopthorpe, které dle T. F. Touta fakticky ukončilo válku o skotskou nezávislost, je znovu nutno vidět v rámci širších souvislostí.¹⁹⁰ V té době se opět vyhrotily vztahy francouzského a anglického vládce. Tehdejší král Francie Karel IV. měl obdržet hold od Eduarda II., který se opět vymlouval na domácí potíže se Skotskem. V té době založil francouzský král v západním Agenais nové opevněné sídlo, jenže angličtí vojáci ho zničili.¹⁹¹ Došlo k opětovnému vyhlášení války mezi ostrovním a kontinentálním královstvím. Kvůli rostoucímu napětí potřeboval anglický mír klid na ostrovech. Příměří se Skotskem mělo být uzavřeno na třináct let, jenže neřešilo problém suverenity Bruce a jeho monarchie.¹⁹² Přitom tato otázka byla základním kamenem úrazu celá dlouhá léta. Bylo tedy jen otázkou času, kdy opět dojde k válečným střetům.

Konflikt se obnovil o čtyři roky později, ovšem za zcela jiné situace. Skotové tajně zaútočili na Norham, jak se píše v *The Chronicle of Lanercost*, protože král Eduard II., který s nimi uzavřel příměří, byl svržen.¹⁹³ Důvod byl ovšem pravděpodobněji mnohem prozaičtější, toto mohla být maximálně záminka. Ve skutečnosti muselo být jasné, že příměří opět nevydrží. Na trůn nastoupil mladý král vedený matkou Isabelou a Rogerem Mortimerem. Anglické království bylo oslabeno vládou Eduarda II. a momentálně se nenacházelo v ideální pozici, čehož se Skotové snažili využít. Skotům se povedlo zatlačit oslabeného nepřítele a roku 1328 se konečně dočkali. Byl uzavřen skutečný mír,

¹⁸⁹ Přepis deklarace v angličtině je dostupný na internetu: Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, *The Avalon Project*, <http://avalon.law.yale.edu/medieval/arbroath_1320.asp>.

¹⁹⁰ Nicholson, 233. Anglie si dlouhodobě nedokázala podmanit Skoty, i přesto však odmítala až do dob vlády Isabely s Mortimerem uznat Bruce za skotského krále: Tout, 291. Ještě rok předtím se Angličané pokoušeli Skoty zlomit, ale neuspěli: Johannis de Trokelowe et Henrici de Blanford, 124-125.

¹⁹¹ Ehlers et al., 234.

¹⁹² Haines, 274. Délku příměří zmiňuje: Thomas Gray, 69. Roku 1326 se však v reakci na uplynulou válku Anglie a Francie znovuobnovila spolupráce mezi Francií a Skotskem v Corbeille. Tento údaj z: Philips, 459. Pramenná základna toto obnovení spojení Skotska a Francie dává do spojitosti s narozením Bruceova syna Davida: Amours ed., 372.

¹⁹³ *The Chronicle of Lanercost*, 256. Historik Nicholson popsál atak Skotska jako „akt vzdoru nové vládě“: Nicholson, 233.

onen pro Angličany neslavný „turpis pax“, což parlament potvrdil na jaře roku 1328 v Northamptonu.¹⁹⁴ Robert Bruce byl uznán jako rovnocenný panovník suverénního státu a jeho syn (budoucí David II.) se měl oženit s dcerou Eduarda II. (Janou). Uznání Bruce králem potvrzuje i pramenná základna svou typicky středověkou rétorikou, neboť Bruce označuje jako krále Skotů z milostí Boží a pokládá ho za nejdražšího přítele anglického krále.¹⁹⁵ Na první pohled mohli Skotové slavit skutečný úspěch. Jenže, jak se brzy ukázalo, všechno nebylo ani zdaleka vyřešeno.

Problémy Skotska a Anglie, stejně jako třenice mezi Anglií a Francií, byly zkrátka příliš dlouhodobé a spleťtité. Eduard III. se totiž brzy dostal k moci a chtěl rychle odstranit důsledky v Anglii nenáviděného míru se Skotskem. Krom toho Skotsko postihlo roku 1329 z hlediska panovnické autority a stability království neštěstí v podobě úmrtí Roberta Bruce.¹⁹⁶ Anglie se v té době pomalu začala stabilizovat, kdežto ve Skotsku měl vládnout Robertův velice mladý syn David. Okamžitě se začaly vyhrocovat otázky nestabilní hranice mezi oběma královstvími. Jako příklad může sloužit spor o vesnici nazývanou v tehdejších pramenech jako Upsetelyngton (nacházející se poblíž Norhamu) během let 1330-1331. Anglický král obdržel dokument dokazující, že toto území mělo již od dávných dob patřit Anglii, protože žádný tamější biskup za tuto oblast ani jednou nevzdal hold žádnému ze skotských vládců.¹⁹⁷ Anglický král se také rozhodl využít toho, že syn Bruce byl příliš mladý a vrátil se k dřívější taktice dosazení loutkového krále z Balliolova rodu. Nejdříve potřeboval vypudit mladého Davida – na to potřeboval vyvolat válku. To byl přitom riskantní podnik. Skotské království bylo anglickou vládou několik let před tím uznáno za suverénní a smlouva byla zpečetěna uzavřením sňatku. Válka rozpoutaná Angličany je v

¹⁹⁴ Haines, 199. Jeho problémem bylo krom jiného i to, že neřešil šlechtice, kteří byli po Bannockburnu vypuzeni (např. rodiny Percy, Beaumont, Wake atd.) a kteří tak přišli o majetky. Navíc Skotové se jasně vymezili, že má nadále platit francouzsko-skotská smlouva z Corbeille. Toto z: Sumption, 124. Přitom Eduard varoval Davida II. ohledně těchto vypuzených lordů. V prosinci roku 1330 mu napsal, aby jim navrátil statky, jenže odpověď Davida II. byla vyhýbavá: William Ormrod, *The Reign of Edward III*, 149.

¹⁹⁵ *Calendar of Documents Relating to Scotland 1307-1357*, Joseph Bain ed. (H.M. General Register House: Edinburgh, 1887) 173.

¹⁹⁶ *Scalacronica* zmiňuje jako důvod jeho úmrtí lepru: Thomas Gray, 88. Zanechal jako nástupce pětiletého syna Davida: Maurice Keen, *England in the Later Middle Ages*, 107.

¹⁹⁷ Pokud nikdy neholdovali skotskému králi, nemohlo to skotskému králi ani patřit. Skotové si toto území (dle anglického krále) ponechali v rozporu s minulými příměřími. Podobná situace nastala u tehdejšího Twydmouthu a Berwicku. V Berwicku Skotové tvrdili, že veškerá vodní plocha u Twydmouthu patří Skotsku, a proto se žádná anglická loď neměla „dotknout“ skotské strany území. Viz: *Calendar of Documents Relating to Scotland 1307-1357*, 185.

pramenech ospravedlněna skotským pleněním anglického území, nedodržováním společné hranice, přepady a vraždami.¹⁹⁸ Šestého srpna 1332 se vylodila ve Skotsku armáda lorda Beaumonta, lorda kterého dříve uzavřený mír se Skotskem stál velké tamější majetky, a zvítězila v bitvě u Dupplin Mooru.¹⁹⁹ Ve stejný rok byl Eduard Balliol (syn Jana Balliola) s pomocí anglického krále korunován ve Scone.²⁰⁰ Eduard III. toto mohl považovat za příležitost k destabilizaci Skotska.

Balliol věděl, že jeho podpora ve Skotsku samotném nebude silná. Musel proto vzdát za Skotsko hold anglickému králi, který mu ostatně k trůnu dopomohl – v dopisech anglickému králi uznal, že Skotsko vždy podléhalo anglickému sousedovi, daroval Eduardovi pět skotských hrabství u hranic s Anglií a také slíbil Eduardovi každý rok službu dvou set mužů po dobu šesti měsíců pod vedením anglického suveréna.²⁰¹ Balliol se sklonil před anglickým králem z důvodu nutnosti. V každém případě Eduard Balliol pro klidnou vládu potřeboval uznání celé země, nikoliv pouze uznání anglického krále a jeho věrných. Balliol začal proto vyjednávat se skotskou opozicí, která ale využila jeho slabosti. Balliol si u ní nedokázal získat celkový respekt a upevnit moc, načež jí byl 17. prosince 1332 vyhnán, tedy jen pár měsíců od uchopení moci.²⁰² Eduarda toto muselo utvrdit v dojmu, že nejlepší způsob, jak zlomit odpor, bude větším zapojením se do děje. Začal další invazi. Pro lepší kontrolu skotského území přesídlil s

¹⁹⁸ Anglický král povolal z toho důvodu do zbraně i muže z Walesu: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 25-27.

¹⁹⁹ Sumption, 125-126: Tato bitva byla důležitá pro mladého anglického krále z psychologického hlediska. Bylo to první větší vojenské vítězství od jeho nástupu na trůn. Navíc zde zemřel hrabě z Mar a několik tisíc skotských válečníků. Na druhou stranu historik Barrie tvrdí, že vítězství nemělo velké důsledky, protože se proti němu zdvihla vlna odporu: John Barrie, 3. Beaumont patřil k tzv. „disinherited lords“ (vydědění lordové), ke skupině lidí, která požadovala navrácení majetku po roce 1328 (kdy jim byly Skoty zabaveny), ale nepovedlo se tak učinit. Tito lordové se poté aktivně zapojili do válek proti Skotsku v příštích letech, viz: Laurence Minot, *The Poems of Laurence Minot*, Joseph Hall ed. (Oxford: Clarendon Press, 1914) 37. Eduard „disinherited“ nepodpořil, protože netoužil po porušení příměří, ale ani se nesnažil jim v tom nějak zabránit a ostatně sám nakonec využil jejich iniciativy pro své vlastní účely: Tout, 317.

²⁰⁰ Green, 31. První tři roky po smrti Roberta Bruce prožilo Skotsko v relativním klidu a bezpečí, především kvůli domácím potížím anglického soupeře. Jako regent za mladého skotského krále působil Thomas Randolph (hrabě z Moray), jenž zemřel 20. července 1332. Skotští lordi vybrali jako náhradu Donalda (hraběte z Mar), jenž ten dlouho působil v Anglii jako přítel Eduarda II. J. Sumption tím naznačuje, že měl s Anglií přátelské vztahy, které vydržely i po smrti Eduarda II. Dle: Sumption, 125.

²⁰¹ Na počátku prosince 1332 bylo uznáno, že mír z roku 1328 nebyl závazný kvůli nedostatečnému věku anglického krále: Sumption, 127. O hrabstvích: *Edward III & his wars, 1327-1360*, 33. Tato smlouva z Roxburghu navíc odevzdala anglickému králi Berwick: Williard ed. et al., 350. Fakticky odevzdal Eduardovi celé jihovýchodní Skotsko: Tout, 321.

²⁰² Sumption, 128. Celkově ze začátku obnovení bojů slavil Eduard úspěchy, později se ale postup zpomalil: Anthony Tuck, „Why Men Fought in the 100 Years War,” *History Today* 33.4 (1983): 35.

parlamentem na tři roky na sever do Yorku.²⁰³ Následujícího roku se mu povedlo získat Berwick a dokázal zvítězit u Halidon Hillu.²⁰⁴ Ocitl se pravděpodobně na vrcholu své moci ve skotských záležitostech, neboť David Bruce musel se svou ženou odejít do Francie. Toto vítězství vedlo prakticky jen k dalším bitvám, i přesto jej bez pochyb lze označit za velký anglický úspěch. Jeho víru ve zlomení protivníka tímto vítězstvím dokazují i jím nařízené kruté popravy zajatců po této bitvě.²⁰⁵

O rok později (1334) vypukla další vzpoura proti anglickému útlaku a rozšířila se po skoro celém území Skotska. Vedli ji mladí vůdcové Robert Stewart a Jan Randolph. Dle historika Jonathana Sumptiona se dosti možná opírali o podporu Francie Filipa VI.²⁰⁶ Tehdy se situace pro Eduarda III. zkomplikovala. Bitva u Halidon Hillu sice byla úspěchem, ale kromě vojenského vítězství nic závratného nepřinesla. Mimo jiné začal mít opět anglický král finanční potíže. Když dostal roku 1332 od parlamentu nárok na desátek a další subsidie, čekala se kratší kampaň, proto se z důvodu nutnosti dostal do velké závislosti na cizích bankéřích.²⁰⁷ Kampaň se prodloužila mimo jiné i díky taktice skotského odboje. Skotové se znovu začali vyhýbat velkým bitvám v nichž by čelili početní převaze. V té době se navíc do situace starostlivě vložil již zmíněný francouzský král. Měl od anglického krále slíbenou pomoc s křížovou výpravou a neustálé skotské nepokoje ho mohly o tuto možnost připravit.²⁰⁸ Angličané se veškerému tlaku snažili čelit oddělením vojsk Balliola a krále Eduarda, ve výsledku to však spíše pomohlo Skotům.²⁰⁹ Balliolovi se ovšem stále nedostávalo úplného uznání (díky podpoře anglického krále ho soupeři brali za zrádce) a Eduarda stály výpravy spoustu financí s diskutabilním výsledkem. Vyhráno neměl ale ani David

²⁰³ Přesunutí parlamentu i krále na sever nebylo ničím novým. Podobná věc se stala už roku 1314. Král tak mohl být blíže událostem a měl větší vliv i kontrolu nad vojenskými operacemi: Davies, 37.

²⁰⁴ Berwick byl předtím roku 1318 ztracen: Philip Warner, *Sieges of the Middle Ages* (South Yorkshire: Pen and Sword Military Classics, 2004) 165. Ani porážkou bitvou u Halidon Hillu však nebyla skotská nezávislost v ohrožení: Williard ed. et al., 334. David II. po této prohře raději odešel do francouzského exilu: Tout, 320.

²⁰⁵ Velice kruté a bezohledné i na tehdejší dobu: Cushway, 45. Chtěl tím zlomit poslední kousky odporu a také ukázat, že se nemá čeho bát.

²⁰⁶ Sumption, 139. Kronikář Baker zdůvodňuje útok neúspěchem jednání: Geoffrey le Baker, 56.

²⁰⁷ Sumption, 140. O schválení financí parlamentem: *Edward III & his wars, 1327-1360*, 36.

²⁰⁸ Přitom v té době již nějakou dobu francouzský král zásoboval skotskou stranu zbraněmi. Sumption, 147. Roku 1335 napsal Eduard III. dopis francouzskému králi v němž bere Skotsko za uzavřenou záležitost – spletl se. Viz: Cushway, 49.

²⁰⁹ Vůdce skotského odboje (Ondřej Murray) mohl 1335 díky tomuto faktu uzavřít příměří s Eduardem, ale mohl pokračovat v boji se slabším Balliolem. Následně zvítězil u River Dee, což byl pro skotskou armádu psychologicky důležitý přelom. Vše: Sumption, 148.

Bruce, který od roku 1334 musel raději pobývat ve francouzském exilu.²¹⁰

Díky selhání křížové výpravy a jiným sporům se navíc znovu vyostřil vztah anglického a francouzského krále. 1335 se papež Benedikt XII. snažil zprostředkovat mír mezi Anglií a Skotskem, ale anglický král to odmítl, neboť stále považoval Skotsko za svou doménu, za kterou odpovídá pouze on a nikdo jiný.²¹¹ Nakonec se Eduard pokusil o kompromis. Pokusil se dohodnout s blízkými Davida Bruce, že Balliol bude vládnout až do své smrti – poté by ho měl vystřídat Bruce.²¹² Snažil se tím uklidnit velké spory mezi příznivci Balliola a mezi podporovateli Bruce, které se v té době přiosťfily.²¹³ Filip VI. de facto splnil svůj slib bojovat za Skoty (dle smlouvy z Corbeille 1326) roku 1336 napadením Orfordu, právě když byl Eduard III. zaneprázdněn vleklými spory se Skoty.²¹⁴ Jeho operace ve Skotsku toho roku stále pokračovaly, snažil se v té době opevnit hranice se Skotskem a vyslal expedici, která měla prozkoumat aktivity skotského odboje, ale sám se musel kvůli nebezpečí Francie zdržovat na jihu (nikoliv ve vnitrozemí) Skotska.²¹⁵ Skotsko bylo důležitým faktorem i v prvních počátcích stoletého konfliktu a bylo „neutralizováno“ větším způsobem až po roce 1346 po bitvě u Neville Crossu, kde byl zajat král David II.

Jak lze vidět, Anglie se musela neustále nějakým způsobem stýkat se Skotskem – ať už se jednalo o spolupráci (z anglického pohledu pána a poddaného), nebo naopak když stály obě země proti sobě. Toto umožňovalo

²¹⁰ Amours ed., 422.

²¹¹ Curry, 125-129. O podobné zprostředkování se snažil i francouzský král: Williard ed. et al., 335.

²¹² Bruce by byl jeho vazalem. Tato dohoda byla uzavřena v Newcastleu, ale skotský parlament ji odmítl. Bruce si byl jistý podporou francouzského krále: Cushway, 59-60.

²¹³ Iain MacInnes, „To Subject the North of the Country to His Rule: Edward III and the ‘Lochindorb Chevauchée’ of 1336,” *Northern Scotland* 3.1 (2012): 17.

²¹⁴ Sumption, 164-165. Od srpna 1335 do května 1336 platilo mezi Anglií a Skotskem příměří, po jehož vypršení se vzájemné boje obnovily. Angličtí admirálové dostali povolení napadnout případné útočníky: Williard ed. et al., 335-379.

²¹⁵ Dle *Galfridi le Baker de Swynebroke* se však nikdo z Angličanů neodvážil vyčkávat v tamějších lesích, horách a močálech. Geoffrey le Baker, 57-58. Tuto zajímavou ukázkou z pohledu „dějin mentalit“ lze podpořit i básněmi Laurence Minota. Rozhodně nelze říci, že by Angličané neuznávali bojeschopnost a odvahu Skotů. Viz jeho popis: „Skottes of Striflin war steren and stout“, kde mluví o jejich síle a udatnosti: Laurence Minot, 13. Podobně napsal Froissart: „Skotové jsou lidé stateční, zmužilí a ve válkách náramně otužilí.“ Citace od: Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 8. Problémem bylo, že často byly tyto zmínky (zvláště u Minota) dosti ironické: Gustav Liebau, *König Eduard III von England im Lichte europäischer Poesie* (Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1901) 13. Oficiální prameny ospravedlňují výpravu z let 1336 snahami Skotů tvořit aliance za účelem poškození anglického království. Citace: „Whereas the king, understanding that the Scots were making alliances with foreigners for the purpose of aggrieving him and his people [...]“. Citace z: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 658. O jeho zdržení na jihu: Tout, 323.

především Francii dlouhodobě manévrovat a využívat anglických potíží se Skotskem. Na druhou stranu to také nutilo anglického vládce hledat si spojence na kontinentu. Před vypuknutím stoleté války se tak obrátil k problémovým sousedům Francie – Flandrám a Svaté říši římské. Zde kontakty anglického krále nebyly tak intenzivní a dlouhodobé jako v případě Skotska (kvůli zeměpisné poloze), ale umožnily mu činit potíže francouzskému králi – především v psychologické rovině. Spolupráce Skotska s Francií se také často týkala pouze „psychologické“ podpory, v některých případech však existovala i podpora finanční či dokonce vojenská. V každém případě si musel anglický král vždy být vědom, že jedině plnou pacifikací Skotska bude mít na domácí půdě klid a větší prostor pro vyjednávání s kontinentální Francií. Avšak Skotsko i přes svou menší rozlohu a menší lidnatost dokázalo dlouhodobě odolávat. Mělo výhodu v geografické poloze, houževnatosti odboje, ve finanční náročnosti anglické snahy, případně v občasné nestabilitě anglické monarchie.

Z části to tak připomíná vztah Anglie a Francie během počátků stoleté války, kde rozlohou větší, lidnatější a na zdroje bohatší soupeř nemusel vždy dominovat nad (na první pohled) slabším oponentem. To se ukázalo v různých fázích, především mezi lety 1314-1328, ale i v posledních letech tažení Eduarda III. do Skotska před vypuknutím stoleté války. Neschopnost zlomit dlouholetý skotský odboj se musela projevit v psychologických (ale i materiálních) hranicích v případném delším konfliktu s Francií. Anglii na začátku války teoreticky hrozila válka na dvou frontách (díky kontinentálním držávám anglického krále dokonce na třech).²¹⁶ Mohla ji napadnout Francie přes moře s podporou Skotska z pevniny.²¹⁷ Na přelomu 1336/1337 se toto skutečně stalo. Anglii „zachránila“ náročnost (především finanční) takové operace. Nakonec se jí povedlo vylodit a napadnout Francii na pevnině, a tím zamezit potenciálnímu problému války na domácí půdě proti oběma královstvím současně. Skotsko se sice svým způsobem do anglo-francouzské sporu zapojilo, ale díky zaneprázdněnosti Eduarda III. na francouzské půdě se spíše snažilo o vnitřní konsolidaci. Propojení anglického problému Skotsko-Francie pro začátek stoleté války dokazuje i kronikář Baker.

²¹⁶ Ostatně také proto se snažili Angličané držet ve Skotsku především pobřežní oblasti. Přípravovali se tímto (a budováním hradů) na případnou pomoc Skotsku ze zahraničí: Cushway, 60-61.

²¹⁷ Roku 1337 Eduard III. otevřeně obvinil Filipa, že podporuje anglo-skotské soupeření: Wilkinson, 135. Z tohoto lze nepřímě usoudit jaké obavy měl Eduard ze spojení obou jeho soupeřů.

Dle něj byl údajně roku 1338 Eduard připraven vzdát se nároku na francouzské království, pokud by Filip přestal podporovat skotské rebely a zajistil mu državy na kontinentu.²¹⁸ Eduardovou poslední větší snahou zlomit Skoty na počátku stoleté války bylo oblehnutí Dunbaru 1338.²¹⁹ Poté přesměroval své síly definitivně na Francii, což ovšem neznamená, že by Skoty zcela ignoroval ani v pozdějších fázích. Mohl si zde dovolit vydržovat jen malé jednotky, což vedlo k postupným skotským ziskům. Již roku 1339 bylo Balliolovo hlavní sídlo Perth obsazeno zástupci Davida Bruce a Balliol musel přesídlit do Anglie, přičemž dva roky poté Skotové obsadili Edinburgh a David s jeho ženou Janou se mohli vrátit do svého království.²²⁰

2.2 Zápas o vlnu

Jestliže se minulá podkapitola zaměřila na Skotsko, aby ukázala dlouhodobost vztahů anglického království se Skotskem odůvodněnou především zeměpisnou polohou obou oponentů, pak tato se zaměří na flanderské hrabství, aby poukázala na důležitost tohoto hrabství v předvečer konfliktu pro anglické i francouzské království. Zároveň se tato podkapitola pokusí dokázat, že vztahy Anglie s Flandrami byly z velké míry reakcí anglických vládců na kontakty Francie se Skotskem, a proto zapadají do celoevropského kontextu tehdejší doby. Anglický král se snažil kontrolovat svého kontinentálního oponenta hledáním spojení poblíž soupeřova okolí, stejně jako to francouzský vládce činil u anglického krále. Jinými slovy se Anglie a Flandry potřebovaly podobně jako Skotsko a Francie. Na stranu druhou se zdá, že kontakty mezi Anglií a flanderským hrabstvím byly pro Anglii a speciálně pro Flandry v některých aspektech ještě důležitější než podpora Skotů Francií (nebo opačně). Francouzská monarchie používala Skotsko pro své účely především jako psychologický faktor. Anglický vládce vždy musel brát v potaz skotské nebezpečí při jednání s Francií, čehož Francie mohla pravidelně využívat ve svůj prospěch. Anglie se naopak mohla opírat o Flandry při sporech a jednáních s francouzským královstvím stejně jako

²¹⁸ Geoffrey le Baker, 61.

²¹⁹ *Edward III & his wars, 1327-1360*, 54. Samozřejmě se musel potýkat se Skoty i za stoleté války, především v prvních fázích (zajetí Davida II. po bitvě u Neville Cross 1346 – 1357, Eduard dostal za propuštění zajatého Davida II. díky dohodě v Berwicku finanční obnos), ale v omezené formě i později: například Skotsko ani papežství neuznalo mírovou smlouvu z Troyes z roku 1420 – Curry, 114. Anglický král se musel poohlížet po Skotsku, aby měl volné ruce na Francii, proto například roku 1369 uzavřel se Skoty čtrnáctileté příměří: Curry, 67-68.

²²⁰ Tout, 323.

Francie o Skotsko. Ostatně kronikář Froissart napsal: „Všem bylo zřejmé, že než král Eduard podnikne nějaké rozhodné kroky proti Francii, musí si nejdříve pojistit přízeň Flander.“²²¹

Flandry byly velice důležité pro Anglii i z obchodního hlediska. Existovala zde jistá vzájemná závislost, která byla problémem především pro Flandry, což se ostatně ukázalo ve třicátých letech čtrnáctého století, kdy byly obchodní styky pozastaveny. Historik Henry Lucas podotkl, že agrární charakter anglického království logicky dovedl Anglii ke spojení se s řemeslně a obchodně zaměřenými Flandrami.²²² Kvůli obchodním stykům s Anglií a zároveň lennímu vztahu hraběte vůči francouzskému králi vznikly ve flanderské společnosti spory – šlo zde o rozdíl v přístupu. Hrabě, jakožto vazal francouzského suveréna, musel vycházet vstříc požadavkům svého svrchovaného pána.²²³ Města, z převážné většiny žijící z obchodu, se musela zabývat ekonomickým ziskem, a často se tak obracela k ostrovnímu panovníkovi zajišťujícímu hlavní surovinu. S trochou nadsázky lze tehdejší flanderská města díky jejich velkému vlivu označit za stát ve státě.²²⁴ Avšak v žádném případě nelze mluvit o úplné jednotě městské (ani jiné) společnosti ve Flandrech. Starší aristokracie podléhala vlivu hraběte a tím (především před vypuknutím konfliktu) i vlivu francouzského krále, naopak

²²¹ Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 14.

²²² Henry Lucas, „Diplomatic Relations between England and Flanders from 1329 to 1336,“ *Speculum* 11.1 (1936): 60. Pokud nebude řečeno jinak, pak se u citací se jménem „Lucas“ má na mysli tato práce. Teorii agrární anglické společnosti podporuje i větší počet malých měst existujících v souladu s potřebami venkova: Raban, 42. Podobně mluví i: Kenneth McFarlane, „War, the Economy and Social Change: England and the Hundred Years War,“ *Past and Present* 22 (1962) 7. Toto spojení neslo ovšem i své potíže. Anglický panovník musel chránit zájmy zahraničních obchodníků (zde flanderských) před domácími cechy. Na druhou stranu musel hájit i své obchodníky, kteří byli pro klid v království a také finančně pro anglickou korunu důležití: James Williard ed. et al., *The English Government at Work 1327-1336: Local Administration and Justice* (Cambridge: The Medieval Academy of America, 1950) 132.

²²³ Avšak i jeho pozice byla ambivalentní. Každý hrabě Flander byl k Anglii krom obchodu připoután i feudálními pouty jeho aristokratů vůči anglickému králi. Viz: John Moore, „Count Baldwin IX of Flanders, Philip Augustus, and the Papal Power,“ *Speculum* 37.1 (1962): 79. Toto pouto však bylo oproti tomu s Francií naprosto minimální.

²²⁴ Historik Ferro je připodobňuje k italským městům a dává je do protikladu měst ve Francii (která stála v podřadném postavení vůči panovníkovi): Ferro, 52. Mezi tři největší a nejmocnější města Flander se v té době řadil Gent, Bruggy a Ypř. Patřila mezi největší v Evropě. Na začátku 14. století žilo v Gentu více jak šedesát tisíc obyvatel, v Bruggách kolem čtyřiceti šesti tisíc a v Ypřách kolem třiceti tisíc obyvatel. Tato čísla od: William TeBrake, *A Plague of Insurrection: Popular Politics and Peasant Revolt in Flanders, 1323-1328* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1993): 2. Henry Lucas napsal o Flandrech a o důležitosti jejich městech: „Its social and political problems were peculiarly complex: and the well-to-do patriciate and the numerous craftsmen of the great towns like Bruges, Ghent, and Ypres were especially influential.“ Z: Henry Lucas, „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314,“ *Speculum* 21.1 (1946): 75.

zpracovatelé vlny se musely zajímat o anglický artikl – o vlnu.

Pro lepší uchopení problému je opět zapotřebí se podívat do vzdálenější minulosti. Jméno „Flandry“ se začalo objevovat poprvé na začátku osmého století.²²⁵ Díky rozdělení říše dle smlouvy z Verdunu z roku 843 se většina Flander stala součástí území ovládaného Karlem Holým.²²⁶ Z toho důvodu podléhalo hrabství i v budoucnu francouzským vládcům, ostatně hrabě z Flander byl i jedním z rádců francouzského krále. Statut Flander byl ale do značné míry problematický, často musel hrabě čelit potížím i na domácí půdě. Především v dobách vlád méně schopných hrabat docházelo k růstu autonomie některých oblastí.²²⁷ Z hlediska zahraničních vztahů mělo hrabství teoreticky podléhat francouzskému králi, ale – jak tento text ukáže – v praxi to v jistých chvílích vypadalo zcela jinak.²²⁸ Mimoto menší (a také méně známější) část se stala doménou říšského panovníka.²²⁹ Z toho vyplývala nutnost (ale i možnost) flanderského hraběte taktizovat či lavírovat mezi oběma stranami. Zároveň umožnila v pozdějších dobách anglickému králi využít obě tyto strany jako spojence. O schopnosti hrabat využít dobrých vztahů s říšským vládcem svědčí například doba vlády Balduina IV. a Balduina V. v 11. století. Balduin IV. dostal „povolení“ rozšířit své území po ujištění německého panovníka o své neutralitě a Balduin V. si (za neutralitu při povstání říšské církve proti císaři) získal oblast

²²⁵ David Nicholas, *Medieval Flanders* (New York: Longman Group Limited, 1992) 16.

²²⁶ William Ashley, *James and Philip van Artevelde* (London: Macmillan and Company, 1883) 6. Historik Ferro píše, že za prvních Kapetovců bylo království rozděleno na dvanáct domén k nimž patřily i Flandry, Ferro, 53-54.

²²⁷ Widhalm ed., IV, 515: Konkrétně například ve druhé polovině 10. století po smrti hraběte Arnulfa. Jednotné nebyly Flandry ani z hlediska jazykového. Francouzštinou mluvila převážně aristokracie, vlámsky běžné obyvatelstvo, ovšem na severní hranici s Říší mluvil téměř každý německy. Převzato z: Nicholas Paul, *To Follow in Their Footsteps: the Crusades and Family Memory in the High Middle Ages* (New York: Cornell University Press, 2012).

²²⁸ Některá větší léna působila francouzskému králi značné potíže, například již zmíněné Guyenne, Flandry, ale i Bretaň: Duby ed., *Dějiny Francie*, 226. Podobná myšlenka: Denis Hay, *Evropa pozdního středověku 1300-1500* (Praha: Vyšehrad, 2010) 131. Robin Neillands označil Flandry poměrně trefně jako „semi-independent fief“ (neboli jako poloautonomní léno): Robin Neillands, *The Hundred Years War* (London: Routledge, 1990) 46. Henry Lucas napsal, že žádná komunita nedělala Francii takové potíže jako právě ta flanderská. Tvrdí, že trvalá politika francouzských králů směřující k absorpci hrabství vedla k častým sporům a také vedla ke snaze Flander hledat si oporu v různých evropských spojencích: Henry Lucas, „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314,” 75.

²²⁹ William Ashley, 4-5. Hrabství bylo tehdy asi tři krát větší než území podléhající říšskému vládcovi, navíc největší obchodní města se nacházela právě ve hrabství. Císařské Flandry se skládaly především ze čtyř hlavních čtvrtí a kusu území nad řekou Šeldou. Problémem bylo, že i některé říšské části byly závislé na francouzské koruně: Henry Lucas, „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314,” 93-100. V němčině se hrabství označuje jako „Kronflandern“ a území podléhající vlivu německého vládce jako „Reichsflandern“, v angličtině se hovoří o „county“ (hrabství) a „lordship“ (panství).

Antverp jako říšské léno pro svého syna – budoucího Balduina VI.²³⁰

Díky postupně narůstajícím sporům Anglie s Francií se situace ještě více zkomplikovala. Hrabě mohl v anglickém vládci vidět protiváhu francouzských králů, kteří se často snažili celé území hrabět ovládnout nebo alespoň usilovali o zvětšení svého vlivu v hrabství. Flanderský hrabě tedy mohl brát anglického krále jako jistého spojence proti expanzivním snahám francouzského suveréna. Toho se chopil ve 12. století hrabě Karel, který uzavřel mír s anglickým králem Jindřichem I.²³¹ Tím si posílil moc a získal větší prostor pro budoucí vyjednávání flanderských hrabat s francouzskými králi. Zároveň tímto spojenectvím uspokojil potřebu již tehdy na významu rostoucích měst žijících z prodeje a zpracovávání z Anglie dovážené vlny.²³² Jeho nástupce Vilém I. (zvaný také Vilém Clito) politiku vůči oběma vladařům opět změnil během své krátké vlády. Vilém se totiž dostal k moci díky podpoře francouzského panovníka Ludvíka VI. Obrátil se tedy proti anglickému králi Jindřichovi, jenže flanderská města mající ekonomické zájmy v Anglii se kvůli tomu musela od něho odklonit, což ve výsledku dovedlo Vilémova nástupce Dětricha k vedení neutrální politiky vůči oběma vladařům.²³³ Tím se de facto potvrdila rostoucí moc flanderských měst, která díky svému ekonomickému vlivu mohla ovlivňovat politiku tamějších hrabat. Ostatně historik Marc Bloch výstižně spojuje ekonomický i politický vliv Flander (vycházející z velké míry z tamějších měst) v následujícím souvětí: „Je-li ve Flandrech, Pikardii, Bourges, Languedoku, Lombardii i jinde slyšet rachocení stavů a tlukot valch, děje se tak pro účely vnitřní potřeby, stejně – či bezmála stejně – jako pro

²³⁰ Widhalm ed., IV, 515.

²³¹ Widhalm ed., IV, 516. Narozdíl od svého předchůdce Balduina VII., který naopak podporoval francouzského krále proti anglickému oponentovi. Nakonec ho soupeření s anglickým králem stálo život, protože zemřel na následky zranění z bitvy u Bures-en-Bray z roku 1118. Toto z: Paul, 43. Za Jindřicha I. už jistě probíhal obchod s vlnou mezi Flandrami a Anglií: T.H. Lloyd, *The English Wool Trade in the Middle Ages* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977) 6.

²³² Od konce 11. století se prodávalo flanderské sukno v Novgorodu. Ve 12. století se připojil baltský obchod a přístavy typu Brug se staly místem, kde se směňovalo zboží dovážené ze severu za zboží západní a orientální. Bloch, *Feudální společnost*, 91. Flandry také zásobovaly vojenský trh, například Štěpán z Blois dosáhl výhry za pomoci flanderských jednotek: Duby, *Neděle u Bouvines*, 90. S vzestupem obchodu ve Flandrech v té době také souviselo vytvoření společností s vlastním právem spravovaným kolektivní radou z členů těchto společenství – viz: Han van der Horst, *Dějiny Nizozemska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005) 58. Horst také dodává: „Tento nový druh společenství nezapadal do důvěrně známého společenského modelu.” Citace také z Horst, 58.

²³³ Widhalm ed., IV, 517. Od dob Jindřicha II se začal rozšiřovat obchod s vlnou mezi oběma územími, a proto se hraběti nehodilo být nepřítelem anglického panovníka: Lloyd, 6.

potřeby exotických trhů.²³⁴ Nicméně francouzská strana nemohla být s daným stavem spokojena, což se začalo výrazněji projevovat ke konci 12. století za vlády Balduina IX. Politika francouzských králů vykazovala již delší dobu vůči flanderskému hrabství expanzivní tendence, kterým se hrabě, pokud si chtěl udržet co nejvíce nezávislou pozici, musel bránit. Nejdříve hledal Balduin oporu proti Filipovi II. v císaři Jindřichu VI., po jeho smrti se však roku 1197 obrátil na anglického krále Richarda I.²³⁵ Spojení s anglickým králem bylo stvrzeno za vlády Jana Bezzemka a flanderského hraběte Ferdinanda. Na svatební cestě byl Ferdinand zajat francouzským princem Ludvíkem, následně nebyl příznivě přijat ani ve svém hrabství – tyto faktory ho ve výsledku dovedly do spojení s anglickým králem.²³⁶

Na dlouhá léta uklidnila neshody flanderského hraběte a francouzského krále až slavná bitva u Bouvines z roku 1214. Zde se lze proto shodnout s Georgem Dubym, který tvrdí následující: „Bitva neznamená válku. Dokonce bych se opovážil tvrdit, že je jejím pravým opakem. Bitva je mírovým postupem.“²³⁷ Aliance císaře Oty IV., anglického krále Jana Bezzemka a flanderského hraběte Ferdinanda zde byla poražena, což vedlo k dlouhodobé pacifikaci Flander. Ostatně největší počet zajatců pocházel právě z flanderského vojska.²³⁸ Nicméně flanderská společnost se ani touto porážkou nesjednotila. Flandry se musely po celé století potýkat s několika problémy. Za prvé u moci zůstala dlouhou dobu osamocená Jana (jakožto dcera Balduina IX. a manželka Ferdinanda), která byla obklopena řadou francouzských aristokratů oslabujících její vliv a naopak posilujících vliv francouzského krále.²³⁹ Musela přijmout podmínky z Melun, nadiktované francouzským králem. Tato smlouva stvrzovala

²³⁴ Bloch, *Feudální společnost*, 90. Tím také naznačuje, že francouzský král musel čelit případným problémům nejen ve Flandrech, neboť i jiné ekonomicky důležité oblasti (a tím do velké míry politicky mocné) mu činily potíže.

²³⁵ Robert Wolff, „Baldwin of Flanders and Hainault, First Latin Emperor of Constantinople,” *Speculum* 27.3 (1952): 283. Balduin IX. se však na konci života přiklonil na stranu francouzského krále a aliance byla rozbita: Lloyd, 8.

²³⁶ Wolff, 293. Georges Duby píše: „Jako syn portugalského krále je díky své ženě pánem flanderského hrabství a nesmířil se s tím, že musel před dvěma roky, aby mohl složit hold králi Francie a získat od něho léno, postoupit svůj dědický díl – kastelánství v Aire a Saint-Omeru.“ – Duby, *Neděle u Bouvines*, 39. Roku 1208 využil nutnosti vlny pro flanderská města jako taktiku jak si udržet spojení měst (což byla jeho reakce na to, že šlechta se přidávala k francouzskému králi): Lloyd, 6.

²³⁷ Duby, *Neděle u Bouvines*, 128. Zároveň i místo bitvy bylo symbolické: „V Bouvines se stýká flanderská, císařská a kapetovská země.“ Z: Duby, *Neděle u Bouvines*, 41.

²³⁸ Duby, *Neděle u Bouvines*, 40. Sám Ferdinand byl zajatcem ve Francii po dobu dlouhých dvanácti let, z: Wolff, 293.

²³⁹ Wolff, 293.

francouzské podrobení Flander, a tím až do konce 13. století určovala politiku ve Flandrech.²⁴⁰ U moci ji následně vystřídala Markéta, která stejně jako její předchůdkyně vládla na středověké poměry dlouhou dobu (obě vládly více jak třicet let). Ke stabilitě to ovšem nevedlo – naopak David Nicholas tvrdí, že právě dlouhá vláda obou žen vedla k oslabení pozice Flander.²⁴¹ Za druhé flanderskou pozici ke konci století oslabila ekonomická překážka v podobě vzestupu cen v Evropě.²⁴² Za třetí se Flandry nemohly opřít ani o tehdy mocensky zaostávající Anglii, která se sama musela před Francií sklonit za Ludvíka IX. a v té době neměla síly, aby změnila stav věcí. Ostatně napětí mezi Anglií a flanderským hrabstvím stále existovalo, neboť například roku 1231 byli zatčeni angličtí obchodníci ve Flandrech a flanderští v Anglii.²⁴³ I přes tyto potíže Flandry dokázaly zůstat být ekonomickým faktorem a dokázaly si podržet svou důležitost pro obě království, což se ukázalo na konci 13. století.

Když za vlády Filipa IV. a Eduarda I. vypukl během let 1293-4 nový anglicko-francouzský konflikt, znamenalo to po dlouhých dekádách i otevřenou změnu ve flanderském postoji vůči Francii. Tato válka totiž již neumožnila flanderským městům obchodovat s anglickou vlnou, protože by tak jednaly proti zájmům Filipa IV. Pro města ve Flandrech byla anglická vlna naprosto nezbytným artiklem, což se ukázalo během obchodní „války“ z let 1270 až 1275.²⁴⁴ Rozdíl oproti dřívějším dobám byl také ve Filipově agresivnějším pojetí vlády, které odmítalo jakýkoliv odpor a projevovalo se i v prostředí Flander. Větší

²⁴⁰ Widhalm ed., IV, 519. Tato smlouva z roku 1226 měla být potvrzována i dalšími hrabaty. Po smrti Ferdinanda vládl společně s Janou Tomáš Savojský, „favorit“ francouzské královny, který bez problémů podmínky smlouvy z Melun přijal.

²⁴¹ David Nicholas, „Town and Countryside: Social and Economic Tensions in Fourteenth-Century Flanders,” *Comparative Studies in Society and History* 10.4 (1968): 458.

²⁴² Nicholas, *Comparative Studies in Society and History*, 459.

²⁴³ Lloyd, 21.

²⁴⁴ Jednalo se o obchodní válku o zboží mezi Anglií a Flandrami. Opět zde vypluly na povrch rozdílné tendence hrabat a měst. Nakonec však spor skončil vyjednáváním. Viz: Widhalm ed., IV, 519. Anglická vlna byla levnější a mnohem kvalitnější než domácí produkce, proto se bez ní flanderská města a společnost nemohly obejít: Nicholas, *Comparative Studies in Society and History*, 458. Nejvyšší anglická vlna měla pocházet z Yorkshiru, Lincolnshiru a u hranic s Walesem: E.B. Fryde, *Wool Accounts of William de la Pole* (York: St Anthony's Press, 1964) 5. Období kolem let 1270, následně 1294-1303 a 1307-1322 přinesla občasně zhoršení vztahů mezi Anglií a Flandrami, případně k poklesu vzájemného obchodu: Raban, 49. Roku 1271 došlo k zákazu exportu vlny, protože o rok dříve hraběnka z Flander zabavila majetky anglických obchodníků kvůli údajnému dluhu anglické koruny. Zákaz exportu měl přijít i roku 1258, v té době za účelem posílení domácího anglického trhu: Ephraim Lipson, *Economic History of England I* (London: Adam and Charles Black, 1945) 448-449. Podobná věc se měla udát už kolem roku 1230: Powicke, 621. Kolem let 1314-1315 chtěl francouzský král, aby Eduard I. zajal flanderské obchodníky na svém území, což značilo období spolupráce obou království: Lipson, 555.

nároky Filipa IV. na hrabství kvůli válce s Anglií a Anglií vyhlášené embargo na vyvážení vlny do Flander vedlo k výrazné změně postoje politiky tohoto hrabství.²⁴⁵ Pro Flandry existovala v takovém prostředí jen jedna cesta ven. Musely se obrátit opět proti francouzskému suverénovi a podpořit jeho anglického soupeře. Anglický král se toho snažil využít a snažil se obyvatelům Flander pomoci poskytnutím jednotek z ostrovů.²⁴⁶ Podobnou reakci šlo očekávat ale i od francouzského spojence – Skotska. Oba hlavní soupeři (Anglie a Francie) se dokázaly navzájem „zneutralizovat“ díky opoře obou menších států bojujících za větší svobody.²⁴⁷ Také proto mohl být plnohodnotný mír uzavřen až několik let po uzavření příměří. Právě příměří uzavřené mezi Francií a Anglií mělo uvolnit francouzskému králi ruce na odbojné hrabství. Hrabě Guy (Vít) z Dampierre byl díky příměří izolován, jenže dokázal najít oporu v městském patriciátu a bohatých obchodnících (vládnoucí oligarchie zůstala profrancouzskou), čemuž „pomohly“ i francouzské snahy zvýšit daně, které zákonitě zvedly protifrancouzské nálady.²⁴⁸ Situaci ve prospěch hraběte měl naklonit flanderský „Bannockburn“ – bitva u Courtrai.²⁴⁹ Jenže jestliže Bannockburn nedokázal zajistit Skotům definitivní vítězství, pak flanderskému odboji poskytl jen dočasnou útěchu a symbolický důkaz, že jsou schopni porazit několikanásobně mocnějšího a bohatšího soupeře.

Bitvou samotnou lze bez pochyb označit za vojenský úspěch – ba dokonce zázrak. Francouzský král rozhodně neočekával, že by jeho těžkou jízdu mohla zastavit milice měšťanstva. Z toho důvodu si lze v tomto případě vypůjčit

²⁴⁵ Ehlers et al., 204. Anne Curry píše, že flanderský hrabě byl v 90. letech 13. století vnímán francouzskou korunou jako příliš nezávislý (například se snažil provdat svou dceru za syna krále Eduarda), což zákonitě chtěl francouzský vládce změnit: Curry, 35. „Větším nárokem“ na hrabství bylo například uvalení „padesátku“ na hrabství: Barber, 54. Už v té době měl Eduard navíc možnost jiných než flanderských trhů: „Den französischen Sympathien in den flämischen Städten begegnete Eduard I. mit der Begrenzung des Wollexports auf Holland und Brabant - gleichzeitig ein Druckmittel und eine Finanzierungshilfe.“ Z: Fritz Trautz, *Die Könige von England und das Reich* (Heidelberg: C. Winter, 1961) 136.

²⁴⁶ Anthony Tuck zmiňuje jednu rozpravu Eduarda I. s hrabětem z Norfolk. Ten totiž odmítl jít sloužit roku 1297 do Flander, na což mu Eduard odpověděl „Aut ibis pendebis“ (což autor článku přeložil jako „půjdeš nebo budeš viset“), přičemž hrabě odpověděl, že ani jedno se nestane. Přebíráno z: Tuck, 35. Mnoho baronů odmítlo bojovat v té době ve Flandrech: Coss et al., 32. Dle T. F. Touta byl flanderský hrabě zklamán podporou anglického krále, protože od něj čekal větší počet vyslaných vojáků: Tout, 210.

²⁴⁷ Anglický král měl navíc výhodu v tom, že Filip měl na rozdíl od svých předchůdců problémy s papežstvím.

²⁴⁸ Barber, 54.

²⁴⁹ Z hlediska symboliky bylo Courtrai skotským „Bannockburnem“, nicméně z vojenského hlediska se bitva podobala i bitvě u Falkirku. Vlámové zde použili proti francouzské jízdě kopí podobně jako Wallace proti jízdě anglické – na rozdíl od něj však v této bitvě uspěli. Viz: Caldwell, 270. Paralelu s Bannockburnem vidí také: McNamee, 206.

citát Johana Huizingy: „Podceňování měšťanstva vyplývá z toho, že typ, který představoval třetí stav, ještě nebyl zkorigován skutečností.“²⁵⁰ Paradoxně místo onoho „zkorigování skutečností“ a sjednocení společnosti vedla právě tato velká výhra k ještě většímu rozdělení společnosti. Měšťané byli povzbuzeni výhrou nad Francouzi a chtěli od aristokracie přiznání většího podílu na moci, ale byli odmítnuti.²⁵¹ Francouzskému králi se povedlo izolované Flandry nakonec porazit a vnutit jim roku 1305 tvrdé podmínky.²⁵² I přesto ve flanderské společnosti nadále existovala jistá neviditelná čára dělící obyvatelstvo na přívržence francouzského vládce a na stálé odpůrce. Francouzský král dokázal Flandry zdolat na bojišti, ale nedokázal si podmanit celou společnost žijící ve Flandrech. Ostatně proto se v syntéze *Dějiny Francie* píše: „Proti Flandrům směřovaly královské armády od roku 1302 téměř každoročně. Nenarážely tu na placené představitele vzdálené moci, ale na celý vzbouřený národ.“²⁵³ Konec konců Francouzi nastolený klid nevydržel ani desetiletí, což tuto myšlenku plně podporuje.

Filipovi IV. se povedlo zlomit vojenský odpor Flander velice rychle, protože se už mohl spolehnout i na pomoc anglického krále Eduarda II., který měl za manželku jeho dceru Isabelu. Eduard zadržel flanderské obchodníky a zakázal vyvážet vlnu (podobně jako roku 1336) – Flandry neměly šanci proti

²⁵⁰ Huizinga, 59. Tehdejší současníci tvrdili, že u Courtrai vyhrálo flanderské vojsko protože bylo lépe „nakrmeno“ a protože bylo více disciplinované, z: William Ashley, 56. Tato bitva z roku 1302 je zajímavá i z jiného hlediska. Podobně jako u Halidon Hillu (1333) padlo na poražené straně nepoměrně více vojáků než na vítěznou. Zároveň hroby těchto válečníků jsou pravděpodobně nejlepšími ukázkami vzhledu tehdejších brnění. Toto z: Keen, *Das Rittertum*, 340. Georges Duby k bitvě píše: „Polovina, více než tisíc, francouzských rytířů je zabita, kořist je obrovská, mimo jiné pět set pozlacených ostruh, které dají bitvě její tradiční jméno (bitva Zlatých ostruh) a jež si Vlámové pověsí v kostele Panny Marie v Courtrai, odkud je získají zpět francouzští rytíři po odvetě u Roosebecke r. 1382.“ Citace převzata od: Duby, *Kultura středověké Evropy*, 381. Prý flanderskému vojsku pomohlo i tamější bažinaté prostředí, ve kterém se těžší francouzští rytíři pohybovali jen obtížně: Gerd Althoff et al., *Der Krieg im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit* (Wiesbaden: Reichert Verlag, 1999) 38.

²⁵¹ Městská aristokracie patřila mezi stoupence francouzského krále: William Ashley, 56-59.

²⁵² K izolaci viz anglo-francouzský mír z 1303. Sice tento mír neprojednával stav spojenců, ale oba státy (Anglie i Francie) na nějakou dobu stáhly podporu svých spojenců, aby si mohly vyřešit vlastní záležitosti: Haines, 304. Po porážce Flander z roku 1304 u Mons-en-Pévèle musely Flandry 1305 přijmout smlouvu z Athis-sur-Orge. Tato smlouva nařizovala zbrojení obrany měst, velké odškodnění, hrabě musí vzdát hold francouzskému králi a území Douaie, Béthune a Lille byla připojena k francouzskému království, z: Barber, 54. Zaplacení odškodnění vyvolalo v mnohých velkou nechuť jak k hraběti, tak k Francii, čímž se ještě více posílila už tak existující nevraživost v této společnosti. Tento dodatek od: Sumption, 185. Krom toho tato smlouva také umožňovala papeži „uvalit“ na Vlámky interdikl pokud smlouvu poruší: Sumption, 300.

²⁵³ Duby ed., *Dějiny Francie*, 226.

spojení obou zemí, a proto musely 1313 přijmout smlouvu z Arrasu.²⁵⁴ Jistým symbolickým obratem byl rok 1315. V tento rok se Ludvík zavázal plnit veškeré podmínky francouzského krále a Kapetovec mu za to slíbil, že nástupcem v hrabství se stane jeho syn.²⁵⁵ Změnu vidí William Ashley ve faktu, že dříve se alespoň v některých chvílích hrabata snažila odporovat francouzskému králi, neboli v něm mohli řemeslníci vidět oporu proti případnému společnému nepříteli, což tímto momentem skončilo.²⁵⁶ Pro Flandry byla těžkou ranou i následná neúroda a s ní spojený hladomor z let 1315-1317. Zemědělci nemohli dostatečně zásobovat města, což se ukázalo na tamějším stavu obyvatelstva. Dle Denise Haye přišly Bruggy následkem hladomoru o pět procent obyvatelstva a Ypry dokonce o deset.²⁵⁷ Napětí a spory neustaly ale ani poté. Roku 1319 proti sobě stanula vojska francouzského vládce a hraběte z Flander, ale nakonec se povedlo dojednat kompromis.²⁵⁸ K uklidnění nedošlo ani po nástupu nového hraběte Ludvíka. Ten se stal oddaným spojencem francouzského krále, ale značně neklidná mezinárodní situace mu v žádném případě neumožnila konečně plně sjednotit společnost v jeho hrabství.

Následně během roku 1324 opět vypukla válka mezi anglickým a francouzským králem a někteří obyvatelé Flander se zapojili do této války. Většina lidí, toužící se dostat ze sféry vlivu francouzského krále, začala v anglicko-francouzském sporu opět podporovat anglického krále.²⁵⁹ Flanderská vzpoura proti francouzskému králi měla navíc i výrazné vnitropolitické příčiny a pravděpodobně díky kombinaci se zahraničními potíži Francie trvalo její potlačení tak dlouho. Zároveň tato vzpoura ukázala i rozdíly mezi jednotlivými

²⁵⁴ William Ashley, 62. Dle této smlouvy měly konečně zbořit hradby, což předtím neuskutečnily. V té době také probíhala válka Anglie se Skotskem, přičemž Flandry se snažily na konfliktu vydělat prodejem zbraní Skotům: Lucas, „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314,” 76. Eduard na Flandry přitlačil i tím, že nechal roku 1313 (do roku 1328, později znovu 1333-1334) založit ve Francii (v St. Omer) „pobočku“ na obchod s vlnou: Robert Baker, „The Establishment of the English Wool Staple in 1313,” *Speculum* 31.3 (1956): 444.

²⁵⁵ William Ashley, 62-63.

²⁵⁶ William Ashley, 62-63.

²⁵⁷ Hay, 39. Jacques le Goff uvádí podobná čísla, neboť v případě Brugg mluví o dvou tisících mrtvých z celkového počtu třiceti pěti tisíc obyvatel. Tento údaj převzat od: Le Goff, *Kultura středověké Evropy*, 150.

²⁵⁸ Hrabě Robert vykonal lenní hold, jeho vnuk Ludvík (od 1322 hrabě Flander) si vzal královu dceru Markétu. Viz: Ferro, 230.

²⁵⁹ Eduard II. mimo jiné zareagoval tak, že posunul své vojsko blíže k hranicím Flander: Lucas, 60-61. Jim Bradbury tvrdí, že Karel IV. de facto zdědil flanderský problém po svých předcích, kteří ho nedokázali vyřešit: Jim Bradbury, *The Capetians* (London: Continuum International Publishing, 2007) 284.

městy, neboť Gent se postavil za hraběte a Bruggy proti němu.²⁶⁰ Toto dokazuje, že ani města samotná nemusela vždy stát na stejné straně. Byla sice obchodními partnery, ale zároveň také rivaly. Samotné povstání vedl Mikuláš (Nicolaas) Zannekin, který spolu s rolníky povstal proti profrancouzské politice hraběte Ludvíka a také kvůli přílišným daním rolnických pánů.²⁶¹ Sedláci odmítli vládu hraběte tak, že vyhnali jeho úředníky, což se setkalo s pozitivním ohlasem některých městských (spíše chudších) skupin.²⁶² Povstání, které ovládlo celou politiku hrabství (ačkoliv začalo jako „pouhé“ rolnické povstání), v jistých fázích probíhalo až do roku 1328, kdy bylo definitivně potlačeno vítězstvím francouzských vojsk u Casselu.

Bitva u Casselu byla jistou symbolickou odplatou za Courtrai. V srpnu 1328 se tu setkal vojsko obrněných rytířů francouzského krále Filipa VI., snažící se o navrácení hraběte Ludvíka zpět do čela hrabství, a vojsko několika tisíc sedláků.²⁶³ Zdejší vítězství bylo velkým úspěchem francouzského krále a obnovilo čest francouzského rytířstva. Nový král Filip VI. z vedlejší větve Kapetovců (tedy z Valois) potřeboval pro upevnění moci jednoznačné vítězství, aby mohl odůvodňovat spravedlnost a oprávněnost svého nástupnictví – což se mu zdařilo. Francii věrný hrabě Ludvík se navrátil do hrabství, což rozhodně mohl považovat Filip VI. za svůj další úspěch. Naopak s Flandry to tehdy vypadalo špatně. Hrabství mělo v té době nestabilní vztah i na hranici se Svatou říší římskou.²⁶⁴ Navíc se mezi lety 1327-1332 dostaly několikrát do problému s anglickým králem. Například v letech 1328 a 1329 dostal anglický král zprávu, že několik obyvatel z Flander oloupilo loď patřící občanům anglického Southamptonu.²⁶⁵ Roku 1332 došlo k obnovení bojů mezi Skoty a Angličany, čehož chtěli obchodně zaměřené Flandry využít. Nicméně se odhodlaly

²⁶⁰ William Ashley, 67. Sumption píše, že v Gentu se patriciátu podařilo udržet kontrolu: Sumption, 186.

²⁶¹ Hay, 43.

²⁶² TeBrake, 2.

²⁶³ Zemřelo zde údajně více jak tři tisíce sedláků: TeBrake, 1. D. Nicholas zmiňuje jako jeden z důsledků bitvy konfiskace: David Nicholas, „Of Poverty and Primacy: Demand, Liquidity, and the Flemish Economic Miracle 1050-1200,” *The American History Review* 96.1 (1991), 31. Dle Sumptiona byl stav financí Filipa VI. příšerný (během roku 1336), protože naposled vybíral daně právě na tuto kampaň proti Flandrům – Sumption, 160. Sumption také dodává, že Ludvík se dokázal vrátit jen díky podpoře Francie, na což nikdy francouzský vládce ale ani flanderský lid nezapomněl: Sumption, 187.

²⁶⁴ Sumption, 187.

²⁶⁵ Lucas, 61.

podporovat i skotskou stranu, na což musel Eduard III. reagovat.²⁶⁶ Vzhledem k tomu, že hrabě Ludvík byl zcela pod vlivem francouzského krále, rozhodně nemohl protestovat proti obchodní pomoci Skotsku (jakožto francouzského spojení). Nicméně právě díky postupně rostoucím nepokojům mezi Skotskem a Anglií a tím i mezi Anglií a Francií muselo zákonitě dojít i k opětovným neshodám uvnitř flanderské společnosti. Hrabě Ludvík měl podporu u mocné aristokracie a bohatších obchodníků (podporovaných hrabětem i Francií). Ovšem ekonomicky velice důležití řemeslníci byli nespokojeni s nedostatkem svého politického vlivu a navíc dle Williama Ashleyho právě spory mezi Francií a Anglií vedly ve druhé polovině dvacátých a ve třicátých letech 14. století k růstu „nenávisti“ uvnitř této skupiny – konkrétně mezi valchaři a tkalci.²⁶⁷ Dříve jednotný stav, který měl společné zájmy a který byl podporován Anglií jako protiváha bohatších profrancouzských obchodníků a aristokratů, se díky rostoucímu mezinárodnímu napětí rozdělil na dvě frakce. Jonathan Sumption tvrdí, že Ludvík byl sice neschopný hrabě, ale zároveň přiznává, že i lepší vládce by měl potíže s uklidněním tehdejší flanderské společnosti.²⁶⁸

Vše začalo vrcholit ve druhé polovině třicátých let. Napětí mezi anglickým a francouzským králem pomalu ale jistě rostlo, což nutilo hraběte Ludvíka reagovat. Jako leník francouzského vládce a jako člověk vděčící mu za restauraci na hraběcí dvůr se samozřejmě musel přiklonit na stranu svého suveréna. Nižší vrstvy (ačkoliv nejednotné) se z většiny přiklonily na stranu anglického krále, jakožto zásobitele jejich hlavního materiálu pro výrobu textilu – vlny. Díky těmto faktům byla roztržka mezi flanderským hrabětem a nižšími vrstvami stejně nevyhnutelná jako roztržka mezi hrabětem a anglickým králem. Anglický král se snažil hraběte varovat už v dřívějších dobách, například roku

²⁶⁶ Dle Lucase zásobovaly Skoty především zbraněmi, což Eduarda donutilo požádat hraběte Ludvíka, aby zabránil městům pomáhat Skotsku: Lucas, 62-63.

²⁶⁷ William Ashley, 74. W. Ashley dále píše, že se jednalo o spor, který řešil, kdo by měl mít z obchodu více zisků. Tkalce označil za více obávané hrabětem a také za „inteligentnější“ a také tvrdí, že spory byly vždy vyvolány jimi. Proto se nobilita snažila opírat o „valchující“. Cítili, že ti budou činit menší potíže, a proto se jim s jejich podporou spíše podaří udržet status quo. Proto následovaly i jisté represe proti tkalcům (od aristokratů). Toto také z: William Ashley, 74. Jinak spory mezi řemeslným a obchodním „stavem“ nebyly neobvyklé ani v jiných zemích. To samé se dělo v rostoucím Londýně během 14. století: Raban, 50.

²⁶⁸ Sumption, 186. Nazývá Ludvíka „unimpressive man, without experience of judgement“ (neboli obyčejný/tuctový muž bez zkušenosti a úsudku). Jako jeho hlavní chybu vidí neustálé se opírání o francouzské rádce (byl vychováván ve Francii), k nelibosti ostatních mezi nimi byl i profrancouzský syn Pierra Flotea – architekta politiky Flander za Filipa IV: Sumption, 186. Samotný Pierre Flote zemřel dle Christophera Tyermana v bitvě u Courtrai: Tyerman, „Philip VI and the Recovery of the Holy Land,“ 34.

1333 mu zaslal varovný list, ve kterém tvrdil, že se mu dostalo zpráv, že někteří muži z jeho hrabství pomáhali a spolupracovali se Skoty.²⁶⁹ Přičemž, jak už bylo zmíněno, flanderská strana vnímala skotsko-anglický konflikt jako obchodní příležitost, což potvrzuje i pramenná základna – konkrétně anglické svitky. Ve stejný rok totiž byla uzavřena dohoda mezi Eduardem III. a Ludvíkem ohledně vzájemného propuštění některých vězňů z obchodních důvodů.²⁷⁰ Zároveň tento oficiální pramen je i vhodným dokladem důležitosti měst, protože tvrdí, že propuštění vězňů bylo dohodnuto s hrabětem Ludvíkem a také s rádcí z Brugg, Yper a Gentu.²⁷¹ Hrabě ale i přes hrozbu ztrát zisku zůstal věrným přívržencem francouzského krále. Tento stav věcí se potvrdil roku 1336, když Filip VI. zavedl sankce proti anglickým obchodníkům.²⁷² William Ashley píše, že Ludvík „cítil“ rostoucí napětí mezi oběma mocnými králi, a rozhodl se, jako věrný leník francouzského krále, podpořit Filipovy kroky vůči anglické monarchii.²⁷³ Hrabě Ludvík tím pokračoval v politice „podléhání“ francouzskému králi, a proto musel čekat náležitou reakci z anglické strany. Ta mohla přijít (a také přišla) ze dvou stran. Anglický král, jako středověký vládce zajišťující bezpečí a mír svých poddaných, musel zákonitě reagovat. Zároveň se tím mohl oslabit (a oslabil) obchod s anglickým královstvím „vlny“, což by náležitě vyprovokovalo reakci těch poddaných Ludvíka, kteří byli na vlně závislí.

Eduard III. zareagoval záhy a už v srpnu 1336 vyhlásil embargo na vývoz

²⁶⁹ Ludvík se snažil bránit, že o ničem takovém nevěděl: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 115.

²⁷⁰ *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 139. Jako příklad uvádí tento pramen jistého Hughese Camberlyna, obchodníka z Flander.

²⁷¹ Přesná citace: „Order to cause Hugh Camberleyn, merchant of Flanders, imprisoned at Lincoln, to be delivered, together with his lands and chattels, without delay, according to the form of a treaty made between certain of the king's envoys and the envoys and proctors of the count of Flanders, and the proctors and councillors of the towns of Brugges, Ypre, and Ghent [...]“. Také z: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 139.

²⁷² Sumption, 189. Rozhodně je zde opět jistá souvislost se selháním křížové výpravy: „Edward III had received intelligence earlier in the year of French plans either to invade England or to land large numbers of troops in Scotland, utilising ships already assembled for Philip VI's aborted crusade.“ Citace tvrdí, že Eduard III. dostal zprávy o francouzských plánech napadnout Anglii nebo o plánech pomoci velkým množstvím jednotek Skotsku za použití lodí, které byly původně připravovány na křížovou výpravu. Citace od: MacIness, 18.

²⁷³ Zde Ashley k osobě Ludvíka cituje Froissarta: „He was a good and loyal Frenchmen, and greatly loved King Philip.“ Citace od: William Ashley, 78. Přitom ještě rok před tím se Eduard III. s Ludvíkem dohodli na vzájemném příměří. Eduard v následujícím dokumentu povolil flanderským obchodníkům přijít na anglickou půdu a volně tam pobývat (pokud budou dodržovat zákony země): *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*, 510.

anglické vlny do Flander.²⁷⁴ Na rozdíl od Ludvíka si takovou věc mohl dovolit, protože pouze reagoval na předcházející kroky svých protivníků a mohl tedy svou reakci ospravedlnit. Maurice Keen tvrdí, že anglický král vyhlásil embargo jako reakci na hrozící útok francouzské flotily (původně shromažďované na křížovou výpravu).²⁷⁵ Dle Cushwaye využil jako záminku pro vyhlášení embargo flanderské piráty a Schuyler Terry mluví o špatných přírodních podmínkách pro obchod a o odmítnutí flanderského vládce se přidat k jeho aliančnímu systému.²⁷⁶ Ani jeden tedy nezdůrazně perzekuci anglických obchodníků, ani roli flanderského hraběte jako takovou. Spíše zde opět vidí kontext anglo-francouzského soupeření. V každém případě se mohl anglický král Eduard mohl postavit do role ochránce zájmů své země. Navíc měl možnost najít si nové trhy, případně více exportovat do starších, do kterých se díky Flandrám dříve tolik vlny nedostávalo. Mohlo se jednat o ekonomicky vyspělé Brabantsko, holandské hrabství, Lombardii, Zeeland, Florencii, města Kolín a Cáchy, případně z dřívějších zkušeností také o Benátky či Pyreneje.²⁷⁷ Flandry měly naopak v tomto ohledu mnohem větší problém. Anglická vlna byla známá svou kvalitou a do té doby i svou dostupností pro hraběcí trhy – ostatně v té době byla pro hrabství anglická vlna jediným zdrojem vlny.²⁷⁸ Ludvík i přesto zareagoval prudce: nechal (dle anglických dokumentů bezdůvodně) uvěznit anglické obchodníky pobývající

²⁷⁴ Lucas, 72.

²⁷⁵ Keen, *England in the Later Middle Ages*, 118.

²⁷⁶ Cushway, 68. Schuyler Terry, *The Financing of the Hundred Years' War* (London: Constable and Company, 1914) 5. Ohrožení ze strany flanderských pirátů nebylo ničím novým, například roku 1303 jeden obchodník vezoucí vlnu do Brabantska měl jimi být přepaden: Coss et al., 134. Zabavování majetků flanderských obchodníků, případně zatýkání cizích obchodníků nebylo v té době žádnou novinkou. Lze (mimo jiné) připomenout rok 1330, kdy byli obchodníci z Flander zatýkáni po celé Anglii. Nebylo to novinkou ani vůči jiným zemím, protože již roku 1328 bylo zabavováno zboží francouzských obchodníků: Williard ed. et al., 46.

²⁷⁷ Jistě to bylo z obchodního hlediska špatné i pro Anglii, ale ta měla jiné možnosti, což pro Flandry neplatilo: Sumption, 189. Při úplném zastavení exportu anglické vlny by nastal problém i pro anglické království. Co se týče důležitosti vlny (jejího prodeje) pro anglické království – roku 1297 prohlásili baroni vlnu za „half the value of the whole land“ (za půl hodnoty celého království): Martha Carlin ed., *Lost Letters of Medieval Life* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013) 57. Brabantský vládce se snažil získat větší množství anglické vlny už mezi léty 1334-1335: Trautz, 228. Možnost vyvázet vlnu do Florencie, Cách a Kolína zmiňuje: Ehlers et al., *Deutschland und der Westen Europas im Mittelalter* (Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2002) 385. Kolem roku 1265 se anglická vlna dostala i do Benátek a ve 13. století putovala také několikrát na území Pyrenejského poloostrova: Lipson, 447-448. Zeeland: Lipson, 468. Lombardii zmiňuje: Terry, 12.

²⁷⁸ V dřívějších dobách vlnu dostávaly Flandry i ze Champagne, ale dle Ashleyho v této době byla Flandry anglická vlna jediným zdrojem. Navíc toto embargo bylo mnohem důkladnější než jiná předchozí: William Ashley, 78-79. Velkým problémem v této době byla také špatná úroda z roku 1335: Sumption, 189.

v té době ve Flandrech, což anglický král opětoval uvězněním flanderských obchodníků na anglické půdě.²⁷⁹ Neustálou podporou francouzského vládce a sledováním vlastních cílů místo těch obchodních si ovšem určil rozsudek. Flanderská města a ostatně valná většina zisků Flander pocházela z obchodu s textilem zprostředkovaným dovozem anglické vlny. Když se k tomuto připočítají dlouhodobé spory uvnitř rozdělené flanderské společnosti, rostoucí napětí v mezinárodních vztazích mezi Anglií a Francií a také špatná úroda z roku 1335, je zřejmé, že o žádném uklidnění stavu věcí nelze hovořit.

Již na začátku roku 1337 povstala velká flanderská města a dohodla se se zástupci Henegavska a Brabantska, že do případné války nikdo z nich nevstoupí bez souhlasu ostatních.²⁸⁰ Eduard toho chtěl samozřejmě využít a snažil se s městy vytvořit alianci. Pozitivně byla uvítána jeho snaha v Gentu a to dokonce i tamější aristokracií, což ji znepřátelilo s hrabětem Ludvíkem.²⁸¹ Přitom do té doby patřila zdejší aristokracie mezi Ludvíkovy nejvěrnější spojení. Jenže i ona měla jisté zisky z podnikání s Anglií a tyto zisky díky embargu přestaly existovat. Jeden z aristokratů (do vyhlášení embarga velký spojenec hraběte), který vyjednával s Eduardem III., byl zatčen na popud Filipa VI., což ještě více znepřátelilo město Gent a francouzského spojence – hraběte Ludvíka.²⁸² Ještě před formálním vyhlášením války došlo k francouzskému napadení anglického Portsmouthu a následně k bitvě u flanderského Cadzandu.²⁸³ U Cadzandu se Eduardovi povedlo porazit zástupce hraběte, což donutilo francouzského krále učinit velké ústupky flanderským městům.²⁸⁴ Po oficiálním zahájení stoleté války

²⁷⁹ Lucas, 72. Anglické oficiální záznamy uvádí datum 5. listopadu 1336 pro anglickou reakci: „Order, upon sight of these presents, to cause all the men of Flanders, both merchants and others who are found in that bailiwick, together with their ships, merchandise, goods and chattels to be arrested and kept in safe custody until further orders, making indentures containing the names of the Flemings so arrested, and their goods, sending transcripts thereof to the chancery from time to time, as the merchants and others of the realm in Flanders have been arrested by the count of Flanders [...]” Citace z: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1333-1337*, 713.

²⁸⁰ William Ashley, 80. Na tyto různé aliance se vždy s nedůvěrou díval Filip VI. Nelibě sledoval například kontakty anglického krále s říšskými leníky: Prestwich, 305.

²⁸¹ William Ashley, 80-81. Gent byl na tom z velkých měst díky embargu nejhůře, což později vedlo k jeho snahám dohodnout se s anglickým vládcem: William Ashley, 86. Anglický král však neuspěl s úplným uzavřením aliance, neboť stejně jako na začátku války se města hájila, že jsou příliš úzce spjata s francouzským královstvím, a proto nemohou Eduardovi vojensky vypomoci. Viz: *Edward III & his wars, 1327-1360*, 52.

²⁸² Konkrétně se jednalo o Sohiera z Coutrai: William Ashley, 81-82.

²⁸³ *Edward III & his wars, 1327-1360*, 52.

²⁸⁴ Například jim odpustil některé dluhy. Filip VI. se bál, že se jinak města otevřeně připojí ke králi Eduardovi: William Ashley, 82-83. Froissart popsal situaci před bitvou u Cadzandu následujícím způsobem: „Hrabě flanderský byl ovšem velmi nespokojen, že takto zneužili

pokračovaly nepokoje ve Flandrech (především v Gentu). K moci v Gentu se dostal na konci roku 1337 bohatý měšťan Jakub van Artevelde, který využil tamějšího odporu vůči francouzskému králi, hraběti Ludvíkovi a také využil slabé vlády tamější aristokracie.²⁸⁵ Artevelde byl pragmatik, nechtěl otevřeně vstoupit do konfliktu na žádné straně. Jeho hlavním cílem bylo obnovení dovozu vlny do hrabství. Věřil, že pokud se do konfliktu aktivně nezapojí, francouzský král nebude reagovat kvůli svému zaneprázdnění ve válce s Anglií. Dohodl se proto s Anglií na ukončení podpory Skotska proudící z Flander, zrušení embarga a na proklamování neutrality hrabství v probíhajícím anglicko-francouzském konfliktu.²⁸⁶ Brzy poté se Flandry staly svědky jedné z nejslavnějších scén stoleté války, když se zde roku 1340 nechal Eduard prohlásit oficiálně francouzským králem.²⁸⁷

Následující události po oficiálním vyhlášení konfliktu již nejsou tématem této práce. Nabízí se spíše otázka, zda tyto události bylo možné očekávat. Vzhledem ke všem zmíněným faktorům a událostem se odpověď sama nabízí. Hrabství muselo nalézt odpověď na zásadní otázku, která zněla, zda se přiklonit na stranu svého francouzského suveréna, nebo na stranu svého hlavního

jeho panství a postoupili je do užívání Angličanům. Seskupil proto kolem sebe několik rytířů a pánů, sebral lidi, seč byl, a obsadil s nimi přístavy Sluis a Vlissingen, rozhodnut hájit tato města a působit Angličanům co největší škody.” Od: Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 14-15.

²⁸⁵ V pozdějších dobách byl často glorifikován (v Gentu dnes stojí jeho socha). Nicméně Johan Huizinga i Jonathan Sumption nikoho nenechávají na pochybách svými výtkami k tomuto muži. Huizinga píše: „Kouzlo způsobu života aristokracie je tak velké, že se mu podřizují i měšťané, kde jen mohou. Vlámské hrdiny Jakuba a Filipa z Artevelde si představujeme jako skutečné muže třetího stavu, pyšné na svou příslušnost k měšťastvu a na svou prostotu. Opak je pravdou.” Z: Huizinga, 101. Jonathan Sumption ho označil za bezohledného tyрана („ruthless autocrat“), který byl u moci trpěn jen díky tamější tragické situaci, viz: Sumption, 230. Hrabě Ludvík uprchl do Francie (z Flander) na začátku roku 1339: Sumption, 299.

²⁸⁶ Lucas ospravedlňuje vyhlášení neutrality především ekonomickými důvody: Lucas, 72. Francouzský král ovšem zareagoval popravením výše zmíněného Sohiera z Coutrai, navíc nechal dvěma francouzskými církevními hodnostáři exkomunikovat celou populaci Gentu. Třináctého června byl ovšem donucen uznat neutralitu Flander v tomto konfliktu kvůli svému nedobrému postavení (hrozilo, že Flandry se mohou přidat na anglickou stranu, pokud by tak neučinil). Vše z: Sumption, 231. Artevelde byl schopen díky svému postavení de facto diktovat podmínky anglickému i francouzskému králi: Henry Lucas, „The Sources and Literature on Jacob van Artevelde,” *Speculum* 8.2 (1933), 125.

²⁸⁷ Dle Sumptiona se Eduard nevzdával a věřil, že z Flander udělá plnohodnotného spojence: Sumption, 297. Mezi lety 1338-9 nabízel Eduard Flandrům velké výhody (navrácení ztracených hradů a území atd) za odměnu plné vojenské aliance. V realitě to však mohl uskutečnit jen jako francouzský král, z toho důvodu chtěly Flandry, aby se jím stal a králem se oficiálně prohlásil. Ve skutečnosti to byl od Flander taktický manévr, vyjednávaly totiž se všemi stranami. Zajímavostí také je, že nechal datovat počátek své vlády od 25. ledna 1340, tedy o jeden den dříve než došlo k oficiálnímu vyhlášení ve Flandrech. Učinil tak takticky, aby odvrátil podezření, že se nechal provolat obyvateli Flander králem a tedy, že se nechal provolat králem jen z jejich popudu: Curry, 50. Po roce 1340 Francie reagovala na konání Flander interdiktem a sankcemi: Sumption, 303.

textilního partnera z ostrovů, případně zda se snažit být neutrální. Vzhledem k naprosté závislosti Flander na anglické vlně byla tato otázka pro hrabství ještě palčivější než pro Skoty. Skotové s Francií spolupracovali kvůli své touze po samostatnosti, žádný životně důležitý obchodní zisk jim z toho neplynul. Skotsko se zároveň cítilo dostatečně stabilní a silné, aby přežilo i bez jakéhokoliv vlivu anglické monarchie. Spojenectví Skotska s Francií bylo z obou stran tedy čistě pragmatickým krokem. Naopak, jak ostatně nepokoje ve flanderské společnosti ukázaly, partnerství Flander s anglickým králem bylo existenciální nutností. Na druhou stranu kvůli blízkosti francouzské hrozby, která, jak jejich výše zmíněné vzájemné spory ukázaly, byla skutečná, se Flandry nemohly na stranu anglického krále přiklonit otevřeně. Jasný příklon na anglickou stranu by vedl k další odvetné reakci francouzského krále, která by mohla mít pro hrabství katastrofální důsledky. Hrabství totiž mohlo porazit francouzského vládce v bitvě, ale nemohlo nad ním (díky obrovské materiální i početní převaze Francie) vyhrát v delším konfliktu. Zároveň díky různým obchodním a lenním vazbám nelze v žádném případě hovořit ani o celkové jednotě společnosti. V zájmech společnosti se odrážel vliv obou mocných království. Tendence francouzské koruny k připojení hrabství (nebo alespoň ke zvětšení vlivu v dané oblasti) nutně musela narazit na snahu hrabat se naopak osamostatnit. Při nezávislé politice si hrabě mohl získat přízeň chudiny, měst či anglického krále. Nicméně těsně před vypuknutím stoletého konfliktu byla situace opačná, protože hrabě Ludvík vděčil francouzskému vládci za možnost vrátit se k vládě ve hrabství. Krom toho díky minulým sporům hrabat s francouzskými králi věděl, že při případném odporu ho čeká nutný trest. Ačkoliv byl podporován většinou bohatších obchodníků a aristokracií (která vděčila jemu a konexím na francouzské království za svoji moc a bohatství), tak se svým přístupem zákonitě dostával do střetu s městy a řemeslníky závislými na dovozu anglické vlny. Vzájemné vztahy a propojenost jednotlivých složek společnosti s jedním či druhým královstvím (ať už přímo či nepřímo) ovšem znamenaly, že ani jednotlivé skupiny neměly vždy jednotnou politiku. Jako dobrý příklad může sloužit spor mezi valchaři a tkalci, rozdíly mezi Bruggami a Gentem, případně odklon gentské aristokracie od hraběte Ludvíka (ostatně ani hrabata často neměla jednotnou linii – viz Ferdinand a bitva u Bouvines).

Anglická monarchie jistě Flandry potřebovala jako jedno ze svých

odbytí, nebyla však na nich ani zdaleka tak obchodně závislá jako hrabství na Anglii. V každém případě i zde existovala druhá rovina vzájemného vztahu. Dlouhodobá francouzská podpora anglického severního souseda musela nutně k zachování stability vyvolat v anglickém vládcovi reakci. Ve zvolení Flander pro tuto politiku si tak anglický král vybral nejpalčivější a nejproblematictější území francouzské sféry vlivu. Komplikovaný vztah mezi hrabstvím a svým francouzským nepřítelem využil ve svůj prospěch. Mohl tak přitlačit na svého soka psychologicky a také si vylepšit ekonomickou situaci vývozem vlny. Vzájemnou propojenost vztahů Francie – Flandry – Anglie dokazuje například bitva u Bouvines, případně mír mezi oběma královstvími uzavřený 1303 (který musel být uzavřen kvůli tlaku Flander na Francii a Skotska na Anglii). Z toho důvodu lze Skotsko a Flandry i přes mnohé rozdíly analogicky chápat jako jisté protiváhy, který se jeden či druhý soupeř snažil vychýlit ve vlastní prospěch. To se ukázalo i těsně před a těsně po oficiálním vypuknutí stoletého konfliktu. Minimálně z formálního hlediska totiž mohli oba králové proti svému rivalovi argumentovat jeho rolí ve Skotsku nebo Flandrech. Francouzský král vstoupil do války se záminkou ochrany Flander a pomoci skotskému spojenci, naopak anglický král argumentoval francouzskou podporou svého skotského rivala nebo francouzskými intervencemi do flanderských záležitostí důležitých pro anglický obchod. Vzájemnou propojeností různých obchodních nebo příbuzenských vztahů mohli odůvodnit nutnost zahájení velkého konfliktu. Potřebovali mít záminku, a tím i „právo“, pro vstup do války na své straně. Museli si být jisti, že ostatní budou chápat jejich jednání a že ho podpoří. Philippe Contamine v podobném duchu napsal: „Ve skutečnosti se vladaři a králové dosti často nechali přesvědčit, že mají právo na své straně.“²⁸⁸ Flandry, stejně jako Skotsko, byly právě tímto „přesvědčením“ a tímto „právem“.

2.3 Aliance s královstvím kacíře

Tato podkapitola se zaměří na vzájemný vztah mezi anglickým královstvím a takzvanou Svatou říší římskou. Poukáže na to, že často (nikoliv ale vždy) si oba vládci vycházeli vstříc proti stejnému expanzivnímu nepříteli – Francii. Pokusí se ozřejmit, proč tomu tak muselo být a ve kterých momentech byly tyto kontakty nejpevnější. Uvedením jistých příkladů se pokusí dokázat, že pro Anglii bylo toto

²⁸⁸ Contamine, 329.

území dalším spojencem, jehož podpory mohlo anglické království využít pro své zájmy. Nicméně následující strany také zmíní slabé stránky tohoto spojení, neboť zde existovala řada komplikací. Karl-Friedrich Krieger v této spojitosti napsal o vládě Rudolfa I. (platilo to však pro všechny říšské panovníky):

„Základní problém, s nímž se Rudolfova vláda musela vyrovnávat, spočíval v extrémní velikosti římsko-německé říše ve srovnání s ostatními zeměmi.“²⁸⁹

Území říše bylo díky své velikosti rozdrobené mezi desítky knížat, kteří působili v mnoha případech značně nezávisle na říšském vládcovi. Tento fakt donutil Marca Blocha napsat, že tehdejší Říše spěla (podobně jako Francie) k drobení veřejné moci na malé segmenty ovládané jednotlivci.²⁹⁰ Z toho plynula nutnost anglického krále jednat mnohdy jak s říšským panovníkem, tak i s jednotlivými vévody či hrabaty. Zároveň (jak se ostatně ukázalo těsně po vypuknutí stoleté války) byly vzájemné dohody mezi oběma stranami dosti slabé. Spojenci se totiž mohli dohodnout, ale to už nemuselo znamenat, že to i dodrží, protože druhá strana neměla faktickou moc na potrestání svého nespolehlivého partnera.²⁹¹ Ve skutečnosti spolu uzavírali spojení dle svých vlastních zájmů a cílů a zájmy ostatních (či samotné druhé strany) byly až druhořadou záležitostí.

Zájmy Anglie v Říši (a naopak) byly dlouhodobé, ostatně stejně jako její zájmy ve Flandrech či Skotsku. Intenzivnější kontakty mezi oběma subjekty po dobytí Anglie Normany započaly za vlády říšského panovníka Jindřicha V. a anglického vládce Jindřicha I. Spojenectví, relativně krátkou dobu v Anglii vládoucí normanské dynastie, s říšským vládcem mohlo posílit prestiž anglického království. Zvláštností zde ovšem je, že dle středověkých kronikářů první iniciativa vyšla ze strany Jindřicha V.²⁹² Konkrétně se spolu domluvili na svatbě mezi Jindřichem V. a Matildou – dcerou Jindřicha I. Ačkoliv se Anglie v tehdejší době nacházela na periferii evropského dění, pomalu se začala etablovat po tom, co se její území rozšířilo o kontinentální Normandii. Z této expanze plynulo i rostoucí bohatství této země, čehož právě chtěl Jindřich V. využít na správu své země, která byla oslabená bojem o investituru a neustálými vnitřními spory. Jindřich I., také mající o spříbuznění s říšským vládcem zájem, nabídl

²⁸⁹ Karl-Friedrich Kriger, *Habsburkové ve středověku* (Praha: Argo, 2003) 25.

²⁹⁰ Bloch, *Feudální společnost*, 435.

²⁹¹ Josef Žemlička v podobném duchu napsal, že králové Anglie či Francie mohli přihlížet autoritě říšského krále, ale nepodléhali jí: Josef Žemlička, *Přemysl Otakar II.* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011) 43.

²⁹² Toto tvrdí: Charles Hollister, *Henry I* (New Haven: Yale University Press, 2001) 216.

velké věno za svou dceru, čímž učinil nabídku atraktivní.²⁹³ V konečném důsledku, ať už přímo nebo nepřímo, byla svatba výhodná pro obě strany. Jindřich V. dokázal díky anglickým financím dokončit korunovační plány a byl korunován císařem. Matilda si po jeho smrti vzala Geoffroye z Anjou s nímž měla potomka – budoucího anglického krále Jindřicha II. Tento anglický král, vládnoucí od roku 1154, uzavřel ekonomicky výhodnou dohodu s Fridrichem Barbarossou, která měla podpořit vzájemné kontakty anglických a říšských obchodníků.²⁹⁴

Právě Jindřich II. byl pro změnu otcem další Matildy (zvané Anglická), která se stala matkou budoucího císaře Oty IV.²⁹⁵ Vzájemné sňatky byly pro středověké vládnoucí rody tradiční (ba přímo nutné), neboť umožňovaly získávání spojenců, což oba územní celky v té době nutně potřebovaly. Z hlediska dědičného práva byly navíc sňatky mnohdy výhodnější než pouhá rodová příbuznost.²⁹⁶ Anglická monarchie musela čelit neustálému tlaku z Francie, protože na kontinentu podléhala vlivu francouzského krále. Říše byla neustále oslabována vnitřními spory, neshodami s církví a postupem času také nacházela soka v expanzivním francouzském království. Josef Žemlička v tomto duchu napsal: „O dědictví imperiální myšlenky se od 10. století hlásila rovněž kapetovská Francie, více soupeř než spoluhráč svého pravověrného říšského souseda.“²⁹⁷ Vnitřní spory odehrávající se na území Svaté říše římské umožňovaly ostatním monarchiím ovlivňovat tamější dění.

Zároveň zde zasahoval celoevropský kontext, například neustále soupeření anglické a francouzské koruny. Dobrým příkladem může být zajetí anglického krále Richarda I. Richard byl zajat Leopoldem V. (vévodou rakouským a štyrským) při návratu z křížové výpravy.²⁹⁸ Leopold totiž byl přívržencem štaufské dynastie (vděčil jim za odtržení svého území od Bavorska), naopak Richard byl přívržencem opozičních Welfů.²⁹⁹ V zajetí ho Leopold držel

²⁹³ Dle Hollistera byl finanční příslib hlavní motivací říšského panovníka. Problémem manželství bylo, že Matilda nepočala s císařem potomka. Z: Hollister, *Henry I*, 217-219.

²⁹⁴ Tato dohoda byla uzavřena roku 1157: Lipson, 535. Arcibiskup canterburský přitom varoval Jindřicha II. (kvůli papežství) před uzavíráním spojení s Barbarossou: Trautz, 70. Zde musel Jindřich II. řešit dilema, zda se spojit s Barbarossou, čímž by došlo ke zhoršení vztahů s papežem, nebo zda tuto alianci neuzavírat.

²⁹⁵ Widhalm ed., VI, 1570.

²⁹⁶ Coss et al., 24. Například manžel mohl zdědit to, co třetí nejstarší bratr nikoliv.

²⁹⁷ Žemlička, *Přemysl Otakar II.*, 43.

²⁹⁸ Stenton, 42.

²⁹⁹ Richard byl dokonce byl „hlavní původce Otova zvolení“, což ukazuje jeho náklonost

společně ve spolupráci se štaufským vládcem Jindřichem VI. a francouzským králem Filipem II.³⁰⁰ Po smrti Richarda a nástupu jeho bratra Jana na anglický trůn se opět Říše ocitla uprostřed sporů francouzského a anglického panovníka – jako příklad poslouží střet z roku 1214. V bitvě u Bouvines v létě 1214 se na jedné straně setkal vojsko francouzského krále a na straně druhé koalice podporovaná anglickým králem, hrabětem z Flander a welfským císařem Otou IV. Ota byl papežem exkomunikován a na radu francouzského krále Filipa byl místo něj zvolen štaufský kandidát Fridrich II.³⁰¹ Dle Dubyho se Ota bitvy zúčastnil, protože ho lákaly peníze Jana Bezzemka a také to byla jeho šance, jak se zbavit svého francouzského odpůrce.³⁰² Filip II. se svou armádou u Bouvines zvítězil, čímž ještě více oslabil anglického krále Jana a také definitivně zbavil Otu IV. vlády v Říši.

Po této bitvě a po smrti Jana Bezzemka (1216) došlo k dočasnému omezení styků mezi Anglií a Říší. Nicméně omezení to bylo vskutku jen dočasné, styky Anglie a Říše byly tehdy až příliš těsné, aby mohly být dlouhodobě úplně přerušeny. Vazby mezi Anglií a Říší ve 13. století se ostatně ve svém důsledku ukázaly být pevnějšími než kdy předtím. Byl to jakýsi pokračující trend té doby, což ostatně reflektuje ve svém článku i historik Björn Weiler. Ten v něm označil Anglii ve 13. století za více „evropskou“ než kdy dříve.³⁰³ Kontakty byly

k Welfům: Josef Žemlička, *Přemysl Otakar I.* (Praha: Svoboda, 1990) 79. Případně: Steven Runciman, „Richard Coeur-de-Lion,“ *History Today* 7.41 (1991): 56. Ota IV. byl vychováván na dvoře Richarda I.: Duby, *Neděle u Bouvines*, 37. Filip August hledal oporu ve Filipovi Švábském proti Richardu I. Richard pro změnu využil nepřátelských nálad vůči štaufské dynastii u kolínského arcibiskupa. V těchto kruzích se zrodil nápad dosadit na římský trůn protifrancouzsky a proti Štaufům zaměřenou dynastii Oty Brunšvického. Říše tak měla dva krále, což se stalo důležité i pro českého vládce Přemysla Otakara I. Nejdříve podporoval Otu, ale díky různým faktorům musel několikrát svůj názor přehodnotit: Josef Žemlička, *Století posledních Přemyslovců* (Praha: Melantrich, 1998) 48-49. Dodatek ke spojení s arcibiskupem kolínským: „Vzestupu Kapetovců bránili angličtí Plantagenetové, hledající podporu u některých říšských knížat, zvláště u arcibiskupů v Kolíně“ Viz: Žemlička, *Století posledních Přemyslovců*, 240.

³⁰⁰ Císař se (dle historika F. Trautze) postavil proti Richardovi kvůli jeho chování na Sicílii: Trautz, 82. Docházelo k různému taktizování, říšský vládce obdržel z výkupného velký finanční obnos a Richard mu musel vzdát lenní přísahu. Richard musel také s Filipem uzavřít dohodu, že území v Normandii, které mezitím anglickému králi vzal, si může ponechat: Obermeier, 159.

³⁰¹ Duby, *Neděle u Bouvines*, 38. Bitva měla ohlas i v českém prostředí, protože před bitvou byl Přemysl Otakar Otou IV. sesazen (v té době podporoval Přemysl Fridricha). Porážka Oty byla tedy na českém dvoru uvítána. Sesazení Přemysla viz: Žemlička, *Století posledních Přemyslovců*, 50.

³⁰² Duby, *Neděle u Bouvines*, 38. Také věděl, že zlomením Kapetovců oslabí i vliv Fridricha II.: Žemlička, *Přemysl Otakar I.*, 125.

³⁰³ Björn Weiler, „Image and Reality in Richard of Cornwall's German Career,“ *The English Historical Review* 113.454 (1998): 1111. Uvedl pro to některé příklady. Například fakt, že canterburský arcibiskup vlastnil některé majetky a země na dnešním území Švýcarska či

skutečně na chvíli omezeny, když se vlády chopil mladý Jindřich III., který musel nejdříve konsolidovat situaci na domácí půdě. Mimo to na počátku dvacátých let uzavřel francouzský král dohodu s Fridrichem II., která pevnějším svazkům mezi anglickým a říšským vládcem zamezovala.³⁰⁴ Situace se změnila až o pár let později za křížové výpravy, když byl Fridrich exkomunikován Řehořem IX. Anglický král se rozhodl zapojit do papežsko-říšského sváru a žádal jejich vzájemné usmíření.³⁰⁵ Byla to jedinečná šance pro Jindřicha, jak si posílit vliv a opět najít shodu s říšským panovníkem. Vše vyvrcholilo, když si Fridrich II. vzal sestru Jindřicha III. (Isabelu).³⁰⁶ Tím porušil předešlou dohodu s francouzským králem, neboť sňatek byl jedním z prostředků uzavírání dohod mezi královstvími, které ovšem předešlá dohoda s francouzským králem zakazovala. Byl to první krok k opětovnému většímu se zapojení Anglie do dění v Říši.

K tomu ostatně anglický král dostal velkou příležitost po smrti Fridricha II. a také jeho syna Konráda IV. v padesátých letech třináctého století. Zástupce anglického vládnoucího rodu Richard z Cornwallu (bratr Jindřicha III.) se mohl zapojit do zápasu o uprázdněný říšský trůn díky těsným stykům anglického krále a kolínského arcibiskupa a také kvůli podpoře Flander či Henegavska.³⁰⁷ Richard se přitom už dříve zajímal o říšskou politiku, například za života Fridricha II. se snažil vystupovat jako jakýsi prostředník a usiloval o usmíření Fridricha s papežem.³⁰⁸ Problémem bylo, že nebyl zvolen jako jediný. Jeho oponentem byl kastilský král Alfons, který byl po matce dědicem Štaufů.³⁰⁹ Oba kandidáti měli stejný problém – byli cizinci. Kurfiřtům se slabá vláda panovníka hodila, nebyli pod takovým dozorem (tuto tendenci ostatně ukázalo pozdější nezvolení

Itálie. Král byl příbuzný s francouzským šlechticem proti kterému později bojoval (Šimon z Montfortu). Byla zde snaha, aby se syn Jindřicha III. (Edmund) stal vládcem v Sicílii aj. Henry Lucas tvrdí, že Anglie měla velké zájmy na některých hraničních území Říše alespoň od roku 1214: Henry Lucas, „John of Avesnes and Richard of Cornwall“, *Speculum* 23.1 (1948): 92.

³⁰⁴ Vznikla z popudu francouzského krále a vzájemně se oba králové zřekli uzavírání dohod s anglickým královstvím: Vše parafráze od: Trautz, 100.

³⁰⁵ Trautz, 103.

³⁰⁶ Carlin ed., 126.

³⁰⁷ Francis Rapp, *Svatá říše římská národa německého* (Praha: Paseka, 2007) 183. Kolín měl výhodnou geografickou pozici na řece Rýn a snadný přístup do hraničních říšských knížectví po řece: Ehlers et al. *Deutschland und der Westen Europas im Mittelalter*, 408. Anglickému králi se hodila kandidatura jeho bratra ke svým cílům (viz snaha dostat svého syna na sicilský trůn): Weiler, 1113. Historik Bayley doslova napsal, že důvod, proč se stal Richard říšským panovníkem, byl zakořeněn hluboko v politice jeho bratra: Bayley, 458. Bayley také píše, že bezprostřední nominace Richarda pravděpodobně souvisela s podporou Flander, Henegavska a dalších hraničních území mezi Říší a Francií: Bayley, 465.

³⁰⁸ Weiler, 1113. Případně: Bayley, 459.

³⁰⁹ Jeho matka byla dcerou Filipa Švábského: Le Goff ed., *Muži a ženy středověku*, 261.

Přemysla Otakara II., kde by jim hrozil opak). Ne každý musel ale tento názor sdílet, někteří mohli těžko snášet vládu cizince.³¹⁰ Alfons X. měl navíc tu nevýhodu, že byl zvolen o něco později a jeho už tak slabý vliv rychle klesl po korunovaci Richarda v Cáchách.³¹¹ Richard měl pro změnu potíží v tom, že musel dbát na situaci v Anglii (kde byl zároveň lordem), která v té době nebyla pro něho ani jeho bratra příznivá. Válka anglické koruny s barony mu značně znepříjemnila říšské vládnutí. Richard se musel často vracet kvůli domácím válkám do Anglie, čímž mu ještě více klesala už tak nízká autorita na území Svaté říše římské. Proto také období jeho a Alfonsovy vlády nazývá klasická historiografie jako tzv. interregnum (mezivládí).³¹² Anglická půda byla i jeho finanční základnou, bez jejíž podpory by v Říši ztratil i poslední zbytky moci.³¹³ Richard potřeboval krom financí i spojence uvnitř. Richard totiž kvůli neustálým potížím anglické koruny disponoval jen slabou armádou. Jednoho z nejmocnějších partnerů si Richard našel v českém panovníkovi Přemyslu Otakarovi II. Přemyslova pozice přitom byla na začátku nejistá, až na počátku šedesátých let se jasněji vyjádřil pro Richarda.³¹⁴

Smrt Richarda ovšem nastolila znovu otázku, kdo by měl být říšským panovníkem. Zdánlivě měli nejsilnější pozice dva pretendenti. Český král Přemysl Otakar II. a Alfons X. Uznání Alfonse mělo několik problémů, za vlády Richarda z Cornwallu byl jeho nárok ignorován a změna ani nyní nepřicházela v úvahu z několika důvodů. Především narazil na odpor kurie kvůli svým kontaktům na ghibelliny (stoupence Štaufů), navíc byl jeho nepřítelem mocný Karel z Anjou, jehož by Alfonsovo uznání jakožto říšského vládce zcela jistě vyprovokovalo k reakci, což si kvůli jeho autoritě nikdo nemohl přát.³¹⁵

³¹⁰ Nechť k cizincům ostatně potvrzuje i jejich nevole k Francii (která zvětšovala svůj vliv a na své západní hranici se potkávala s územím Říše): Rapp, 187. Ne všichni podporovali Richarda, například Jindřich III. Brabantský toužil po nezávislosti a Richarda nepodporoval: Lucas, „John of Avesnes and Richard of Cornwall,“ 100.

³¹¹ Weiler, 1115.

³¹² Interregnum oslabilo císařskou moc a celkově prestiž Říše, došlo ke kontrastu s „lesknoucí“ se Francií tehdejší doby. Francouzští králové toho chtěli využít a rozšířit své území na její úkor. Tato parafráze od: Duby ed., *Dějiny Francie*, 232. Ostatně Richard byl dokonce za občanské války v Anglii zajat: Matthew of Westminster, 419.

³¹³ Finanční základna: Weiler, 1116. Kvůli návratům do Anglie a sporům Jindřicha III. s Francií se musela odložit i jeho císařská korunovace, kterou nakonec nikdy neuskutečnil: Weiler, 1116.

³¹⁴ Ten mu za to udělil království Čechy a markrabství Moravské a také markrabství Štýrsko a vévodství Rakousy: Žemlička, *Přemysl Otakar II.*, 122. Ačkoliv tím Přemysl uznal autoritu Říše, více a více vystupoval jako suverén: Žemlička, *Přemysl Otakar II.*, 345.

³¹⁵ Žemlička, *Století posledních Přemyslovců*, 181.

Kandidatura Přemysla, jak známo z českých dějin, narazila na odpor kurfiřtů vůči jeho moci. Silný vládce se základnou vlivu poblíž kurfiřtů znamenal pro jednotlivé kurfiřty automatické omezení vlivu a také větší možnost na jejich kontrolu. Kurfiřti proto zareagovali zvolením tehdy nepříliš známého Rudolfa z dynastie Habsburků. Ten musel čelit potížím hned z několika stran. Přemysl Otakar II. se rozhodně nehodlal smířit s „nespravedlivou“ volbou Rudolfa a nový král musel stále řešit spory s Anjouovci. Papež navrhl mírový projekt mezi Rudolfem a Karlem z Anjou, jenže ten pro změnu narazil na anglické nároky. Dle tohoto návrhu z roku 1297 měl Rudolf potvrdit Karlovi držbu Sicílie a navíc i dědictví po manželce Beatrici (konkrétně Provensálsko a Forcalquier na jihovýchodě Francie), ačkoliv právě na toto dědictví si kladla nárok i matka Eduarda I.³¹⁶ Vzájemný vztah Rudolfa a anglického vládce Eduarda I. je znovu nutno vidět v evropských souvislostech. Opětovné navázání anglické koruny na říšského vládce zdůvodňuje Krieger následovně: „Eduardův zájem o příbuzenské spojení s Habsburky pramenil z úsilí o nalezení silného spojence. Jeho pomoc anglický král potřeboval ve vleklém konfliktu s francouzskou korunou o državy v jihozápadní Francii (Guyenne).“³¹⁷ Rudolfovu snahu tento historik zdůvodňuje velmi dobrým vztahem anglického krále a savojského hrabství (se kterým naopak on dobré vztahy neměl).³¹⁸

Při nástupu Adolfa Nasavského na říšský trůn se spolupráce mezi anglickým králem a říšským panovníkem ještě zintenzivněla. Adolf Nasavský hledal oporu v anglickém králi proti francouzskému králi, protože se snažil o navrácení některých území, která kapetovští králové připojili k Francii.³¹⁹ Jeho

³¹⁶ Zároveň byl tento projekt v rozporu s tím, o co se snažil od roku 1277 Rudolf. Chtěl, aby si jeho druhý nejstarší syn Hartmann vzal dceru Eduarda Johanu (Janu). Vše převzato z: Krieger, 56.

³¹⁷ Krieger, 57. Krieger dodává, že si Eduard sliboval uskutečněný nárok matky na Provensálsko a Forcalquier. Eduard se zároveň obrátil i na další evropské vládce či hrabata. Kontaktoval aragonského krále, arcibiskupa kolínského, hraběte savojského a několik říšských hrabat: Thomas Gray, 8.

³¹⁸ Od sňatku Jindřicha III. s Eleonorou Provensálskou měla Anglie nadstandardní vztahy k Savojsku, což o Říši neplatilo. Svatba samotná prý přivedla mnohé cizince ze Savojska do Anglie: Tout, 53-54. Fritz Trautz také tvrdí, že „savojský element“ hrál jistou roli ve vztazích Říše a Anglie: Trautz, 126. Navíc od nástupu Filipa IV. na francouzský trůn se zhoršily už tak „rezervované“ vztahy mezi francouzským a říšským vládcem: Krieger, 57-60.

³¹⁹ Dle Williama Ashleyho šlo především o Valenciennes, které navíc těsně předtím přijalo za svého vůdce flanderského hraběte místo hraběte z Henegavska, a tím se dostalo pod větší vliv Francie. Parafráze od: William Ashley, 46. Valenciennes patřilo k největším městům tehdejšího Henegavska: Martin Nejedlý, *Fortuny kolo vrtkavé* (Praha: Aleš Skřivan, 2003) 108. Henegavsko a Flandry byly jedním společenstvím, rozdělení nastalo za vlády Ludvíka IX.: William Ashley, 9.

hlavním problémem byla jeho nedostatečná finanční soběstačnost. Jinak řečeno: „To byla základní podmínka, která odsuzovala Adolfa Nasavského nikoli ke konsensuální politice s mocnými, nýbrž až ke služební závislosti na bohatých vládci.“³²⁰ Eduard I. pokračoval v linii nastolené svým předchůdci. Mohl potenciálním spojencům nabídnout bohatství své země (včetně zásob vlny), čímž si krom Adolfa dokázal získat i brabantského vévodu.³²¹ Kvůli neustálým sporům s Francií chápal území Říše jako oporu proti svému kapetovskému sokovi, a proto s Adolfem uzavřel během roku 1294 alianci. Adolf se za finanční příslib zavázal anglickému králi pomáhat (a anglický král Adolfovi) při restituci bývalých anglických nebo říšských držav, které dostala pod kontrolu francouzská monarchie.³²² Nakonec ovšem tato podpora anglického krále byla jedním z důvodů Adolfova konce. Spojenectví Adolfa a Eduarda I. samozřejmě vyvolalo nevoli francouzského Filipa IV.³²³ Adolf měl však kromě francouzského panovníka i další oponenty. Jedním z nich byl jeho protikandidát Albrecht a také český vládce Václav II. S českým králem měl přitom dlouhou dobu Adolf solidní styky, ale po usmíření českého krále s Albrechtem Habsburským a také po rostoucí expanzivnosti Václava II. a Adolfa muselo zákonitě dojít ke střetu zájmů.³²⁴ Říšské rozuzlení přinesla bitva u Göllheimu z roku 1298.

V této bitvě se střetla vojska dvou kandidátů na vládu v Říši, tedy Adolfa Nasavského a Albrechta Habsburského. Adolf Nasavský v bitvě zemřel, a tak se Albrecht mohl chopit moci v Říši jako neoddiskutovatelný vládce. Pro anglickou korunu bylo důležité, že tato bitva na nějaký čas změnila zahraniční orientaci Svaté říše římské. S pozastavením války mezi Anglií a Francií na počátku čtrnáctého století poklesl i neklid mezi Říší a Francií. Během roku 1299 totiž Albrecht uzavřel spojenectví s Filipem IV. Sličným.³²⁵ Toto spojenectví mělo

³²⁰ Vratislav Vaníček, *Velké dějiny zemí koruny české III. 1250-1310* (Praha: Paseka, 2002) 426. Nápad na zvolení Adolfa vzešel od kolínského arcibiskupa, což byl tradiční spojenec anglického krále: Vaníček, 426.

³²¹ Prestwich, 300. Han van der Horst napsal: „Vévodové z Brabantu hledali – stejně jako flanderská hrabata – spojence proti lokální šlechtě a svůdně mávali lovařskými městskými právy.“ Citace od: Horst, 61. Maurice Keen dává důraz při této alianci na konfiskaci francouzských leních držav Filipem IV. Eduard se krom Brabantska a Adolfa obrátil i na vévodu z Bar: Keen, *England in the Later Middle Ages*, 31.

³²² Rok dohody: Žemlička, *Století posledních Přemyslovců*, 242. Dle této dohody měl Adolf obdržet šedesát tisíc stříbrných marek: Rapp, 194. O protifrancouzské povaze: Krieger, 77. Papež kritizoval snahu Adolfa vystupovat proti Francii pod „korouhví“ Říše: Vaníček, 436.

³²³ Rapp, 194.

³²⁴ Konkrétně si Adolf nárokoval Míšeňsko, kde „narazil“ na zájmy českého krále: Vaníček, 433-441.

³²⁵ Rapp, 195.

ovšem jen krátkého trvání. V té době probíhalo proslulé soupeření papeže Bonifáce VIII. s Filipem IV. Papež přislíbil Albrechtovi zisk císařské koruny, pokud se od aliance s Francií odkloní.³²⁶ Ostatně dobrý vztah Albrechta s papežem byl jednou z příčin uzavření míru mezi Anglií a Francií.³²⁷ Nicméně doba Albrechtovy vlády a vlády Eduarda I. byla pro Anglii důležitá i z jiného hlediska, protože došlo k zintenzivnění kontaktů mezi anglickým králem a jednotlivými říšskými hrabaty.

Jedním z takových hrabat byl například Floris (vládce v Zeelandu a holandském hrabství). Eduard si uvědomoval prestižní pozici tohoto vládce, a proto s ním uzavřel tři dohody, přičemž ta třetí dokonce hovořila o svatbě Florisova syna Jana a Eduardovy dcery Alžběty.³²⁸ Podobnou taktiku zvolil i Albrecht Habsburský, který se také snažil ve Florisovi najít oporu.³²⁹ Ani u jednoho z panovníků tato snaha příliš nepřekvapí. Anglický král potřeboval proti Francii neustále hledat oporu a pouhá nominální pomoc říšského krále mu proti expanzivní dynastii Kapetovců nemohla stačit. Musel se zajistit z více stran a tedy i zevnitř Svaté říše římské. Na druhé straně Albrecht si musel být vědom rozlehlosti své říše, která mnohdy logicky znamenala pouze vládu „de iure“ nikoliv však „de facto“. Kvůli velikosti své země a velkému počtu jednotlivých říšských subjektů a zároveň kvůli francouzské potenciální hrozbě musel vycházet v dobrém s co největším počtem svých leníků. Floris se však těsně před smrtí přiklonil na stranu francouzského krále a těsně poté byl zavražděn, přičemž po brzkém úmrtí jeho syna se zde chopil moci Jan II. Henegavský.³³⁰

Eduard si navíc zavázal brabantského vládce (svatbou své dcery Markéty s Janem z Brabantu) či vládce z Bar (Eduardova dcera Eleonora si vzala Jindřicha

³²⁶ Začal také označovat Albrechta jako svrchovaného panovníka a jako nadřazeného vládce všem ostatním (včetně francouzského krále Filipa). Změna nastala i v jeho politice vůči českým zemím. Stejně jako jeho předchůdce Adolf se totiž střetával s českými expanzivními snahami. Vše z: Vaniček, 464.

³²⁷ Powicke, 653.

³²⁸ Tři zmíněné dohody byly uzavřeny v letech 1281, 1284 a 1285. Roku 1291 dokonce Floris navštívil Anglii, aby si zajistil skotskou korunu. I přes své selhání zůstal spojencem anglického krále i nadále. Anglický král hledal oporu i u dalších říšských knížectví, například v Brabantsku – naopak dlouho se mu nedařilo získat vládce Henegavska, který byl spojencem francouzského krále. Dlouho se také mluvilo o věnu pro Alžbětu, nakonec se vše dořešilo až za vlády Eduarda II. Vše převzato z: Henry Lucas, „Diplomatic Relations of Edward I and Albert of Austria“, *A Journal of Medieval Studies* 9.2 (1934): 126-134.

³²⁹ Lucas, „Diplomatic Relations of Edward I and Albert of Austria“, 126.

³³⁰ Henry Lucas píše, že dodnes se neví, proč se přeorientoval na francouzského krále. Albrecht se postavil Janovi II., ale neměl faktickou moc na to, aby ho porazil a musel se tedy stáhnout. Lucas, „Diplomatic Relations of Edward I and Albert of Austria“, 127.

III. z Bar) nebo hraběte holandského (Eduardova dcera Alžběta si vzala hraběte Jana I. Holandského).³³¹ Celkově byla hrabství a vévodství na hranicích Francie a Říše dlouhodobým problémem pro říšského panovníka. Teoreticky patřila do jeho sféry vlivu, avšak kvůli přílišné vzdálenosti neměl faktickou moc je kontrolovat. Konkrétně se jednalo o území jako bylo Brabantsko, Henegavsko, Geldern, Lucembursko a jiné. Někteří jejich vůdci proto volili (kvůli ekonomickým důvodům) těsnější vazby k Anglii, případně kvůli expanzivní povaze francouzského království volili příklon k Francii.³³²

Po smrti Albrechta (1308) nastoupil na trůn Jindřich VII. Nebyl zvolen zcela náhodně. Jeho lucemburské hrabství se nacházelo na území Říše a díky své výchově na francouzském dvoře mohl být přijatelným kandidátem i pro francouzskou monarchii.³³³ Lucemburské hrabství patřilo mezi jedno z několika území Říše, která spadala pod velký vliv francouzského dvora, což se mohlo odrazit v jejich politice větší orientací na francouzskou korunu. Lenka Bobková vztah těchto hrabat k oběma monarchiím vyjádřila následovně: „Lucemburská hrabata vládla v nevelkém hrabství Lucemburk, jež patřilo do svazku Svaté říše římské, zároveň ale některé statky držela jako léna francouzského krále.“³³⁴ Jako samostatný vládce si však Jindřich mohl dovolit sebevědomější vládu. To zákonitě muselo vést k alespoň částečnému zotřetí vztahů s králem Francie. Jindřich totiž vydal manifest, který zdůrazňoval nadřazenost moci vládce Říše nad Evropou (a tedy ve své podstatě i papežem či francouzským panovníkem).³³⁵ Jindřich ovšem již roku 1313 nečekaně zemřel. V následující volbě francouzská dynastie (tehdy již tradičně) usilovala o své zvolení, ale selhala, protože kurfiřti opět odmítli kapetovskou sekundogenituru. Volba z roku 1314 ve výsledku nápadně připomínala volby z let 1198 a 1257, neboť byli opět zvoleni dva králové: Ludvík IV. (později známý jako Ludvík Bavor) a Fridrich I.

³³¹ Trautz, 127. Tyto sňatky mu měly pomoci v případném konfliktu s francouzským vládcem.

³³² Prestwich, 305.

³³³ Ačkoliv jeho oponentem ve volbě byl Karel z Valois: Heike Mierau, *Kaiser und Papst im Mittelalter* (Köln: Böhlau, 2010) 113. Nebyl sice hlavním francouzským kandidátem, ale byl alespoň přijatelným: Vaníček, 497. Francouzský král spíše podporoval kandidaturu svého syna (budoucího Filipa V.) než bratra: Lucas, „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314,“ 75. Filip IV. měl výhodu, že všichni tři církevní kurfiřti vděčili za své pozice francouzskému králi, a proto měl teoretickou naději na ovlivnění volby říšského krále. Toto z: Lenka Bobková, *Velké dějiny zemí koruny české IV. 1310-1402* (Praha: Paseka, 2003) 17.

³³⁴ Bobková, 17.

³³⁵ Konkrétně: „Na jeho manifest, zdůrazňující nároky římského císaře na univerzalisticky chápanou moc Říše nad Evropou, podrážděně reagovala Paříž i Avignon.“ Citace z: Bobková, 38.

Habsburský.³³⁶ Vzájemné rozpory skončily až důsledkem vzájemné bitvy u Mühldorfu (1322), kde Ludvík zvítězil a stal se tak postupem času jediným vládcem Svaté říše římské.

Mnohem větší potíže než samotný Fridrich působil Ludvíkovi nový papež, kterým se stal Jan XXII. Ten označil Fridricha i Ludvíka za pouhé „zvolené“, nikoliv však aprobované (papežem řádně uznané), kandidáty a poprvé se s nimi do většího střetu dostal v jeho vlastní doméně – Itálii.³³⁷ Vše nakonec vyvrcholilo prohlášením Ludvíka za sesazeného 23. dubna 1324 a následnou exkomunikací.³³⁸ Ludvík se mohl odvolávat na fakt, že byl řádně vybrán a zvolen i bez podpory papeže a to dříve, než byl Jan XXII. papežem zvolen. Jan XXII. jako autoritativní papež naopak vyžadoval uznání svého vlivu v otázce potvrzování říšských panovníků. Ludvíkův problém s papežstvím byl základním stavebním kamenem jeho zahraniční politiky. Musel se snažit hledat na území tehdejší Evropy nějakou jinou alternativu pro spojení, která by mu poskytla možnost vyjednávat s papežstvím. Být ve sporu s tehdejší papežstvem mohlo v tehdejší době totiž znamenat být ve sporu s Francií. V takovém případě se jeví jeho budoucí spojení s anglickým Eduardem III. jako naprosto pochopitelné.

Díky neustálým sporům Ludvíka Bavora s papežstvím se dnes jeví jeho spojení s anglickým panovníkem jako nevyhnutelné, nicméně plnohodnotná aliance byla uzavřena až po vypuknutí stoleté války. Obě monarchie přitom spojovalo mnoho aspektů, například občasné problémy s církví či s francouzskou monarchií. Dlouhou dobu to však i přesto na skutečné spojení mezi oběma zeměmi nevypadalo. Ludvík se nejdříve zkusil s papežem dohodnout mírovou cestou. Po neúspěchu této snahy začal uvažovat o válečném tažení proti papeži. Další možností bylo svolání koncilu, který by papeže sesadil. Následně se pokusil hledat oporu u říšských knížat a duchovních a až teprve poté se obrátil na anglického panovníka.³³⁹ Vzájemný kontakt s Ludvíkem navázal Eduard přes

³³⁶ Krieger, 109. Při volbě z roku 1198 byli alespoň oba kandidáti Němci: Bayley, 457. Fridrich byl zvolen 19. října, Bavor o den později, ale získal pět hlasů, kdežto Fridrich čtyři hlasy: Hermann Nehlsen ed., *Kaiser Ludwig der Bayer* (Padernborn: Schöningh, 2002) 49. Taková volba znamenala, díky celkovému počtu sedmi kurfiřtů, dvojí volbu od některých volitelů.

³³⁷ Bobková, 84-97.

³³⁸ Datum převzato: *The Hutchinson Chronology of World History* ed. (England: Helicon, 2006) 214. Papež se snažil najít nového vládce pro Říši a navrhl Karlu IV. Kapetovi, aby se o korunu ucházel, ten však odmítl. Karel IV. byl ostatně spřízněn s minulým vládcem Říše, protože jeho druhá žena Marie byla dcerou Jindřicha VII.: Bradbury, 283.

³³⁹ Nehlsen, 59. O svržení papeže a zvolení vzdoropapeže Mikuláše V. se například zmiňuje pramen: *The Chronicle of Lanercost*, 262.

Viléma Jülišského, který byl švagrem obou panovníků a dalšího příbuzného Viléma Holandsko-Henegavského.³⁴⁰ Ještě za vlády Eduarda II. si měl Markétu, dceru Viléma Holandsko-Henegavského, vzít mladý princ Eduard, jenže svatbě zabránil papež Jan XXII. kvůli údajně příliš blízkému stupni příbuzenství.³⁴¹ Nakonec si Markétu vzal Ludvík Bavor roku 1324, přičemž s Eduardem ho právě přes Viléma Holandsko-Henegavského nepřímo spojovalo příbuzenské pouto. Roku 1326 byla totiž dohodnuta svatba prince Eduarda a Vilémovy dcery Filipy a o dva roky později ke svatbě skutečně došlo.³⁴² Vilém Holandsko-Henegavský se tak díky sňatkové politice stal prostředníkem obou panovníků.

Právě svatba mladého Eduarda završila toto vzájemné propojení, čímž se stala klíčovým faktorem, který do velké míry ovlivnil budoucí jednání Ludvíka Bavora i Eduarda III. Svatbu Filipy a Eduarda zmiňuje i sám Froissart: „Anglický král teď pomýšlel na sňatek a jeho volba padla na Filipu, dceru henegavsko-holandského vévody, neteř jeho věrného přítele pana Jana.“³⁴³ Svatbu zmiňují velice často především anglické narativní prameny: kronikář Murimuth, kroniky *The Chronicle of Lanercost* či *Scalacronica*.³⁴⁴ Ostrovní prameny kladou na tuto svatbu velký důraz, a proto by její důležitost neměla být podceňována. Svatba domácího panovníka jistě byla velkou událostí, jenže jedna z hlavních příčin tak četných zmínek leží v důsledky této svatby. Tehdejší kronikáři pojednávali o věcech už daných a tyto důsledky museli mít na paměti při psaní svých prací.

Svatba Filipy a Eduarda se ukázala se být jedním ze stavebních kamenů kontinentálně-aliančního systému Eduarda III.³⁴⁵ Spojenecký systém se okamžitě zaktivizoval při vyostření vztahů mezi francouzským králem a anglickým

³⁴⁰ Bobková, 169.

³⁴¹ Trautz, 192. Henegavský vládce podporoval invazi na anglické ostrovy pod vedením Isabely a Mortimera. Lodě potřebné na tento vpád se už od roku 1324 shromažďovaly na pobřeží Zeelandu a na pobřeží holandského hrabství: Haines, 171. Dle Sandry Raban přitom Jan XXII. neměl vždy s Anglií tak špatné vztahy jako s říšským vládcem. Podobně by se dalo říct pro Klimenta V. (předchůdce Jana XXII.), který dříve (než se stal papežem) sloužil v jihozápadní Francii na území kontrolovaném anglickým králem. Jako papež se ale dostal pod velký vliv francouzského krále: Raban, 159. Sophia Menache však tvrdí, že Jan XXII. nedostal současníky „nálepku“ frankofila jako jeho předchůdce Kliment V.: Menache, 424. Na druhou stranu ještě než byl zvolen papežem, byl biskupem avignonským a k jeho zvolení přispěl francouzský král: Nehlsen, 52.

³⁴² Trautz, 198.

³⁴³ Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 10.

³⁴⁴ Adae Murimuth, 56. Druhý pramen: *The Chronicle of Lanercost*, 259. Třetí pramen: Thomas Gray, 82.

³⁴⁵ Za Eduarda III. se ještě více upevnil svazek mezi kolínským arcibiskupem a anglickým králem: Trautz, 214. Prostředník na kontinentu, jakým bezpochyby mohl být a byl otec Filipy, usnadnil Eduardovi hledání spojenců na kontinentu.

panovníkem. Zároveň, ve stejný rok v jakém byla uzavřena svatba mladého Eduarda III., tedy roku 1328, uzavřel Eduard spojenectví s Janem Brabantským a brabantskými městy.³⁴⁶ Toto spojení bylo klíčové pro případ zhoršení anglo-flanderských vztahů. Brabantsko patřilo mezi nejvyspělejší hrabství Svaté říši římské. Bylo schopno zpracovávat a případně prodávat anglickou vlnu, a mohlo tak v případě potřeby částečně nahradit flanderské hrabství. Tento fakt hrál svou roli ve vyhlášení embarga Eduardem III. roku 1336 vůči flanderskému hrabství. Zároveň před svým přesunem do Anglie se právě do Brabantska na nějakou dobu uchýlil Robert z Artois. Reakce francouzského krále na poskytnutí útočiště tomuto „zrádci“ rozhodně nebyla příznivá, jenže Jan III. Brabantský se hájil oznámením, že není vazalem francouzského krále ale Ludvíka Bavora.³⁴⁷ Brabantský vládce se tedy v té době musel mít na pozoru před francouzským králem. Toho totiž navíc podporoval Jan Lucemburský, který si kladl nárok na brabantské Limbursko, a také biskup z Lutychu a vládci Geldernu a Namuru.³⁴⁸ Brabantský vévoda i přes rozpuštění této aliance raději uzavřel roku 1336 koalici s Flandrami a Holandsko-Henegavským vládcem.³⁴⁹ Brabantsko, jako klíčový spojenec anglického krále, bylo problémem pro francouzského krále, který se dle toho musel zachovat. Celkem bylo Brabantsko napadeno dvakrát během třicátých let a, dle Jonathana Sumptiona, minimálně jeden atak byl zinscenován Francií.³⁵⁰

Situace v Říši byla tedy značně napjatá. Během roku 1336 uzavřel francouzský král smlouvu s markrabětem Vilémem Jülišským, který měl díky příbuzenství vliv na Ludvíka Bavora. Tato smlouva zakazovala oběma signatářům uzavírat spojenectví s anglickým králem.³⁵¹ Ve stejný rok vzrostla i diplomatická aktivita anglického krále. Tehdy se totiž začalo hromadit francouzské loďstvo poblíž La Manche v důsledku selhání křížové výpravy.

³⁴⁶ Trautz, 199.

³⁴⁷ Trautz, 203. Ospravedlňoval tím, proč francouzského krále nemusí poslouchat a proč mu nemusí vydat Roberta z Artois.

³⁴⁸ Limbursko patřilo dříve mezi lucemburské državy, ale po bitvě u Worringenu z roku 1288 se stalo územím podléhajícím Brabantsku. Nakonec však došlo ke vzájemné dohodě a koalice byla rozpuštěna: Trautz, 203. Roku 1332 si vzal hrabě z Geldernu sestru Eduarda III. a za stoleté války byl věrným spojencem Eduarda III.: William Ormrod, „Edward III and His Family“, 402. Případně: Thomas Gray, 107. Biskup z Lutychu zůstal spojencem francouzského krále a byl jím i na počátku stoleté války: H.S. Offler, „England and Germany at the Beginning of the Hundred Years' War“, *The English Historical Review* 54.216 (1939): 608.

³⁴⁹ Uzavřena byla prvního dubna toho roku: Trautz, 203.

³⁵⁰ Sumption, 189.

³⁵¹ Nehlsen také tvrdí, že zavazovala Bavora k neuzavření aliance proti francouzskému králi: Nehlsen, 82.

Samotné spojenectví Bavora a Eduarda III. přitom v této době ještě nebylo vyjednané ačkoliv, dle slov Fritze Trautze, „viselo ve vzduchu“.³⁵² Anglie totiž nebyla jediným územím, na které se Bavor mohl obrátit. Neváhal uzavřít spojenectví s Dány, které však nenabývalo faktického významu, neboť přišlo v nevhodnou dobu.³⁵³ Reinald II., vládce Geldernu mezi léty 1326-1343, byl spojencem Ludvíka ale i Eduarda III. Oběma vládcům poskytoval finance, čímž v průběhu času sice zchudl, ale za odměnu byl roku 1339 povýšen z hraběte na vévodu.³⁵⁴ Dalším problematickým územím bylo Cambrésis. Bylo dalším územím, které nominálně patřilo Říši, ale Francie si zde dokázala držet velký vliv. Francouzští šlechtici si zde kupovali různé majetky a tamější kníže (zároveň biskup z Cambrésis) jako církevní hodnostář podléhal remešskému arcibiskupovi.³⁵⁵ Nepokoje v Cambrésis byly jednou z příčin, proč si Ludvík později vybral anglického vládce jako svého zástupce v Říši. Potřeboval na ochranu svých leníků někoho bohatého a mocného ale zároveň dosti vzdáleného. Hlavní příčinou, proč francouzský král mohl zasahovat do záležitostí v Cambrésis byla jeho geografická poloha poblíž této oblasti. Pokud by zde získal vliv Eduard, se vzdálenou základnou moci, pak by podobně vyvíjená forma nátlaku nepřípadala v úvahu. Situace v Cambrésis se vyostřila na počátku roku 1337. V únoru roku 1337 francouzský král Filip VI. koupil v Cambrésis pět tamějších hradů pro své potomky, což Bavor odsoudil.³⁵⁶ Cambrésis zároveň chápal henegavský hrabě jako svou sféru vlivu, což ho vedlo k odklonu od francouzského krále a naopak ke spojení se s anglickým Eduardem.³⁵⁷

Kronikáři však zdůrazňovali potřebu Henegavska najít Anglii (a tím i sobě) více spojenců – hrabě se měl ospravedlňovat malou rozlohou a tím pádem i vojenskou silou své země. Tvrdil, že rád Eduardovi pomůže, ale že bude potřeba i jiných spojenců v případě války, protože Francie je mnohem větší než jeho

³⁵² Dodává, že Bavor bral případné spojenectví s anglickým králem jako pouhou alternativu při selhání jednání s papežem. Ještě 4. dubna 1337 měl papež napsat francouzskému králi, že spojenectví Bavora a anglického krále je teprve budoucí možnost – nikoliv už hotová věc: Trautz, 221.

³⁵³ Přišlo příliš pozdě, v době dánského obchodního oslabení: Hainz Angermeier, *Das alte Reich in der deutschen Geschichte* (München: Oldenbourg, 1991) 53.

³⁵⁴ Kontakty na oba získal díky dobrým stykům s holandským hrabětem. Vše převzato z: Horst, 80.

³⁵⁵ Často byl knížetem Francouz. V té době vládl v Cambrésis Burgund'an Vilém d'Auxonne, což měl být oblíbenec manželky Filipa VI.: Sumption, 190.

³⁵⁶ Sumption, 190.

³⁵⁷ Hrabě si v Cambrésis budoval vliv už delší dobu. Dva z odkoupených hradů navíc kdysi patřily jeho rodině (konkrétně se jednalo o Crèvecoeur a Arleux). Všechny tyto informace převzaty od: Sumption, 191-192.

hrabství a Anglie příliš daleko na to, aby mohla včas hrabství pomoci.³⁵⁸ Eduardovi k hledání spojenců na kontinentě pomohly i skotské války. Bratr a tchán henegavského hraběte se účastnili skotských výprav Eduarda III. (stejně jako jülišský a namurský hrabě).³⁵⁹ Výše zmíněný henegavský hrabě zastával roli jistého prostředníka a poradce. Právě on poradil anglickému králi, by se obrátil na Jülich, Lutych, Geldern a „jiné“.³⁶⁰ Na začátku května 1337 svolal henegavský hrabě setkání do města Valenciennes. Hrabě sem pozval spojence a příznivce Eduarda III., ale i přívržence francouzského krále.³⁶¹ Otázkou zůstává, proč pozval i spojence Filipa VI. Mohlo se jednat o provokaci (věděl, že odmítnou), anebo to mohl být jakýsi taktický manévř, jak získat další spojence či jak vnést neklid do tábora oponenta, případně tak učinil kvůli své ženě (sestře francouzského krále). Výsledkem však bylo, že dorazili jen spojenci (či jejich zástupci) krále anglického. Konkrétně dorazil henegavský hrabě a jeho bratr, hrabě z Geldernu, hrabě limburský, makrabě jülišský, hrabě klevský, zástupci vévody brabantského, hraběte z Namuru a arcibiskupa kolínského.³⁶² Flanderský hrabě ani zástupci flanderských měst, jak vidno, se konference nezúčastnili. Jednalo se už za válečné atmosféry, neboť na konci dubna došlo k zabavení kontinentálních držav francouzským králem. Tím se ihned dostali do problémů zmínění spojenci anglického krále, neboť jejich mocenská základna se nacházela velice blízko francouzské monarchie. Hrozilo jim, že by je Francie mohla velice rychle napadnout a až teprve poté se vypořádat s anglickým rivalem. V červnu navíc zemřel henegavský hrabě jakožto jeden z klíčových spojenců anglického krále, a také proto se Eduard III. obrátil na brabantského vévodu, kterému slíbil finanční subsidie a dovoz vlny.³⁶³ Hrabata podléhající Bavorovi šlo brát za jistý

³⁵⁸ Konkrétní citace: „Howbeit he must have more help than ours, for Hainault is but a small country in regard to the realm of France, and England is far off to aid us.“ *Edward III & his wars, 1327-1360*, 42.

³⁵⁹ Tamějších válek se účastnilo mnoho cizinců nebo poddaných působících v cizině, například yorský obchodník Jan de Woume (mohl být narozením Vlámem) nebo Jan Thrandeston, který žil dlouhou dobu v Kolíně. Tyto příklady: Sumption, 192.

³⁶⁰ *Edward III & his wars, 1327-1360*, 43. Pak dostal od anglického krále pravomoc na zajišťování vojenských spojení na území Říše: Keen, *England in the Later Middle Ages*, 118.

³⁶¹ Konala se 4. května 1337. Jeho žena byla (dle Sumptiona) jedinou, která si přála skutečnou dohodu mezi oběma bloky, sama totiž byla sestrou francouzského krále. Tyto informace od: Sumption, 193-196.

³⁶² Sumption, 196.

³⁶³ Konkrétně se jednalo o čtyřletou finanční výpomoc. Brabantsko bylo obzvláště důležitým spojencem, protože bylo vojensky i ekonomicky nejvyspělejší z jeho říšských spojenců: Sumption, 197. Embargo na vlnu totiž krom Flander poškodilo částečně i Brabantsko: Trautz, 228.

základ. Pro dokončení spojeneckého systému si však Eduard III. potřeboval získat i skutečnou podporu (nikoliv jen nominální) Ludvíka Bavora samotného.

Pozice Eduarda vůči Ludvíku Bavorovi byla obdobná Ludvíkově vůči Eduardovi. Eduardovou snahou bylo získat si co nejvíce spojenců na kontinentu v případném zápasu s francouzským králem, stejně jako se Ludvík pokoušel o získání co nejvíce spojenců proti papeži. Eduard měl na výběr z mnoha alternativ a dokud konflikt nebyl doopravdy vyhlášen, nemusel s uzavíráním smluv se spojenci spěchat. Spojence si většinou získával finančními přísliby, které byly pro něj v době míru často nevýhodné. Říšský panovník, se svou problematickou pozicí vůči církvi a francouzskému králi, byl pro Eduarda v případném anglo-francouzském konfliktu lákavým spojencem, stejně jako tomu bylo za vlády Eduarda I. Mohl mu za finanční příslib poskytnout vojsko proti francouzskému králi. Dával mu také možnost se vylodit na území Říše a atakovat Francii bez nutnosti vylodění se na francouzském území, případně mu říšské spojení umožňovalo atakovat Francii z více stran. Problém se však nacházel ve spolehlivosti anglicko-říšské aliance kvůli rozdílným cílům obou stran, což se ukázalo brzy po vypuknutí stoleté války a po následném definitivním uzavření aliance. Obě strany dlouho vyčkávaly a dlouho trvalo, než skutečně uzavřely oficiální spojení a to i přes to, že byly logickými partnery.

Uzavření spojení dost možná trvalo déle i kvůli zvolení nového papeže. Bavorova pozice vůči Benediktu XII. (papežem od roku 1334) nebyla tak problematická jako k jeho předchůdci Janu XXII., nicméně jeho rozhodnutí přiklonit se formálně na anglickou stranu přišlo definitivně až po zabrání hradů v Cambrésis, přičemž velkou motivací byl také finanční příslib od anglického království.³⁶⁴ Spojení s říšským vládcem dalo Eduardovi III. skutečnou legitimitu vůči jeho spojencům, kteří byli subjekty římského panovníka.

Vyjednávání s říšskými knížaty a vládcem Říše samotným však bylo velice

³⁶⁴ Zabraní hradů vyvolávalo strach v celé Říši. Eduard III. Bavorovi (dle Sumptiona) nabízel finanční pomoc za poskytnutí dvou tisíc vojáků. Zaplacení měli dostat i další spojenci. Hrabě z Henegavska, Geldernu a Jülichu měli každý dostat po sto tisících. Vše: Sumption, 198. Datum změny papeže: *The Hutchinson Chronology of World History* ed., 215. Offler mluví konkrétně o příslibu čtyř set tisíc florinů: Offler, 610-611. Jiří Spěváček udává také sumu čtyř set tisíc zlatých: Jiří Spěváček, *Král diplomat* (Praha: Panorama, 1982) 229. V době uzavření spojení Eduard svolal do Westminsteru shromáždění, ve kterém mluvil o nevyhnutelnosti války s Francií a nutnosti poskytnutí dalších financí: James Williard, „Edward III's Negotiations for a Grant in 1337,“ *The English Historical Review* 21.84 (1906): 727. Zajímavé je, že dlouhou dobu (například ještě roku 1335) označovala anglická strana Bavora jako pouhého „dux“, tedy vévodu. I tato „formalita“ potvrzuje diplomatickou opatrnost (z hlediska uzavření spojení) obou zemí: Offler, 610.

finančně nákladné. Dle Jonathana Sumptiona by celkové náklady Eduarda III. jistě překročily na tehdejší dobu neuvěřitelnou sumu milion florinů.³⁶⁵ Finančně nákladné spojenectví uzavřené s Bavořem během léta 1337 bylo pro Eduarda i Ludvíka spojenectvím obranným a také válečným.³⁶⁶ Tato aliance hrozila nebezpečím pro francouzského krále, ostatně také proto ve stejný rok navštívil český král Ludvík Bavora. Jiří Spěváček v tomto setkání jasně spojuje Janovy cíle s cíli Francie: „Hlavním smyslem Janovy návštěvy u císaře Ludvíka byla snaha, diktovaná zájmy Francie, aby se císař zřekl podpory anglického krále Eduarda III.“³⁶⁷ Po neúspěchu jednání Jana Lucemburského došlo i ke změně závazků mezi králem Janem a Filipem VI.³⁶⁸

Počítalo se, že armády římského panovníka a anglického krále by se měly potkat na podzim toho roku. Jenže díky atakům Skotska na severu Anglie a kvůli nedostatku financí byl Eduard donucen výpravu zrušit.³⁶⁹ Přitom již v září Eduard obdržel od parlamentu svolení na vybrání mimořádných financí kvůli válce.³⁷⁰ I přesto tento fakt si anglický vládce nemohl dovolit celou alianci financovat kvůli přílišným finančním nárokům spojenců a neustálým skotským vpádům. Poslední šancí, jak celou akci zachránit mělo být udělení vikariátu Eduardovi III. v Koblenci na podzim roku 1338. Zde byl Eduard jmenován zástupcem Ludvíka na západě Říše.³⁷¹ Vikariát byl pro Eduarda důležitou pojistkou. Říšská knížata (například i císařská část Flander) mu od této doby byla oficiálně povinna pomáhat v jeho bojích proti Francii. V tomto ohledu Eduard využil faktu, že francouzská moc dlouhodobě působila na hraniční území mezi Francií a Říší.

³⁶⁵ Musel by navíc platit jeho spojencům obvyklé výdaje války (patnáct florinů na každého muže měsíčně) a také slíbil platit výkupné za zajatce a nové koně. Výčet převzat od: Sumption, 199.

³⁶⁶ “Edward’s ratification of the treaty on 26 August announced that it had been struck for the recovery, defense, and conservation of the rights and possessions of Lewis and the empire from French usurpation. A Scheme was adumbrated whereby Lewis and Edward were to appear in person at the curia, there to coerce the pope into reconciling Lewis.” Neboli smlouva byla podepsána kvůli obnově, obraně a udržení práv a držav Bavora a císařství před francouzským útlakem s cílem usmíření Bavora a papeže. Citováno z: Offler, 612.

³⁶⁷ Spěváček, 228.

³⁶⁸ Jan slíbil, že místo předchozích závazků bude francouzskému králi sloužit s pěti sty žoldněři: Spěváček, 229.

³⁶⁹ Nejprve se měly armády potkat na počátku října, poté došlo k přesunu na konec listopadu, kdy byla výprava nakonec zrušena: Sumption, 214.

³⁷⁰ Jednalo se o tři desátky a tři „patnáctky“ během dalších tří let: Sumption, 222.

³⁷¹ Dle Offlera měl být vikářem „per Alemanniam et Galliam et universas earum provincias sive partes.“ Udělení vikariátu nebo podobné funkce se zdá být jednou z podmínek, kterou si Eduard III. kladl.: Offler, 612. Spěváček zmiňuje účast arcibiskupa Balduina, který zde uzavřel dohodu s anglickým králem, a vysvětluje ji Balduinovou touhou po penězích, které mu zde byly nabídnuty: Spěváček, 231.

Společným nepřítelem Anglie a říšských knížat tedy byla z pochopitelných důvodů kapetovská monarchie. Z počátku mělo udělení vikariátu vliv, neboť mnoho z říšských obyvatel přislíbilo pomoc, nicméně ve výsledku ani udělení vikariátu alianci nedokázalo upevnit.³⁷² Anglický král narážel na počátku války na stále stejné problémy. Eduardovy finance nemohly na takový spojenecký systém v žádném případě stačit. Zároveň po vypuknutí války pokračoval Ludvík Bavor ve vyjednávání s Filipem VI. Roku 1339 už Ludvík vůbec kampani Eduarda nijak nepomohl, což se definitivně stvrdilo roku 1341, kdy uzavřel dohodu s Filipem VI a odebral anglickému králi práva vikáře.³⁷³

Kontakty anglického dvora na Svatou říši římskou byly dlouhodobé. Do velké míry byly tyto dvě monarchie logickými spojenci. Spojoval je stejný nepřítel – expanzivní francouzská monarchie a v některých dobách také problémy s církví či papežstvím. Anglický vládce byl pro Říši lákavým spojencem především z finančního hlediska. Angličtí králové pro změnu pojímali území Svaté říše římské jako jistou kontinentální protiváhu vůči jejich ústřednímu francouzskému oponentovi. Mohli sem působit ze dvou směrů. Často se obraceli na říšské vládce, se kterými uzavírali smlouvy (například skrze sňatkovou politiku). I přes postupné oslabování Říše si tím získali velice prestižního spojence. Zároveň se také mohli obracet na říšské leníky, především na ty, jejichž doména se nacházela poblíž hranic francouzské monarchie. Činili tak z důvodu taktických. Buď tím mohli destabilizovat doménu říšského vládce (v případě, že v té době byl spojencem francouzského krále), případně (a to většinou) si mohli získat další spojence proti francouzskému panovníkovi. Často aliance i s těmito

³⁷² Po udělení vikariátu mu museli obyvatelé Říše sloužit, jinak by to bylo porušení příkazu. Mohl toho využít proti říšským spojencům francouzského krále. Ti svou pomocí francouzskému králi odporovali svému novému suverénovi: Offler, 614-618. *Scalacronica* zmiňuje povolání některých říšských leníků z práva vikáře: „So he sent to inform his cousin-german, the Duke of Brabant, and to the Duke of Guelders, who had married his sister, and to the Marquess of Juliers, his brother-in-law, and to his other allies who had taken his part, that, on a given day, he would be on the frontier of France, where he would test his fortune: therefore, as the Emperor's Vicar, he summoned them to be ready on the appointed day.“ Viz: Thomas Gray, 106-107.

³⁷³ Podobně se dohodl s Filipem VI. i savojský hrabě, před vypuknutím stoleté války dlouholetý spojenec anglické monarchie, který se roku 1339 se zapojil do podzimní výpravy proti Eduardovi III.: Offler, 615. Smlouva byla uzavřena v lednu 1341, vikariát byl odebrán o tři měsíce později: Offler, 618. Spěváček zmiňuje jako jednu ze souvislostí usmíření to, že sestra francouzského krále byla matkou ženy Ludvíka Bavora: Spěváček, 231. Dříve byly udávány důvody pro Bavora: změna v „duševním rozpoložení“ a touha dohodnout se s církví. Offler mluví o neschopnosti anglického krále splnit finanční přislíbení a o Bavorově zájmu o Itálii, které mu bránily v útoku na Francii. V září 1338 Eduard přiznal, že zaplatil necelou čtvrtinu částky, kterou v roce 1337 slíbil (konkrétně osmdesát tisíc florinů). Slíbil doplatit částku do března 1339, což nebylo v jeho silách: Offler, 619-620.

knížaty tvořili prostřednictvím sňatkové politiky, což poukazuje na důležitost zdejších hrabství a vévodství. Před vypuknutím a těsně po vypuknutí stoleté války byla právě tato území největšími spojenci anglického krále. Především Brabantsko, které bylo z říšských hrabství nejvyspělejší, bylo důležitým vojenským a ekonomickým spojencem (ostatně v době embarga vlny do Flander sem byla exportována vlna). Dalším důležitým spojencem bylo Henegavsko. Zdejší hrabě, spříbuzněný s anglickým králem, působil jako hlavní diplomat anglického krále na kontinentu. Problém těchto hrabství a vévodství ležel v jejich nedostatečné ekonomicko-vojenské soběstačnosti. Bez dostatečné finanční podpory byly pouze nominálními partnery, jejichž vliv byl značně omezený.

V podvečer anglo-francouzského konfliktu byl vztah Eduarda a Ludvíka Bavora komplikován mnoha faktory. Uskutečnění vzájemné dohody, i přes svou logičnost, trvalo velice dlouho a nakonec selhalo. Důvodem byly rozdílné zájmy obou vládců. I po uzavření aliance se vzájemná pomoc pohybovala na velice nízké úrovni. Hlavním požadavkem Ludvíka Bavora byly finance, kterých se mu ale, díky nutnosti Eduarda III. zabezpečovat i ostatní spojence, nemohlo dostat. Eduard kvůli geografické poloze své země potřeboval kontinentálního spojence, který by mu dodal vojáky a umožnil napadnout Francii přes pevninu anebo z více stran. Opravdové cíle Bavora však ležely zcela jinde, proto jejich vzájemné spojení v praxi selhalo tak rychle. Hlavním jeho cílem bylo usmíření se s papežem a uznání jeho nároků v Itálii, kterých mohl snadněji dosáhnout vyjednáváním s francouzským králem než s králem anglickým. Potřeboval pro to jenom jednu věc. Bylo nutností, aby se francouzský král cítil ohrožen. To se stalo, když z vojenského hlediska skutečně vypukla stoletá válka.

2.4 Pyrenejské kontakty

Tato podkapitola bude pojednávat o vztahu Anglie s tehdejšími královstvími nacházejícími se na Pyrenejském poloostrově. Představí, proč se tento poloostrov stal jedním z bojišť během stoleté války. Bude poukazovat na dlouhodobost anglicko-francouzských kontaktů svázaných s tímto regionem. Zároveň se zde promítnou odlišnosti na úrovni poloostrova samotného. Pyrenejský poloostrov se skládal z několika království, které spolu dlouhodobě soupeřily. Dle mezinárodní situace a svých potřeb se klonily na anglickou nebo na francouzskou stranu. Převážně tak konaly, aby získaly převahu nad ostatními pyrenejskými

královstvími, z obchodních důvodů, případně za účelem udržení „statusu quo“ na poloostrově.

Pyrenejský ostrov byl vnímán jako periferie středověké křesťanské Evropy. Tato situace byla dána historickými okolnostmi a podmínkami tohoto poloostrova. Muslimští dobyvatelé zde dosáhli v osmém století velkých úspěchů a podařilo se jim zde křesťanství zatlačit. Jejich úspěchy, ačkoliv časem sláblly, byly dlouhodobé a poslední muslimské državy se zde udržely až do konce patnáctého století. Z toho důvodu se poloostrov stával častým centrem křesťanských křížových výprav, které souvisely se zdejším rozvojem obchodu. Pyrenejský poloostrov byl periferií středověké Evropy, stejně jako Anglie, i z geografického hlediska. Dost možná tato pozice byla příčinou, proč se oba tyto geografické celky poohlížely po centrech Evropy – po Francii, Říši a papežství.³⁷⁴ Pyrenejský poloostrov, podobně jako Svatá říše římská, byl rozdroben do několika menších celků. Na rozdíl od Říše zde ovšem nevládl svrchovaný panovník, který by mohl celé území spravovat a kontrolovat tak ostatní části poloostrova. Během 12. století se vyprofilovalo pět království na území dnešního Španělska a Portugalska. Konkrétně se jednalo o spojené království Kastílie-León, království Portugalska, Navarry a Aragonu, přičemž poslední (v pořadí páté) království bylo ovládané muslimskými dobyvateli.³⁷⁵ Existence více království na jednom území byla základním předpokladem pro spojení těchto království s Anglií nebo Francií. Kontakty se udržely po celá staletí a fungovaly i za stoleté války. To potvrzuje Denis Hay, když tvrdí, že během stoletého konfliktu nacházíme různé spojence jedné či druhé strany, ať už se jedná o Aragonii, Navarru či Portugalsko.³⁷⁶ Pro Anglii byl logickým spojencem od počátku král Kastílie. To, že nakonec došlo k opaku a Kastílie se stala jedním ze spojenců Francie, nebylo dané od počátku. Království Navarry a Aragonu se totiž nacházelo poblíž anglické Akvitánie a hrozily zde různé střety, a z toho důvodu se anglický král musel poohlížet po jiném a zároveň mocném

³⁷⁴ Převzato z: „It may be in part because of this „marginal“ position that England and the Iberian kingdoms often, albeit not always, looked to the centers of Europe – France, the Church in Rome, and the Holy Roman Empire“ Citace od: María Bullón-Fernández, *England and Iberia in the Middle Ages* (New York: Palgrave Macmillan, 2007) 2.

³⁷⁵ Antonio Arteta et al., *Dějiny Španělska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007) 141. Portugalsko bylo královstvím od roku 1140. León byl pohlcen Kastílií v roce 1230: Le Goff, *Kultura středověké Evropy*, 144. Navarru kontroloval fakticky od roku 1234 francouzský král: Bullón-Fernández, 207.

³⁷⁶ Hay, 121.

vládci – králi kastilském. Marc Bloch v této situaci mluví o odlišnosti Kastílie (a portugalského království) od více francouzského Aragonu.³⁷⁷

První kontakty anglické monarchie s pyrenejskými královstvími souvisely s křížovými výpravami. Kastilský král Alfons VI. (vládnoucí do roku 1109), bojující proti muslimům, potřeboval osídlit své území obchodníky a dovolil některým Angličanům (a obyvatelům z jiných zemí) se v jeho království usídlit.³⁷⁸ Roku 1112 se mělo anglické vojsko zastavit během reconquisty na tomto poloostrově, což se v budoucnu zopakovalo i při dalších křížových výpravách.³⁷⁹ Ostatně například portugalský Lisabon byl známým obchodním střediskem. Dle Jana Klímy měl jeden anglický křižák napsat o Lisabonu, že je „nejbohatším obchodním střediskem celé Afriky a velké části Evropy.“³⁸⁰ Anglie i Francie obchodovaly na portugalských trzích už během 12.století, za zemědělské plodiny sem byly ochotny dovážet kovy či různé látky.³⁸¹ V některých ohledech se ovšem mohl Pyrenejský poloostrov stát anglickým soupeřem. Kastílie, stejně jako anglické království, disponovala vlněným artiklem a mohla tím anglické vlně konkurovat. Tento fakt vedl anglického krále Jindřicha II. k zákazu dovozu kastilské vlny do anglického království.³⁸² Kastilský export vlny byl přitom pro budoucí existenci tohoto království velice důležitým. Finance získané z prodeje vlny byly využity ke stavbě mnoha přístavů a především kastilského loďstva.³⁸³ Jejich loďstvo se ukázalo být jedním z mocných hráčů na poli stoleté války.

Moc anglických králů v oblasti Pyrenejí začala růst za již zmíněného Jindřicha II, kterého si dokonce vybrali králové Kastílie a Navarry jako smírčího soudce pro jejich vzájemný spor.³⁸⁴ Toto lze chápat jako jistý nepřímý důkaz o vzestupu autority anglického krále na území Pyrenejského poloostrova. Do velké míry ovšem tento fakt souvisel se samotným růstem prestiže anglického vladaře,

³⁷⁷ Bloch, *Feudální společnost*, 200. V tomto kontextu je možné označit za více „francouzskou“ i Navarru, která se ve 13. století stala součástí francouzského království.

³⁷⁸ Jan Klíma, *Dějiny Portugalska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996) 22. Krom Angličanů toto měl dovolit i Němcům či obyvatelům z Bretaně a jiným: Arteta et al., 122.

³⁷⁹ Bullón-Fernández, 11.

³⁸⁰ Klíma, 28.

³⁸¹ Ze zemědělských plodin například dovážely z Portugalska obiloviny nebo olivový olej: Klíma, 35.

³⁸² Ačkoliv byl kastilský Alfons VIII. manželem jeho dcery: Arteta et al., 125.

³⁸³ Arteta et al., 125. Toto loďstvo bylo například aktivní v bitvě u Sluys (1340), kde pomáhalo francouzskému králi: Curry, 51. Přesné datum bitvy u Sluys: 24. červen 1340. Údaj z: Ronald Fritze, William Robinson. *Historical Dictionary of Late Medieval England* (Connecticut: Greenwood Press, 2002) 266.

³⁸⁴ Dříve si vybírali francouzské krále: Stenton, 40.

který po svatbě s Eleonorou Akvitánskou disponoval větším bohatstvím než francouzský protějšek. León a především Kastílie se ale držely v kontaktu i s francouzským královstvím, výsledkem čehož došlo k dohodě o sňatku Ludvíka VII. a dcery Alfonse VII. Kastilského (Konstancie).³⁸⁵ Za Alfonse VIII. došlo ke vzájemnému sňatku s anglickým královstvím, zároveň však zůstala orientace i na francouzské království. Ludvík VIII. si vzal za ženu dceru krále Alfonse VIII. Blanku, přičemž ale samotný Alfons VIII. byl manželem dcery Jindřicha II. Eleonory.³⁸⁶ Tyto dva příklady je možno použít jako ukázkou pro složitost vztahů pyrenejských království k anglické či francouzské monarchii. Autoři syntézy *Dějiny Španělska* vidí za těmito vazbami širší souvislosti – rozdíl mezi jednotlivými pyrenejskými královstvími a faktor potenciálního nepřátelství mezi Anglií a Francií. Konkrétně se vyjadřují: „Styky mezi Anglií a Kastílií byly s využitím navarrsko-aragonské rivality zpočátku udržovány prostřednictvím Aragonie vzhledem k tomu, že navarrským králům patřili některé oblasti na sever od Pyrenejí, na území obklopeném Akvitánií, jež se nacházela pod anglickou nadvládou.“³⁸⁷ Zároveň Jean Flori vidí ve sňatku Jindřichovy dcery Eleonory možnost anglické koruny získat větší vliv na jihu tehdejší Evropy.³⁸⁸

Právě v těchto souvislostech je nutno vidět sňatek dcery Jindřicha II. s Alfonsem VIII. Soupeření kastilského království s navarrským oponentem nutilo kastilské vládce hledat různé spojence. Anglický král byl v tomto ohledu logickým partnerem kvůli bohatství své země a také díky blízkosti svých kontinentálních držav k Pyrenejskému poloostrovu. Jindřichu II. to umožnilo vstupovat do zdejšího dění, čímž si posílil autoritu v této oblasti a oslabil tím zdejší vliv francouzského krále. Proto se Jindřich ochotně chopil role smířčího soudce mezi oběma zneprátenými stranami (namísto francouzského krále). Jindřich si navíc získal spojence v Ramónu Berenguerovi IV. z Aragonie. Jejich dohoda vznikla z geografických důvodů, neboť blízké Toulouse bylo hrozbou pro

³⁸⁵ Flori, 61.

³⁸⁶ Arteta et al., 142. O svatbě s anglickou stranou: Jiří Chalupa, *Dějiny Španělska v datech* (Praha: Libri, 2011) 85. Blanka Kastilská byla vnučkou Eleonory Akvitánské. Původně byla snaha ji provdat za Filipa II. za účelem usmíření Kapetovců s anglickým králem, ale král Jan Bezzemek unesl a oženil se s Isabelou, která byla zaslíbena do jiného rodu. Spor byl přednesen před francouzského krále, který zabavil Janovy državy a k usmíření tedy nedošlo: Flori, 15.

³⁸⁷ Arteta et al., 142.

³⁸⁸ „Jeho evropské ambice se posunuly na jih.“ Z: Flori, 90.

oba vládce.³⁸⁹ To, že Jindřichu II. šlo spíše o získání vlivu na poloostrově než o skutečně upřímné spojenectví s Kastílií, naznačuje i další politika anglické monarchie. Ta mimo jiné pokračovala svatbou Jindřichova syna Richarda za Berenguelu z Navarry.³⁹⁰

Ve 13. století pokračovaly dobré vztahy království Kastílie s Francií. Tento faktor sám o sobě už předznamenal problematičnost hledání konsenzu mezi anglickým a kastilským královstvím, což vedlo k pokračování v orientaci na jiné pyrenejské vládce. Nadále docházelo k mnohým sňatkům mezi francouzskou monarchií a kastilským královstvím. Stačí zmínit Blanku (dceru Ludvíka IX.) a její sňatek s kastilským infantem Ferdinandem (synem Alfonse X.).³⁹¹ Anglické království mohlo naproti tomu využít dobrých vztahů s Navarrou, které pokračovaly i za vlády Jana Bezzemka.³⁹² Nadále také pokračovaly problémy mezi aragonskou korunou a Francií, protože království Aragonie mělo silný vliv na jihu Francie a docházelo kvůli tomu k sporům. Většina z problémových míst se vyřešila až za vlády francouzského panovníka Ludvíka IX, když byla roku 1258 v Corbeille uzavřena mírová dohoda mezi Jakubem Aragonským a Ludvíkem IX.³⁹³ V této době se také stal říšským vládcem Richard z Cornwallu, který si musel zajistit pozici proti Alfonsovi X. z Kastílie. Soupeření obou kandidátů na říšský trůn muselo vést ke zhoršení vztahů mezi oběma zeměmi. Uklidnění rozhodně nepomohlo ani Alfonsovo odmítnutí, aby se syn Jindřicha III. (Edmund) stal sicilským králem.³⁹⁴ Přitom ještě pár let předtím byly obě země spojenci. Roku 1254 uzavřely toledskou smlouvu o spojenectví a byl dohodnut a následně uzavřen sňatek mezi Eduardem I. a Eleonorou Kastilskou (což byla sestra Alfonse X.).³⁹⁵

Slušné vztahy se anglickému králi povedlo dlouhodobě udržet s

³⁸⁹ Widhalm ed., VII, 408.

³⁹⁰ Widhalm ed., I, 1940.

³⁹¹ Arteta et al., 165.

³⁹² Roku 1202 s nimi Jan uzavřel spojeneckou dohodu: Arteta et al., 167.

³⁹³ „Ludvík IX. se vzdal španělské marky, Jakub I. hradu Peyrepertuse, carcassonneského a grézského vikomtství, země lauragaiské a minervoiské, razéského, gévaudanského, toulouského a saint-gilleského hrabství, města Millau a při stvrzení smlouvy pak země agenaické a hrabství venaissinského. Francouzský král dostal vikomtství Fenouilledés výměnou za roussillonské hrabství a za město Besalú. Otázku Montpellieru nevyřešili a v roce 1264 dal Ludvík IX. najevo své právo na město silou.“ Citace od: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 179.

³⁹⁴ Bayley, 476.

³⁹⁵ Toledská smlouva ukončila nároky Alfonse X. v Akvitánii: Bullón-Fernández, 5. Mír s Alfonsem byl výhodný pro anglického krále, protože tím uklidnil situaci v Gaskoňsku: Tout, 73.

aragonskými králi. Někteří historici dokonce hovoří o vlivu aragonských kortesů na vývoj anglického parlamentu.³⁹⁶ Naopak rivalita mezi Aragonií a Francií nadále pokračovala v podobě sporu na Sicílii. Tuto oblast získal bratr Ludvíka IX. Karel z Anjou jako papežské léno a vydobyl si ho bitvami u Beneventa a Tagliacozza.³⁹⁷ Důvod, proč se rozhodl Petr III. Aragonský (jakožto manžel dcery předchozího vládce Sicílie – Manfreda, nevlastního syna Fridricha II.) pro invazi na Sicílii, byl ekonomické povahy.³⁹⁸ Anglický král Eduard I. se snažil dohodnout mír mezi oběma stranami, ale dlouho bez úspěchu.³⁹⁹ Filip III. se roku 1285 odhodlal na žádost papeže napadnout aragonské království, což dle některých značí počátky francouzských přímých intervencí ve Středomoří.⁴⁰⁰ Eduard I. naopak pokračoval v dobrých vztazích s Aragonií a s aragonským králem uzavřel 1287 spojeneckou dohodu, kterou ovšem papež odsoudil.⁴⁰¹ Patový stav byl definitivně dořešen až o dvacet let později, kdy si Aragonie mohla Sicílii ponechat.

Navarra, jakožto malé území, nemohla dlouhodobě odolat tlaku francouzské monarchie. Byla zde proto snaha zachovávat dobré vztahy. Sňatková politika zde však zajistila vládu francouzským králům. Dědička navarrského trůnu Jana se provdala za Filipa IV., ačkoliv byla původně zaslíbena anglickému králi, čímž došlo roku 1284 k faktickému spojení navarrského království s Francií.⁴⁰² Anglické monarchii se pro změnu podařilo získat hrabství Ponthieu. Matka manželky Eduarda I. (Eleonory) Jana byla druhou manželkou Ferdinanda III. Kastilského a zdědila pro anglickou monarchii toto hrabství.⁴⁰³

Za Eduarda II. kontakty s vládci na Pyrenejském poloostrově pokračovaly. Eduard II. pragmaticky hledal na Pyrenejích největší oporu v

³⁹⁶ Arteta et al., 166-167.

³⁹⁷ Le Goff, *Svatý Ludvík*, 189.

³⁹⁸ Jeho „cítění“ se být právoplatným vládcem na ostrově byla pouhou záminkou. Měl výhodu v tamější neoblíbenosti anjouovské vlády: J. Lee Schneidman, „Ending the War of the Sicilian Vespers,“ *Journal of Peace Research* 6.4 (1969): 336-338.

³⁹⁹ Žádná ze stran nechtěla ustoupit. Dohoda s papežstvím byla uzavřena až 1295 (předtím byl aragonský vládce exkomunikován): Joseph Strayer, „The Crusade Against Aragon,“ *Speculum* 28.1 (1953): 112. Jenže v té době nástupce Pedra Jakub I. už neměl situaci na Sicílii pod kontrolou a tak definitivní konec sporu nastal až roku 1302. Sicílie zůstala Aragonii, ale fakticky byla vláda aragonské dynastie pouze nominální: J. Schneidman, 345.

⁴⁰⁰ Duby ed., *Dějiny Francie*, 232. Druhou stranou mince bylo, že neuspěl a že jeho království díky tomuto útoku málem zbankrotovalo: Sumption, 21-24.

⁴⁰¹ Coss, 228. O spojení Eduarda I. a Aragonie se zmiňuje i *Scalacronica*: Thomas Gray, 8.

⁴⁰² „V Navaře vládla Juana I., která se po svatbě s franc. panovníkem Filipem IV. (1284) stala i královnou Francie (1285-1305) a Filip zase králem navarrským. Již tradičně úzké vztahy mezi oběma zeměmi tak ještě zintenzivněly.“ Citace od: Chalupa, 100.

⁴⁰³ Ponthieu bylo získáno pro anglickou korunu roku 1279: Raban, 154.

dobách krize a válek s Francií, nicméně kontakty udržoval i v dobách stability.⁴⁰⁴ Hned na počátku své vlády uzavřel obchodní smlouvu s Portugalskem. Pro Portugalsko byla smlouva výhodná, protože tím našla „partnera zatím nikoliv nejsilnějšího, ale, jak ukáže čas, nejperspektivnějšího.“⁴⁰⁵ Největší diplomatickou aktivitu ovšem Eduard II. skutečně vyvinul během války s Francií ve dvacátých letech čtrnáctého století. Eduard nebyl dostatečně na válku připraven a potřeboval mít proti mocnému francouzskému oponentovi nějakého spojence, který by měl svou mocenskou základnu poblíž tehdejší Francie. Pokusil se tedy obrátit na Jakuba II. Aragonského, kterému nabídl ruku své dceru Johany (Jany), jenže aragonský král odmítl kvůli svým vazbám na Francii.⁴⁰⁶ Málem uspěl u portugalského vládce, ale nakonec mu žádný pyrenejský vládce ve válce s francouzským králem nepomohl.⁴⁰⁷ Toto opět potvrzuje slabost spojeneckých vazeb mezi anglickým králem a jeho spojenci. Anglický král a portugalský panovník byli obchodními spojenci, ale jakmile potřebovali skutečnou vojenskou pomoc, pak jim druhá strana málokdy vyhověla, zvlášť pokud to pro ni nebylo vysloveně přínosné.

Kontakty mezi pyrenejskými královstvími a anglickou monarchií dosáhly svého vrcholu za vlády Eduarda III. Zcela jistě tento fakt souvisel se vzrůstem napětí ve třicátých letech, protože aktivním byl i Filip VI. z Valois. Ten se snažil získat co největší podporu pro svou křížovou výpravu. Na Pyrenejském poloostrově se mu například podařilo získat příslib navarrského krále.⁴⁰⁸ Po selhání výpravy a neklidu mezi francouzským i anglickým králem se, podobně jako jeho anglický sok, snažil hledat spojence pro případný vzájemný konflikt. Mocným partnerem francouzské monarchie byla Kastílie. Eduard III. se snažil provdat jednu ze svých dcer do kastilského království. Jenže tamější panovník Alfonso XI. byl nakloněn (v nejlepším případě pro Anglii) neutralitě vůči Eduardovi III. a mezi Anglií a Francií se přikláněl na stranu francouzského panovníka, což ostatně dokazuje i anglická pramenná základna.⁴⁰⁹ Kastílie byla

⁴⁰⁴ Bullón-Fernández, 5.

⁴⁰⁵ Smlouva byla uzavřena roku 1308: Klíma, 35.

⁴⁰⁶ Aragonský král se roku 1325 vyjádřil, že se cítí být příliš spoután s francouzským královstvím. S podobným efektem se obrátil i na kastilský vládnoucí rod: Bullón-Fernández, 99-100.

⁴⁰⁷ Bullón-Fernández, 101.

⁴⁰⁸ Tyerman, „Philip VI and the Recovery of the Holy Land,“ 47.

⁴⁰⁹ Bullón-Fernández, 54. O snaze provdat dceru hovoří Trautz. Zároveň to dává do kontextu se skotskými válkami. Spousta anglických vojáků tehdy působila ve Skotsku, což by oslabovalo

tehdy bezesporu nejmnocnějším z pyrenejských království, a proto o její spojení usiloval Filip VI. i Eduard III. Ostatně fakt, že kastilský dialekt byl ve 14. století používán jako „lingua franca“ pro celý poloostrov, dokládá regionální dominanci tohoto království.⁴¹⁰ Pro Francii i Anglii bylo toto království lákavé díky svému loďstvu. Především od kontinentu oddělená Anglie, disponující naprosto omezeným počtem válečných lodí, mohla v kastilském loďstvu vidět šanci jak oslabit francouzského panovníka. Kvůli kastilskému spojení s Francií se však musel zaměřit na jiná království.

S počátkem stoleté války vstupoval tedy do války anglický král s vědomím, že Kastilie bude na počátku spojencem Francie. Podařilo se mu však uzavřít spojení s portugalským královstvím, čímž navázal na protikastilskou smlouvu Eduarda I. s portugalským králem Dinisem.⁴¹¹ Problém jednotlivých spojení ležel často v neschopnosti je učinit efektivními, případně je dlouhodobě udržet. V případě anglické aliance s portugalskou monarchií toto neplatilo. Jejich spojení trvalo i po mnohých střetech stoleté války. Jan Klíma napsal v tomto duchu: „Jestliže něco mělo zůstat trvalým politickým dědictvím těchto válek, bylo to sblížení Portugalska s Anglií.“⁴¹² Eduard III. se také snažil zapojit do vnitřních záležitostí dalších pyrenejských království – například Aragonie. Během stoleté války se však podařilo francouzskému králi uzavřít spojení (netradičně) s aragonským královstvím, čímž těmto snahám zamezil.⁴¹³ Zajímavá byla pozice navarrského vládce Karla II. Karel byl synem jediné dcery Ludvíka X. (Jany II.), která byla vyloučena z nástupnictví na francouzský stolec, čímž byl vyloučen i on.⁴¹⁴ Během stoletého soupeření Anglie s Francií se snažil využívat konfliktu ve svůj prospěch. To vedlo k jeho střídání stran během konfliktu za účelem získat co nejvýhodnější pozici. Paradoxně nejproblémovější vztah však nastal za stoleté války v případě Kastilie. Kastilie na

vojenský potenciál Anglie při případném vpádu Francie: Trautz, 217. Anglický král měl Alfonsovi napsat: „Request to forbid his subjects to go to Flanders with money, arms, or victuals, or to do anything to the advantage of the Flemings, who adhere to the king's enemies, and that he will induce them to come to England with their goods, where the king will cause them to be favourably treated.“ Alfonso slíbil, že bude jednat o alianci, ale nestalo se tak kvůli Alfonsově zaneprázdněnosti: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 125.

⁴¹⁰ Bullón-Fernández, 92.

⁴¹¹ Bullón-Fernández, 168.

⁴¹² Například uzavřeli spojeneckou smlouvu i roku 1373 a potvrdili ji 1386: Klíma, 41.

⁴¹³ Arteta et al., 168. Filip tak mohl verbovat aragonské vojáky, kteří obsluhovali kuše: Sumption, 483.

⁴¹⁴ Villalon, Kagay ed., 17.

počátku stoletého konfliktu pomáhala společně s italským loďstvím Francii, jenže nikoliv příliš spolehlivě ani efektivně.⁴¹⁵ Roku 1350 se zde chopil moci král Petr I. (zvaný Krutý). Za jeho vlády došlo k rozvrácení tradičního spojení Kastílie s Francií. Pomohl mu v tom fakt, že tamější obchodníci se (podobně jako ve Flandrech) přikláněli z obchodních důvodů dlouhodobě na stranu anglického krále.⁴¹⁶ Froissart píše, že se Petr chtěl ujmout vlády i v aragonském království, které však podpořila Francie a společně s Aragonií se mu postavila s využitím Petrova nevlastního bratra Jindřicha.⁴¹⁷ Tato mocná koalice zvítězila a Jindřich se stal králem.

2.5. Anglo-francouzský konflikt

Předcházející podkapitoly zmínily kontakty anglického a francouzského království s dalšími královstvími a hrabstvími. Z hlediska budoucího konfliktu byly tyto kontakty nejvýznamnější, a také proto byly v této práci nastíněny. Vzájemné vztahy Francie či Anglie s těmito královstvími a hrabstvími byly dlouhodobé a ne vždy stabilní – ostatně ve středověku se „skutečně konzistentní zahraniční politika se nikdy nesledovala“.⁴¹⁸ V jistých etapách byly intenzivnější, v jistých méně. V každém případě je jisté, že existovaly (ať už v jakékoliv podobě) a z toho důvodu je bylo nutno do této práce zahrnout. Je proto nutné si nyní odpovědět, proč chápeme historiografie tento konflikt jako konflikt čistě anglo-francouzský a ne jako „evropský“ a zda takové označení odpovídá skutečnosti. Zároveň se v takovém případě nabízí otázka selhání vztahů anglické (či francouzské) monarchie s monarchiemi jinými. Pokud konflikt vypukl a probíhal jako pouhý anglicko-francouzský konflikt, muselo dojít k selhání diplomatických jednání mezi jednotlivými zeměmi. Předchozí kontakty a spojení se v takovém případě staly v době konfliktu takřka zbytečnými. Je nutno se podívat, zda tomu tak skutečně bylo a jestli takový vývoj mohla anglická monarchie očekávat. Pro celkový rámec je zapotřebí se zaměřit na spolehlivost středověkých spojení mezi jednotlivými vládnoucími dynastiemi.

Historička Anne Curry vyslovuje zajímavou tezi, ve které tvrdí, že se stoleté války (více či méně) zúčastnilo celkem padesát sedm aktérů tehdejší

⁴¹⁵ Sumption, 233. O nespolehlivosti a nedochvilnosti: Sumption, 559.

⁴¹⁶ Curry, 107.

⁴¹⁷ Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 84.

⁴¹⁸ Citace v uvozovkách od: Ehlers et al., 201.

Evropy.⁴¹⁹ Toto číslo se na první pohled zdá překvapivě vysoké, už jen kvůli tomu, že tolik suverénních států v Evropě ve 14. a 15. století ani neexistovalo. Anne Curry toto číslo udává s vědomím, že i jednotlivá knížectví či některé části království, kam vladařská autorita nedosáhla v plné moci, jednaly odlišně od svých suverénů za různými účely. Především ve Svaté říši římské vyhledávala hrabata ochranu anglického nebo francouzského krále, a to vždy dle svých zájmů. Brabantsko, blízký soused francouzského království, se kvůli obavám z francouzské expanze spojilo s jejím dlouhodobým nepřítelem – anglickou monarchií. Naopak český král Jan Lucemburský, vychovávaný na francouzském dvoře, byl spojencem Kapetovců. Rozdrobený Apeninský poloostrov se do války zapojil nepřímo přes poskytování financí anglické koruně. Půjčky anglickým králům od tamějších bohatých rodů (Frescobaldi, Peruzzi, Bardi či Riccardi) sahaly v některých případech i do třináctého století a na počátku stoleté války tedy jen pokračovaly v zavedené tradici.⁴²⁰ Svým způsobem do války zasáhly i země jako byl Wales, Irsko a již zmíněné Skotsko, každá s jinou intenzitou. Role Walesu a Irska byla mnohem menší než role Skotska. Wales byl na konci 13. století pacifikován a dobyt králem Eduardem I.⁴²¹ I proto mohl Eduard III. na počátku konfliktu s Francií verbovat z Walesu vojáky. Irsko se nacházelo na periferii Evropy a bylo těžko dostupné. Proto zde neměla anglická koruna zahraniční soupeře. Její vláda zde byla do velké míry pouze nominální, ale i to ji umožňovalo najímat z Irska vojáky.⁴²² Mezi samostatně působící aktéry uvádí

⁴¹⁹ Curry, 106.

⁴²⁰ Ve 13. století spoléhala anglická koruna na italské rodiny Riccardi a Frescobaldi, ve 14. století na Bardi a Peruzzi. Díky krachům je vystřídal ve 40. letech anglický Vilém de la Pole: Raban, 58. Případně: Williard ed. et al., vol II, 3-39. Po roce 1337 již nebyl Eduard III. schopen půjčky splácet: Hunt, 154. Podobnou věc tvrdí Giuliano Procacci směrem k půjčkám anglické koruně směřujícím z Florencie: Giuliano Procacci, *Dějiny Itálie* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007) 69. Benátčané v obchodování s anglickým královstvím využili svého loďstva: „Benátčané zavedli jako první pravidelné námořní spojení do Flander a Anglie.“ Od: Procacci, 65.

⁴²¹ Phillips, 86.

⁴²² Stalo se tak například roku 1335 v bojích proti Skotsku: Sumption, 148 (případně Williard ed. et al., 343). Větší vliv zde začala hrát anglická koruna od normanské dynastie: „Další nájezdníci, Normané, však okamžitě pochopili jejich cenu a na jihu i na východě vybudovali v povodích řek mnoho dalších opevněných měst, takže zapojili tuto část Irska do systému feudální vazalské závislosti na Anglii.“ Z: Theodore Moody et al., *Dějiny Irska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996) 9. Politická správa anglických králů zde začala ve 12. století: Moody et al., 95. Ačkoliv Angličané dobyli Irsko jen „zpola“ a ve 13. století docházelo k některým vzpourám, po smrti Eduarda Bruce roku 1318 nedokázali nalézt Irové vůdce, který by dokázal Anglii oponovat: Moody et al., 112. Anglie (aby zamezila případnému rozvratu a spojenectví s Francií) ve 14. století finančně podporovala (a i přes válku s Francií tam vysílala vojenské jednotky) Irsko: Moody et al., 115. Jistě potíže měly nastat roku 1332, ale nakonec byly pacifikovány, a proto se sem nemusela vydat anglická

Anne Curry i jednotlivá území patřící pod svrchovanou vládu francouzské panovníka – a jako příklad uvádí Bretaň. Zdejší vládce Jan III. zemřel roku 1341 a došlo k souboji dvou pretendentů, přičemž Karel z Blois byl podporován Francií a Robert z Artois Anglií.⁴²³ Konec zdejších sporů přinesla až bitva u Auray (1364), v níž padl Karel z Blois.⁴²⁴

Za takového kontextu je tedy otázkou, zda chápat stoletou válku jako konflikt anglo-francouzský (jak ostatně bývá většinou chápán), nebo zda by měl být vnímán jako konflikt evropský. Evropský kontext nastiňuje i sám Froissart, když mluví o příčinách „nesmírně zhoubné války, jež se pak vedla ve Francii i jinde.“⁴²⁵ Jisté je, že v některých fázích zasáhla stoletá válka i sousední státy. Konflikt se v té době stal již tak rozsáhlým, že přímo i nepřímo zasahoval i mimo území Francie (kde se svedla valná většina bitev) a Anglie. Panovníci usilovali o získání převahy nad svým oponentem a to za jakoukoli cenu. Z toho důvodu využívali propojenosti tehdejší Evropy dané různými faktory. Nejlepším příkladem je souboj Petra I. s jeho oponentem Jindřichem na půdě kastilského království. Tento souboj se stal střetem francouzské a anglické monarchie na cizím území.

Jednou z hlavních příčin tolika rozličných a proměnlivých kontaktů mezi jednotlivými královstvími byla bezesporu sňatková politika středověkých králů. Ve středověké Evropě byla zavedená praxe sňatku elit s elitou. Zjednodušeně řečeno jednotliví králové se mohli ženit pouze s příbuznými vládci dalších. Logicky byly možnosti výběru značně omezeny, a proto se ke sňatkům přistupovalo pragmaticky jako k možnosti posílit prestiž vlastního království a k navázání či prohloubení diplomatických styků. Ty pak mimo jiné umožňovaly zlepšení obchodu mezi nově spříbuzněnými dynastiemi, čímž daly šanci na zlepšení domácí ekonomické situace.⁴²⁶ Také dávaly možnost zvětšit území své země či alespoň rozšířit vojenský potenciál do případných konfliktů. Sňatky také byly často uzavírány s vizí možnosti uzavřít mír v dobách válečných sporů. Výhody propojování mocných dynastií tedy bezpochyby hrály hlavní úlohu v uzavírání sňatků. Na druhou stranu je nutné rozdělit praxi a teorii.

armáda: Williard ed. et al., 349.

⁴²³ Jan Urban, *Kresčák* (Praha: Paseka, 2000) 37-39.

⁴²⁴ Urban, 39.

⁴²⁵ Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 6.

⁴²⁶ Anne Curry píše, že angličtí králové byli vždy kvůli obchod alespoň částečně zaměřeni i na dění v Evropě: Curry, 56.

Všechno má svá pravidla a tím i stinné stránky. Praxe nebyla ani zdaleka tak jednoduchá a přinášela i nevýhody. V tehdejší době byly mezi sebou elitní panovnické rody tak propojeny, že nebylo možné donekonečna hledat nová spojení a v mnohých případech mohlo docházet jen k obnovování starých. V době vypuknutí konfliktu dvou stran se stávalo, že strana třetí měla kontakty na oba soky. Z toho pro třetí stranu v konfliktu plynuly problémy, kterou stranu si vybrat, protože zde existovalo několik možností. Stejná situace platila i na počátku stoleté války. Ona třetí strana mohla zůstat vůči oběma stranám neutrální (Flandry), případně se přiklonit na stranu, ze které ji plynulo více výhod (Skotsko k Francii), či se snažit vyjednávat s oběma stranami (Ludvík Bavor a jeho odklon od Anglie k Francii).

Dalším problémem byla neochota partnerů něco skutečně učinit v době války. Často tak zůstávali pouhými spojenci „de facto“. Každé vkročení do válečného konfliktu bylo riskantním podnikem, který něco mohl v budoucnu přinést, ale zároveň musel ihned něco stát. Budoucí zisk mohl být lákavý, ale nebyl jistý – to bylo jen úsilí, které muselo být vyvinuto, aby zisku bylo v budoucnu dosaženo. Záleželo tedy jen na skutečné motivaci spojení, zda do konfliktu skutečně vkročí. Ludvík Bavor na počátku stoletého konfliktu vypadal jako spojenec anglického krále, ale situace se brzy ukázala být zcela jinou. Velice rychle se dohodl s francouzským králem a ukázal tím slabost Eduardova kontinentálního systému. Podobná věc platila ovšem i pro původně francouzského spojence – Flandry. Před vypuknutím války se běžně dostával profrancouzsky orientovaný flanderský hrabě do sporů s anglickým králem, ale také do problémů s vlastními obyvateli. Výsledkem bylo rychlé vyhlášení faktické neutrality flanderského hrabství vůči oběma válčícím stranám. Francouzská strana tím přišla o ekonomicky silného spojence, podobně jako přišel Eduard III. o potenciálně vojensky mocného spojence v podobě Ludvíka Bavora. Po selhání těchto spojení se obě země musely poohlížet po jiných spojencích.⁴²⁷

Každá země měla své vlastní cíle, které zákonitě sledovala před cíli svých spojenců. Proto Francie podporovala svého skotského spojence výhradně v situacích, kdy to bylo pro ni výhodné. Francouzsko-anglický mír z roku 1303

⁴²⁷ Především diplomacie anglické monarchie začala být aktivní až po vypuknutí stoleté války a ztrátě některých spojenců: Williard ed. et al., 307.

ukázal, že podpora skotského odboje nemusí být praktikována za všech situací, neboť uzavření míru zde bylo primárním cílem francouzské politiky. Hlavním cílem Ludvíka Bavora nebylo porazit francouzskou monarchii za pomoci anglického panovníka Eduarda III. Jeho snahou bylo získat papežskou aprobaci, kterou mu papež odmítl udělit. Spojenectví s Eduardem III. v dobách mezinárodního napětí bylo jedinou možností, jak si uznání získat. Proto tato aliance velice rychle selhala a kvůli různorodým motivům ani úspěš nemohla. Naopak velice rychle se podařilo Eduardovi III. neutralizovat potenciálního a ekonomicky významného spojence francouzského království v podobě Flander. Nepojilo je příbuzenství, ale věc mnohem důležitější – společný zájem. Flandry byly ekonomicky závislé na vlně, kterou jim v dostatečném množství za přijatelnou sumu mohla dodávat pouze ostrovní monarchie. Pro anglickou monarchii bylo hrabství také velice důležitým partnerem. Anglie měla i jiné trhy, kde mohla nabízet svou vlnu. Jenže nemohla takovým způsobem činit na jedno místo v takovém množství, naopak musela toto množství více dělit, s čímž mohly souviset logistické či jiné obtíže. Zároveň si příslibem spojenectví mohla zajistit spojence ekonomicky silného a geograficky výhodně ležícího v případě sporu s francouzskou monarchií. Království nacházející se na Pyrenejském poloostrově viděla v mocném francouzském a anglickém státě šanci, jak si posílit vlastní vliv na úkor království ostatních. Případně v nich viděla ekonomické partnery, které by mohla využít, aby v budoucnu získala převahu (nebo aby si podržela převahu) nad ostatními pyrenejskými královstvími. Francouzští králové byli sousedy Pyrenejského poloostrova, což je nepochybně vedlo k zásahům na tomto území. Angličtí králové, jako odvěcí rivalové králů francouzských, toto chápali jako jedinečnou šanci, jak se postavit francouzské monarchii a získat si zde větší vliv právě na úkor francouzského krále. Ve výsledku zde ovšem znovu převážily rozličné cíle jednotlivých stran, což se projevilo v následující stoleté válce.

Převážná většina bitev stoleté války byla vedena na francouzském válečném poli. Proti sobě stála vojska francouzského krále a krále anglického. Jen výjimečně se bitvy odehrávaly jinde a jen zřídka se do nich zapojili představitelé ostatních zemí. Výjimky existovaly v podobě žoldnéřů, například v bitvě u Kresčaku mělo pomáhat francouzskému králi několik tisíc Janovanů.⁴²⁸ Cizí vladaři se distancovali, případně se snažili využít konflikt ve vlastní

⁴²⁸ Sumption, 526.

prospěch. Do vojenských tažení se nepouštěli a ani nenechali válku rozšířit na jejich území. V tomto ohledu se jeví předchozí kontakty obou monarchií jako selhání. I přes velké diplomatické úsilí, uzavírání sňatků a smluv si nedokázali zajistit aktivní vojenské spojence pro bitevní pole. Faktická pomoc, která by jim ulehčila válčení s odvěkým rivalem, se nedostavila. Bylo to možné očekávat? Všechny předchozí zmínky a příklady značí, že bylo. Cíle vládců zůstávaly rozdílné, což byl základní předpoklad nespolehlivosti středověkých spojenečství. Jediná možnost, jak skutečně získat vojensky na svou stranu svého diplomatického partnera, byla sloučení zájmů spojenců – které nenastalo.⁴²⁹ Případnou alternativou by byl přímý, agresivní a případně dlouhodobý atak druhé strany na území tohoto partnera, ke kterému také nedošlo.

Anglický král si musel být vědom vratkosti středověkých spojenečství. Na druhou stranu anglické koruně jiný způsob nezbýval. Musela se snažit o získání spojenců na kontinentu. V první polovině čtrnáctého století byla Anglie menším státem s menším vojenským potenciálem. Její šance hájit své zájmy vůči francouzskému „gigantovi“ ležela ve finančním bohatství, se kterým se pojila možnost získat si spojence na kontinentu. Nicméně, jak konflikt brzy ukázal, její finance nebyly ani zdaleka dostatečné, aby dokázaly naplnit ambiciózní alianční systém. Všechna válečná tíha zůstala na bedrech anglického království. Francie, brzy pustošená bitvami na jejím území, také zůstala fakticky osamocena. Z výše zmíněných důvodů je tedy nejpřesnější označit stoletou válku jako válku anglo-francouzskou na evropském pozadí. Byl to konflikt, o kterém všichni evropští panovníci věděli a brali ho v potaz, avšak nebyli ochotni se do něj zaplést. Diplomatické kontakty zůstaly evropskými, skutečná válka jen anglo-francouzskou.

⁴²⁹ V tomto kontextu Tout píše o spojencích Eduarda z Říše: „The lords of the empire had no real care for the cause of England.“ Tout, 336.

3. Nevyhnutelný konflikt?

3.1 Trnitá cesta

Pro nalezení odpovědi, zda bylo možné v Anglii očekávat nový, tentokrát dlouhodobý konflikt s francouzskou monarchií, je opět nutno podívat se do hluboké minulosti. Jedině skrze poznání věcí minulých bude možné odvodit stav věcí před polovinou čtrnáctého století. Bez alespoň bodového průzkumu anglických vztahů s francouzskou monarchií, o který se následující část pokusí, není toto možné. Tato podkapitola nebude řešit samotné příčiny stoleté války (ty budou nastoleny v další podkapitole), ale bude se zabývat předchozími konflikty mezi anglickými a francouzskými panovníky a to od jejich počátků. Bude se přes prozkoumání těchto minulých válek a vztahů snažit odvodit, zda mohl být na anglické půdě ve třicátých letech čtrnáctého století očekáván nový konflikt s Francií.

Mnoho historiků zabývajících se stoletou válkou sahá k dějům dlouho válku předcházejícím. Shodují se, že základní historickou událostí, která vedla k vypuknutí stoleté války samotné byla pařížská smlouva z let 1258-1259. Nicméně pro úplné postihnutí problému je nutno začlenit i události, které předcházely této smlouvě – jinak řečeno děje, které k podpisu této smlouvy vedly. Historikové v takovém případě začínají rokem 1066, když se stal normanský vévoda Vilém anglickým králem. Pro úplné pochopení problémů s postihnutím všech základních událostí je však nutno začít již na počátku desátého století našeho letopočtu. V takovém případě je klíčovým rok 911. Tehdy obdržel vikingský válečník Rollo východní oblast Normandie v léno od francouzského vladaře.⁴³⁰ Vikingské nájezdy dlouhodobě ohrožovaly slabou Francii. Rollo měl se svými válečníky chránit Normandii před vpády ostatních a tím chránit i francouzského krále. Francouzský panovník v té době nemohl tušit, že Rollo se stane (jako vládce Normandie) předchůdcem Viléma II. Normanského – budoucího anglického krále známého jako Vilém Dobyvatel. Sám Marc Bloch dává oba tyto vládce Normandie do souvislostí, když tvrdí, že anglonormanský stát vzešel z výboje Rolla a dobytí Anglie Vilémem Dobyvatelem.⁴³¹

Zpočátku nebylo jasné, že se francouzský leník stane francouzským

⁴³⁰ Bylo tak stanoveno roku 911 dohodou z Saint-Clair-sur-Epte: Duby ed., *Dějiny Francie*, 155. Celou Normandii kontroloval až po roce 933: Charles Haskins, *Normani v evropských dějinách* (Praha: H and H, 2008) 34-35.

⁴³¹ Bloch, *Feudální společnost*, 437.

králem. Vilém II. Normanský neměl ani po úmrtí anglického krále Eduarda Vyznavače jasnou pozici. Vilémův nedostatek ležel mimo jiné v jeho původu, neboť byl nelegitimním synem dcery koželuha.⁴³² Jeho příbuznost k minulému anglickému vládci Eduardu Vyznavačovi též nebyla jednoznačná. Eduard byl synem Ethelreda II. a jeho ženy Emy, což byla dcera normanského vévody Richarda II.⁴³³ Ema, jako „pouhá“ Vilémova prateta, nebyla na středověké poměry blízkou příbuznou, která by automaticky zajišťovala Vilémovi anglický trůn.⁴³⁴ Po smrti Eduarda Vyznavače ovšem Vilém, dle kronikáře Jindřicha z Huntingdonu, opřel svůj nárok na anglický trůn proti tehdy již vládnoucímu Haroldu Godwinsonovi o několik bodů. Rodina Godwinsonů měla zabít Vilémova příbuzného Alfreda, vyhnat některé francouzské biskupy a především Harold uzurpoval království, které dle zákonů tamějšího obyvatelstva mělo patřit Vilémovi.⁴³⁵ Vzájemný střet těchto dvou kandidátů ukončila bitva u Hastingsu z roku 1066. Tato bitva měla nedožrnné důsledky, které učinily tuto bitvu jednu z nejslavnějších v evropské historii. Po odstranění Harolda neměl Vilém prakticky konkurenci na anglický trůn a ještě téhož roku byl korunován anglickým králem.⁴³⁶ Právě tímto momentem byl vytvořen precedens, který komplikoval vztah mezi anglickým a francouzským králem na dlouhá století. Anglický král, tedy suverénní vladař na svém území, se stal jako normanský vévoda vazalem dalšího suverénního vládce a to konkrétně francouzského krále. Vznikl tu tedy vztah leníka a lenního pána mezi vladaři, kteří byli na vlastním území svrchovanými vládci. S růstem moci anglického krále se navíc postupem času vztah obou panovníků ještě více komplikoval, nikoliv zjednodušoval.

Animozita se stupňovala vzájemnými válkami anglického panovníka s panovníkem francouzským a především kvůli dalším ziskům anglického vladaře na kontinentu. Již za vlády Jindřicha I. (tedy jednoho ze synů Viléma Dobývatele) došlo hned k několika konfliktům s francouzským panovníkem: konkrétně mezi

⁴³² Jeho otcem byl Robert (vévoda normanský), který Vilémovu matku nepojal za manželku, což bylo ve středověku nepřípustné: Haskins, 62.

⁴³³ Nicholas Higham, *The Norman Conquest* (Gloucestershire: Sutton Publishing Limited, 1998) 14.

⁴³⁴ Byla totiž sestrou Richarda II., který měl syna Richarda III. a Roberta I. Nejdříve vládl nástupce Richard, ale jeho vláda netrvala ani rok. Následně byl vystřídán Robertem, který byl otcem Viléma: Higham, 14.

⁴³⁵ Království, „which by the law of peoples ought to have been William's“: Henry of Huntingdon, 24. Také se měl opírat o údajný slib Viléma Vyznavače, který mu království měl slíbit: Higham, 2.

⁴³⁶ Ralph Davis, *From Alfred the Great to Stephen* (London: The Hambledon Press, 1991) 56.

lety 1109-1113, 1117-1120, 1123-1124 a 1127-1128. Ve skutečnosti však francouzský král atakoval Normandii jen mezi lety 1118-1119 a ani ataky anglického krále nenabývaly většího významu.⁴³⁷ Problematičtějším se jevila koncentrace moci anglického panovníka na kontinentu, znásobená za vlády Jindřicha I., která vzájemné spory vyostřila. Původně totiž nejstarší syn Viléma Dobývatele (Robert) zdědil Normandii a mladší syn (Vilém II.) anglické království.⁴³⁸ Jindřich I., nástupce Viléma II. v Anglii, porazil Roberta v bitvě u Tinchebray (1106) a opět tak byl vládcem Anglie a Normandie jediný muž, což se od té doby stalo pravidlem.⁴³⁹

Angličtí králové dokázali rychle posílit svou pozici ziskem nových území. Anglický kronikář Jindřich z Huntingtonu napsal, že Normandii angličtí králové zdědili, Maine získali zbraněmi a Bretaň si podřídili.⁴⁴⁰ Anglický král nicméně nebyl jediný, který si nárokoval Maine. O tento územní celek stála i hrabata z Anjou.⁴⁴¹ Anjouovská hrabata musela vzdávat hold anglickému panovníkovi za Maine, podobně jako anglický král Jindřich I. měl vzdávat hold za své državy francouzskému vládci. Ve skutečnosti však angličtí králové v jedenáctém století a ani na počátku století dvanáctého hold francouzským vládcům nevzdávali. Jindřichu I. bylo dokonce francouzským králem potvrzeno držení Normandie, Bretaně a Bellême – aniž by anglický vládce musel složit lenní slib.⁴⁴² Mezi lety

⁴³⁷ Charles Hollister, Thomas Keefe, „The Making of the Angevin Empire,“ *Journal of British Studies* 12.2 (1973): 7.

⁴³⁸ Robertovi byla předána Normandie, když Vilém Dobývatel zahájil výboj proti anglickému království. Mnoho příznivců Roberta však chtělo, aby získal krom Normandie i anglické království. To získal Vilémův další syn Vilém (II.). Robert předal Normandii svému bratrovi, když vycestoval na první křížovou výpravu. Po smrti Viléma II. došlo k dalšímu rozdělení Normandie a anglického království, neboť vlády v Anglii se ujal další syn Viléma Dobývatele – Jindřich. Viz: Charles Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum,“ *Speculum* 51.2 (1976): 213-214.

⁴³⁹ Bitva: Hollister, Keefe, 1.

⁴⁴⁰ Henry of Huntingdon, 32. Bretaň byla dlouho pod sférou vlivu anglických králů, což například potvrdil Jindřich II. svatbou tamější dědičky se svým synem Geoffroyem. Jejich synem byl Artur, který byl roku 1203 zavražděn. Po jeho smrti měla upadnout Bretaň do ještě větší závislosti na anglické monarchii, jenže král Jan brzy poté ztratil své kontinentální državy na úkor Filipa II., jehož vliv ve zdejší oblasti značně vzrostl: Widhalm ed., II, 618-619.

⁴⁴¹ Vilém Dobývatel i jeho syn Vilém (jako král Vilém II.) měli problémy přímo kontrolovat oblast Maine. Tamější hrabě Eliáš z Maine byl nepřítelem Viléma II., ale spojencem Jindřicha I. I přesto nechal oženit svou dceru (dědičku Maine) s Fulkem V. (dědicem Anjou). Roku 1110 zdědil Fulk Maine (díky sňatku s manželkou) a odmítl za Maine vzdát hold anglickému králi, který jeho předchůdce Eliáš vzdal. Situace se částečně vyřešila roku 1113, když se setkal Jindřich I. s Fulkem. Fulk mu vzdal hold za Maine a Jindřich nechal oženit svého syna Viléma Aethlinga za Fulkovu dceru Matildu. Vzájemný mír byl však nestabilní a spory pokračovaly nadále: Hollister, Keefe, 8-13.

⁴⁴² Protože byli poraženi spojenci francouzského krále, který se neměl o koho opírat: Hollister, Keefe, 9. Vůdce města Bellême na severozápadě dnešní Francie byl dědicem rozsáhlým

911-1066 (tedy v době, kdy vládci Normandie ještě nevládli v anglickém království) byl vzdán normanským vévodou francouzskému králi hold pravděpodobně jen jednou. Mělo se tak stát roku 1060 za vévody Viléma a francouzského krále Filipa I.⁴⁴³ Další hold se dlouhou dobu z anglické strany nekonal. Vysvětlení je nasnadě. Vzdání holdu francouzskému králi znamenalo pro anglického krále snížení autority, neboť se chápal jako suverénní panovník (a tedy panovník rovný jakémukoliv jinému). Navíc francouzský král neměl mocenskou základnu, aby normanské vévody – natož později anglické krále, donutil slib složit. Podobná věc nebyla v tehdejším kontextu ničím novým. Budoucí skotský král David (králem od roku 1124) vzdal Jindřichu I., ještě jako následník skotského trůnu, hold za anglické hrabství Huntingdon, ale po vlastní korunovaci již hold neopakoval.⁴⁴⁴ Když roku 1108 Ludvík VI. vyžadoval složení holdu, Jindřich I., nikoliv nečekaně, odmítl.⁴⁴⁵ Výsledkem byla první z válek mezi francouzskou korunou a Jindřichem I. Je tedy patrné, že anglo-normanští vládci hold neskládali nikomu a to ani za cenu nutnosti vedení konfliktu. Změna přišla za tzv. anjouovské dynastie.

Ta nastoupila na trůn v podobě Jindřicha II. Již jeho otec Geoffroy z Anjou (manžel Matildy, dcery Jindřicha I.) vzdal hold francouzskému králi po ovládnutí Normandie roku 1144 a po jeho smrti (1151) učinil to samé i jeho syn Jindřich.⁴⁴⁶ Větším mezníkem bylo, že to samé zopakoval Jindřich II. roku 1156, tehdy již jako král Anglie.⁴⁴⁷ Stal se tím prvním anglickým vládcem, který vzdal

majetků na území Normandie, ale žádných v Anglii. To vedlo tamějšího vůdce Roberta z Bellême k podpoře syna Viléma Dobyvatele Roberta (vévody v Normandii) a nikoliv Jindřicha (vládci Anglie). Roberta z Bellême také vedla k podpoře Roberta Jindřichova agrese v Bellême, která vyústila v zisku jedné z tamějších pevností. Z: Stephanie Mooers, „Backers and Stabbers“: Problems of Loyalty in Robert Curthose's Entourage, *Journal of British Studies* 21.1 (1981): 10-13.

⁴⁴³ Přesto neexistuje dle Hollistera přímý důkaz o vzdání holdu, doloženo je jen o jejich setkání, kde mělo k holdování dojít: Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 203.

⁴⁴⁴ Pro anglického krále byla věc vyjasněna předchozím holdem. Chápal skotského krále jako vazala, který mu není roven. David se tím naopak ušetřil ponížení, které by s dalším holdem bylo spjato. Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 214. Skotští králové se vnímali jako suverénní králové. Když vládli v anglickém Huntingdonu nebo Northamptonu, pak zde vždy vládli z titulu skotských králů („rex Scottorum“): Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 221.

⁴⁴⁵ Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 223.

⁴⁴⁶ Vzdal hold Ludvíkovi VII. Situace byla tehdy odlišná. Vedl válku s vládcem Anglie Štěpánem a francouzský král jako potenciální spojenec mu mohl v této situaci pomoci: Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 235.

⁴⁴⁷ Zopakoval to i roku 1169, 1183. Jeho syn Richard tak učinil 1188 a 1189 a král Jan roku 1200: Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 235. Jean Flori v tomto případě mluví o zbožnosti francouzského krále a jeho touze po míru, k čemuž mělo

hold za kontinentální državy jako již korunovaný anglický král. Vláda Jindřicha II. je také specifická v tom, že kontinentální državy se rozsahem značně lišily od držav anglo-normanské dynastie. Po otci zdědil Anjou (a tím se stal i nepochybným vládcem v Maine, o které dříve vedli angličtí králové spory s anjouovskou dynastií) a hrabství Touraine.⁴⁴⁸ Jako manžel Eleonory Akvitánské také získal rozsáhlá území na jihu Francie, konkrétně Poitou, Limousin, Périgord, Quercy, Saintonge, Guyenne a Gaskoňsko.⁴⁴⁹ Stal se tak z hlediska rozlohy a bohatství mnohem mocnějším než jeho francouzský „suverén“. George Duby v tomto kontextu napsal: „Ač byly vztahy mezi Kapetovcem a jeho nejbohatším vazalem obtížné již ve chvíli kdy se vévoda normanský stal anglickým králem, ještě více se vyostřily, když Plantagenet, hrabě z Anjou, rozšířil svou vládu na anglo-normanské panství a posléze i na obrovské vévodství akvitánské.“⁴⁵⁰

Otázkou zůstává, proč změnili angličtí králové náhled na vzdávání holdu francouzským panovníkům. Normanská dynastie to odmítala, kdežto angličtí panovníci z dynastie Anjou se k tomu začali poměrně často uchýlovat a to i několikrát za život. Odpověď je nutno nalézt ve změně kontinentálních držav. Panování anglických vladařů bylo v 11. století zavedenou praxí na území Normandie. V nově nabytých území tento fakt neplatil, neboť angličtí vládcové zde byli novými pány. Počet a rozsáhlost držav znamenala rostoucí potíže toto území kontrolovat. Byla potřeba lepší administrativy a diplomacie. Anglický panovník, ať už na první pohled sebevíce bohatý a mocný, nemohl sám kontrolovat tak rozsáhlé území, zvláště v dobách krizí a sporů. Proto se holdování začalo častěji uskutečňovat. Francouzský panovník tím mohl získat důvěru v anglického panovníka a stát se jeho spojencem. Dalším důvodem bylo posílení francouzských panovníků, jejichž mocenská základna pomalu (ale jistě) rostla. Hold mohl také být taktickým manévrem v době válek s francouzským králem. Když byla roku 1150 předána Jindřichovi Normandie bez porady s francouzským

vzdání holdu napomoci: Flori, 77.

⁴⁴⁸ Le Goff, *Svatý Ludvík*, 179.

⁴⁴⁹ „Jindřich II., od roku 1150 vévoda normanský, od roku 1151 hrabě anjouský, maineský a touraineský, se v roce 1152 oženil s proslulou Eleonorou Akvitánskou, lehkomyšlnou bývalou manželkou francouzského krále Ludvíka VII. Eleonora přinesla Jindřichovi věnem Akvitánii (Poitou, Limousin, Périgord, Quercy, Saintonge, Guyenne) a Gaskoňsko, jež si navzdory úsilí Kapetovců uchovalo nezávislost na Francouzském království.“ Citace převzata od: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 179. Paradoxem bylo, že předchozí manželství Eleonory, uzavřené s francouzským králem Ludvíkem VII., bylo anulováno díky vysokému stupni příbuzenství, přičemž Jindřich II. a Eleonora Akvitánská také byli příbuznými: Flori, 59-62.

⁴⁵⁰ Duby, *Neděle u Bouvines*, 44-45.

panovníkem, napadl francouzský král Normandii. Jindřich vzdal hold a situace se uklidnila.⁴⁵¹ Eleonora naopak mohla být jako manželka anglického krále vazalem francouzského krále, ale nemuselo to nutně platit pro jejího syna Richarda. Přenechala Richardovi Akvitánii, aby hold za toto území vzdal jí a nikoliv francouzskému králi na základě nepsaného pravidla „vazal mého vazala není mým vazalem.“⁴⁵²

Nebezpečí odnětí kontinentálních držav jistě existovalo. Příslušný francouzský panovník tím mohl zasahovat do sféry vlivu svého anglického protihráče a v případě potřeby mu území odebrat, což díky obrovské moci koncentrované anglickou monarchií mohlo být značně lákavé. Podobný případ nastal během vlády Jana Bezzemka a měl nedozírné následky. Negativní důsledky vzdávání holdu se ukázaly již za vlády Jindřicha II. a jeho syna Richarda I. Filip II. donutil umírajícího a poraženého Jindřicha II. vzdát mu znovu hold za své země a Richarda donutil se vzdát svých nároků v Auvergne a části Berry.⁴⁵³ Toto bylo pouhé znamení toho, co se v budoucnu mělo stát. Georges Duby dává tyto náznaky do kontextu politiky Filipa II. Konkrétně píše: „Od této chvíle se pařížský král musel snažit rozložit ohromnou moc, která hrozila zastínit jeho vlastní. Od svého nástupu k moci Filip nesleduje jiný cíl.“⁴⁵⁴ Dle Jeana Floriho nastal konflikt mezi Janem a francouzským králem, když francouzský panovník využil své pravomoci jako soudce mezi dvěma svými leníky.⁴⁵⁵ Jan Bezzemek byl odsouzen za zpronevěru léna a državy Anjou, Maine, Touraine a Normandie byly dobyty francouzským králem Filipem II.⁴⁵⁶ Vyvrcholení přinesla bitva u Bouvines (1214), kde Filip II. August zvítězil nad aliancí podporovanou Janem Bezzemkem. Restituce držav se nekonala. Zůstalo pouze Guynne.

Další vojenské tažení, které mělo zvrátit vývoj věcí, se konalo za

⁴⁵¹ Flori, 63. V té době Jindřich ještě nebyl králem Anglie. Nicméně pro ilustraci holdu jako diplomatického kroku to v tomto případě není tolik důležité.

⁴⁵² Flori, 105.

⁴⁵³ Hollister, „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum“, 240.

⁴⁵⁴ Duby, *Neděle u Bouvines*, 45.

⁴⁵⁵ Jan unesl Isabelu z Angoulême, která byla zaslíbena do rodu Lusignanů. Spor byl přednesen před francouzského krále, který byl suverénem obou stran. Janovy državy byly následně zabaveny a přeneseny jako léno na jeho synovce Artura: Flori, 15.

⁴⁵⁶ „V roce 1202 prohlásil Filip II. August, opíraje se o rozsudek, jímž *curia regis* odsoudila Jana Bezzemka za zpronevěru léna, že vazalské vazby mezi francouzským a anglickým králem jsou zpřetrhány. V letech 1204-1205 Filip II. August dobyl Anjou, Maine, Touraine a Normandii a připojil je k francouzským korunním zemím, byť pro Normandii ustavil zvláštní režim.“ Citace z: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 179.

Jindřicha III., jenže i tentokrát anglická moc selhala.⁴⁵⁷ Změnu daného stavu přinesla až dohoda uzavřená v Paříži roku 1258 (a definitivně stvrzená o rok později) mezi Jindřichem III. a francouzským králem Ludvíkem IX. Hlavním důsledkem bylo, že se Jindřich navždy vzdal nároku na Normandii, Anjou, Touraine, Maine, Poitou, odměnou za nároky v Agenais a Quercy, Gaskoňsku, části Saintonge a částí panství v limogeské, cahorské a périgieuxké diocézi.⁴⁵⁸ Smlouva byla z obou stran dosti kritizována. Francouzská strana vysvětlovala ukončení všech konfliktů mírumilovnou osobností Ludvíka IX.⁴⁵⁹ Faktem zkrátka ale bylo, že Jindřich si díky slabé domácí pozici – ostatně smlouva bývá dávána do kontextu s jeho válkami s barony – a autoritě nedokázal vybojovat více. Po více než padesáti letech musel vzdát francouzskému králi hold. Byl zde ovšem rozdíl oproti minulým holdům. Dle Le Goffa Gaskoňsko nespadlo pod lenní svrchovanost francouzských panovníků, a proto nebyl před uzavřením dohody

⁴⁵⁷ „Jana Bezzemka vystřídá v roce 1216 na trůně jeho devítiletý syn Jindřich III. Když dosáhl plnoletosti, prohlásil, že se nevzdá nároku na anglické državy ve Francii, dobyté zpět Filipem II. Augustem, a zpochybnil ortel dvora francouzských pairů, že Filip II. August zkonfiskoval Janu Bezzemkovi západofrancouzská léna oprávněně.“ Následovalo tažení z let 1231-1232, které skončilo řadou příměří, roku 1238 bylo příměří o pět let prodlouženo na žádost papeže, další konflikt pak trval od roku 1242 do 1243. Vše z: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 111-113.

⁴⁵⁸ Celá citace od Le Goffa: „Anglický král se definitivně vzdal Normandie, anjouského, touraineského, maineského a poitouškého hrabství, ale podržel si právo na Agenais a Quercy. Zavázal se, že přiměje svého bratra Richarda z Cornwallu a svoji sestru, leicerskou hraběnkou Eleonoru, aby se vzdali všech svých územních nároků ve Francouzském království. Od francouzského krále, jenž si svou štědrost dal snadno proplatit bohatými a poslušnými městy, dostal anglický král, jemuž se nedostávalo peněz, sumu potřebnou pro vydržování 500 rytířů po dobu dvou let a každoroční výnosy z Agenais do doby, než se situace této země vyjasní. Kromě toho francouzský král anglickému králi přenechal svá panství v limogeské, cahorské a périgieuxské diocézi, vyjma zemí v držení biskupů limogeského, cahorského a périgieuxkého a kromě lenních panství, která dal svým bratrům Alfonsovi z Poitiers a Karlovi z Anjou. Dále se zavázal, že po smrti Alfonse z Poitiers vrátí anglickému králi část saintongeského hrabství jižně od řeky Charente. V hrabství périgordském si však francouzský král ponechal svého senešela a mohl tam vedle anglických opevnění stavět nová města. Hlavně se však pod francouzskou lenní svrchovanost vracelo Gaskoňsko a města Bordeaux a Bayonne, protože anglický král uznal, že je dostal v léno od francouzského krále, a z tohoto titulu se stával francouzským pairem, ale s povinností složit Ludvíku IX. přísahu lenní poslušnosti.“ Citace od Le Goff, *Svatý Ludvík*, 180-181. Otázkou zůstává, proč Ludvík vyžadoval renunciaci i od Eleonory a Richarda z Cornwallu (bez jejich souhlasu by smlouva nevstoupila v platnost). Jindřichovo stvrzení renunciaci titulu vévody normanského a hraběte z Anjou byla důležitá pro francouzského krále z hlediska bezpečí. Do té doby celou svou vládu Jindřich III. tento titul používal, čímž stále existovala teoretická šance, že použije sílu, aby se území mohl chopit: Pierre Chaplais, „The Making of the Treaty of Paris (1259) and the Royal Style“, *The English Historical Review* 67.253 (1952): 236-248.

⁴⁵⁹ Dle Joinvilla se měl Ludvík vyjádřit následovně: „Pánové, jsem si jist, že předkové krále anglického zcela po právu pozbyli zemi, kterou držím, a tu, kterou mu dávám, mu nedávám jako něco, čím jsem povinen jemu nebo jeho dědicům, nýbrž proto, aby mezi mými dětmi a jeho dětmi panovala láska, neboť to jsou bratřenci a sestřenice. A zdá se mi, že s tím, co mu dávám, nakládám dobře, protože on nebyl mým vazalem a takto se jím stává.“ Od: Jan ze Joinvilla, 167. Podobnou formu uvádí i: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 181. Kritici smlouvy z francouzské strany tvrdili, že smlouva byla příliš mírná vůči Angličanům.

Jindřich III. leníkem francouzského krále.⁴⁶⁰ Následujícího roku (1259) vzdal Jindřich hold francouzskému králi za Gaskoňsko. Z nezávislého území na francouzské moci se stala francouzská lenní država. Rozdíl oproti dřívějším dobám byl také v neporušitelnosti tohoto slibu.⁴⁶¹ Anglický král měl od této doby vzdávat hold za své kontinentální državy pravidelně. Při každém úmrtí francouzského panovníka měl anglický panovník za povinnost vzdát hold novému panovníkovi. Při nástupu nového anglického vladaře se situace opakovala stejným způsobem.

Smlouva, ostatně jako prakticky každá středověká dohoda, měla daleko od dokonalosti. Existovaly zde tři základní problémy. Za prvé zde byla otázka holdu. Francouzský král neměl příliš mnoho prostředků, jak donutit anglického krále vzdát hold, jakmile by anglický král odmítl. Angličtí králové se postupem času stávali liknavějšími ve věci vzdávání holdu.⁴⁶² Neměli tím moc co získat, naopak měli hodně co ztratit. Především tím trpěla jejich prestiž jakožto suverénních vládců rovných panovníkům ostatním. Smlouvu podepisovali, alespoň teoreticky, dva rovnocenní králové.⁴⁶³ Po podpisu smlouvy rovnocennými králi nebyli. Král, který měl za povinnost skládat hold jinému králi, mohl být jen obtížně vnímán jako rovnocenný panovník, zvláště pokud musel hold vzdávat několikrát během svého života. Druhý aspekt nedokonalosti této dohody ležel v neschopnosti (či malé touze) francouzských králů navrátit anglickým panovníkům přislíbená území z pařížské smlouvy. Po smrti Alfonse z Poitiers mělo území Agenais a jižního Saintonge přejít pod správu Eduarda III. Alfons zemřel roku 1271, ale Agenais přešlo pod svrchovanou moc Eduarda III. až roku 1279 a Saintonge dokonce až o sedm let později.⁴⁶⁴ Oblasti Quercy se

⁴⁶⁰ Le Goff, *Svatý Ludvík*, 182.

⁴⁶¹ Le Goff, *Svatý Ludvík*, 182.

⁴⁶² Eduard I. vzdal hold v letech 1274 a 1286. Jeho nástupce Eduard II. jménem svého otce roku 1304 a následně 1308 již jako král. Eduard III. vzdal hold místo otce roku 1325 a sám za sebe 1329: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 183. Dle Fritze Trautze vzdal mladý Eduard III. hold v přítomnosti českého krále, vládce Navary a Malorky: Trautz, 200.

⁴⁶³ Chaplais, 237. Hold musel vzdát osobně, protože v té době ještě neměl syna, který by ho případně mohl zastoupit (jako dříve on svého otce): Vale, 50.

⁴⁶⁴ Mary Salt, „List of English Embassies to France 1272-1307,“ *The English Historical Review* 44.174 (1929): 264. I po té však zůstaly spory ve vymezení hranic a vymezení sféry vlivu obou panovníků: Le Goff, *Svatý Ludvík*, 183. Přesun Agenais byl stvrzen smlouvou z Amiens (1279): Powicke, 289. Agenais bylo teritoriem vévodství Akvitánského, které anglická koruna získala roku 1152 po svatbě s Eleonorou Akvitánskou. Raymond VI. z Toulouse ho získal jako věno k sňatku s Janou (sestrou Richarda I.) a souhlasil, že toto území bude držet jako léno. Jeho nástupci tento fakt ignorovali. Když Raymond VII. zemřel (1249), snažil se toto území získat zpět Jindřich III. Nakonec anglická koruna získala toto území až osm let po smrti Alfonse (který si vzal dceru Raymonda VII.). V devadesátých letech bylo toto území

Eduard III. roku 1286 raději vzdal za finanční obnos a předání práv anglické koruně v diocézích Limoges, Cahors a Périgueux se ukázalo jako neuskutečnitelné.⁴⁶⁵ Situace se ještě více zkomplikovala, když anglické království roku 1279 získalo díky dědickému právu ženy Eduarda I. hrabství Ponthieu. Francouzský panovník tento vývoj uznal, ale stejně jako za Gaskoňsko mu i zde měl být vzdáván hold.⁴⁶⁶ Třetím problematickým bodem zůstala role anglického krále jako francouzského šlechtice. Praxe ukázala, že nebyly vyjasněny pravomoci francouzského královského soudu a generálních stavů vůči mocenským činitelům dosazených do funkce anglickým králem.⁴⁶⁷

Pařížská smlouva Ludvíka IX. byla příčinou eskalace dvou konfliktů mezi anglickou a francouzskou monarchií ještě před vypuknutím stoleté války. První konflikt vypukl roku 1293 jako námořní roztržka mezi oběma stranami. Anglický král byl předvolán před francouzského krále, aby se mu zodpovídal. Ten odmítl přijít a vyslal místo sebe svého bratra, výsledkem čehož byly anglické državy následujícího roku zkonfiskovány.⁴⁶⁸ Tento konflikt se stal dědictvím pařížské smlouvy z padesátých let třináctého století. Eduard I. se snažil hájit své zájmy a zájmy svých poddaných, kteří se cítili být ohroženi při námořních cestách a obchodu. Filip IV. Sličný argumentoval neuposlechnutím příkazu svého leníka, který mu měl být na základě smlouvy z Paříže poslušen. Konflikt se značně zkomplikoval kvůli situaci, v níž se oba panovníci nacházeli. Francouzský král, aby pokořil svého oponenta, podpořil Skoty v jejich bojích proti anglickému panovníkovi. Dokonce neváhal připravit francouzskou flotilu, aby se v případě potřeby mohla vylodit na anglickém území.⁴⁶⁹ Eduard I. hledal oporu ve Flandrech rebelujících proti kapetovské nadvládě a také v papežství, které se snažilo o zprostředkování mírové stavu. Obě monarchie se fakticky dostaly do patové situace. Příměří bylo dohodnuto až roku 1299 v Montreuil, výsledkem

okupováno Francií, 1324 znovu a krom desetiletí 1359-1369 bylo od té doby drženo Francií: Thomas Bisson, „An Early Provincial Assembly: The General Court of Agenais in the Thirteenth Century,” *Speculum* 36.2 (1961): 255.

⁴⁶⁵ Salt, 264.

⁴⁶⁶ Když Eleonora (žena Eduarda I.) roku 1290 zemřela, hrabství zdědil její syn Eduard: Hilda Johnstone, „The County of Ponthieu, 1279-1307,” *The English Historical Review* 29.115 (1914): 437-447.

⁴⁶⁷ Ehlers et al., 203. Měl je tam právo dosazovat z titulu leníka francouzského krále.

⁴⁶⁸ Cushway, 4. Platilo to tedy i pro Ponthieu: Johnstone, 448. Vyslání bratra Edmunda zmiňuje: J.G. Black, „Edward I and Gascony,” *The English Historical Review* 17.67 (1902): 519.

⁴⁶⁹ Byla připravena 1297, nakonec však atak na Anglii nezhájila: Barber, 53.

čehož byly državy Anglii navraceny.⁴⁷⁰ Po porážce francouzské monarchie flanderským vojskem u Courtrai (1302) nic nebránilo uzavření plnohodnotného míru. Mír z roku 1303 se za tehdejší situace stal výhodným pro obě strany. Eduard I. se mohl naplno soustředit na zlomení skotského odboje a francouzský král na podrobení Flander.⁴⁷¹

Další krize vypukla ve dvacátých letech čtrnáctého století. Opět souvisela se vzdáním holdu francouzskému králi. Ten nechal nově postavit v Agenais opevněné sídlo, které ovšem rytíři anglického krále roku 1323 zničili.⁴⁷² Francouzský panovník Karel IV. reagoval stejně jako jeho předchůdce Filip IV. Prohlásil Guyenne a Ponthieu za zkonfiskované. Následujícího roku vpadlo do Agenais francouzské vojsko a rychle ho dokázalo obsadit. Když bylo v září 1324 vyhlášeno příměří, zůstalo anglickému králi v držení jen malé území kolem Bordeaux a Bayonne na jihozápadě Francie.⁴⁷³ Manželka Eduarda II. Isabela, jakožto sestra francouzského krále Karla IV., následující rok odjela do Francie, aby zde vyjednala mír mezi oběma zeměmi. Eduard II. se odmítl dostavit a vzdát hold francouzskému králi. Jako kompromis vzdal za otce hold jeho syn Eduard, kterému byly lenní državy předány.⁴⁷⁴ Nastaly však další potíže. Princ Eduard i královna Isabela se odmítli vrátit do Anglie. Domácí spory vyvrcholily následným sesazením Eduarda II. o pár let později. Druhá komplikace spočívala v tom, že ani po vzdání holdu nebyly některé části území Karlem IV. navraceny.⁴⁷⁵ Vše mělo vyřešit setkání ze 31. března 1327, kdy uzavřely obě strany mír na „věčné časy“. Jenže ani tento mír nedokázal vyřešit, slovy Jacquese Le Goffa, „územní a právní postavení Guyenne.“⁴⁷⁶

⁴⁷⁰ Johnstone, 448.

⁴⁷¹ McNamee, 120. Byl uzavřen 20. května: Henry Lucas, „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314,” 20. Vzájemná válka byla zároveň finančně náročná pro obě strany: Vale, 225. Anglickému králi byly definitivně navraceny jeho državy, které mu dle anglických kronikářů byly neprávem odňaty („iniuste extitit a Gallis occupata”): Geoffrey le Baker, 1.

⁴⁷² Ehlers et al., 234. Vládou dvou předchozích panovníků (Ludvíka X., Filipa V.) bylo jakési uklidnění v anglicko-francouzských vztazích, do velké míry dané nutností francouzských panovníků řešit problémy ve Flandrech: Vale, 228.

⁴⁷³ Ehlers et al., 234.

⁴⁷⁴ Například: „Unde finaliter exstitit concordatum quod rex Angliae daret Edwardo filio suo primogenito ducatum Aquitaine et comitatum Pontivii, et rex Franciae reciperet homagium ipsius filii et redderet sibi statim comitatum Pontivii et terras in Aquitania de quibus fuit placitatum, et de aliis equitatis per Karolum avunculum suum faceret sibi justitiae complementum.“ Adae Murimuth, 43-44.

⁴⁷⁵ Ehlers et al., 235.

⁴⁷⁶ Le Goff, *Svatý Ludvík*, 183. Tout napsal: „Edward only gained the restoration of certain of his Gascon vassals to the estates of which they had deprived through their loyalty to the English

Smrt Karla IV. roku 1328, posledního ze synů Filipa IV., vzájemné postavení francouzského a anglického panovníka jen zkomplikovala. Francouzským panovníkem se stal Filip z Valois, do té doby „pouhý“ šlechtic. Mladý Eduard III. tedy vzdával hold bývalému aristokratovi, čímž jeho vlastní autorita do značné míry klesala. I přesto roku 1329 vzdal hold za Guyenne a Ponthieu a dokonce, ačkoliv méně ochotně a okázale, tento akt o dva roky později stvrdil dopisem, ve kterém potvrdil, že minulý hold byl plnohodnotným formálním lenním holdem. Eduard III. byl sám ale příbuzným Kapetovců. Tento aspekt s mnohými dalšími způsobil, že místo uklidnění a „míru navěky“ došlo roku 1337 k dalšímu konfliktu mezi anglickou a francouzskou monarchií. Filip VI. zopakoval kroky svých předchůdců. Zabavil anglickému králi jeho kontinentální državy – Guyenne a Ponthieu.

3.2 Stoletá válka

Stoletá válka neexistuje.⁴⁷⁷ Je to pouhý konstrukt a zdokonalený model historiků, která má usnadnit bádání a pochopení této problematiky. Historiografie se shoduje, že současníci stoletou válku neviděli jako válku stoletou, spíše jako sérii různých sporů, válek a konfliktů mezi francouzskou a anglickou monarchií. Termín „stoletá válka“ se vžil až v devatenáctém století a měl být poprvé použit ve Francii, přičemž anglofonní historiografie si tento pojem velice rychle přisvojila.⁴⁷⁸ Dnes se používá pro anglicko-francouzské zápasení v letech 1337 až 1453 prakticky automaticky bez přemýšlení. Pojem je to totiž jednoduše vysvětlitelný, zjednodušuje vzájemné vztahy i minulost obou monarchií a vyjadřuje dlouhodobost konfliktu. Pokud si však někdo klade otázku, zda mohla anglická monarchie roku 1337 předvídat (či alespoň) očekávat „stoletý“ konflikt s francouzskou monarchií, musí si zároveň tento konflikt blíže přiblížit a pokusit

connexion. He pledged himself to pay a large war indemnity, and accepted a partial restitution of his Gascon lands. Like so many of the treaties since 1259, it was a truce rather than a peace. Many details still remained for settlement, and it was pretty clear that the French, having the whip hand, would drive Gascony towards the goal of gradual absorption which had been so clearly marked out by Philip the Fair.“ Tout, 324. Zde Tout naznačuje, že tento mír byl ve skutečnosti pouhým příměřím, které bylo prostředkem neustálého procesu francouzské expanze na kontinentu.

⁴⁷⁷ Inspirace od citátu Le Goffa: „Středověk neexistuje. Toto téměř tisícileté období, které se táhne od dobytí Galie Chlodvíkem do konce stoleté války, je umělým výtvozem, konstrukcí a mýtem, jinými slovy souborem představ a obrazů v ustavičném pohybu jež se z generace na generaci šíří společností.“ Převzato z: Jacques Le Goff et al., *Encyklopedie středověku* (Praha: Vyšehrad, 2014) 741. Malcolm Vale označil „stoletou válku“ za nevhodné pojmenování: Vale, 3.

⁴⁷⁸ Poprvé se tak mělo stát roku 1823: Curry, 5.

se ho nějak přesněji definovat.

Minulé dvě podkapitoly se zaměřily na vysvětlení, proč tento konflikt bývá vnímán (často zjednodušeně) jako anglo-francouzský a také na dlouhodobé historické okolnosti vedoucí k předchozím konfliktům mezi francouzskou a anglickou monarchií. Zároveň pro definování termínu je nutno nyní nalézt skutečné příčiny vypuknutí konfliktu. V tomto případě je nutno rozlišovat mezi okolností, záminkou a skutečnou příčinou konfliktu. Okolnosti byly dány dlouhodobými nesváry obou monarchií vycházející z postavení anglického krále jako leníka krále francouzského. Další okolností a zároveň záminkou byl alianční systém obou panovníků. Historici zabývající se tímto konfliktem často zmiňují Flandry a Skotsko jako jednu z okolností, za jejichž podmínek (nikoliv proč) tato válka vypukla.

Předchozí kapitoly ukázaly, že obě monarchie byly s těmito územními celky dlouhodobě a pevně svázány. Skotsko bylo od dob Eduard I. neustálým soupeřem anglické monarchie. Angličtí králové chápali toto území jako součást svého království, kdežto skotští vladaři se chápali jako vládci suverénní. Snažili se v tomto ohledu o uznání anglické monarchie. Francouzského krále v tomto ohledu pojímali jako jistou šanci, jak dosáhnout faktického uznání anglické monarchie. Věděli, že spory anglické a francouzské monarchie byly značně komplikované a dlouhodobé a pokusili se toho – stejně jako Francie – využít, a proto uzavřeli vzájemnou dohodu s Francií. Anglický král využil zásahů Francie do, dle jeho názoru, vnitřní politiky anglického království a použil toho jako záminky pro vstup do konfliktu proti francouzské monarchii. Flandry byly přesným opakem. Francouzský král je chápal jako součást svého království, čehož náležitě využil anglický král jako tradiční soupeř francouzské monarchie. Měl výhodu v tom, že jeho království bylo s Flandrami ekonomicky svázané a měl zde tedy velký vliv. Nestejnorodost flanderské společnosti a tamější dlouhodobé pocity animozity vůči Francii mu výrazně pomohly zasahovat do zdejšího dění. Francouzský král situaci ve Flandrách vyhodnotil podobně jako anglický král ve Skotsku, tedy jako záminku pro vyhlášení války svému odvěkému ostrovnímu rivalovi.

Příčiny vypuknutí konfliktu bývají také často spjaty s Robertem z Artois, šlechticem, který původně byl spojencem francouzského krále, ale nakonec byl vykázán a uprchl do Anglie. Eduard III. ho odmítl francouzskému králi vydat.

Osobnost Roberta z Artois však válku nezpůsobila, maximálně přispěla k jejímu vyhlášení. Jeho osobnost proto nebyla příčinou, ale pouhou záminkou pro vyhlášení (nikoliv vypuknutí) konfliktu. Podobně lze vnímat neúspěch křížové výpravy, který často bývá historiografií stoleté války opomíjen – ačkoliv mezi lety 1331-1336 hrál roli v jednáních mezi oběma králi. Francouzský král činil velké diplomatické kroky za účelem uskutečnění křížové výpravy.⁴⁷⁹ Na stranu druhou peníze, které obdržel, aby se výprava mohla uskutečnit, velice rychle utrácel. Loďstvo budované pro výpravu nakonec využil proti anglickému králi. Pozice anglického panovníka vůči uskutečnění výpravy byla ještě komplikovanější. Neustále argumentoval problémy se Skotskem a nakonec si peníze šetřené na výpravu ponechal. Tehdejší výprava se mohla uskutečnit pouze za ideální situace, proto selhala. Z hlediska anglického krále ji rozhodně nelze vnímat jako příčinu stoleté války. Z pozice francouzského krále je situace o něco jiná. Nicméně kvůli samotné problematické přípravě Filipa VI. lze znovu mluvit v nejhorším jako o zámince. Výprava selhala, následkem čehož francouzský král mohl z neúspěchu obvinít anglického krále. Ostatně Christopher Tyerman, jeden z předních odborníků na křížové výpravy, píše, že někteří současníci vnímali selhání křížové výpravy jako Filipovu „zástěrku“ pro válku s Angličany.⁴⁸⁰ Nebyla však příčinou skutečného začátku bojů mezi oběma vládci.

Často bývá zmiňován nárok anglického krále Eduarda III. na francouzskou korunu jako průvodní okolnost vypuknutí konfliktu, nikoliv jako příčina.⁴⁸¹ Z toho důvodu dnešní historici nevymezují počátek války rokem 1340, kdy Eduard začal být pravidelně označován v oficiálních dokumentech jako král

⁴⁷⁹ Dle Tyermana vyjednával nebo měl v plánu vyjednávat i s představiteli zemí jako byla Arménie, Byzanc, Kypr Gruzie, italské státy či dokonce s Tatary: Tyerman, „Philip VI and the Recovery of the Holy Land“, 46-47.

⁴⁸⁰ Tyerman, *Svaté války*, 823.

⁴⁸¹ Dle poměrně ostrého výroku Johna Barnieho toto neplatilo pro současníky. Dle nich byl boj o francouzskou korunu skutečnou a dokonce tou hlavní příčinou vypuknutí konfliktu: „There was no doubt in the minds of contemporaries that the kingdom was at war for one reason: the prosecution of Edward's right to the crown of France which peaceful negotiation had failed to secure.“ Z: Barnie, 6. Takový vývoj věcí lze vysvětlit tím, že kronikáři často psali až v pozdějších dobách, kdy anglický král vlastnil velké země a jeho nárok na korunu vypadal reálně. Zároveň byl tento nárok neustále anglickou korunou zmiňován, takže zastřel skutečnou příčinu. Navíc Barnieho výrok je přehnaný, rozhodně nelze říci, že současníci neměli naprosto žádných pochyb o tom, že Anglie byla ve válce jen kvůli zisku francouzské koruny. Jako jednoho ze současníků (o kterých mluví) lze zmínit Froissarta, který napsal: „Načež se knížata a baroni, zastávající názor, že v tak vznešeném království nemůže panovat žena, rozhodli pominout nárok královny Isabely i jejího syna na francouzský trůn a přenést vládu na Filipa z rodu Valois, což se stalou příčinou nesmírně zhoubné války, jež se pak evdla ve Francii i jinde.“ Jean Froissart, Alois Bejblík ed., 6. Jako průvodní jev (a nikoliv jako příčinu) zmiňuje faktor francouzské koruny také: Tout, 337.

Francie, ale rokem 1337, kdy mu byly zabaveny kontinentální državy, což potvrzují i anglické oficiální dokumenty.⁴⁸² Také panuje shoda, že jeho nárok vznešený na francouzský trůn neměl šanci uspět. Odvozoval jej od své matky Isabely, která byla dcerou Filipa IV. Sličného. Ovšem i zde narazil na několik problémů. Francouzské království sice nemělo pevně zavedená nástupnická pravidla, ale pro nástup žen zde neexistoval precedens.⁴⁸³ Po smrti Filipa V. (1322) zdědil království jeho bratr Karel IV. (ačkoliv Filip měl několik dcer).⁴⁸⁴ Mezitím se po smrti posledního Kapetovce Karla IV. (1328) stal prozatímním regentem Filip z Valois. Čekalo se na narození Karlova dítěte („pohrobka“), neboť královna byla v době jeho úmrtí stále těhotná. Narodila se jim ovšem dcera, pro kterou, jako příslušnici ženského rodu, neexistoval precedens pro zdědění království.⁴⁸⁵ Zavedený stav věcí tedy neumožňoval dědit francouzskou korunu na ženské členy vládnoucího rodu.

Filip z Valois zůstal králem. Nový král se rychle dokázal etablovat výhrou nad Flandrami u Casselu (1328), která posílila jeho práva na francouzskou korunu. Isabelin nárok byl tak rychle zapomenut. V tomto případě byl oproti předchozím nárokům žen rozdíl v tom, že se snažila získat trůn pro svého syna a nikoliv pro svou osobu. Bylo zde tedy otázkou, zda může žena dědit pro mužského potomka s vynecháním vlastního nároku. Její nárok neuspěl a byl zastíněn nástupem Filipa z Valois. Dle historiků hlavní důvod, proč selhala,

⁴⁸² Anglické svitky mluví o vypuknutí války již v roce 1337 (zapříčiněné zabavením Guyenne a Ponthieu): „and the lands are now taken into the king's hands by reason of the war with the king of France.“ Od: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 206.

⁴⁸³ Francouzská monarchie ospravedlňovala tento zavedený systém v pozdějších fázích stoleté války (nikoliv před jejím vypuknutím) sálským zákoníkem. Ve skutečnosti to však byla jen pouhá záminka, která umožňovala odmítnout nárok anglických králů na trůn: Trautz, 198. Sálský zákoník začal být používán se skutečnou efektivitou až na počátku patnáctého století, dle Craiga Taylora tak měli poprvé v oficiálních dokumentech Angličané argumentovat během roku 1389. Fakt, že se stalo tak pozdě dává tento autor do spojitosti s tím, že zisk koruny nebyl jejich primárním cílem: Craig Taylor, „The Salic Law, French Queenship, and the Defense of Women in the Late Middle Ages,“ *French Historical Studies* 4.29 (2006): 543-550.

⁴⁸⁴ Bradbury, 278. Tato situace nebyla ničím novým. Již roku 1316 zemřel Ludvík X., přičemž jeho nástupcem měla být jeho dcera Jana, která byla ovšem příliš mladá a navíc manželství její matky bylo anulováno kvůli údajné nevěře: Curry, 39. Právně přitom pozice Filipa V. nebyla silná. To, že žena ve Francii nikdy předtím nevládla, neznamenal, že by vládnout nemohla: John Porter, „The Development and Significance of the Salic Law of the French,“ *The English Historical Review* 52.206 (1937): 236.

⁴⁸⁵ Karel IV. měl na smrtelné posteli říci, že pokud těhotná královna porodí syna, bude syn králem. Pokud se narodí žena, pak tento potomek nebude vládcem Francie: Desmond Seward, *The Hundred Years War* (New York: Penguin Group Limited, 1999) 19. Tato legenda měla ospravedlňovat vládu rodu Valois za stoleté války vůči anglickému nároku vedenému přes příbuznost matky anglických králů ke Kapetovcům.

neležel v tom, že byla ženou, ale v tom, že její syn, který se měl stát novým francouzským králem, byl „cizincem“.⁴⁸⁶ Eduard přitom nebyl jediným „cizím“ potenciálním dědicem francouzského trůnu. Byl zde ještě Filip Navarrský, jehož nárok bylo (alespoň v teorii) také nutno vzít v úvahu. Jeho otcem byl třetí syn Filipa III. (otec Isabely byl nejstarším synem, otec Filipa z Valois druhým synem) a zároveň se provdal do rodiny prvního syna Filipa III., když si vzal vnučku jeho nejstaršího syna (Filipa IV.).⁴⁸⁷ Vzhledem k tomu, že se francouzským králem stal Filip z Valois, ukázalo se, že v tomto případě byla příbuznost až vedlejší. Důležitější zde byly konexe na minulé krále (členové Valois působili jako rádci Kapetovců) a to, že jako Francouzi hájili zájmy své země a ne nikoho jiného. Zároveň se ihned dokázali etablovat vojenským úspěchem nad Flandrami. Tyto úspěchy byly pro novou dynastii velmi významné, protože její pozice nebyla na počátku příliš jistá.⁴⁸⁸

Eduard si začal nárokovat trůn znovu, tentokrát výrazněji, po vypuknutí konfliktu s Francií. Krom zmíněných záležitostí mu jeho nárok komplikoval především ten fakt, že roku 1329 vzdal francouzskému králi hold za své kontinentální državy v Amiens. Tímto aktem uznal, že Filip z Valois je oprávněným králem Francouzů, přičemž o dva roky později zdůraznil, že se jednalo o plnohodnotný lenní hold. V budoucnu byl anglickými kronikáři hájen svým mladým věkem a nezkušeností. To však v žádném případě nemohlo smazat fakt, že linii Valois předtím uznal jako plnohodnotné a právoplatné panovníky francouzské monarchie. Kdyby Filipa z Valois nikdy předtím neuznal jako francouzského panovníka, pak by sice francouzskou korunu místo něj nezískal, alespoň by mu to však usnadnilo případné přesvědčování spojenců, že on, nikoliv pouhý „šlechtic“ z rodu Valois, je pravým králem.

Většinou bývá spojováno převzetí titulu francouzského krále Eduardem

⁴⁸⁶ Trautz, 198. Prameny oficiální provenience už v tehdejší době zmiňují, zda někdo byl „cizinec“ nebo nikoliv, například „because John is a native of France [...]“. Z: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 211. Tato dichotomie mezi „domácími“ a „cizinci“ byla zdůrazněna za války. Jako příklad citace: „and the house was founded by Englishmen, and not by aliens.“ Od: *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 216. Nárok Eduarda byl také zvláštní (oportunistický) v tom, že podporoval v Bretani Montforta, jehož nárok závisel na zrušení práva žen – tedy na opaku toho, co sám chtěl Eduard: Barnie, 6.

⁴⁸⁷ Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 15.

⁴⁸⁸ To by mohlo vysvětlovat, proč francouzský král Jan II. vzal s sebou na bojiště u Poitiers (1356) svého syna. Vojenské neúspěchy oslabovaly novou dynastii, potřeboval zvrátit stav věcí a chtěl, aby u toho byla nejen jeho osoba, ale také další zástupci dynastie z Valois. Přítomnost syna na bojišti: Neilllands, 112-115.

III. až s rokem 1340. Tehdy se tak stalo ve Flandrech, které Eduard potřeboval mít na své straně jako silného ekonomického spojence. Ve skutečnosti je Eduard III. označován nepřímo jako francouzský král již dříve. Zároveň se tak však nedělo již od samého počátku války. Roku 1337 se mluví o válce s králem Francie, ale o pouhý rok později je již Filip z Valois označován jako „pseudokrál“ Francie.⁴⁸⁹ Tento příklad potvrzuje, že Eduardova snaha získat korunu nebyla prvotní příčinou vypuknutí konfliktu, protože válka byla vyhlášena již v době, kdy ještě Filipa z Valois označoval za pravého krále Francie. Ten samý pramen o něco později zároveň poukazuje na to, že konflikt byl zapříčiněn jednáním Filipa z Valois, protože hovoří o „nepravém“ králi Francie ohrožujícím anglického krále.⁴⁹⁰

To navozuje otázku skutečné příčiny vypuknutí anglicko-francouzského konfliktu, který byl v pozdější době nazván stoletou válkou. Ve skutečnosti vypuknutí války zapříčinila jen jedna jediná věc – zabavení anglických kontinentálních držav na jaře roku 1337. Eduard nemohl opustit starodávne dědictví anglické koruny na kontinentu a Filip VI. se pro změnu nemohl vzdát procesu absorbce různých lén a území ve Francii.⁴⁹¹ Konkrétně se jednalo o poslední zbytky původně obrovského panství v podobě hrabství Ponthieu a vévodství Guyenne. Základní příčinou byl tedy problematický vztah anglického krále jako leníka krále francouzského, který byl postaven na pařížské smlouvě z padesátých let třináctého století. Záminku pro zabavení kontinentálních lén si našel francouzský panovník v Robertu z Artois. Anglický král ho odmítl vydat, což ho spolu s anglickými zásahy do flanderských záležitostí a ostrovními spory s profrancouzskými Skoty vedlo ke konfiskaci anglických držav. Zde došlo k propojení záminky se skutečnou příčinou. Eduard zareagoval tím, že odvolal svůj status vazala francouzského krále.⁴⁹²

Že zabavení kontinentálních držav (a nikoliv snaha získat korunu) bylo příčinou vypuknutí konfliktu potvrzuje i anglický narativní pramen kronikáře

⁴⁸⁹ *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 360. Historička Anne Curry poukazuje na to, že Ludvík Bavor takto provokativně nazýval Filip z Valois již roku 1336: Curry, 46. Eduard se tedy mohl inspirovat zde.

⁴⁹⁰ *Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1337-1339*, 523.

⁴⁹¹ George Cuttino, „Historical Revision: The Causes of the Hundred Years War,“ *Speculum* 31.3 (1956): 467. Autor zde zmiňuje Skotsko a další faktory, ale chápe je pro začátek stoleté války jako faktory sekundární.

⁴⁹² Curry, 46.

Bakera. Píše, že roku 1338 byl Eduard ochoten se vzdát svých nároků, pokud mu bude vráceno Guyenne a Ponthieu a pokud francouzský král přestane podporovat Skoty v jejich odboji.⁴⁹³ Francouzský král však odmítl, a z toho důvodu tento kronikář naznačuje, že vstup anglického krále do války byl obranou reakcí.⁴⁹⁴

Dohoda uzavřená v Brétigni (1360) také potvrzuje, že anglickému králi šlo o co největší zisk na kontinentu (a ne o zisk koruny samotné). Eduard III. se zde vzdal některých území (například Normandie), ale ponechal si obrovská území na jihozápadě Francie a to jako zcela suverénní území (alod) bez nutnosti vzdávat hold. Postavení anglického vládce ve Francii začalo připomínat postavení anjouovských králů. Za odměnu se Eduard vzdal nároku na francouzský trůn. V době podepsání smlouvy nebylo však žádné z těchto území pod kontrolou Eduarda III. a ani se pod jeho suverenitu zcela nedostalo.⁴⁹⁵ I přesto tato dohoda dokazuje, že stále byl primárním cílem anglického krále zisk francouzských území, ze kterých mu plynuly velké obchodní výhody. Nabytí francouzské koruny se stalo potenciálním ziskem, nikoliv primárním cílem, anglické koruny až na počátku patnáctého století. Před svou výpravou požadoval Jindřich V. navrácení obrovských území na francouzském kontinentu, které anglická koruna po roce 1360 ztratila. Požadoval navíc i další území a jiné výhody. Tyto požadavky jako celek byly samozřejmě pro Francii nepřijatelné.⁴⁹⁶ Jindřich navíc, podobně jako Filip z Valois na počátku své vlády, potřeboval vojenský úspěch pro ospravedlnění vlády jeho nově vládnoucí dynastie, která těžila ze sesazení Richarda II. roku 1399.

Důvodem dosažení velkých zisků po invazi Jindřicha V. bylo jeho vítězství u Azincourtu z roku 1415. Následně došlo roku 1420 k uzavření smlouvy v Troyes, kde bylo stanoveno, že Anglie a Francie by měly být

⁴⁹³ Geoffrey le Baker, 60-61. Tvrdí, že državy mu byly zabaveny neprávem a že podporuje jeho skotské nepřátele („[...] ducatum Aquitannie et comitatum Pontivie iniuste sine causa auferendo, et in auper Scotos suos rebelles favore [...]“). Tato informace: viz závěr kapitoly 2.1.

⁴⁹⁴ „Tot et tam rationabiles oblaciones nunquam potuerunt animum tiranni demollire, habentis fiduciam per auxilium Scotorum regem de regno Anglie et qualibet sua possessione potenter exheredare.“ Z: Geoffrey le Baker, 61. Kronikář tvrdí, že ani tak solidní nabídky nemohly změnit názor francouzského krále, který byl vázán spojeneckou smlouvou se Skotskem. Zabavení držav mělo pomoci skotskému králi v jeho boji s Eduardem III.

⁴⁹⁵ Proto nic nebránilo Karlu V., aby území 1369 zabavil: Curry, 58.

⁴⁹⁶ Požadoval navrácení území daných smlouvou z Brétigni, Normandii, Anjou, Maine, hold od Flander a Bretaně a finanční odškodnění: Curry, 78-90. Stále tedy nebylo jeho primární snahou získat francouzskou korunu, ale spíše obnovit bývalé anjouovské dědictví.

spravovány pouze jednou osobou.⁴⁹⁷ Jindřich se oženil s Kateřinou (dcerou Karla VI. z Valois, který byl prohlášen za šíleného) a stal se regentem Francie. Karel VII. (syn Karla VI. a původní dědic francouzského trůnu) byl ve smlouvě označen jako „takzvaný dauphin“. Teprve nyní se stal nárok na francouzské království skutečně reálným požadavkem. Problém nastal, když Jindřich zemřel dva roky po uzavření smlouvy, protože jeho nově narozenému synovi Jindřichu VI. nebyl ani rok a jeho korunovace musela být (pro jeho nedostačující věk) odložena.⁴⁹⁸ Králem se nakonec stal francouzský Karel VII., který postupně dokázal vytlačit Angličany z celého území Francie. Místo zisku koruny a místo obrovských území, o které primárně anglická koruna dlouhá staletí usilovala, zbylo Angličanům na kontinentu pouhé Calais.⁴⁹⁹

Po shrnutí příčin, které vedly k válce a po sumarizaci závěru války zbývá nyní odpovědět na otázku, čím vlastně stoletá válka byla. Minulé kapitoly ji zasadily do celoevropského rámce, ale zároveň definovaly jako válku anglicko-francouzskou. Již samotná datace války je značně problematická. Panuje všeobecný konsenzus o počátku, tedy o roku 1337, ale to samé nelze s takovou jistotou říci o závěru.⁵⁰⁰ Většina historiků se shoduje na roku 1453, kdy byly anglická vojska poražena v bitvě u Castillonu. Angličanům po této bitvě zůstalo v rukou pouze Calais, které ztratila až Marie Krvavá v šestnáctém století. Nicméně někteří historici ji končí až rokem 1475, kdy byla uzavřena smlouva z Picquigny mezi Ludvíkem XI. a Eduardem IV.⁵⁰¹ Tato smlouva byla vyvolána snahou Eduarda IV. zvrátit výsledek stoleté války. Jeho kampaň následovala pouze dvě dekády po konci stoleté války, a z toho důvodu ji někdo může chápat jako poslední dovětek tohoto sporu. Spíše lze tento atak vnímat jako pouhou epizodu a jako diplomatické uzavření konfliktu, který byl z vojenského hlediska uzavřen již roku 1453. Pokud by někdo argumentoval nároky anglických králů na francouzskou korunu, pak lze tento konflikt prodloužit až do počátku 19. století.

⁴⁹⁷ Curry, 80.

⁴⁹⁸ Curry, 90.

⁴⁹⁹ Bylo získáno ve čtyřicátých letech čtrnáctého století. Angličtí králové jej po konci války drželi nezávisle na moci francouzského panovníka. Calais bylo ztraceno až za vlády Marie Krvavé v 16. století.

⁵⁰⁰ I pro vymezení počátku konfliktu existují výjimky. Například Marc Ferro nabízí i léta 1328 až 1453, začíná tedy rokem úmrtí posledního syna Filipa IV. Viz: Ferro, 53. Tento názor lze odůvodnit tím, že právní pojetí anglického dvora z hlediska vznešení nároku na trůn mělo zcela legitimní základ, neboť noví králové se často na trůn dostali díky příbuzenským kontaktům: Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 15. To, že stanovení počátku tohoto konfliktu nebylo pro budoucí historiky lehké potvrzuje i Martin Nejedlý: Nejedlý, 107.

⁵⁰¹ Tuto možnost navozuje například Marc Ferro: Ferro, 67.

Až po dohodě v Amiens z roku 1802 si přestali angličtí králové tento titul v oficiálních dokumentech nárokovat.⁵⁰² Tento umělý novověký konflikt (tzv. „druhá stoletá válka“, občas označovaná také jako „třetí stoletá válka“, z let 1689 až 1815) má však zcela jiné příčiny, podobu a parametry. Shoduje se prakticky jen v tom, že označení celého konfliktu za jeden konflikt (či válku) je nepřesné kvůli různým přerušením a změnám aliancí.⁵⁰³

Samotný termín „stoletá válka“ je problematický. Uvozuje něco, co probíhalo po celou dobu stejným způsobem, což samozřejmě neodpovídá skutečnosti.⁵⁰⁴ V tomto případě je asi nejpřesnější definice Marca Ferra, který tvrdí, že „spíše než o stoleté válce bychom mohli mluvit o sto letech válek a pohrom.“⁵⁰⁵ Tento konflikt nelze chápat jako čistě kontinuální, ačkoliv mnohé procesy a společní nepřátelé zůstávali prakticky stejnými.

Pro lepší uchopení dlouhodobého konfliktu se začalo používat dělení konfliktu do určitých fází. Ovšem i zde je nutno mít na zřeteli, že se opět jedná o pouhý model vytvořený dodatečně historiky pro lepší uchopení konfliktu. Žádné podobné dělení (ať jakkoliv dokonalé) nemůže přesně vystihnout konflikt jako takový, maximálně jeho přibližnou povahu v jisté době. Nejčastější dělení rozlišuje tři fáze konfliktu. První fáze bývá vytyčena od vypuknutí konfliktu ve třicátých letech čtrnáctého století do uzavření dohody v Brétigni z roku 1360.⁵⁰⁶ Následná fáze se zabývá dobou do bitvy u Azincourtu z roku 1415, případně do uzavření smlouvy v Troyes (1420). Třetí fáze završuje konflikt a bývá chápána jako doba porážek anglické monarchie. Největším nedostatek tohoto dělení je fakt, že nereflextuje odlišné jevy uvnitř samotných fází. Často spojuje doby příměří s dobami aktivních konfliktů, případně ignoruje změny v převaze jednotlivých stran.⁵⁰⁷ Další typ dělení se snaží reflektovat tyto období různých

⁵⁰² Curry, 3. Toto vedlo některé s označení sporů mezi Anglií a Francií z let 1689-1815 jako „druhá stoletá válka“. Toto označení vzniklo jako reminiscence na dlouhé středověké zápolení mezi oběma mocnostmi. Jako příklad: Francois Crouzet, „The Second Hundred Years War,“ *French History* 10.4 (1996): 432-450.

⁵⁰³ Crouzet, 432.

⁵⁰⁴ Podobný názor má Anne Curry, která tvrdí, že „stoletá válka“ je nepřesný termín, protože naznačuje, že konflikt probíhal kontinuálně bez přerušení a zároveň nepoukazuje na společnou minulost Francie s Anglií a také, že nedostatečně reflektuje důsledky tohoto konfliktu: Curry, 130.

⁵⁰⁵ Ferro, 67. Lze tento citát přirovnat k Huizingově „Válka byla většinou chronickým procesem jednotlivých tažení.“ Huizinga, 68. Tato tažení, pokud nebyla definitivně rozhodnuta, mohla být prodlužována a opakována rok za rokem.

⁵⁰⁶ Případně až do smrti Eduarda III. roku 1377, jehož působení se táhne celou touto fází. Některé historiky dělíci stoletou válku na tři fáze zmiňuje: Villalon, Kagay ed., 405.

⁵⁰⁷ Například spojuje několikaletou dominanci Anglie v poslední fázi s počínajícími úspěchy

příměří a dalších změn, které narušovaly kontinuitu a monotónnost konfliktu. Nedostatek tohoto dělení leží v jeho opětovném (i přes různé snahy) zjednodušení skutečných událostí, zároveň však v jeho složitosti (co se týče pochopení), protože dělí konflikt do spousty časově ohraničených sekvencí, ve kterých se lze lehce ztratit.⁵⁰⁸

Stoletá válka je tedy problematickým termínem, který je pouhým zjednodušením skutečných událostí. Tento válečný spor je proto nutno chápat jako pouhý model vytvořený historiky, který byl oficiálně vyhlášen jako lenní konflikt se spoustou průvodních jevů. Vycházel z minulosti obou zemí a tedy z postavení anglického krále jako leníka daného pařížskou smlouvou, kterému po zabavení jeho lenních držav nezbylo než reagovat. To, že sám k vypuknutí konfliktu přispěl neustálou agresí vůči francouzskému spojenci (Skotsku) a aktivním působením ve francouzských Flandrech, případně spoluprací s Robertem z Artois, je samozřejmě také nezbytné zmínit. Spor mohl být vyřešen pouze za situace, kdy již anglický král nebyl leníkem francouzského krále. Bylo zapotřebí, aby svá území definitivně ztratil. Uklidnění přinesla až bitva u Castillonu, která vedla k odloučení obou monarchií a oddělení vzájemných vazeb a zájmů.

3.3 Nevyhnutelný konflikt

Nyní zbývá si položit otázku, zda anglická monarchie mohla očekávat další konflikt s Francií, tentokrát konflikt dlouhodobý, v němž se budou obtížně nalézat kompromisy a jenž bude moci být ukončen až po naprostém deklasování druhé strany. Je nutno si tuto otázku rozdělit na dvě podotázky. První otázkou je, zda mohla anglická monarchie očekávat ve druhé polovině třicátých let čtrnáctého století další konflikt s francouzskou monarchií. Malcolm Vale například tvrdí, že konflikt nebyl nevyhnutelný.⁵⁰⁹ Následující text se s tímto názorem pokusí polemizovat. Druhá otázka zní, jestli mohl anglický král alespoň

francouzské monarchie, případně v první fázi spojuje dobu příprav a aktivní fáze války.
⁵⁰⁸ Jedno takové dělení rozlišuje osm fází: 1337-1345 (přípravné manévry), 1345-1360 (první vlna anglických vítězství), 1360-1369 (krátké přerušení), 1369-1380 (změna vývoje ve prospěch Francie), 1380-1415 (dlouhé přerušení), 1415-1429 (další vlna anglických vítězství), 1429-1435 (další oživení Francie), 1435-1453 (finální francouzské vítězství). Dělení s názvy období z: Villalon, Kagay ed., 406. Toto dělení, jak vidno, je značně složité. Navíc stále dochází k zjednodušování (a tedy nepřesnostem), protože například druhá fáze mluví o první vlně anglických vítězství – ačkoliv ta přišla již za první fáze (například bitva u Sluys z roku 1340).

⁵⁰⁹ Vale, 3.

tušit, že tato válkou se stane válkou „stoletou“. Jinými slovy, zda mohla tehdejší Anglie očekávat konflikt dlouhodobý, svou délkou a intenzitou odlišný od konfliktů předchozích. Na zodpovězení obou otázek je opět nutno se stručně vrátit do minulosti a zároveň využít znalostí z minulých kapitol – jenom z jiného úhlu pohledu.

Nesnáze mezi oběma monarchie vypukly již v době, kdy se normanský vévoda Vilém stal anglickým králem. První konflikty vypukly velice záhy, jejich intenzita byla však nebyla vysoká. Spory byly od samých počátků způsobeny postavením anglického krále na kontinentu. Konflikty nabyly naléhavosti, když anglický následník Jindřich využil anulace manželství mezi Eleonorou Akvitánskou a Ludvíkem VII. a s Eleonorou se oženil. Původní snaha francouzského krále, která vedla k expanzi na francouzský jih, selhala a stal se pravý opak. Državy se dostaly pod moc anglických panovníků. Po svatbě Jindřicha s Eleonorou (1152), případně po jejích nástupu na trůn (1154) se situace značně vyostřila a državy francouzského vládce byly obklopeny anglickými. Někteří historici označují toto jako počátek tzv. „první stoleté války“.⁵¹⁰

Tento „první“ stoletý konflikt je stejně umělým výtvozem jako „stoletá válka“ ze čtrnáctého a patnáctého století. Opět se nestal konfliktem kontinuálním (jeho kontinuita byla ještě menší než v dobách pozdějšího stoletého konfliktu), spíše se skládal ze série bitev a sporů, jejichž vyřešení nebylo snadné dosáhnout. Zde se poprvé ukázalo, že zájmy obou panovníků jsou značně rozdílné, z čehož plynulo obtížné nalezení konsenzu. Kapetovští králové usilovali o znovuzískání či získání anglických držav na kontinentu. Logicky jim nabytá území přinášela bohatství, prestiž a pocit bezpečí. Angličtí králové se naopak tohoto bohatství nechtěli vzdát, nebyli však schopni tyto državy dlouhodobě kontrolovat a již na počátku třináctého století o většinu přišli. Jejich snaha tento stav věcí zvrátit selhala.

Věčný mír měla přinést pařížská smlouva z padesátých let třináctého století. Tato smlouva měla však množství nedostatků a již od počátků byla oběma stranami kritizována. Anglický král musel smlouvu uzavřít především kvůli domácím neúspěchům, nikoliv kvůli zahraničním.⁵¹¹ Rádci francouzského krále

⁵¹⁰ Bývá vytyčována lety 1152 (případně 1154) až 1259. Například: Urban, 10. Případně: Ferro, 53.

⁵¹¹ Snad by se dal říci i opak. Bratr anglického krále byl dva roky předtím zvolen za vládce Svaté říše římské a v této době byla také obnovena anglicko-kastilská aliance: Tout, 107.

pro změnu chápali smlouvu jako příliš benevolentní. Faktem však zůstalo, že i po roce 1259 zůstaly některé aspekty vztahů, ať už záměrně či nevědomě, nevyjasněny.⁵¹² Otázkou zůstává, zda již tehdy mohly být vzájemné nepokoje ukončeny. Pařížská smlouva slibovala nesplnitelné. Spoléhala na to, že všechna slíbená území budou anglickému králi předána. Zároveň kalkulovala s tím, že tyto državy budou anglickému králi stačit. Za třetí počítala s tím, že angličtí králové budou ochotně za tyto državy vzdávat hold. Všechny tři tyto předpoklady se ukázaly být nesprávnými. Državy, jak byly slíbeny Jindřichu III. v Paříži, nikdy navraceny nebyly. Angličtí králové, jako typičtí středověcí králové toužící po slávě a bohatství, se nespokojili s malým lénem, když před sebou viděli dědictví obrovského anjouovského dědictví.⁵¹³ Jako nereálný se jeví být i předpoklad, že by anglický panovník (zvláště za předpokladu domácích nepokojů) několikrát za život šel vzdát ochotně hold francouzským králům. Na druhou stranu je nutno vzít v potaz, že tato smlouva jistě nemohla předpokládat krátké vlády synů Filipa IV. na počátku čtrnáctého století, které byly příčinou častého vzdávání holdu Eduarda II a Eduarda III.

Dnes je jasné, že smlouva nic nevyřešila a že (způsobem, jakým byla provedena) ani vyřešit nemohla. Otázkou je, zda to tak jisté bylo i tehdy a zda to takto bylo dokonce i zamýšleno. Současníci Ludvíka IX. vnímali jednoznačně tohoto krále jako mírotvorce pečujícího o svůj lid a starajícího se o přátelské vztahy s anglickým protějškem. Ačkoliv měli své výhrady vůči pařížské smlouvě, ospravedlňovali ji zbožnou osobností Ludvíka IX. Pokud tedy lze věřit kronikářům, pak Ludvík skutečně usiloval o věčný mír pro obě monarchie. Na druhou stranu těžko by podobný mír uzavíral, kdyby nebyl pro francouzskou monarchii výhodnější než pro Anglii. Dokázal si ovšem díky domácím potížím Jindřicha III., i přes menší nespokojenost francouzských současníků, zajistit dostatečně výhodné podmínky. Za života Ludvíka ani další konflikt s Anglií nevypukl. Ludvík dokázal zajistit mír pro celý zbytek své vlády, ale nikoliv pro své nástupce. Jistě mohl věřit, že vše definitivně vyřešil, ale fakta mluví jasně. Právě tato smlouva se stala základem všech budoucích sporů obou království. Území, která byla slíbena, nikdy nebyla navracena. Ludvík byl ochoten slíbit předání území, aby si pojistil mír v té době zahraničně aktivní Anglie. Nebyl však

⁵¹² Ehlers et al., 203.

⁵¹³ Malcolm Vale proto píše, že stoletá válka z let 1337-1453 byla produktem anjouovského dědictví: Vale, 264.

ochoten či schopen území skutečně vydat. Odporovalo to expanzivním tendencím francouzské monarchie. Cesta pro další konflikty byla stále otevřena – možná ještě více než kdy předtím.

Již po smrti Ludvíka IX. se začaly ozývat první signály, mír však ještě nějakou dobu vydržel. Bertie Wilkinson označuje období po smrti Ludvíka IX. až do roku 1293 (než vypukl další konflikt mezi anglickou a francouzskou monarchií) trefně jako období „rozpačitého míru“.⁵¹⁴ Nový konflikt z počátku vypadal jako pouhá námořní roztržka, ale značně se zkomplikoval po tom, co Filip IV. zabavil Eduardovi I. léna slíbená pařížskou smlouvou. Věčný mír, slíbený Ludvíkem IX. a garantovaný v Paříži, tedy nevydržel. Filip IV. nebyl mírumilovným Ludvíkem IX. Aktivní fáze konfliktu trvala jen pár let a konflikt nenabyl přílišné intenzity, i přesto však v jistém smyslu slova předznamenal budoucí stoletý konflikt. Za první francouzský král Filip IV. zareagoval stejně jako pozdější Filip VI. tím, že zabavil anglickému králi kontinentální lenní državy garantované smlouvou z let 1258-1259. Za druhé poukázal na mezinárodní kontext. Anglický král tehdy podporoval Flandry a francouzský král se odmítal vzdát podpory Skotska, se kterým roku 1295 uzavřel spojenectví. V tomto ohledu byly diplomatické styky obou monarchií s ostatními královstvími a hrabstvími podobné jako na počátku války stoleté. Za třetí bylo právě díky tomuto faktoru velice obtížné nalézt společný konsenzus, podobně jako za stoleté války, který by válku skutečně ukončil a nikoliv pouze pozastavil. Příměří bylo uzavřeno již roku 1299, ale společný mír mohl být uzavřen až o čtyři roky později a to opět v nedokonalé podobě. Navrácení Gaskoňska, v podobě slíbené roku 1303, nikdy nenastalo.⁵¹⁵

Ani po smrti Filipa IV. vzájemné spory neustaly. Na přibližně dvě desetiletí otevřené boje mezi oběma zeměmi neprobíhaly, ale to spíše z domácích důvodů než kvůli úspěšnému usmíření. Anglie musela bojovat se Skotskem, kterému se začalo na válečném poli dařit, zvláště po smrti krále Eduarda I. Paradoxně uzavření příměří se Skoty na počátku dvacátých let mír nepřineslo, protože skotského soupeře opět vystřídal francouzský oponent. Francie naopak využívala uklidnění v anglo-francouzských vztazích pro pacifikaci Flander. Po

⁵¹⁴ Wilkinson, 98. Konkrétně mluví o letech 1273 až 1293.

⁵¹⁵ Ve skutečnosti nastal pravý opak. Francouzský král pokračoval v oslabování vlivu Eduarda v Gaskoňsku. Uklidnění měla přinést svatba prince Eduarda II., ale ve skutečnosti se spíše stala počátkem konce budoucího krále Eduarda II.: Tout, 294. Smlouva neřešila další problematické body (včetně vazeb k Flandrám a Skotsku).

vyřízení ostatních záležitostí netrvalo dlouho a vypukla další válka mezi Anglií a Francií (1324). Opět francouzský král využil svého postavení jako lenního pána a zabavil državy Eduarda II. Dle kronikáře Jindřicha z Blanfordu anglický král vynaložil veškeré diplomatické snahy, aby konfliktu zabránil, ale francouzský král odmítl vyslechnout nabídky jeho vyslanců.⁵¹⁶ Anglická strana se tedy snažila hájit tím, že válku vede z postavení obránců donucených jednat. Francouzský král argumentoval ohledně zabavení držav tím, že angličtí rytíři zničili jeho opevněné sídlo, snažil se tedy také dostat do pozice „donuceného jednat“. Oproti dřívějšímu konfliktu se však povedlo válku ukončit poměrně rychle. Anglická monarchie totiž velice rychle utrpěla obrovské porážky a musela hledat cestu k uzavření příměří.⁵¹⁷

Manželka Eduarda II. odjela vyjednávat o podmínkách do Francie. Spolu s papežským legátem dokázali dohodnout navrácení držav po vzdání holdu. Ten Eduard II. odmítl vykonat. Předal proto državy svému synovi, který za ně vzdal hold. Někteří předáci v Gaskoňsku však nyní povstali, protože chtěli, aby na tamějším území vládl přímo anglický král a nikoliv jeho „pouhý“ budoucí nástupce.⁵¹⁸ Tento konflikt se na rozdíl od předešlého podařilo ukončit relativně rychle. Jenže rychlost nepřinesla větší důslednost, spíše naopak. Isabela, která byla původně vyslaná vyjednávat do Francie za Eduarda II. se odmítla vrátit do Anglie a o pár let později se svými věrnými nechala uvěznit svého manžela. Eduard III. se stal novým králem a až teprve nyní byly dříve zabavené državy restituovány – nikoliv však všechny.⁵¹⁹ Po celý jeho počátek vlády zůstalo Gaskoňsko „bolavým“ místem.⁵²⁰

Ukončení tohoto konfliktu tedy stále nedokázalo přinést definitivní mír. Vše vygradovalo, když nastoupil nový panovník z vedlejší větve Kapetovců –

⁵¹⁶ „Quibus explicatis, Rex Franciae minime adquevit petitionibus nunciorum, donec de quadam transgressionem in Aquitania regno suo et sibi facta, juxta decretum Curiae Francorum, sibi foret plenarie satisfactum. Et ne in eventu lateat hujusmodi transgressionem materia, inde veridicam expedit facere mentionem.“ Citace od: Johannis de Trokelowe et Henrici de Blanforde, 143.

⁵¹⁷ Thomas Gray, 70.

⁵¹⁸ Thomas Gray, 71.

⁵¹⁹ Za finanční poplatek: Ehlers et al., 235. Karel IV. si ponechal Agen, Agenais, Bazas a Bazadais na základě toho, že je Angličané roku 1324 prohráli. Tato dohoda vytvořila z anglických držav na jihozápadě Francie dva různé velké celky, které spolu ani nesousedily: Tout, 324.

⁵²⁰ Prestwich píše, že jeden anglický úředník dokonce zastával názor, že by Gaskoňsko mělo být alodou kvůli tomu, jak se francouzský král zachoval za války v letech 1324-1325. Prestwich, 304. Francouzský král totiž roku 1325 nevrátil celé území a navíc si chtěl ponechat Agenais: Tout, 297.

Filip VI. z Valois. Ten požadoval, aby mladý Eduard přijel do Francie a vzdal mu zde hold. Ten tak roku 1329 učinil, jenže francouzský král si ještě vyžádal potvrzení, že se jednalo o skutečně plnohodnotný lenní hold. Tím dostal anglického vladaře, který byl na počátku své vlády a potřeboval upevnit svou moc, do značně nepříznivé situace. Eduardovi však nakonec nezbylo než se podvolit, neboť na počátku své vlády neměl ještě sílu odporovat. Francouzský král tím však přilil oleje do ohně, který byl díky předcházejícím konfliktů již značně žhavý. Nový francouzský panovník také neváhal vstupovat do skotských záležitostí, které anglický král chápal jako vnitrostátní záležitost. Neustále také vstupoval do záležitostí v Gaskoňsku, snažil se zde být aktivním a zmenšovat zde anglický vliv.⁵²¹ Na druhou stranu Eduard III. oplácel Filipovi stejnou měrou. Neváhal být aktivním ve Flandrech a ukrýval na domácí půdě Roberta z Artois, ačkoliv věděl, že ten byl francouzským králem předvolán do Francie. V této chvíli se zdála být nová válka jen otázkou času. Signály byly jasné. Od roku 1336 se shromažďovalo u pobřeží francouzské loďstvo, které mělo být původně použito na křížovou výpravu. Dokonce byl svolán i anglický parlament ohledně hrozby z Francie a dle T. F. Touta od tohoto momentu „horizont ztemněl“.⁵²²

Lze si však klást dotaz, zda shromažďování francouzské flotily znamenalo ohrožení pro anglickou monarchii. Literatura k tomuto tématu často hovoří o strachu ostrovanů z invaze, který byl spjat s případným vypuknutím nové války.⁵²³ Tato obava, minimálně na dvoře anglického krále, zcela jistě existovala, což potvrzují (právě kolem roku 1336) anglické přípravy.⁵²⁴ John Barnie dává právě obavu z vypuknutí nové války, kvůli nevyřešeným lenním záležitostem a jiným zájmům obou království, do vztahu s plány na křížovou výpravou ve třicátých letech čtrnáctého století. Tvrdí, že Eduard III. z velké míry souhlasil s uskutečněním výpravy, protože cítil napětí mezi francouzským králem a svou

⁵²¹ Například roku 1336 uzavřel Filip smlouvu s Gastonem (hrabětem z Foix), která mu v případě války v Gaskoňsku zajišťovala několik stovek mužů navíc: Prestwich, 304.

⁵²² Sumption, 161. „From that moment the horizon darkened.“ Tout, 330.

⁵²³ Michael Prestwich tvrdí, že strach z francouzské invaze změnil styl některých kronikářů, kteří začali psát ostřeji proti Francii a naopak začali odlišovat anglický „národ“ a celkově měli tendence poukazovat na anglický „nacionalismus“: Prestwich, 561. Iain MacInness tvrdí, že anglický král měl informace, že se chystá napadení jeho země francouzským loďstvem. Pouze nevěděl, zda napadnou pouze Anglii nebo se přímo vylodí ve Skotsku, aby pomohli jeho nepřítelům: MacInness, 18.

⁵²⁴ Budování ochranných valů, hradeb a jiné: Cushway, 61. Plány na francouzskou invazi navíc nebyly ničím novým, francouzská monarchie o takové akci uvažovala již kolem roku 1294: Tout, 192.

osobou.⁵²⁵ Zároveň však nebyl ochoten pomoci se zklidněním napětí mezi oběma králi, a i proto se výprava nemohla uskutečnit. Francouzský král měl po selhání výpravy k dispozici flotilu, kterou by bylo finančně náročné dlouhodobě udržovat. Eduard III. tehdy válčil se Skoty a měl by problémy s vedením války na dvou frontách, zvláště pokud se vezme v úvahu, jak malou válečnou flotilou sám disponoval. Možná právě proto panoval na anglické půdě před vyhlášením konfliktu takový strach z francouzské námořní invaze. Tento pocit musel být umocněn tím, že v tehdejší době byla francouzská monarchie již tradičním spojencem skotského království. Ostatně následující ataky anglického pobřeží měly skotskému odboji pomoci proti anglickému králi.⁵²⁶

Dalším faktorem jistě muselo být i to, že poslední „invaze“ na anglické ostrovy způsobila změnu vlády. Stalo se tak navíc poměrně nedávno, pouhých deset let před shromážděním flotily Filipa VI. Isabela, manželka Eduarda II., společně s Rogerem Mortimerem a dalšími věrnými se dokázali roku 1326 vylodit na anglické pevnině a svrhnout Eduarda II. Stali se dočasnými spoluvládci Eduarda III. Eduard III. tedy vděčil jednomu vylodění za možnost chopit se vlády již v mladém věku. Další podobné, tentokrát francouzské, vylodění na ostrovech ho však mohlo stát trůn. Z vlastní zkušenosti věděl, jak relativně malá armáda stačí na změnu vlády. Z tohoto důvodu se tedy Eduard skutečně mohl francouzské námořní akce obávat. To dokonce i přes ten fakt, že od konce vlády anglosaské dynastie se uskutečnila úspěšná invaze na anglické ostrovy jen dvakrát. Poprvé roku 1066 a podruhé až o dvě stě šedesát let později již za života Eduarda III.

Francouzské loďstvo bylo skutečně využito, ale jen k přepadům anglického pobřeží, právě za záminkou pomoci skotskému spojenci. Anglický strach z invaze se tedy ukázal přehnaným, pravděpodobně i nereálným, ale z výše zmíněných důvodů pro anglického krále jistě nikoliv neospravedlnitelným. Jeho obavy také musely růst kvůli vývoji v Gaskoňsku. Během roku 1336 Francouzi atakovali některé zdejší pozice.⁵²⁷ Tyto ataky vlastně jen potvrzovali dlouhodobé

⁵²⁵ „Edward was not backward in proposing a crusade when it suited his purpose, but neither he nor the Black Prince ever seriously projected an expedition. It was always an instrument of policy directly related to his continental ambitions. In the 1330s when Edward felt insecure in his relations with France, he dangled the bait of a joint crusade before his Valois cousin in the hope of strengthening his precarious hold on Gascony.“ Citát od: Barnie, 87.

⁵²⁶ Sumption, 168.

⁵²⁷ Cushway, 66.

snahy francouzských králů získat, Angličany těžko hájitelné, Gaskoňsko pod svou kontrolu.

Samotné napadení ostrova bylo však pro Francii náročnější. Anglický král se tehdy i přes svůj stále mladý věk dokázal etablovat odstraněním konkurence (Mortimer), prvními výhrami nad Skoty (než do bojů značně zabředl) a také se snažil neopakovat chyby jeho otce v domácí politice. Dokázal tedy v rámci mezi zkonsolidovat situaci na domácí půdě, a z toho důvodu by byla skutečně velká invaze na anglické ostrovy značně problematická. Anglie z roku 1066 byla periferním a chudým královstvím s vnitřními problémy, které nakonec umožnily, aby vylovení Viléma Dobyvatele a jeho druhů uspělo.⁵²⁸ Anglie na konci vlády Eduarda II. byla vyčerpaná neúspěchy ve Skotsku, Francii a vnitřními rozbroji mezi králem a šlechtou. V obou předchozích případech byla tedy situace pro útočníky mnohem výhodnější než ve druhé polovině třicátých let čtrnáctého století.

Nicméně pokud tedy dotaz zní, zda mohla anglická monarchie očekávat budoucí konflikt s anglickou monarchií, pak odpověď zní, že jistě mohla, měla a dokonce musela předpokládat. Všechny indikátory tomu dávají za pravdu. Konflikt mohl teoreticky vypuknout již během roku 1328, když se Filip z Valois stal králem Francie. Důvod, proč nevypukl, ležel v tom, že anglické království bylo značně oslabeno po slabé vládě Eduarda II. Eduard III. byl mladý a skuteční držitelé moci (tedy jeho matka Isabela a Roger Mortimer) potřebovali pro konsolidaci království dosáhnout klidné situace za každou cenu. Proto uzavřeli velmi nevýhodný a v Anglii značně neoblíbený mír se Skotskem. Francouzský král navíc tehdy válku vyvolávat nepotřeboval, neboť Isabela v této době působila jako spojenec francouzské monarchie a anglická monarchie nebyla tehdy hrozbou.

Vznešený nárok Eduarda na francouzskou korunu byl minimální a již rok po nástupu Filipa z Valois mu vzdal hold. Situace se pomalu začala měnit po pevném uchopení trůnu Eduardem po roce 1330, především díky jeho válkám ve Skotsku, které bylo spojencem francouzského království. Eduard do značné míry udržoval mírový stav mezi Francií a Anglií neustálými sliby ve věci křížové výpravy. Tu ovšem podporoval jen protože to bylo pro něj výhodné. Získal tak

⁵²⁸ Vilémovi značně pomohlo, že jeho soupeř Harold byl oslaben předchozí bitvou s Haraldem III. u Stamford Bridge.

čas na vyřízení skotských rebelů, kteří byli izolováni od francouzské pomoci, která nemohla přijít, protože pak by výprava za žádných okolností nemohla být uskutečněna. Když plány na křížovou výpravu, nikoliv neočekávaně, během roku 1336 selhaly, mohl konflikt mezi anglickou a francouzskou monarchií vypuknout. Podmínky byly, přinejmenším pro francouzského krále, značně výhodné. Křížová výprava selhala, ale peníze na ní původně poskytnuté, stejně jako flotila, mu zůstaly. Anglický král byl zaneprázdněn ve Skotsku a zároveň jeho agresivní politika vůči Flandrám ho stála značný finanční příjem. První potyčky započaly již 1336. Vyhlášení konfliktu bylo nevyhnutelné.⁵²⁹ Chyběla jen záminka, jakýsi spouštěč, který by vše dal do pohybu. Tím se vedle Skotska, Flander a selhání křížové výpravy stal Robert z Artois. Šlechtic, jenž byl prohlášen za francouzského nepřítele, kterého i přesto (nebo spíše právě proto) neváhal Eduard III. podporovat a to na své domácí půdě. Francouzský král využil těchto záminek a použil podobné taktiky jako jeho předchůdci v letech 1294 a 1324. Zabavil anglickému králi jeho kontinentální državy. Válka se z neoficiálních potyček stala oficiální. Konflikt byl vyhlášen a již nebylo cesty zpět.

Zbývá odpovědět na otázku, zda Eduard III. a jeho věrní očekávali, či alespoň mohli očekávat, dlouhodobý konflikt – konflikt, který by nemohl být vyřešen několika bitvami či vojenskými přepady. V takovém případě je opět nutno podívat se zpět do minulosti obou zemí. Jako dobrá komparace poslouží dlouholetý konflikt anglické a francouzské monarchie ze dvanáctého a třináctého století. Rozdíl této „první stoleté války“ od „skutečné“ stoleté války ležel mimo jiné v jiných mezinárodních okolnostech.⁵³⁰ Zjednodušeně řešeno, první dlouhý konflikt byl více anglo-francouzským. Evropské pozadí zde nebylo tak jasně viditelné. Flandry sice byly pro Francii problémovým územím, ale zdaleka ne tolik jako na počátku čtrnáctého století. Působení Anglie zde taktéž nebylo tak

⁵²⁹ Podobnou věc tvrdí T. F. Tout: „It is safer to conclude that the war was inevitable than to endeavor to apportion the blame which is so equally to be divided between the two monarchs.“ Následně dodává: The situation had become impossible, and the fighting was the only way out of the difficulty.“ Tout, 338.

⁵³⁰ První konflikt byl méně spojen s okolními zeměmi: „Er betraf auch die benachbarten Reiche von Schotland bis Italien und Spanien, in besonderer Weise die deutschen Könige als Träger der Kaiserkrone der Heiligen Römischen Reiches, brachte gewaltige Zerstörungen, Blutopfer und materielle Verluste mit sich, aber auch kräftige Modernisierungsimpulse durch progressive Entfaltung der politischen Theorie, der Verwaltung und der Heeresverfassung.“ Citace od: Ehlers, *Der Hundertjährige Krieg*, 7. Ostatně T. F. Tout vyděluje stoletou válku od ostatních konfliktů (např. i od konfliktu z devadesátých let třináctého století) právě evropským kontextem. Tvrdí, že ještě nenadešel čas pro efektivní koalice, neboť skutečný boj musel být veden stranami přímo spojenými s konfliktem: Tout, 192.

veliké. Největší rozdíl se ovšem nacházel v pozici Skotska, které ještě nebylo skutečným francouzským spojencem.

Tyto faktory tedy (alespoň v teorii) usnadňovaly nalezení konsenzu. Rozdíl se také nacházel v tom, že anglický král zde neměl šanci klást nárok na francouzský trůn. Ačkoliv byl tento nárok často pouze nárokem nominálním, umožňoval působit na daných územích (především Gaskoňsko ale i Flandry) jako suverénní panovník, kterému měli poddaní podléhat.⁵³¹ Požadavek na francouzskou korunu tedy byl faktorem, který získával anglickým králům na kontinentu autoritu – ostatně Flandry si tento požadavek samy vyžádaly. Tento krok dával tedy anglickému králi větší diplomatické možnosti a teoreticky mohl prodloužit konflikt. Někteří historici také vidí rozdíl v rostoucím národním cítění, které ve dvanáctém a třináctém století nehrálo ještě takovou roli, ale ve století čtrnáctém a patnáctém již ano.⁵³² Dle nich „nacionalismus“ a nenávisť k nepříteli umožňovala prodloužení války. Ostatně i z toho důvodu se stával anglický jazyk v anglickém království postupně běžnějším a používanějším v průběhu stoleté války.⁵³³

Jindřich II. a jeho nástupci byli panovníky kontinentálními, neboť odsud pocházeli a hovořili francouzsky. Eduard III. a jeho nástupci se stali vladaři ostrovními, protože angličtina začala být za jejich vlád na vzestupu a protože žili v Anglii, kterou považovali za základnu své moci. Na druhou stranu to neznamená, že by se po prvních větších úspěších na kontinentu nesnažili obnovit anjouovské impérium. Jejich primárním cílem ve stoleté válce byl zisk území na kontinentu a nikoliv francouzská koruna. Jejich jednání na kontinentu v jistých fázích stoleté války tedy připomíná jakési „renovatio“ anjouovského dědictví.

⁵³¹ Cuttino, 472. Philippe Contamine píše: „Středověká válka se vedla převážně ve jménu etablované, regulérní moci (králové, vladaři nebo velmožové).“ Z: Contamine, 282. Převzetím francouzské koruny se stal anglickým panovníkem regulérním králem Francie pro své poddané.

⁵³² Cuttino, 472. Případně: Vale, 5. Středověký nacionalismus nelze vnímat stejně jako nacionalismus novodobý, ovšem některé spojovací prvky zde existují. Zde si lze vypůjčit definici Ernesta Gellnera, který vnímá nacionalismus jako především politický princip, který drží pohromadě politickou a národní jednotku. Tato parafráze z článku: Burak Kadercan, „Military Competition and the Emergence of Nationalism,“ *International Studies Review* 14.3 (2012): 403.

⁵³³ Ačkoliv tento proces začal již se ztrátou držav za Jana Bezzemka, byl to proces dlouhodobý a francouzština se udržovala na ostrově dlouhou dobu. Ve druhé polovině vlády Eduarda III. se však i správa samotného království vedla více v angličtině (pokud ne v latině) na úkor jazyka francouzského: Gramley, 97. Dle Halvdana Kohta byl vznik „nacionalismu“ na ostrovech problematičtější než ve Francii, neboť Anglie nebyla nikdy tolik ohrožena cizím vpádem jako francouzská monarchie: Halvdan Koht, „The Dawn of Nationalism in Europe,“ *The American Historical Review* 52.2 (1947): 270.

Ostatně mír z Brétigni (1360) jim přisoudil obrovská území, nikoliv nepřipomínající državy anjouovské dynastie z dob vrcholu jejich vlády.

Je otázkou, do jaké míry lze srovnávat konflikt z let 1152/1154-1259 s tím z let 1337-1453. Konflikty měly zcela jiné parametry, protože se vedly ve zcela jiné době za jiných mezinárodních poměrů. Dřívější konflikt lze spíše označit jako několik izolovaných sporů, které pozdější historiografie spojila do jednoho. Angličtí panovníci se sice nevzdávali svých původních držav, což vedlo ke střetům s francouzskou mocí, ale postupem času začalo být jasné, že díky domácím a jiným potížím tato obnova nebude možná. Spíše by se tedy dalo hovořit o sto letech nepřátelství, které vedlo k několika bitvám, které nedokázaly zastavit francouzskou expanzi na kontinentu. „Skutečná“ stoletá válka z let 1337-1453 (případně 1475) byla konfliktem zcela jiným, mnohem komplikovanějším, agresivnějším a intenzivnějším se složitějším mezinárodním kontextem. Marc Ferro navíc ve stoleté válce klade důraz na větší národní cítění, které z konfliktu udělalo „válku mezi národy.“⁵³⁴ I přes různé rozdíly lze první dlouhodobý konflikt použít jako ukázkou, jak obtížné bylo pro obě monarchie uzavřít skutečný mír (nikoliv pouhá příměří), který by spory definitivně ukončilo.

Ačkoliv francouzská moc v prvním konfliktu dlouhodobě zastiňovala tu anglickou, definitivní konec přišel až díky pařížské iniciativě francouzského vládce Ludvíka IX. Rok 1259 uzavřel tento značně protáhlý konflikt, ovšem ve svých důsledcích vedl ke konfliktu dalšímu – stoleté válce. Stoletá válka tedy vzešla z pařížské smlouvy, která měla být řešením předchozích konfliktů. Zde se tedy oba konflikty propojily, neboť i zde se projevila neutuchající snaha anglické monarchie podržet si kontinentální državy a naopak pokračovala expanze francouzské monarchie. Přidal se ovšem rostoucí „nacionalismus“, problém Skotska a Flander a další průvodní okolnosti jako neúspěch křížové výpravy či osobnost Roberta z Artois.

Nalézt společný konsenzus se stalo obtížnějším než kdykoliv dříve. Krátký konflikt nemohl válku ukončit, mohl ji pouze pozastavit. Oba hlavní aktéři stoleté války spolu dokázali uzavřít několikanásobná příměří, která jim dala možnost nabrat nových sil. Obě země se po pozastavení válečných akcí vzchopily a konflikt pokračoval. Nebyli však ochotni změnit své cíle a tradiční záměry. Pro skutečné vyřešení konglomerátu vzájemných problémů bylo nutné,

⁵³⁴ Ferro, 53.

aby se obě monarchie změnila.⁵³⁵ Byla potřeba, aby zájem jedné země byl zastíněn zájmem druhé. Jedna z monarchií musela být definitivně poražena a ovládnuta a její společnost a elity s tím musely být definitivně srozuměny. Anglická monarchie musela padnout vyčerpáním, aby mohl konflikt být skutečně nadobro uzavřen.⁵³⁶

⁵³⁵ Jistý konglomerát společných problémů zmiňuje a o jistých změnách hovoří například: Ehlers, *Der Hunderjährige Krieg*, 7.

⁵³⁶ Je otázkou, zda by anglický panovník dokázal vládnout na obou kontinentech současně. Po roce 1420 se této možnosti značně přiblížil, ale shodou okolností se ani tehdy tak nestalo. Zůstává tedy nevyřešené, zda by konflikt tehdy skončil či nikoliv. Díky vzestupu nacionalismu a nenávisti Francouzů vůči neustálému anglickému plenění lze předpokládat, že by nepokoje pokračovaly nadále. Navíc trend expanze francouzské monarchie byl dlouhodobý, stejně jako anglická snaha podržet si državy. Francouzská moc však postupně (i přes různé výkyvy) dokázala zvětšovat svou zem, kdežto anglické državy na kontinentu se stávaly méně a méně stabilními a jejich rozloha se zmenšovala. Jednou z logických příčin byla poloha těchto držav. Ty se nacházely na území expanzivní Francie, kam Anglie měla přístup pouze přes moře, kdežto Francie s těmito državami byla v kontaktu bezprostředně a kdykoliv je mohla atakovat. Z tohoto hlediska se tedy jeví zánik anglického panství ve Francii jako sice dlouhodobý a proměnlivý, ale nevyhnutelný jev.

Závěr

Co si mohl anglický král od budoucího konfliktu slibovat? Na první pohled nevypadala jeho pozice příliš slibně. Finance anglického království se nenacházely v příliš dobrém stavu kvůli několikaletým válkám se Skoty. Ti navíc mohli francouzského krále podpořit v dalším konfliktu. Bojovat proti dvěma soupeřům najednou by bylo dlouhodobě pro anglickou korunu neudržitelné. Naštěstí pro Anglii bylo i Skotsko samotné vyčerpáno desetiletími bojů o nezávislost a raději se v první fázi konfliktu, až na výjimky, drželo stranou zpět. Anglický vladař nedisponoval tak velkými lidskými a materiální zdroji jako jeho sok z Francie, ovšem díky produkci vlny, následném obchodu s touto komunitou a dobré administrativě dokázal tyto nedostatky kompenzovat. Středověcí panovníci nedisponovali velkými finančními prostředky, protože tyto finance nebyli schopni kumulovat – naopak je byli nuceni díky neustálým válkám vydávat. Anglická monarchie tedy i přes války se Skotskem a ohrožení zisku z Flander se stále dokázala držet na relativně stejné finanční úrovni jako francouzská monarchie. Rozdíly mezi oběma monarchiemi pro krátkodobý konflikt nebyly tedy tak velké. Oba středověké státy si byly mnohem podobnější než se na první pohled mohlo zdát.

Anglický král byl navíc poučen z chyb, kterých se jeho armáda dopustila během skotských válek. Jeho vojsko bylo v předchozích letech aktivní – stačilo ho v případě potíží pouze přesměrovat ze Skotska na Francii. Na první pohled je však zarážející nedostatek anglického válečného loďstva. To však bylo finančně náročné na udržování. Eduard III. byl zaměřen na válčení se Skoty, které si chtěl podrobit, a na válku se Skotskem potřeboval pouze jízdu, lučištníky a pěší vojsko – nikoliv loďstvo. Věděl o blížícím se nebezpečí konfliktu s Francií, což mu samotné francouzské útoky na anglické pobřeží musely znovu připomenout. Proto se snažil zajistit si spojence na kontinentu, ačkoliv věděl, že taková spojení nemusí přinést žádoucí výsledky a naopak ho budou stát spoustu peněz. Partneři na kontinentu mu však umožňovali potenciálně napadnout Francii přes jejich území a na jejich území se vylodit a vyhnout se tím námořní potyčce s Filipem VI. Z důvodu vysokých nákladů potřebných na udržování loďstva, neustálých válek se Skoty, možnosti teoreticky se přes spojence vyhnout námořnímu konfliktu a také možnosti rychle válečnou flotilu v případě ohrožení dovybudovat (jako před bitvou u Sluys 1340, která se stala nejslavnější námořní

výhrou anglické monarchie za stoleté války) lze pochopit, proč anglický král velkou flotilou nedisponoval.

Eduardovi III. se navíc podařilo několika kroky obnovit panovnickou autoritu na kontinentu. Porušil nenáviděný mír se Skoty a byl ochoten s nimi jít do války za každou cenu a dokonce se mu na počátku vpádu podařilo vyhrát několik bitev. Začal více a ochotněji spolupracovat s parlamentem než jeho otec. Neoslaboval království neustálými hádkami s vrchními představiteli šlechtického stavu. Funkce uděloval většinou těm, kteří se o ně zasloužili, případně kteří na ně měli právo – na rozdíl od Eduarda II. tedy nikoliv pouze svým oblíbencům. Navíc se dokázal zajistit na kontinentu, především jednáním s říšskými knížaty a samotným panovníkem Ludvíkem Bávorem. Nebál se zatlačit ani na flanderskou společnost, která byla díky anglické vlně na ostrovním království závislá.

Flandry díky své složité minulosti s Francií a obchodní závislosti na Anglii upadly na začátku války do krize, která mohla být ukončena až vyhnáním nenáviděného hraběte Ludvíka a vyhlášením neutrality v konfliktu, kterou byl francouzský i anglický král díky válečnému stavu nucen uznat. Eduard III. si sice přál mít z Flander spojence, přesto však musel uvítat alespoň jejich neochotu spolupracovat s francouzským králem. Naopak si na počátku konfliktu nedokázal získat mocné a aktivní spojence na Pyrenejském poloostrově, kteří by dokázali zastavit kastilskou námořní pomoc Francii. Výsledky dlouhodobého jednání anglického krále se Svatou říší římskou byly také problematické. Eduardovi III. se podařilo získat důležité spojence na svou stranu (například Henegavsko, Braniborsko a jiné) včetně samotného říšského panovníka. Nicméně pro samotný zápas mezi Anglií a Francií se tyto spojenecké svazky neukázaly být příliš efektivními. Anglické království mohlo nabídnout těmto spojencům za jejich vojenskou pomoc především finanční prostředky. Jenže kontinentální systém Eduarda III. byl pro anglickou korunu příliš finančně náročným kvůli vysokým požadavkům jeho spojenců. Mimoto se značně rozcházely cíle jednotlivých spojenců. Ludvík Bavor toužil po usmíření s papežstvím, a proto se rozhodl využít nepřátelství mezi Anglií a Francií ve vlastní prospěch. Eduardovi slíbil vojenskou pomoc, avšak když přišel čas, aby ji poskytl, nevyhověl. Dohodl se místo toho s francouzským králem, který mohl na papeže spíše zapůsobit než anglický král. Ostatní spojenci byli pouhými knížaty a sami o sobě toho moc zvládnout nedokázali. Efektivní mohli být pouze ve větším počtu, což ovšem opět

anglická koruna nebyla schopna ufinancovat. Rozličné cíle a překážky převážily nad cíli společnými.

Nesnáze provázely anglickou a francouzskou monarchii od samotných počátků. Hlavním problémem zde bylo postavení na domácí půdě suverénního anglického panovníka jako leníka krále francouzského. Jak napsal historik T. F. Tout – anglický král se nemohl vzdát svého dávného anjouovského dědictví na kontinentu a francouzští králové nemohli skoncovat s dlouhodobým procesem absorbce velkých francouzských lén.⁵³⁷ Intenzita a záminky vzájemných konfliktů se proměňovaly. Stále se však válčilo, ať už více či méně, o lenní državy anglického krále. Tyto střety nabyly intenzity, jakmile angličtí králové zdědili obrovská území a sjednotili je za vlády Jindřicha II. Francouzskému králi hrozilo skutečné nebezpečí. Naštěstí pro Francii angličtí panovníci nebyli schopni rozsáhlá území díky vnitřním i vnějším vlivům efektivně kontrolovat a již na počátku třináctého století francouzský panovník získal většinu držav pod svou kontrolu. Angličtí králové se však odmítali vzdát.

Vše měla s definitivní platností vyřešit kompromisní dohoda mezi Ludvíkem IX. a Jindřichem III. v Paříži. Měla jednou pro vždy uzavřít konflikty mezi oběma monarchiemi. V jistém smyslu slova se jí podařilo skutečně minulé konflikty uzavřít. Otevřela však spory nové, které vyústily o necelé století později ve válku stoletou. Smlouva byla uzavřena jako kompromis a pro svou funkčnost vyžadovala dodržování kompromisů i v budoucnu. To nebylo možné. Angličtí králové se odmítali spokojit s malými územími, která jim byla přiřknuta touto smlouvou. Toužili po svobodné drzbě těchto území a případně po jejich znovurozšíření. Zároveň odmítali opakovaně vzdávat hold francouzským panovníkům, kteří jim navíc odmítali všechny državy vydat v plném rozsahu, jak to smlouva slibovala.

Následovaly dva konflikty. První konflikt z let 1293/4-1303 ukázal, že vazby Francie či Anglie na ostatní království a hrabství mohou být v budoucnu problémem pro obě země. Anglický král se tehdy zapojil do dění ve Flandrách, kam vyslal některé své jednotky. Filip IV. pro změnu uzavřel roku 1295 spojenectví se Skotskem. Tyto vazby vydržely a byly jedním ze záminek pro vstup obou monarchií do stoletého konfliktu, neboť oba panovníci chápali tato

⁵³⁷ „He could not abandon his ancient patrimony, and Philip could not give up that policy of gradually absorbing the great fiefs which the French kings had carried on since the days of St. Louis.“ Z: Tout, 337.

území jako jejich vlastní sféry vlivu, kam jejich protějšek nemá právo zasahovat. Za druhé tento konflikt ukázal, že nebude skutečnou obtíží uzavření příměří, nýbrž dosažení skutečného míru. Předběžných dohod bylo dosaženo již na konci třináctého století, ale na definitivní uzavření konfliktu se muselo počkat až do roku 1303. Samotný mír však nevyřešil bolavá místa. Lenní državy, na počátku konfliktu zabavené francouzským králem, nebyly v plné míře navraceny a zároveň mírová smlouva neřešila spojence obou zemí (tedy Skotsko a Flandry).

Další spor byl relativně krátkým, ale o to intenzivnějším a problematičtějším. Opět vypukl, když byly anglickému králi zabaveny jeho državy (1324). Eduard II. nedokázal čelit agresi francouzské monarchie a musel se snažit rychle najít konsenzus s francouzskou monarchií. Jeho manželka Isabela odjela vyjednávat do Francie a její syn zde vzdal francouzskému suverénovi hold místo svého otce. Návrat Isabely do Francie však stál samotného Eduarda II. trůn a konflikt mezi Anglií a Francií byl „definitivně“ uzavřen až roku 1327 – opět v nedokonalé podobě. Francouzský panovník odmítal vydat ty državy, které francouzská monarchie získala svým výbojem na jihozápadě Francie. Anglickému králi zůstalo jen hrabství Ponthieu a kus Guyenne.

Roku 1337 byl vyhlášen nový konflikt, když francouzský král, tentokrát z nové dynastie Valois, znovu zabavil anglickému králi jeho državy. Situace byla již odlišnou. Mladý Eduard III. dokázal zkonsolidovat svou moc a naopak čelil králi z prozatím vládou neotestované dynastie. Samotné vypuknutí konfliktu bylo jen otázkou času, neboť konflikt samotný byl nevyhnutelný. Krom neuralgických bodů v podobě lenních držav, anglického vměšování se do Flander či francouzského spojení se Skotskem se přidal neúspěch křížové výpravy a anglická podpora francouzského „zrádce“ Roberta z Artois. Vyhlášení konfliktu nebylo nadále možné odkládat. Již nebylo cesty zpět.

Skutečnou příčinou vyhlášení stoleté války se stalo zabavení anglických lenních držav. Samotná konfiskace však ještě dostatečně nevysvětluje dlouhodobost konfliktu a nemožnost obou monarchií nalézt společný konsenzus, který by válku jednou pro vždy ukončil. O tom, že konflikt nabyl „stoleté“ podoby rozhodla minulost obou zemí, zmíněné faktory Flander, Skotska, ale také rozhodnutí anglického krále nárokovat si francouzskou korunu či rostoucí nenávist obyvatel obou zemí. Požadavek anglického vladaře na zdědění francouzské koruny byl jedním z rozdílů oproti minulým konfliktům a jednou z

příčin „prodloužení“ konfliktu. Eduard III. a jeho nástupci odvozovali nárok od ženy Eduarda II. (Isabely), která byla dle nich právoplatnou dědičkou trůnu a měla právo na to, aby mohl přes její osobu být trůn předán osobě anglického krále. Tento nárok před vypuknutím a i po vypuknutí konfliktu neměl šanci na úspěch. Eduard byl anglickým králem, tedy cizincem ze země se kterou měla francouzská monarchie dlouhodobé potíže. Navíc nárok žen byl už předtím (1316, 1322) dvakrát, i když za jiných podmínek, zamítnut.⁵³⁸ Králem se stal domácí aristokrat Filip VI. z Valois, pocházející z boční linie francouzských králů a zároveň pocházející z osvědčené linie rádců francouzských králů – ale nikoliv z přímé linie králů samotných. Eduard byl kvůli hrozbě konfiskace zbytku lenního panství nucen odjet do Francie a zde vzdát hold, čímž svůj pozdější nárok na korunu značně oslabil. Jinou možnost však neměl. Jeho království se nacházelo v chaosu a sám ani nebyl plně u moci, což pozdější angličtí kronikáři používali jako součást své argumentace pro oprávněnost jeho nároku. Nárokováním francouzské koruny za stoleté války, ať už jakkoliv nominálním, k sobě dokázal anglický král připoutat své spojence, kteří se báli vlivu francouzského krále. Zároveň se francouzský král nemohl usmířit s někým, kdo si kladl nárok na jeho trůn. Tento problém se stal obzvláště naléhavým v dobách anglických úspěchů. Právě tehdy se totiž mohl cítit francouzský král nejvíce ohrožen. Mírová jednání musela dokonce být několikrát přerušena kvůli neochotě anglických panovníků vzdát se nároku na francouzský trůn.

Konflikt byl také vyhrcořenější díky vzestupu národního cítění, které se umocnilo v průběhu války. Svou roli sehrál i neúspěch křížové výpravy. Uskutečnění výpravy bylo sice naprosto nereálné kvůli nepříznivým podmínkám, poskytovalo však francouzskému králi záminku, proč konflikt vyhlásit. Zároveň oběma králům (díky desátkům) poskytlo plánování výpravy tak potřebné finance na vedení války a francouzskému králi kus loďstva, se kterým se následně rozhodl napadat anglické pobřeží.

Na závěr je nutno shrnout, že obě země si s sebou nesly příliš mnoho společného z historie. Jejich minulost byla protknuta nesváry. V dobách míru se jednalo spíše o jisté uvolnění než o skutečné definitivní ukončení všech sporů. Předchozí smlouvy a dohody nedokázaly problematické vztahy obou zemí vyřešit

⁵³⁸ Isabela by získala trůn pro svého syna Eduarda III. Oba předchozí případy se týkaly přímého dědění, tedy na trůn by šla žena, v případě Eduarda III. a Isabely nikoliv.

a, jak ostatně ukázal příklad pařížské smlouvy, mohly situaci spíše vyostřit. V průběhu třicátých let čtrnáctého století existovaly jen dvě cesty ven. Jednou byl dlouhodobý konflikt, kterým se konflikt z roku 1337 skutečně ukázal být. Druhým by byla série konfliktů. Stoletá válka se stala obojím. Krátký konflikt situaci nedokázal vyřešit, to již ukázaly předchozí války. Na druhou stranu ve středověku nebylo možné vést každý rok bez přerušení nákladnou válku po dobu několika desetiletí. Panovníci totiž nedisponovali dostatečným lidským ani materiálním potenciálem. Vzájemné řešení mohl poskytnout a také poskytl jen obtížně definovatelný dlouhodobý konflikt, který byl vždy na nějakou dobu přerušen, aby monarchie obnovily síly a ujistily se, že skutečné poddání se nepříteli není přijatelné.

Problém nalezení konsenzu se již projevil i při první sérii konfliktů, kterou někteří historici nazvali „první stoletá válka“. Rozdíly oproti pozdějšímu konfliktu byly obrovské, i přesto tento konflikt ukázal odlišnosti vzájemných cílů – z čehož plynula neochota panovníků spor definitivně ukončit. „Skutečná“ stoletá válka byla konfliktem ještě složitějším, protože se přidala spousta dalších faktorů, které monarchie ještě více odcizily a neumožňovaly nalezení snadného a rychlého kompromisu. Ukončení války se stalo ještě problematičtější. Anglický král vstupoval do konfliktu s jistými nadějemi. Uspěť však mohl pouze v krátkém konfliktu. Jeho mocenská základna nebyla dostatečná, aby dokázal dlouhodobě dominovat nad svým soupeřem.

Přesto však mohl doufat v počáteční úspěchy, které se i dostavily. Dokázal napadnout Francii na jejím území, což bylo základem pro znovunabytí bývalých držav. Angličtí králové tedy dokázali být v jistých fázích úspěšní, což se potvrdilo i v pozdějších dobách války. Nedokázali však vyhrávat dlouhodobě a svá území si podržet. S rostoucí délkou konfliktu rostl i odpor Francouzů vůči anglické agresi. Angličané si dokázali zajistit některé pozice a dokázali je nějakou dobu kontrolovat, ale s postupem času bylo jasné, že tento stav nebude možné dlouhodobě udržet, protože s počátečními úspěchy rostla i anglická touha po větším zisku, se kterým se samozřejmě francouzská moc nemohla smířit. Proces francouzské expanze byl nezvratný. Anglický král mohl dobýt prvních vítězství. Jenže podobný konflikt nebylo možné rychle uzavřít, neboť kdyby se tak stalo, konflikt by za chvíli vypukl znovu. Anglická monarchie s menší materiální i lidskou základnou nemohla natrvalo získat své državy v plné moci, protože to

odporovalo dlouhodobému trendu expanze francouzské monarchie. Konflikt tedy mohl skončit až v době, kdy anglický král již nebyl leníkem francouzského krále a zároveň když už nemohl francouzskou monarchii trvale ohrožovat svou expanzí. Takovou situaci nastolila definitivně až bitva u Castillonu z roku 1453. Anglický král, nikoliv neočekávaně, ve dlouhé válce podlehl. Stoletá válka skončila.

Prameny a literatura

Literatura

- Aberth, John. „Crime and Justice under Edward III.” *The English Historical Review* 1992: 283-301.
- Allmand, Christopher. *Society at War*. Woodbridge: The Boydell Press, 1998.
- Althoff, Gerd et al. *Der Krieg im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Wiesbaden: Reichert Verlag, 1999.
- Angermeier, Hainz. *Das alte Reich in der deutschen Geschichte*. München: Oldenbourg, 1991.
- Antonín, Robert. *Ideální panovník českého středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.
- Arteta, Antonio et al. *Dějiny Španělska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Ashley, William. *James and Philip van Artevelde*. London: Macmillan and Company, 1883.
- Baker, Robert. „The Establishment of the English Wool Staple in 1313.” *Speculum*. 1956: 444-453.
- Barber, Malcolm. *Proces s templáři*. Praha: Argo, 2008.
- Barnie, John. *War in Medieval Society*. London: Weidenfield and Nicolson, 1974.
- Bayley, C.C. „The Diplomatic Preliminaries of the Double Election of 1257 in Germany.” *The English Historical Review*. 1947: 457-483.
- Bisson, Thomas. „An Early Provincial Assembly: The General Court of Agenais in the Thirteenth Century.” *Speculum*. 1961: 254-281.
- Black, J.G. „Edward I and Gascony.” *The English Historical Review*. 1902: 518-527.
- Bloch, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010.
- Bloch, Marc. *Králové divotvůrci*. Praha: Argo, 2004.
- Bobková, Lenka. *Velké dějiny zemí koruny české IV. 1310-1402*. Praha: Paseka, 2003.
- Bradbury, Jim. *The Capetians*. London: Continuum International Publishing, 2007.
- Browning, Christopher. *Obyčejní muži*. Praha: Argo, 2002.
- Bullón-Fernandéz, María. *England and Iberia in the Middle Ages*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

- Caldwell, David. „Scottish Spearmen 1298-1314.” *War in History*. 2012: 267-289.
- Carlin, Martha ed. *Lost Letters of Medieval Life*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.
- Contamine, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha: Argo, 2004.
- Coss, Peter et al. *Thirteenth Century England V*. Newcastle Upon Tyne: The Boydell Press, 1993.
- Crouzet, Francois. „The Second Hundred Years War.“ *French History*. 1996: 432-450.
- Curry, Anne. *The Hundred Years War*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003.
- Cushway, Graham. *Edward III and the War at Sea*. New York: Boydell Press, 2011.
- Cuttino, George. „Historical Revision: The Causes of the Hundred Years War,” *Speculum*. 1956: 463-477.
- Davies, Richard. *The English Parliament in the Middle Ages*. Manchester: Manchester University Press, 1981.
- Davis, Ralph. *From Alfred the Great to Stephen*. London: The Hambledon Press, 1991.
- Duby, Georges. *Neděle u Bouvines*. Praha: Argo, 1997.
- Duby, Georges ed. *Dějiny Francie*. Praha: Karolinum, 2003.
- Dyer, Christopher. *An Age of Transition?*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Ehlers, Joachim. *Der Hundertjährige Krieg*. München: C.H. Beck, 2009.
- Ehlers, Joachim et al. *Deutschland und der Western Europas im Mittelalter*. Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2002.
- Ehlers, Joachim et al. *Francouzští králové v období středověku*. Praha: Argo, 2003.
- Ferro, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- Flori, Jean. *Eleonora Akvitánská*. Praha: Argo, 2014.
- Fritze, Ronald. Robinson, William. *Historical Dictionary of Late Medieval England*. Connecticut: Greenwood Press, 2002.
- Fryde, E.B. *Wool Accounts of William de la Pole*. York: St Anthony's Press, 1964.
- Green, Richard. *A History of the English People*. London: Funk and Wagnalls, 1880.
- Haines, Roy. *King Edward II*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2006.

- Harriss, Gerald. „The Commons’ Petitions of 1340.” *The English Historical Review*. 1963: 625-654.
- Haskins, Charles. *Normani v evropských dějinách*. Praha: H and H, 2008.
- Hay, Denis. *Evropa pozdního středověku 1300-1500*. Praha: Vyšehrad, 2010.
- Higham, Nicholas. *The Norman Conquest*. Gloucestershire: Sutton Publishing Limited, 1998.
- Hollister, Warren. *Henry I*. New Haven: Yale University Press, 2001.
- Hollister, Charles. „Normandy, France and the Anglo-Norman Regnum.“ *Speculum*. 1976: 202-242.
- Hollister, Charles. Keefe, Thomas. „The Making of the Angevin Empire.“ *Journal of British Studies*. 1973: 1-25.
- Horst, van der Han. *Dějiny Nizozemska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- Hughes, A. et al. „The Debasement of the Coinage Under Edward III.“ *The Economic Journal*. 1897: 185-198.
- Huizinga, Johan. *Podzim středověku*. Praha: Paseka, 2010.
- Chalupa, Jiří. *Dějiny Španělska v datech*. Praha: Libri, 2011.
- Chaplais, Pierre. „The Making of the Treaty of Paris (1259) and the Royal Style.“ *The English Historical Review*. 1952: 235-253.
- Gramley, Stephan. *The History of English: An Introduction*. New York: Routledge, 2012.
- Gray, D.J. *William Wallace: The King’s Enemy*. London: R. Hale, 1992.
- James, Margery. „The Fluctuation of the Anglogascon Wine Trade During the Fourteenth Century.“ *The Economic History Review*. 1951: 170-196.
- Johnson, Paul. *The Life and Times of Edward III*. London: Wienfield and Nicolson, 1973.
- Johnstone, Hilda. „The County of Ponthieu, 1279-1307.“ *The English Historical Review*. 1914: 435-452.
- Jones, Michael ed. *Between France and England*. Hampshire: Ashgate, 2003.
- Jones, W.R. „The English Church and Royal Propaganda During the Hundred Years War.” *Journal of British Studies*. 1979: 18-30.
- Kadercan, Burak. „Military Competition and the Emergence of Nationalism.“ *International Studies Review*. 2012: 401-428.
- Keen, Maurice. *Das Ritterum*. Düsseldorf: Albatros, 2002.

- Keen, Maurice. *England in the Later Middle Ages*. London: Methuen, 1975.
- Klíma, Jan. *Dějiny Portugalska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- Koht, Halvdan. „The Dawn of Nationalism in Europe.“ *The American Historical Review*. 1947: 265-280.
- Kooper, Erik ed. *The Medieval Chronicle V*. Amsterdam: Rodopi, 2005.
- Krieger, Karl-Fridrich. *Habsburkové ve středověku*. Praha: Argo, 2003.
- Le Goff, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005.
- Le Goff, Jacques. *Svatý Ludvík*. Praha: Argo, 2012.
- Le Goff, Jacques ed. *Muži a ženy středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013.
- Le Goff, Jacques et al. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2014.
- Liebau, Gustav. *König Eduard III von England im Lichte europäischer Poesie*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsbuchhandlung, 1901.
- Lipson, Ephraim. *The Economic History of England I*. London: Adam and Charles Black, 1945.
- Lloyd, T.H. *The English Wool Trade in Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Lucas, Henry, „Diplomatic Relations between England and Flanders from 1329 to 1336.“ *Speculum*. 1936: 59-87.
- Lucas, Henry. „John of Avesnes and Richard of Cornwall.“ *Speculum*. 1948: 81-101.
- Lucas, Henry. „The Low Countries and the Disputed Imperial Election of 1314.“ *Speculum*. 1946: 72-114.
- Lucas, Henry. „The Sources and Literature on Jacob van Artevelde.“ *Speculum*. 1933: 125-149.
- Lyon, Richard. *Anglo-Saxon England and the Norman Conquest*. London: Longman Group Limited, 1932.
- MacIness, Iain. „To Subject the North of the Country to His Rule: Edward III and the ‘Lochindorb Chevauchée’ of 1336.“ *Northern Scotland*. 2012: 16-31.
- McFarlane, Kenneth. „War, the Economy and Social Change: England and the Hundred Years War.“ *Past and Present*. 1962: 3-18.
- McNamee, Colm. *Robert Bruce*. Birlinn Limited: Edinburgh, 2012.
- Menache, Sophia. „The Failure of John XXII’s Policy Towards France and England.“ *Church History*. 1986: 423-437.
- Mierau, Heike. *Kaiser und Papst im Mittelalter*. Köln: Böhlau, 2010.

- Moody, Theodore et al. *Dějiny Irska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- Mooers, Stephanie. „Backers and Stabbers’: Problems of Loyalty in Robert Curthose’s Entourage.“ *Journal of British Studies*. 1981: 1-17.
- Moore, John. „Count Baldwin IX of Flanders, Philip Augustus, and the Papal Power.” *Speculum*. 1962: 78-89.
- Navrátil, Petr. *Legimita panovnické moci v období nástupu saské dynastie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011.
- Nehlsen, Hermann ed. *Kaiser Ludwig der Bayer*. Paderborn: Schöningh, 2002.
- Neillands, Robin. *The Hundred Years War*. London: Routledge, 1990.
- Nejedlý, Martin. *Fortuny kolo vrtkavé*. Praha: Aleš Skřivan, 2003.
- Nicholas, David. *Medieval Flanders*. New York: Longman Group Limited, 1992.
- Nicholas, David. „Of Poverty and Primacy: Demand, Liquidity, and the Flemish Economic Miracle 1050-1200.” *The American History Review*. 1991: 17-41.
- Nicholas, David. „Town and Countryside: Social and Economic Tensions in Fourteenth-Century Flanders.” *Comparative Studies in Society and History*. 1968: 458-485.
- Nichols, Stephen. „Discourse in Froissart’s Chroniques.“ *Speculum*. 1964: 279-287.
- Nicholson, Ranald. „The Last Campaign of Robert Bruce.” *The English Historical Review*. 1962: 233-246.
- Obermeier, Siegfried. *Richard Lví Srdce*. Praha: Ikar, 1999.
- Offler, H.S. „England and Germany at the Beginning of the Hundred Years’ War.“ *The English Historical Review*. 1939: 608-631.
- Ohler, Norbert. *Válka a mír ve středověku*. Praha: H&H, 2004.
- Ormrod, William. „Edward III and His Family.“ *Journal of British Studies*. 1987: 398-422.
- Ormrod, William. „The Personal Religion of Edward III.” *Speculum*. 1989: 849-877.
- Ormrod, William. *The Reign of Edward III*. London: Yale University Press, 2012.
- Paul, Nicholas. *To Follow in Their Footsteps: the Crusades and Family Memory in the High Middle Ages*. New York: Cornell University Press, 2012.
- Phillips, Seymour. *Edward II*. London: Yale University Press, 2011.

- Porter, John. „The Development and Significance of the Salic Law of the French.“ *The English Historical Review*. 1937: 235-253.
- Powicke, Frederick. „Reviewed Work: Close Rolls of the Reign of Henry III, 1247-1251.“ *The English Historical Review*. 1923: 433-435.
- Powicke, Frederick. *The Thirteenth Century*. Oxford: The Clarendon Press, 1953.
- Prestwich, Michael. *Plantagenet England 1225-1360*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Procacci, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Raban, Sandra. *England Under Edward I and Edward II*. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.
- Read, Piers. *Templáři*. Praha: BB Art, 2002.
- Runciman, Steven. „Richard Coeur-de-Lion.“ *History Today*. 1991: 50-56.
- Salt, Mary. „List of English Embassies to France 1272-1307.“ *The English Historical Review*. 1929: 263-278.
- Seward, Desmond. *The Hundred Years' War*. New York: Penguin Group, 1999.
- Schuyler, Terry. *The Financing of the Hundred Years' War*. London: Constable and Company, 1994.
- Schneidman, J. Lee. „Ending the War of the Sicilian Vespers.“ *Journal of Peace Research*. 1969: 335-348.
- Spěváček, Jiří. *Král diplomat*. Praha: Panorama, 1982.
- Stenton, Doris. *English Society in the Early Middle Ages*. Harmondsworth: Penguin Books, 1952.
- Strayer, Joseph. „The Crusade Against Aragon.“ *Speculum*. 1953: 102-113.
- Suchánek, Drahomír. *Imperium et Sacerdotium*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.
- Sumption, Jonathan. *The Hundred Years War, Volume I: Trial by Battle*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991.
- Sumption, Jonathan. *The Hundred Years War Volume III: Divided Houses*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.
- Taylor, Craig. „The Salic Law, French Queenship, and the Defense of Women in the Late Middle Ages.“ *French Historical Studies*. 2006: 543-564.
- TeBrake, William. *A Plague of Insurrection: Popular Politics and Peasant Revolt in Flanders, 1323-1328*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1993.
- Trautz, Fritz. *Die Könige von England und das Reich*. Heidelberg: C. Winter,

1961.

Tuck, Anthony. „Why Men Fought in the 100 Years War.” *History Today*. 1983: 35-40.

Tyerman, Christopher. „Philip VI and the Recovery of the Holy Land.” *The English Historical Review*. 1985: 25-52.

Tyerman, Christopher. *Svaté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

Urban, Jan. *Kresčák*. Praha: Paseka, 2000.

Vale, Malcolm. *The Origins of the Hundred Years' War*. New York: Oxford University Press, 2000.

Vaníček, Vratislav. *Velké dějiny zemí koruny české III. 1250-1310*. Praha: Paseka, 2002.

Verduyn, Anthony. „The Politics of Law and Order during the Early Years of Edward III.” *The English Historical Review*. 1993: 842-867.

Villalon, Andrew. Kagay, Donald ed. *The Hundred Years War*. Boston: Brill, 2008.

Warner, Philip. *Sieges of the Middle Ages. South Yorkshire: Pen and Sword Military Classics*, 2004.

Wathey, Andrew. „The Marriage of Edward III and the Transmission of French Motets to England.” *Journal of the American Musicological Society*. 1992: 1-29.

Weiler, Björn. „Image and Reality in Richard of Cornwall's Career.” *The English Historical Review*. 1998: 1111-1142.

Widhalm, Gloria-Maria ed. *Lexikon des Mittelalters*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003.

Wilkinson, Bertie. *The Later Middle Ages in England*. London: Longman Group Limited, 1969.

Williard, James. „Edward III's Negotiations for a Grant in 1337.” *The English Historical Review*. 1906: 727-731.

Williard, James. et al. *The English Government at Work 1327-1336: Central and Prerogative Administration*. Cambridge: The Medieval Academy of America, 1940.

Williard, James. et al. *The English Government at Work 1327-1336: Fiscal Administration*. Cambridge: The Medieval Academy of America, 1947.

- Williard, James. et al. *The English Government at Work 1327-1336: Local Administration and Justice*. Cambridge: The Medieval Academy of America, 1950.
- Wolff, Robert. „Baldwin of Flanders and Hainault, First Latin Emperor of Constantinople.” *Speculum*. 1952: 281-322.
- Wormaldová, Jenny. *Dějiny Skotska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Žemlička, Josef. *Přemysl Otakar I*. Praha: Svoboda, 1990.
- Žemlička, Josef. *Přemysl Otakar II*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.
- Žemlička, Josef. *Století posledních Přemyslovců*. Praha: Melantrich, 1998.
- The Hutchinson Chronology of World History ed.* England: Helicon, 2006.

Prameny

- Adae Murimuth. *Continuatio Chronicarum*. Thompson, Edward ed. London: Eyre and Spottiswoode, 1889.
- Andrew Wyntoun. *The Original Chronicle of Andrew Wyntoun*, Amours, F.J. ed. Edinburgh: William Blackwood and Sons, 1907.
- Geoffrey le Baker. *Chronicon Galfridi Le Baker De Swynebroke*. Thompson, Edward ed. Oxford: Clarendon Press, 1889.
- Henry of Huntingdon. *The History of the English People*. Greenway, Diana ed. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Jan ze Joinvillu. *Život Ludvíka Svatého*. Navrátilová, Danuše. ed. Praha: Argo, 2014.
- Johannis de Trokelowe et Henrici de Blaneforde. *Chronica et Annales*. Riley, Henry ed. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1866.
- John Barbour. *The Brus*. Aberdeen: William Bennett, 1856.
- Jean Froissart. *Froissart Chronicles*. Brereton, Geoffrey ed. London: Penguin Group, 1978.
- Jean Froissart. *Kronika stoleté války*. Bejblik, Alois ed. Praha: Mladá fronta, 1977.
- Laurence Minot. *The Poems of Laurence Minot*. Hall, Joseph ed. Oxford: Clarendon Press, 1914.
- Matthew of Westminster. *The Flowers of History*. vol II. Yonge, Charles ed. London: Henry G. Bohn, 1853.
- Ranulf Higden. *Polychronicon*. Trevisa, John ed. Michigan: University of Michigan Library, 2006.
- Thomas Gray. *Scalacronica*. Maxwell, Herbert ed. Glasgow: J. Maclehose, 1907.
- A Chronicle of London from 1089 to 1483*.
<<http://www.gutenberg.org/files/27027/27027-h/27027-h.htm>>.
- Calendar of Documents Relating to Scotland 1307-1357*. Bain, Joseph ed. Edinburgh: H.M. General Register House, 1887.
- Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1323-1327*. Maxwell, Herbert ed. London: H.M. Stationery Office, 1898.
- Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D.1333-1337*. Maxwell, Herbert ed. London: H.M. Stationery Office, 1896.

Calendar of the Close Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1337-1339. Maxwell, Herbert ed. London: H.M. Stationery Office, 1900.

Calendar of the Fine Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1327-1337. Maxwell, Herbert ed. London: H. M. Stationery Office, 1913.

Calendar of the Patent Rolls Preserved in the Public Record Office: Edward III A.D. 1330-1334. Maxwell, Herbert ed. London: H.M. Stationery Office, 1893.

Edward III & his wars, 1327-1360. James, Ashley ed. London: D. Nutt, 1887.

Modus tenendi parliamentum. Hardy, Thomas ed. London: G.E. Eyre and W. Spottiswoode, 1846.

Political Poems and Songs Relating to English History, Wright, Thomas ed. London: Longman, 1859.

Scottish Annals from English Chroniclers. Anderson, Alan ed. London: David Nutt, 1908.

The Declaration of Arbroath. Yale Law School: Lillian Goldman Law Library <http://avalon.law.yale.edu/medieval/arbroath_1320.asp>.

The Chronicle of Lanercost. Maxwell, Herbert ed. Glasgow: James Maclehose and sons, 1913.